

\$5.00

ב"ה

לוח יומי הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לחודש תשרי תשפ"ד

חלק ראשון

מכ' אלול ה'תשפ"ג - שנת הקהל
עד י"ג תשרי תשפ"ד

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

מהדורת קאבאטשניק

לזכות
הרה"ת ר' **מנחם מענדל** זוגתו מרת **מלכה** שיחיו
ובניהם: **אברהם וארי' זאב** שיחיו
קאבאטשניק

להצלחה רבה ומופלגה בכל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציו שיחיו

לזכות
הרה"ח ר' **יונה מרדכי** שיחיו זוגתו מרת **דבורה לאה** תחיו
איידעלקאפף

בניהם ובנותיהם: **יהושע העשיל, מאטיל רחל, אהרון אליעזר, שטערנא שרה ותמרה**
שיחיו **איידעלקאפף**

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לעילוי נשמת
הרה"ח הרה"ת ר' **צבי הירש**
בהרה"ח ר' **בן ציון ז"ל שפריצער**
נלב"ע ז"ך אלול ה'תש"מ
ת.ג.צ.ב.ה.
ע"י ולזכות בניו הרה"ת ר' **שמואל**
ויעקב מרדכי שיחיו **שפריצער**
ובתו מרת **גיטל לאה** שתי' **סטאליק**
ומשפחתם שיחיו
✧
לזכות
הרבנים שליט"א העוסקים להורות
דבר הוי' זו הלכה בכל שעות היום
והלילה במכון Asktherav.
שיבורכו הם וב"ב בכל מילי דמיטב
מנפש ועד בשר

לזכות
הרה"ת ר' **יהודה ליב** שי'
ולזכות זוגתו מרת **חנה** שתחיו
ובניהם ובנותיהם
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן,
מאריאשא ומרים מושקא שיחיו
מרזוב

✧
לזכות
החתן **יחיאל מיכל** שי' וייס
והכלה **פרומא דינה** תחיו **רייכמן**
לרגל בואם בקשרי שידוכין בשעה
טובה ומוצלחת
יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך
הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לזכות
הבחור התמים **משה צבי** שיחיו
לרגל היכנסו לעול מצות
י"א תשרי תשפ"ד
שיגדל להיות חי"ל
חסיד ירא-שמים ולמזן
ולזכות אחיו: **מנחם מענדל,**
שמואל ויוסף
ואחותיו: **חנה רבקה, חי' מושקא**
ומנוחה **רחל** שיחיו
והוריו: הרה"ת ר' **לוי יצחק**
זוגתו **שרה פעסל**
שיחיו **סטאליק**

הלוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

לרשימת ההפצה של הלוח יומי' בקהילות אנ"ש ברחבי ארה"ב
לחץ על Copies & Orders באתר www.daytodayguide.com

צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com
ההשתתפות בהוצאות הרבות של הלוח היומי', אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתר דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים

לחודש תשרי ה'תשפ"ג

חלק ראשון

מכ' אלול ה'תשפ"ג - שנת הקהל

עד י"ג תשרי תשפ"ד

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ

הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' - שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו - ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות - מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. ולכן דבר נכון ביותר הוא שכא"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו - לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

- 1..... פתח דבר
- 2..... חודש אלול
- חודש החשבון / חשבון הנפש והוספה ב"הקהל" / המלך בשדה / עניני עבודה המרומזים בר"ת אלול / איחולים ובדיקת התפילין והמזוזות / לדוד ה' אורי / תקיעת שופר / שלשה קאפיטלאך תהלים
- יא..... יום רביעי, כ' אלול
- יא..... יום חמישי, כ"א אלול
- יא..... יום ועש"ק פרשת נצבים-וילך, כ"ב אלול
- יא..... ש"ק פרשת נצבים-וילך, "שבת סליחות", כ"ג אלול
- יג..... מוצאי שבת קודש
- יג..... סליחות
- טו..... יום ראשון, כ"ד אלול
- טו..... יום שני, כ"ה אלול
- טז..... אור ליום שלישי, כ"ו אלול, ג' דסליחות
- טז..... יום רביעי, ז"ך אלול
- טז..... יום חמישי, כ"ח אלול
- יז..... ליל ששי, ליל ערב ראש השנה, ("זכור ברית")
- יז..... יום ששי, כ"ט אלול, ערב ראש השנה ("זכור ברית")
- התרת נדרים
- יח..... הכנות לראש השנה
- כא..... שנת ה'תשפ"ד
- כב..... א' תשרי, ליל א' דראש השנה - יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת
- כה..... א' תשרי, יום א' דראש השנה - יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת
- איסור הכנה
- כט..... מוצאי שבת קודש, ליל ב' דראש השנה
- לב..... יום ראשון, יום ב' דראש השנה, ב' תשרי
- לג..... תקיעת שופר
- מבצע שופר / התנועדות
- לו..... מוצאי יום טוב
- לז..... עשרת ימי תשובה
- שאלות המצויות בדיני צום יום הכיפורים

יום שני, ג' תשרי, תענית צום גדלי' - יהפך לשמחה ..... לח
שחרית / מנחה

יום רביעי, ה' תשרי ..... מג

יום חמישי, ו' תשרי ..... מג

יום ועש"ק פרשת האזינו, ז' תשרי ..... מג

שבת קודש פרשת האזינו, שבת (ת) שובה, ח' תשרי ..... מג

מוצאי שבת קודש, אור לט' תשרי - ערב יוהכ"פ ..... מה

יום ראשון, ט' תשרי, ערב יוהכ"פ ..... מה
כפרות

ליל יום הכפורים ..... נא
חמשה עיגונים / סדר ליל יום הכיפורים

יום שני, יו"ד תשרי, יום הכפורים ..... נה

מוצאי יום הכפורים ..... נט

הכנות לחג הסוכות ..... ס
פרטי דינים בקשר לבניית הסוכה ורכישת ד' מינים - בלוח יומי ח"ב.

יום שלישי, י"א תשרי ..... סא

יום רביעי, י"ב תשרי ..... סא

יום חמישי, י"ג תשרי - "לכתחילה אריבער" ..... סא

ליל ששי, י"ד תשרי ..... סא

קיצור דיני שכחה וטעות - טבלא ..... סב

מקורות וציונים לדיני שכחה וטעות ..... עה

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים אנו קיצור עיקרי הלכות ומנהגים לחודש תשרי הבעל"ט השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יום-יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך אדה"ז. מטה אפרים. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. ועוד ועוד.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. ועוד ועוד.

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוטו.

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' א'ס'א יש לכתוב 1061), ואז בעזר"י תמצא את מבוקשך.

עזר בעריכה הרה"ח הרב מנחם מענדל שי' ראטנברג.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא", מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש², שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן הלכה למעשה מיוסד

(1 במדור "ולכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ס ס"ו – קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתח"מ דוקא. ואכ"מ). וכ"מ מזה שהובאו הלכות אלו ברמב"ם ביד החזקה, דאל"ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו עד"ז בכ"מ – ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. ולהעיר, שמשמ"ק שם בדין תק"ש בכ"מ ש"י"ב ב"ד שהביאו הרמב"ם – יש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח). ולהעיר גם מצורת הבית להתני"ט (יחזקאל מב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מארז"ל (פסחים ג, א) שדיני נגיעים ואהלות יקרון בעוה"ז, וקפוין – היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א שם. בניהו שם) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפי' במאירי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים שם). ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשלימות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, בתח"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9-108. ועוד. ולהעיר מאג"ק ח"ז ע' שנו. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש חכ"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת – בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"ג ר"ל שהל' שבת ודה לא נז' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נט"י ביה"ז בכדי שיהיו רגילים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ע אדה"ז סי' קנח ס"א). וראה גם ב"ח י"ד סוס"י קפג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קנג שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 27 וע"ל). וראה זה פלא, בס' שערי צ"ע (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס"ש ויעביר רוח"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלויים וידועים לכל איש ישראל בידעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פ' בלקוטי ביאורים (קארץ). וכ"מ גם בסה"ש תנש"א שם). וכן לעיל שם ע' 575, שהדגיש תיבת "לעסוק". וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אהר"ק תשמ"ח).

אמנם, בהמשך הענין, ש"גם אפשר וקורב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל". (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתניש כח הס"א הדבוק בהם). ור"ל, שלפי ב"י זה, ת"ח א"צ כלל ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ"ו בארוכה. וצ"ע ש"כ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שבת"ח דמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ב). וכ"ה בכמה מאמרי דא"ח – ה"ה והמשכילים ויהירו תש"כ. הבאים ישרש תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיוק בתניא שם רק "גופי התורה הנגלית" (וכמ"ש לפני"ז בתניא שם, ש"ה"ה גם עיקר עסק התורה ג"כ בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים. ועד"ז הוא בכ"מ (ראה גם סה"ש תשי"ד ס"ע 107 ואילך. סד"ה וה"י ביום ההוא תשכ"ב. ועוד). ולהעיר מהמבואר בכ"מ (ראה דרך חיים סד, ח. חיים אדם לברך תרל"ח פכ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' ערד) במעלת לימוד הנפלאות דתורה מתוך גליא דתורה, שמת"ח "תתמודדו ביד", משא"כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו"ש ופולפולא דאורייתא, לאפשר לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 240. ולהעיר מד"ה הנה ישיכל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תשנ"ו ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך), ששקו"ש בתושבע"פ יבטל לעת"ל. ובפשטות"ל, שהכוונה שם לנמל ויגיעה ("במושכים הושיבנו") לברר ההלכה, שזה ל"ש לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמ"ר האמצעי דרושים לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. ועד"ה הנת' בסה"ש ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ העו"ב לך וחי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמש"ח לא ישפיע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב).

ועוד כתב באר"א בתניא שם (לפנ"ז), ש"מעשה יהיו צריכים (ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה יותר מישראל שלא יאירע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאוננו כו". ולכא"ל לפי ב"י זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא מנו בערב רב. וילע"נ].

(2) ובס' שערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"י אמו"ר, ובתוספת נופך מאחומר"ה הר"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות הנחוגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על

על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**]³."

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממהר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה-עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"⁴.

"דער אויבערשטער **בעט** זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכו"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"⁵.

* * *

מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרוך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

(3) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

(4) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"ג כרך ב ע' 485.

(5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת-מה – ולא לחכות לרגע האחרון.⁶

חודש אלול

חודש אלול הוא חודש הרחמים שבו מאירות שלש עשרה מידות הרחמים. החודש הזה הוא חודש הרחמים, אשר בו נפתחים שערי רחמים לכל הבא לגשת אל הקודש לעבודת הבורא ב"ה בתשובה תפילה ותורה.

חודש החשבון

החודש הזה הוא האחרון משנה החולפת ועוברת מההווה אל העבר, והוא חודש של חשבון הנפש לחשוב ולהתבונן במה עברה עליו השנה, להתחרט על הלא טוב בחרטה גמורה, ולקבל על עצמו להיות זהיר על להבא בקיום המצות בהידור, לשקוד בתורה ותפילה ולהתרגל במדות טובות.

החודש הזה הוא חודש ההכנה, לקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה בגשמיות וברוחניות.

חשבון הנפש והוספה ב"הקהל"

בלקוטי שיחות⁷: **יעדער** יאר פאדערט זיך א חשבון צדק, און היינטיקן יאר – מיט א באזונדער הוספה. ווייל – ווי שוין גערעדט מערערע מאל, איז דער יאר וואס גייט אוועק א **שנת הקהל**, ד.ה. א יאר וואס האט זיך אנגעהויבן – ווען דער בית המקדש איז געווען גאנץ – מיט צונויפזאמלען אין ביהמ"ק אלע אידן, מענער, פרויען און קינדער, און אפילו גאר קליינע קינדער, מיטן צוועק צו דערווארעמען זיי, מאכן זיי לעבעדיקער און ליכטיקער אין די געפילן פון אהבת ה' – פון ליבשאפט צום אויבערשטן און יראת ה' – פול מורא האבן פאר אים, און אז דורך דעם זאל זייער טעגלעכע אויפפירונג זיין אזוי ווי דער אויבערשטער וויל. און אין רוחניות'דיקן זינען, איז דאך אט די ארבעט פון "הקהל" פאראן אויך אין אונזער צייט. פארשטייט מען דערפון, אז מאכנדיק דעם חשבון און אונטערציענדיק דעם סך-הכל ביים אפשוטש פון שנת הקהל, דארף זיין היינטיקן יאר דער **צוגאב** צו יעדן יאר: אפגעבן זיך רעכענונג ווי אזוי מ'האט דורכגעפירט דעם צוזאמענקלייבן פון די ארומיקע: וואס איז געטאן געווארן, צום אלעם ערשטן מיט דער אייגענער פאמיליע; מיט די אלע אידן וואס געפינען זיך אין זיין סביבה, וועלכע ער קען נאר דערגרייכן? און אין טיפערן זין: וואס האט מען געטאן בנוגע דעם "הקהל" פון די אייגענע כוחות און די אייגענע מחשבות (טרראכטונגען) און דיבורים (רייד) און מעשים (טואונגען), אז זיי אלע זאלן זיין דורכגעדרונגען מיט אהבת ה' און יראת ה', מיט תורה און אירע מצוות – וואס דאס אלץ דארף געטאן ווערן בפרט היינטיקן יאר? און אויף דעם, ווי געזאגט, האט מען די ספעציעלע ברכות איצט, אין די טעג פון רחמים – וואס דער אויבערשטער האט דאך אומבאגרענעצטע רחמים צו יעדן איינציקן אידן, צו יעדערן און יעדערער אין וועלכן צושטאנד זיי זאלן זיך גיט געפינען; און מצד זיינע אומבאגרענעצטע רחמים, גיט ער אויך אומבאגרענעצטע ברכה און הצלחה – אז מ'זאל דורכפירן אט-דעם חשבון אין א גוטן אופן און אננעמען גוטע באשלוסן און שטארקע החלטות אויפן נייעם יאר.

בשיחת ש"פ עקב תשמ"ח⁸: ובמיוחד – א הוספה אין די פעולות פארבונדן מיט דער אויסגעטיילטער עבודה פון דעם יאר, שנת הקהל. . . צוזאמענקלייבן אידן, אנשים נשים וטף, און לערנען מיט זיי תורה און זיי מעורר זיין צו "ליראה את ה' אלקיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה". ובפרט אז איצער איז געבליבען נאך נאר איין חודש – דער לעצטער חודש פון דעם שנת הקהל. . . דארף מען אריינכאפן (על דרך לשון חז"ל "חטוף ואכול כו'") די לעצטע טעג פון יאר און זיי אויסנוצן אין דער פולסטער ווי און נאך מיט א הוספה וכו', עיי"ש.

(6) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו 770", חוה"מ פסח תשע"ח.

(7) ח"מ (ב) ע' 21 (משיחת כ"א אלול ה'תשכ"ז). הגהות בכת"ק נדפסו בתשורה לנישואי גולדברג-קונין כ"ה טבת תש"פ. ועפ"ז, נדפס כאן.

(8) סה"ש ח"ב ע' 595.

ובשיחת ש"פ ראה⁹: והדגשה מיוחדת בשנה זו – בנוגע לחשבון־נפש, תיקון והשלמה, עד לתכלית השלימות, בנוגע לכל הפעולות ד"הקהל", "הקהל את העם האנשים והנשים והטף" . . . ובפרט כשנשארו רק חודש אחד בשנת הקהל ותשמח, ו"אם לא עכשיו אימתי".

ובשיחת ש"פ שופטים¹⁰: און זייענדיק א שנת הקהל ושנת תְּשׁוּמָה וְתְּשׁוּמָה – וועט מען זיכער אריינכאפן די לעצטע וואכן פון דעם יאר צו מוסיף זיין ביתר שאת וביתר עוז, אין מאכן כינוסי הקהל פון אנשים נשים וטף, למען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם, ואיש את רעהו ועזורו ולאחיו יאמר חזק. ובמיוחד – בנוגע צו דער עבודה שהזמן גרמא, פון חודש אלול.

ובר"ד משיחת ש"פ נצבים¹¹: שנה זו היא שנת הקהל – "הקהל את העם האנשים והנשים והטף גו' למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם", שזהו תוכן הענין ד'אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם כל איש ישראל טפכם נשיכם גו' לעברך בברית ה' אלקיך גו'". ולכן בעמדנו בסיומה של שנת הקהל (לאחרי כל הפעולות שנעשה במשך השנה באופן דמוסיף והולך), יש לנצל את הימים, השעות והרגעים האחרונים דשנת הקהל, כדי להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בהענין ד"הקהל" . . . ואף שנותר זמן מועט בשנת הקהל, תְּשׁוּמָה וְתְּשׁוּמָה – הרי, כל הפעולות בזה יכולה וצריכה להיות באופן דמועט המחזיק את המרובה, כך, שגם בזמן מועט זה יפעלו בודאי גדולות ונצורות. ולהוסיף ולהעיר, אשר, בכל הענינים והפעולות שהיו בשנת הקהל ותשמח יש להמשיך גם בשנה הבאה עלינו לטובה, ואדרבה, באופן של עילוי והוספה, כהציווי "מעלין בקודש" (אף שבשנה הבאה עלינו לטובה לא תהי עיקר ההדגשה בענינים אלו).

המלך בשדה

ידוע המשל¹² למלך, שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה ואז רשאין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו הוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות כולם. ובלכתו העירה הרי הם הולכים אחריו. ואחר כך בבואו להיכל מלכותו אין נכנסים כי אם ברשות ואף גם זאת המובחרים שבעם יוחידי סגולה. וכך הענין על דרך משל בחודש אלול יוצאין להקביל אור פניו יתברך בשדה. ונתבאר בכו"כ מאמרי דא"ח ושיחות קודש מרבתינו נשיאינו¹³.

עניני עבודה המרומזים בר"ת אלול

בשיחת ש"פ ראה תנש"א¹⁴ נאמר: יש לפרסם ולעורר בכל מקום ומקום ע"ד העבודה המיוחדת דחודש אלול המרומזת בחמשת הראשי-תיבות דתורה תפלה גמ"ח תשובה וגאולה¹⁵, ובהדגשה מיוחדת בנוגע לר"ת החמישי, ענין הגאולה, כפי שחודרת בכל עניני העבודה, עי"ז שחדורים ונעשים ברוחה של הגאולה (כולל ובמיוחד ע"י לימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק), מתוך צפי' וודאות גמורה שתיכף ומיד ממש רואים בעיני בשר ש"הנה זה (המלך המשיח) בא".

איחולים ובדיקת התפילין והמזוזות

בשיחת ש"פ ראה תשמ"ח¹⁶ נאמר: כאן המקום לעורר ולזרוז גם אודות ענינים מיוחדים של מעשה בפועל (נוסף על כל האמור לעיל) השייכים לחודש אלול:

א. להשתדל לברך (ולהתברך) איש את רעהו ואשה את רעותה (וכן הטף, ילד לחבירו, וילדה לחברתה), לכא"א בפרטיות ולכלל ישראל, בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, הן בע"פ, פנים אל פנים, והן בכתב, כמובא באחרונים ש"נוהגים כשכותב אדם לחבירו אגרת שלומים

(9) סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 609 ואילך.

(10) שם ע' 621 ואילך.

(11) התועודיות ע' 367 ואילך.

(12) לקו"ת פרשת ראה לב, ב.

(13) חלקם נלקטו בקובץ "מלך בשדה".

(14) סה"ש תנש"א ח"ב ע' 778.

(15) אנה לידו ושמתי לך = תורה.

אני לדודי ודודי לי = תפלה.

איש לרעהו ומתנות לאביונים = גמ"ח.

את לבב ואת לבב = תשובה.

אשירה לה' ויאמרו לאמר [או לה' ויאמרו לאמר אשירה] = גאולה.

(16) סה"ש תשמ"ח ע' 610.

מן ר"ח אלול עד יוה"כ רומז לו . . שהוא מעתיר עליו שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים", אשר, ברכתו של איש ישראל, ובפרט בעת רצון, חודש הרחמים, כשהמלך בשדה כו' ומראה פנים שוחקות לכולם, וממלא בקשותיהם כו' – מוסיפה בברכתו של הקב"ה למלא משאלותיהם של כאו"א מישראל, בכל המצטרך להם, בגשמיות וברוחניות גם יחד.¹⁷

ב. איתא באחרונים "יש אנשי מעשה נוהגין שבחודש הזה מפשפשים בדקדוקי מצוה להיות בודק ובוחן תפילין ומזוזות שלהם, וכל אשר ימצא שם בדק משאר מצוות, והוא מנהג טוב" – שעל ידי זה יתוסף בברכת ה' בכלל, ובפרט בברכת כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה.

וכדאי ונכון ביותר שכל אחד ואחד ישתדל לפרסם זה (נוסף על הקיום בעצמו) בכל מקום שידו מגעת, בכל מקום ומקום, לכל אחינו בני"א – שליט"א.

כתב הברכי יוסף¹⁸ בשם טור ברקת¹⁹: "יותר טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים עם הצבור מללמוד". והוסיף: "וכן ראיתי לקצת רבנים שתמיד היו עסוקים בגופי הלכות ובחיבורים, ובחדש אלול היו מניחין קצת מסדרם ללמוד גירסא ותחנונים".²⁰

לדוד ה' אורי

"מן [יום א' ד] ראש חודש אלול, עד אחר הושענא רבה – אחר שיר של יום, ובמנחה קודם עלינו – אומרים מזמור "לדוד ה' אורי".²¹

תקיעת שופר

התקיעות בחודש אלול – תשר"ת תש"ת תר"ת.

אע"פ שאין הבדל כ"כ בתקיעות אלו דחודש אלול בין תוקע שברים-תרועה בנשימה אחת או ב' נשימות, המנהג לתקוע בנשימה אחת.²³

אם לא תקעו בסיום שחרית – מנהג נכון הוא לתקוע לאחר תפלת מנחה. אבל אין תוקעין בלילה.²⁴

17 וראה גם אצלנו בלוח יומי לחמשה עשר באב.

18 סתקפ"א סק"ו. והובא בכמה שיחות קודש.

19 ראה שם סתקפ"א סק"א.

20 ולהעיר מאג"ק חי"ח ע' תקנה שאין הזמ"ג כלל וכלל לעינא מפני עניני ימים אלו, ומציין לברכי"ש שם.

21 והנה, בשע"ת סתקפ"א סק"א העתיק בשינוי קצת: ללמוד גירסא רק תחנונים. וכבר העירו שברמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד נזכר לענין עש"ת להרבות בצדקה ומע"ט ולעסוק במצות ולהתפלל בדברי תחנונים. ולא מענין ת"ת. [וראה לקו"ש חל"ד ע' 89 ואילך].

22 ובפלא יועץ ערך תשובה (לענין עש"ת) שבימים אלו יניח עסק פלפולו ויהי' עסוק רק בקריאת ספרי מוסר ובדרכי התשובה ולשפוך שיחה וכו'. וביוש"ה שער המים ספ"ד, שבימים נוראים ראוי למעט בלימודים אחרים וירבה בלימוד ספרי יריאים.

23 ובפשטות, כוונת הברכי"ש שם, לגבי אמירת סליחות. וכן מוכח בטו"ב שם. ובשיחות קודש הובא ד"ז לגבי העסק בעבודת התפלה.

24 אמנם, עיי"ש בטו"ב גופא, שהעיקר לעסוק בתורה. ובר"ד י"ג אלול תשל"ט שבר"ח אלול עלה מרע"ה להר לקבל לוחות אחרונות, וממילא הוא זמן של לימוד התורה. ועיי"ש בנוגע למש"כ בברכי"ה הנ"ל. ונת' בארוכה בשיחת ש"פ שופטים תש"נ (סה"ש תש"נ ח"ב ע' 628 ואילך) שהתלולות המלך בשדה היא ע"י לימוד התורה דוקא, יעו"ש. וראה בר"ד משיחת מוצ"ש ראה תשל"ח, שהוא ע"ד "רווחא לבסימא שכ"ח", שכשעושים מתוך רצון ותענוג נעשית הרחבה בכחות נפשו.

25 ואם מתפלל במקום שנוהגין לאומרו אחרי עלינו, יאמר עלינו עם הצבור ולדוד גו' אורי לאח"ז – אג"ק חי"ט עמ' תל.

26 אין להכניס שופר המיוחד למצוה לבית הכסא וכדומה – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יט'קטו. וש"נ.

27 ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'ס"א.

28 משיחת כ"ד אלול תנש"א לנשי ובנות חב"ד (התוועדיות ח"ד ע' 314).

29 ולא נהגו לתקוע בלילה – ראה מעבר יבק מאמר עתה ענן הקטרת ספ"ד (שלא יאה כגורא בעיני' דשיטנא, כמו שאמרו בהזכרת פסוק ועתה יגדל בלילה, וכן ביי"ג מדות בהתחלת לילה משום לא תחטום שור בדישו, וכמו שאמרו ג"כ על תק"ש בלילה שאין ענין לזה כלל שכבר עשה שליחותו). מל"ח סי' א' סנ"א (שאינו ראוי לתקוע משחשיכה). ערה"ש סתקפ"א סי"ב (שהתקיעות מעוררים מדות העלינות ואין לעשות כן בלילה). מנהגי מהרי"ץ השלם חודש אלול סי"ב. מנהגי מהרי"צ הלוי פכ"א הע' ד. וש"נ. ובשיחת אדר"ח אלול תשל"ה בנוגע לאנשי הצבא (מסרט הקלטה): "איו אז דבר נכון ביותר אז במשך היום קודם הלילה זאל מען תוקע זיין בשופר".

30 ולהעיר שאם הוא בדומה לתק"ש דר"ה צ"ל ביום דוקא, וגם תקיעת יובל אינה בלילה. ובכלל, בלילה לפעמים יש משום נזקי שכנים. ומש"כ הטור והרמ"א שתוקעים בערבית – י"מ דהיינו בשעת הערב, במנחה (ראה ע"ז ברמ"א או"ח סי' קלא ס"א. מאמר שם סק"ד.

31 רמ"א או"ח סי' קלב ס"ב ובמג"א שם סק"ג (אבל בטור שם סוסי' קלג: אחר שיגמרו תפלת ערבית). רמ"א או"ח סתר"ב סי"א. וכ"מ שפי' כאן בחי"א כלל קלח ס"א), או אחר מנחה (שו"ת אנ"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ה). וי"מ שהכוונה לתפלת ערבית (ובמט"א ס"ז – אחר ערבית. וראה שו"ת מילי דאבות ח"ה ס"כ), אבל כשהתפללו ערבית מבעו"י (אג"מ שם. ושם, שבליילה אינו עת רצון עד הצות). אבל להעיר ממג"א סתקפ"א סק"ד, ומפורש יותר בא"ר סק"ז, דמוכח שפי' שהמנהג לתקוע בלילה דייקא. וכ"מ באלף למטה סק"ח. ולהעיר

שלשה קאפיטלאך תהלים

כשהי' הצ"צ בן תשע שנים אמר לו רבינו הזקן: קבלתי ממורי (הרב המגיד) שקיבל ממורו (הבעש"ט) בשם מורו הידוע, אשר מיום שני דר"ח אלול עד יום הכפורים, יאמרו בכל יום ויום במשך היום שלשה קאפ' תהלים, וביוהכ"פ שלשים וששה קאפ': ט' קודם כל נדרי, ט' קודם השינה, ט' אחר מוסף, ט' אחר נעילה. ומי שלא התחיל ביום ב דר"ח יתחיל באותו יום שהוא עומד בו, ואת אשר החסיר ישלים.

מסופר שבאחד מימי חודש אלול שלח כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע את הרה"ח ר' אברהם ע"ה פאריז לוויעטסק לצורך קופת פדיון שבויים. ואמר לו "כשתהיה בוויטעבסק תקנה לי תהלים", והוסיף "עס איז דאך איצטער דער סעזאן פון דעם".

בחודש אלול, כבכל השנה, אין אומרים תהלים בלילה (עד חצות הלילה)²⁵.

להרבות בצדקה בחודש אלול²⁶. לספק צרכי החגים בהרחבה לעניים.

מותר לקנות עליות בבית הכנסת בימים נוראים מדמי מעשר כספים, ובתנאי שכך הי' בדעתו בעת קניית המצוה²⁷. אם אחר כבר הציע סכום נמוך, וברצונו להוסיף על הסכום שהציע הראשון, יש מחמירים, שאין לשלם כולו מכספי מעשר, ומותר לו להשתמש בכספי מעשר רק עבור התוספת על הסכום הראשוני. ומכל מקום, אם לא היה קונה המצוה אלא אם כן יכול לשלם כולו מכספי מעשר, אפשר לשלם כולו מדמי מעשר. וכן אם הראשון גם רצה לשלם מדמי מעשר.

מקומות ישיבה בבית הכנסת אין לקנות מכספי מעשר, אלא אם כן יש הרבה מקומות פנויים, וקניית המקום היא רק עבור חיזוק בית הכנסת²⁸.

בר"ד משיחת אור לכ"ד אלול תשמ"ט: בכל זה ניתוסף ענין מיוחד בשנה זו כי . . . ר"ה של שנת תש"נ הוא יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת". ואף שבדאי יבוא משיח צדקנו לפני זה ויש מקום לשאלה כיצד יחגגו את ר"ה לעתיד לבוא כו' – הנה, השאלה היא רק בנוגע ליום ב' דר"ה (כיון שלע"ל אין מקום לחשש שמא לא יבואו העדים, וכל הענינים השייכים למולד הלבנה יהיו בתכלית השלימות כו'), משא"כ בנוגע ליום א' דר"ה, הרי ודאי שקביעותו תהי' ביום השבת. ואדרבה – לשבת ישנה שייכות מיוחדת להזמן דלע"ל, "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים". וממילא, ההכנות לחודש אלול, חודש ההכנה לחודש תשרי . . . כוללות גם הכנות לר"ה שחל להיות בשבת. ובמכ"ש וק"ו – אם חודש אלול הוא חודש ההכנה לכל חודש תשרי, עאכ"כ שהוא חודש ההכנה לר"ח תשרי, ראש השנה.

יום רביעי, כ' אלול

הלכתא למשיחא: בעשרים באלול, זמן עצי הכהנים והעם לבני עדין בן יהודה. בני עדין בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה דברי ר"י, ר"מ ואומר הן הן בני יואב בן צרוי²⁹.

יום חמישי, כ"א אלול

חנוכת בית הכנסת ובית המדרש המרכזי דליובאוויטש שבליובאוויטש ("770") בשנת ה'ש"ת³⁰.

בשיעור חומש היומי לומדים אודות מצות הקהל – ראה בהערה³¹.

מ' שבה"ל סדר ר"ה סרפ"א: בלילי ר"ח אלול. וכן נהגו בכמה ק"ק. ומנהג כמה ק"ק הספרדים לתקוע באשמורת הבקר קודם הסליחות, או בעת אמירת י"ג מדה"ר בסליחות].

25) ראה להלן בלוח לעשי"ת.

26) לקו"ת ראה כה, ב. ושם נתבאר. וראה גם סיום ד"ה אני לדודי – שם לב, ד. וראה לעיל שהוא א' מהענינים המרומזים בר"ת אלול'.

27) ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'קמג. וש"נ.

28) ראה אצלנו בהלכה יומית אות תג.

29) נתבאר בלקו"ש ח"ד ע' 1104 ואילך. ח"ט ע' 86 ואילך. ושם בהערה 16, ע"ד המעלה בנדבת עצים בעשרים באלול על עשרים באב.

30) וראה מאמר ד"ה על שלשה דברים תשי"ד [נדפס בשה"מ מלוקט ח"ד ע' שפג], והוא ביאור על ד"ה זה שאמר כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע בחנוכת בית הכנסת ה"ל. וראה שיחת ר"ח סיון תש"י (בקשר עם תשלום המשכנתא ("מארגעזש") על רכישת בית רבינו), בביאור מה שאמר כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע שכנס כ"ק מו"ח אדמו"ר לביתו בפעם הראשונה (יום ראשון, י"ט אלול ה'ש"ת).

31) ראה שיחת צום גדלי' תשמ"ו.

יום ועש"ק פרשת נצבים-וילך, כ"ב אלול

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית, ועדיף לפני שחרית].

העברת הסדרה שמו"ת – פ' נצבים-וילך³².

הדלקת נרות בשעה 6:58 (18 דקות לפני השקיעה).

ש"ק פרשת נצבים-וילך, "שבת סליחות"³³, כ"ג אלול

יארציט "זקני הרה"ג הרה"ח וכו' ר' מאיר שלמה הלוי ינובסקי (מהיושבים אצל אדמו"ר מהר"ש ורבה של ניקאלייב)³⁴.

בשיחת חג הפסח תרצ"ד נאמר: "מיט יעדן טאג איז מען נעהנטער געווארען צו שבת סליחות. די חסידות פון שבת סליחות האט מען געהערט גאר מיט אן אנדער כוונת הלב. די שבת'דיקע נאכט פון ערב סליחות האט מען עפ"י רוב ווייניקער געשלאפען עס האט געהויבן פון בעט, מען האט ניט געהאט קיין רוה, און אין מקוה פלעגט מען גיין נאך איידער עס איז טאג געווארען.

קומענדיג אין מקוה האט מען שוין געטראפען א היבשען עולם, אלע איילען. אויף אלעמען איז צו דערקענען, אז דער שבת איז אנדערש פון אלע שבתים פון א גאנץ יאר: עס איז שבת פאר סליחות.

און ביי זיך אליין קלאפט אין קאפ און עס מישן זיך רעיונות און מחשבות. אין רעיון לויפט דורך דער שטורעמדיקער געשריי פון ולך ה' הצדקה און מעהרער דער דעהרער פון ולנו בושת הפנים. מיט א צובראכענער הארץ איז מען זיך טובל, און מען איז זיך אליין מבקר צי איז די טבילה א אמת'ע תשובה על העבר וקבלה על להבא, צי איז דאס ח"ו ניט קיין פאל פון טובל ושרץ בידו . .

דער אמירת תהלים פון דעם שבת איז אויך געווען אנדערש פון דעם תהלים פון א גאנץ יאר . .

די סעודת ש"ק פון שבת סליחות – על שלחנו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע – איז אויך געווען אנדערש פון סעודות ש"ק דכל השנה, זי איז געווען א סך בקיצור'דיקע.

אמירת כל התהילים בהשכמה³⁵.

סוף זמן קריאת שמע של שחרית: 9:39.

שחרית. קריאת התורה פרשת נצבים-וילך. בעליית "כהן" נוהגים להגביה את הקול בפסוק האחרון ("הנסתרות").

הפטרה: שוש אשיש (האחרונה משבעה דנחמתא).

הקהל: בשיחת ש"פ נצבים וילך תש"נ נתבאר, שע"י החיבור דפ' וילך לפ' נצבים ניתוסף ריבוי אור גם בכל עניני פ' נצבים, החל מההוספה בכללות הענין ד'אתם נצבים היום", ושהענין ד'אתם נצבים היום" הוא באופן ד'וילך", היינו שניתוסף בעילוי אחר עילוי באופן של הליכה, כמ"ש "ילכו מחיל אל חיל". גם בפ' וילך מדובר אודות מצות הקהל – "הקהל את העם האנשים והנשים והטף" כדי לשמוע קריאת התורה מפי המלך, ובאופן ש"יראה עצמו כאילו . . מפי הגבורה שומעה". וענין זה שייך גם לתוכן דפרשת נצבים – כי: (א) "הקהל את העם האנשים והנשים והטף" הוא הענין ד'נצבים היום

(32) ובהיום יום ל' סיון מובא שבהעברת הפרשה שמו"ת קורין שתי הפטרות בפרשיות מחוברות. ולא נתברר אם כ"ה גם בכגון דא שהפטרות הן "לפי הזמן ולפי המאורע" ולא "מעין הפרשיות דומה בדומה" (אף שנת' בכ"מ שכוין שכל הענינים שבתורה הם בתכלית הדיוק מובן שגם הפטרות אלו שייכות להפרשיות).

והמקפידים שלא להפסיק באמצע קריאת שמו"ת, ה"ה בפרשיות מחוברות ואפילו בין הפרשיות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' כז'תתקי. וש"ג. (33) לביאור השם "שבת סליחות" – ראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 647. שיחות שבת סליחות תשכ"ח. תשל"ד. תשמ"ה. תשמ"ח. ועוד.

(34) סה"ש תשמ"ח ט"ב ע' 713 הערה 83. וראה שיחת ש"פ נצבי, כ"ג אלול, תשמ"ו. תשמ"ט.

(35) ראה בקובץ מכתבים שבסו"ס תהלים אהל יוסף יצחק, בהערה 5. ונת' (וגם בנוגע להתוועדות כבכל שבת מברכים) בלקו"ש ח"ט ע' 184 ה' 8. ועוד.

כולכם גו' ראשיכם שבטיכם גו' כל איש ישראל טפכם נשיכם וגו'". (ב) קריאת התורה מפי המלך היא ע"ד ובדוגמת הענין ד"נצבים" מלשון "נצב מלך", שמורה על התוקף והגבורה – "כשומע מפי הגבורה", ע"ש תגבורת החיות (ראה שם בארוכה).

אין אומרים ברכת החודש³⁶.

מולד תשרי: ביום ששי בשעה 5:49 (לפנות בוקר) ו-0 חלקים.

אומרים אב הרחמים³⁷.

יום התוועדות כבכל שבת מברכים³⁸.

בשיחת ש"פ וילך, ו' תשרי תשמ"ט³⁹: כאן רואים דבר נפלא (שכמה לא שמו לב עליו) שהענין ד"שמחת תורה", שמחה לגמרה של תורה, שייך גם לפרשת וילך שבה **מפורש בתורה** הענין דגמרה של תורה [נהגיה: ומבחינה מסויימת, עוד יותר מאשר בסוף פרשת ברכה – לא רק "גמרה של תורה" **בפועל ממש**, אלא "גמרה של תורה" כפי **שנתפרשה בתורה** (באופן נעלה יותר מהמציאות בפועל ממש)], ובמילא, יש כבר בפ' וילך (מעין ודוגמת) השמחה דשמח"ת – שלימות השמחה ד"זמן שמחתנו", למעלה מהשמחה דשבעת ימי הסוכות (שבעת ימי ההיקף), ואולי י"ל – למעלה אפילו מהשמחה דשמיני עצרת (שומר ההיקף) שמחה שלמעלה ממדידה והגבלה.

מנחה – קריאת התורה (פ' האזינו). צדקתך. פרקי אבות⁴⁰ פרקים ה'ו-⁴¹ (סיום מסכת אבות בפעם הרביעית והאחרונה לשנה זו).

מוצאי שבת קודש

מוצאי שבת קודש בשעה 7:57.

השנה, כש'ו"ט של ר"ה חל להיות בשבת', אומרים ויהי נועם ואתה קדוש הלילה. מלוה מלכה – סעודתא דדוד מלכא משיחא.

סליחות

בשיחת ש"פ נצו"י תשמ"ג: סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שפעם הלכו לאמירת ה"סליחות" וואקלדיקערהייד" ... ובפשוטות: מכיון שביום השבת היתה התוועדות חסידית ולקחו "משקה"⁴² – פעל הדבר על הראש, וכתוצאה מכך גם על הרגל, שהלכו לאמירת הסליחות "וואקעלדיק"⁴³!

36 לערוב השטן שלא ידע יום שהוא ר"ה, כיון שלא קדשוהו. ונת' בארוכה בלקו"ש חכ"ד ע' 222 ואילך. וב'היום יום" כ"ה אלול, מה שסיפר אדמו"ר ששמע מהה"מ בשם הבעש"ט, שהקב"ה בעצמו מברכו. ונתבאר בכ"מ – ראה לקו"ש ח"ד ע' 1139 ואילך. ח"ט ע' 184 ואילך. חכ"ט ע' 173 ואילך. ועוד"כ בכ"ב שיחות קודש בהתוועדות בשבת שלפני ר"ה. וראה לקו"ש ח"כ ע' 55 הע' ד"ה המשובע – תיקון הלשון ב"היום יום".

וראה בר"ד משיחת נצו"י תש"ג, שאף שלא נתפרש הזמן המדוייק דברכתו של הקב"ה בשבת מברכים חודש השביעי, מסתבר לומר שברכתו של הקב"ה היא באותו זמן שבו מברכים ישראל את החדשים י"א פעמים בשנה – לאחר אמירת יקום פורקן ב"פ, שמורה על הכפל בענין הישועה ("פרוקן") ע"ד נחמה בכפלים.

37 ראה גם ר"ד משיחת נצו"י תש"ג.

38 ובר"ד משיחת נצו"י תשמ"ג: לכל לראש צריכה להיות ההכרזה ששבת זו היא שבת מברכים, ואף שלאחרי קריאת התורה לא היתה ההכרזה הרגילה ככל שבת מברכים החודש – הרי ישנה כבר הכרזת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו מלפני כו"כ שנים, שבה גילה ופירסם והכריז ענין זה (ראה שם בארוכה).

39 סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 6.

40 נהוג להחמיר שלא לבטא האזכרות שבפסוקים בשעת הלימוד כשאינו פסוק שלם. ומפי השמועה שכן הורה כ"ק אד"ש בקשר לאמירת פרקי אבות, לפי שהוא לימוד, משא"כ ב"כ כגוונא" שהוא תפילה (והארכנו בדבר בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"ג במילואים (ג) בשוה"ג הא' להערה בד"ה ובהיותי בזה. וע"ג).

ובפרק ה' – במשנה יח פסוק "צדקת ה' עשה". ובפרק ו' – במשנה י פסוק "עד יעבור" ופסוק "מכון לשבתך" אינם בשלימות.

41 בכ"ב שיחות שקו"ט בנוגע לאמירת "כל ישראל" ו"ר' חנניא בן עקשיא" פ"א או ב"פ – ראה סה"ש תש"ג ח"ב ע' 681 הע' 104. סה"ש תנשי"א ע' 797 הע' 15. וראה גם שיחת ש"פ כי תצא תשמ"א. כי תצא תשמ"ה. נצו"י תשמ"ו. כי תבוא תשמ"ז. נצו"י תשמ"ז. כי תצא תשמ"ט.

42 ובשיחת ח"י אלול תשמ"א: לאחר שביום השבת שמעו מאמר חסידות מהרבי.

43 ולהעיר שבשיחת ש"פ נצו"י תשמ"ב נתבאר המנהג להתוועד בשבת סליחות, מצד הענין דשבת שלפני ר"ה, שנפעל הענין ד"שוש אישיש בה", בדוגמת השמחה ד"זמן שמחתנו". וראה בשיחת ח"י אלול תשמ"א – המקור בגמרא (שבת ל, ב) שאע"פ שלימוד התורה צריכה

תורה, תפילה וצדקה: בשיחת שבת סליחות תשל"ד נאמר שכדאי שבשעה שאומרים סליחות, שסליחות זה ענין של תפלה, יהי' יחד עם זה ג"כ לימוד בענין בתורה, ורצוי שיהי' קודם סליחות, כי לאחר סליחות זה קשור בטירחא דצבורא. ועד"ז בנוגע לנתינת צדקה, שבנוגע לנתינת צדקה בלילה, הרי עכ"פ לאחר חצות אפשר בוודאי לתת⁴⁴. והרי ניתן לאחר את אמירת הסליחות בכמה דקות כדי שיוכלו לתת צדקה לאחר חצות לפני סליחות. ובנוגע לתורה, אפשר לעשות זאת קודם חצות. ועד"ז בשאר הימים של סליחות ג"כ. ובנוגע לענין שבתורה, כדאי שיהי' ענין שיש בו ג"כ מסקנא להלכה, שאז יש לזה את המעלה של לימוד הלכות. וישנו המאמר לך ה' הצדקה מאדה"ז שמודפס בתחילת הסליחות, שיש שם ענין בתושב"כ, וגם ענין בתושב"פ, וכמו"כ ענין של מסקנא להלכה. וכדאי שיפרסמו את זה בכל מקום שאפשר, שלפני סליחות ילמדו ענין בתורה ויתנו צדקה. ולכן כדאי שילמדו את המאמר ועכ"פ את תחילתו וסיומו. ובקיצור בנוגע לפועל: שקודם סליחות ילמדו ענין בתורה בהלכה, וקודם לזה יתנו צדקה, כדי שיפעל בהבנה והשגה שבלמוד וכן בתפלה שלאח"ז, ואז הוא פועל את בקשת הסליחות וההמשכה שלאח"ז [עיי"ש בפנים השיחה בארוכה].

סליחות הא' – מתחילין אחר ובסמוך לחצות לילה. והטעם לכך, מפני שאומרים במוצאי מנוחה. ואין אומרים סליחות ו"ג מידות קודם חצות לילה⁴⁵.

ב-770 – סליחות בשעה 1:00.

הש"ץ מתעטף בטלית שאולה (בלא ברכה). וגם ש"ץ שהוא בחור עושה כן⁴⁶, מפני שאומרים אז י"ג מדות, ואיתא בגמרא שנתעטף הקב"ה בטלית כשליח ציבור.

המנהג שאומרים סליחות הלילה כשלבושים עדיין בבגדי שבת.

כמובן, נכון ללמוד פירוש המילות של הפיוטים והסליחות⁴⁷.

טוב לעמוד בשעת אמירת הסליחות, ומי שקשה לו יעמוד עכ"פ בשעת אמירת א"ל מלך יושב⁴⁸, י"ג מדות, ובשעת אמירת הווידוים.

הנשמה לך: הש"ץ מתחיל בקול רם.

המתפלל ביחיד אינו אומר י"ג מדות⁴⁹, ולא ויעבור⁵⁰. המתפלל במתינות ואינו מספיק להגיע למקום שהציבור עומדים בסליחות, יפסיק במקום עמידתו בסליחות גם באמצע הפרק בכדי לומר י"ג מדות עם הציבור⁵¹. וממשיך אח"כ לומר כדרכו.

כמו כן, המתפלל ביחיד⁵² אינו אומר התפלות בלשון ארמי כגון "מחי ומסי"⁵³.

להיות באופן של "שפותותיו נוטפות מר", מ"מ לפני" בתור הכנה לכך, נהג רבה לומר "מילתא דבדיחותא ובדיחי רבנן", ואח"כ "יתיב באימתא ופתח בשמעתתא" באופן ד"לבו דואג בקרבן". וראה להלן – ליל ערב ר"ה.

(44) וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א' תשכא.

(45) ובשעת הדחק יכול לומר סליחות (בלי יודיו ותחנון) משעה העשירית – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א' ס"ט.

(46) ובעטיפת הראש, ויתעטף בטלית שאולה (ולא בטלית הקהל) כדי שלא יצטרך לברך (גם בשאר ימי הסליחות) – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה' תרנז.

(47) ובנוגע לאמירת הסליחות ע"י הנשים בשפה המובנת – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד' תרי.

(48) בנוגע לנוסח "בהודעת" ו"כמו שהודעת" ב"א-ל מלך" וב"אל אך אפים" – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ט' תורסה.

(49) בנוגע אמירתו בניגון וטעמים כקורא בתורה (והובא ד"ז גם לענין סליחות – כ"ה בפשטות בשו"ע או"ח סתקס"ה סי"ה דקאי לענין סליחות. וראה במט"א סתקס"א סי' א' ועוד) – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ד' תרע"א. ולדעת ה"ח סי' קלא סתק"ג, רק בסדר התפלה נכון לאומרו בניגון וטעמים, משא"כ בסליחות.

(50) והנה, י"א שידלג גם תיבות "זכור לנו היום ברית שלש עשרה" וכן בסליחות במקום שנזכר זכות שלש עשרה מדות – כ"כ במט"א שם. וראה ט"ז סתקס"ה סק"ה. והעתיקו בשתיקה בא"ר סק"ז (וצ"ע במשנ"ב שם בשעה"צ סק"י שהעתיק בא"ר א). וראה בערוה"ש שם ס"ז. וראה שו"ת מנח"א ח"ג סכ"ב שכ"ה גם באומרו בניגון וטעמים, עיי"ש.

אבל י"ח בזה, וס"ל דשפיר דמי לומר תיבות אלה בכל גווני – כ"מ קצת בדעת המג"א סי' ק"ו. וכ"כ בברכ"י סי' קלא סק"י. וראה הנסמן בכה"ח שם סק"ה. ובקצה המטה סתקפ"א סק"ה שכן המנהג. ושכך מפורש בשב"ח סרפ"ב.

(51) ואם התחיל אמירת י"ג מדות עם הציבור די בכך, אף שמאריך אמירתו, וכן יכול להתחיל כשהציבור באמצע אמירתו. אבל לא די בכך שהתחיל א-ל אך אפים וכדומה, וכן אם הציבור כבר גמרו אין ליחיד להתחיל לומר י"ג מדות – ראה בכ"ז שו"ת באתרא דרב סי' כג' תרנז.

(52) וכ"ז ביחיד המתפלל לבדו בביתו (או אפילו בביהכ"נ), או במקום שיש עשרה שאינם מתפללים. אבל אם התחיל הסליחות עם הציבור ומאריך בתפלתו, או יחיד המתפלל לבדו במקום שהציבור מתפללים תפלות אחרות (כגון העומד בסליחות והציבור מתפלל שחרית) יכול לאומרו – ראה באתרא דרב שם.

(53) בהקדם, ש"א שהמתפלל ביחיד לא יאמר התפלות בלשון ארמי כגון "מחי ומסי" (ע"פ שו"ע או"ח סי' קא ס"ד ובג"כ. אדה"ז שם

פתיחת הארון: כשהס"ת מונחת בארון הקודש אע"פ שהוא פתוח אין צריכים לעמוד, אלא שהעולם עושין כן דרך כבוד לעמוד כל שהארון קודש פתוח ואין חיוב בדבר. ויש מחמירים עכ"פ כשרואה הס"ת. ויש להקל בזקן וחלוש⁵⁴.

בקריאת שמע שעל המיטה (לאחר חצות) **אומרים** תחנון.

יום ראשון, כ"ד אלול

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת האזינו, בפעם הראשונה.

יום שני, כ"ה אלול

יום הנקבע ליארצייט הו"ח ר' דוב בער⁵⁵ ה"ד שניאורסאהן (נרצח ע"י שלטון הנאצי בשלהי תש"א).

בלקוטי שיחות⁵⁶: ועפ"ז יומתק מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שחסידי הראשונים היו לומדים בכ"ה אלול פרשת בראשית עד "יום אחד", כ"ו אלול – "יום שני" וכו'⁵⁷: התכוונו בכך להביא תוכן של **עבודה** גם בהענינים של "בראשית ברא גו" (אתעדל"ע).

סליחות⁵⁸ מיום שני ואילך באשמורת הבוקר⁵⁹. ואפשר לאמרו בלילה לאחר חצות. [באם אומרים סליחות לפני זמן "משיכיר", יתעטף הש"ץ בטלית שאולה ללא ברכה].

ס"ה) – של"ה מס' ר"ה, הביאו במט"א סתקפ"א סכ"א. א"ר סק"ט (ושם נז' התפלה "במטותא מייניכו") הובא במשנ"ב שם סק"ד. לוח כולל חב"ד. ועוד. וכבר נמצא כן במחז"ו ס' קכח. פ' התפלות והברכות לר"י בן יקר ע' כ (ובשו"ת תמים דעים ס' קמד). **ועוד**. וכבר הקשו מזה שביקום פורקן מוכח שהיחיד אומר (ורק יקום פורקן השני אינו אומר – סידור אדה"ז במקומו. וכ"ה כבר בקיצור של"ה חולין עניני ס"ת. והמט"א עצמו כתב נמי הכי בשע"י ש"י סכ"ו. ולהעיר, שגם בזה בסידור עם דא"ח וסידור ת"א הל' "אינו צריך לומר" ולא "אינו אומר").

אלא שכבר כתבו ליישב בכמה אנפי (נוסף להסברא דקיי"ן לעיקר שבתפלות קבועות לציבור לית לן בה. וכ"נ שתפס במק"ח להחוי"ב בקיצור הלכות סרפ"ד ס"ז (וראה גם שם ס' קא ס"ד ובקיצור הלכות לשם. קיצור הלכות סתקפ"א ס"א ד"ה הגהה). וכ"כ בשו"ת שלמת חיים מהד"ח ס"ג. אלא שלפ"ז, גם במחי ומסי אין כאן בית מיחוש):

א. שביקום פורקן שאני שמתפלל על צרכי שמים, צרכים רוחניים. ב. שבשבת ה"ז כבציבור (או אצל חולה) ששכינה שרוי. ג. שכשהס"ת בחוץ (ובפרט להמנהג הקדום שהש"ץ מחזיק ס"ת בעת האמירה) שפיר דמי. ד. שבתפלה עבור צרכי הציבור מותר (ולא רק תפלה הקבועה לציבור). ה. שבמתפלל בל' נסתר הותר. ו. שכיון שהוא באמצע התפלה, ומתפלל לפנ"ז ולאח"ז בלה"ק, שפיר דמי (ראה שו"ת תורה לשמה סמ"ט. וראה בהערות המהדיר במהדורת אהבת שלום שתמה, שהרי גם אחרי מחי ומסי יש בקשות בלה"ק). ז. שכיון שפונים למלאכים באמצע (בתפלת מכוניני רחמים) גרע טפי, שהרי י"א שרק כשנוזק לסיוע המלאכים אין להתפלל בל' ארמי. ח. ועיו"ל, שבנוגע ליקום פורקן לא נחתו לדון מחמת ל' ארמי, ומיירי באופנים המתורים (כגון ביחוד הנמצא בביהכ"נ או בשעה שהציבור מתפללים – להסוברים כן. וראה אצלנו בארוכה בשו"ת באתרא דרב שם. אבל בחלק מהסידורים: "יחיד המתפלל בביתו"). ט. ויתירה מזו, ובהקדם שבכ"מ משמע שיקום פורקן השני ומי שבידך הוא רק להש"ץ ולא להציבור (כ"ה במחז"ו שם. פ' סדר התפלה לרוקח ח"ב ע' תקס. ובכ"מ). ועפ"ז, יל"פ ככוונתם דקישטא קאמרי שהיחיד שביהכ"נ א"צ לומר יקום פורקן זה (וא"ש הל' "א"צ לומר"), לפי שאמירתו מיועדת לש"צ, ותו לא. ודוחק. וגם בקיצור של"ה שם ועוד מוכח שאל זו הכוונה.

ועכ"פ, כיון שההוראה שלא לומר מחי ומסי מקורה בראשונים כמלאכים (אף שיש בראשונים גם ע"ד שלילת אמירת יקום פורקן מחמת ל' ארמי. ולאידך, לכמה דעות בראשונים מותר בשניהם), והובא בפוסקים לדינא, ואין לנו ראי' ברורה להחית, הכי נקטינן. [וח"א העירני ע"ד השמטת ד"ז מליקוט טעמים ומקורות (לכ"ק אד"ש) שנדפסו בסליחות ע"פ מנהג חב"ד. אבל פשוט שאין בכך ראי' לכאן או לכאן, שהרי לא הובא שם גם האיסור לומר י"ג מדות ביחיד, המוסכם לדינא]. וראה שו"ת הר צבי ח"א סס"ד. רבבות אפרים ח"א סרט"ז (אבל מש"כ שם ליישב שהוא בל' ברכה – צ"ע, ששיקך הענין שלא להתפלל בל' ארמי מיידי בל' ברכה – ראה שבת יב, ב. וראה הגהות מרדכי שבת פ"א סתנ"א – לענין יקום פורקן. וי"ל. וראה מו"ק ט, ב – כמה ברכות בל' ארמי). שם ח"ה סתנ"ה. ביורו הלכה ח"ב ע' עד.

[והנה, יש שכתבו בטעם ההיתר ביקום פורקן לפי שהיא ברכה לרבנים שבא"י. ואינו מובן. וכנראה לא תפסו, שזוהי רק ההסברה אין מתאימה אמירתו ביחיד, ואי"ז שייך לזה שאין להתפלל בל' ארמי ביחיד. ובדוחק י"ל בכוונת דבריהם, שמצינו בכ"מ שאין איסור בדבר, ורק שאין תועלת בדבר. ולפ"ז, אף שבד"ב אין שפלים בארמית ביחיד לפי שאי"ב תועלת, בתפלת יקום פורקן שהיא בקשה וברכה לרבנים שבא"י, שמכו על האומרים דל"ש ד"ז בברכה הקבועה לציבור מחמת חשיבותה].

54) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כב"תפנ.

55) ראה בנוגע לשם זה בשו"ת באתרא דרב ס' כב"שט.

56) חט"ז ע' 488 הערה 54. מנהג זה נתבאר גם בישיחות ש"פ נצו"י תשכ"ו (שיחוק"ק ע' 606 ואילך) ושם: "לזיינען פאראן חסידיים". ש"פ נצו"י תשל" (שיחוק"ק ע' 504). ש"פ נצו"י תשל"ג (שיחוק"ק ע' 387 ואילך). נציבים תשמ"א (שיחוק"ק ע' 724). כ"ה אלול תשמ"ח (התוועדות ח"ד ע' 349 ואילך).

57) ובשוה"ג שם: ראה גם ס' יעב"ץ דיני חודש אלול אות כב.

58) כשיש מילה אומרים סליחות כרגיל (ובנוגע לבעלי ברית עצמם – ראה שו"ת באתרא דרב ס' כג'תרסז), וכן גם כשיש חתן. (וראה בשו"ת באתרא דרב כג'תריח, ע"ד ההוראה לחתן שיצא בשעת אמירת תחנון שבסליחות, ונתבאר שם).

59) מפני שהקב"ה שט בסוף הלילה בעוה"ז והוא עת רצון – מג"א סתקפ"א סק"א.

זמן סליחות ב-770 בשעה 7:00 בבוקר⁶⁰.

צריך להיות זהיר לומר ברכות השחר – ולפחות ברכת התורה – לפני סליחות.

בספר השיחות קיץ ה'ש"ת⁶¹: איך געדענק דאס פון זיך אליין. ווען איך, אלט זייענדיק אין גאנצן יאר, בין בייגעווען אזעלכע פאר אלול'דיקע פארבריינגענס, וואס האט אויף מיר געוויקט אויף בעסערער אויפירונג אין מיין קינדער לעבן. מיט דעם אנקומען פון די סליחות טעג האט זיך אלץ מער און מער פארשטארקט די ערנסטע שטימונג און עס האבן זיך אנגעהויבן אנרוקן די ימים נוראים.

אור ליום שלישי, כ"ו אלול, ג' דסליחות

יום מיוחד: בפתח דבר לקונטרס ח"י אלול תש"ז⁶²: "פרשת יום ג' דסליחות סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ אשר יום זה "הוא יום המוגבל והמיועד להוד כ"ק אדמו"ר הזקן לדורותיו לאמר רק לפני בנו המיוחד הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, וכשה' הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צ"צ כבן עשר אמר גם לפניו, מאמר חסידות ביחידות ויצו עליו אשר איש לא ידע מזה. והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צ"צ הי' אומר ביום ג' דסליחות מאמר של הוד כ"ק אדמו"ר הזקן לפני הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש, ויצו עליו אשר איש לא ידע מזה. והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש הי' אומר דרוש ביום ג' דסליחות לפני הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק. וביום ג' דסליחות תרנ"ה הואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לאמר לפני דרוש זה⁶³ ויצוני על הסוד עד הזמן שיצוה לגלות". . . שנים רבות הי' ענין חי אלול וענין ג' דסליחות בהעלם, ועכשיו ניתנה רשות לגלות, ופירסם כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בכל קצוי תבל. ואף דלכאורה וכי אכשור דרא, אלא שהיא הנותנת, מפני ההעלמות וההסתרים דעקבתא דמשיחא שגדלו ביותר "פותרים גם את האוצרות דהון יקר שה' כמוס וחתום מעין כל רואה" עד עתה. . . הנה על כל אחד ואחת מאתנו כלנו להתחזק ולהתקשר באילנא דחיי ובנשיאנו, הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, ביתר שאת וביתר עז. ובעזרת אוצרותיו ואוצרות אבותיו שפתח ומסר לנו – להסיר את ההעלמות וההסתרים, אשר זהו ג"כ הכנה והכשרה צו מקבל זיין די כתיבה וחתומה טובה⁶⁴."

בשיחת כ"ו אלול תשמ"ט נאמר: ידוע שכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו גילה שיום השלישי דסליחות הוא יום מיוחד – דבר שלא הי' ידוע לפני זמנו. ולהעיר, שכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו לא אמר הטעם על יחודו של יום זה. ובמילא, יכול כל חד לפום שיעורא דילי' לחפש הסברה בזה⁶⁵. והעיקר הוא שכאז"א יוסיף עוד ענין של לימוד, עוד ענין של הנהגה טובה (וכי"ו ב), וכל הוספה בענין של תורה ומצוותי, ופנימיות התורה, הו"ע של אמת, ואמת לאמיתו.

לימוד מאמר: בשיחת ג' דסליחות תנש"א: ידוע שיום זה (כפי שראו) היה אצל נשיא דורנו כ"ק מו"ח אדמו"ר מהימים הקבועים לומר מאמרי דא"ח ברבים, וכפי שרואים שכמה וכמה מאמרים של כ"ק מו"ח אדמו"ר מיום זה כבר נדפסו ונתפרסמו, ומכיון שכל ענין מזכירים בקשר למעשה בפועל – הרי מהנכון שבמשך המעת לעת של יום ג' דסליחות ילמדו על כל פנים חלק מא' המאמרים, איש כחפצו, "במקום שלבו חפץ", שהרי ישנם ריבוי מאמרים דיום זה.

60 וראה אלף המגן למט"א סתק"א סק"ד. ערוה"ש שם ס"ד. (ומש"כ בהתוועדויות תנש"א ח"ד ע' 327 הע' 6 – להעיר שבר"ד מסרט ההקלטה הוא באו"א).

וראה שיחת כ"ט אלול תשמ"ה בסופה שהעיקר להשיכם מוקדם מהרגילות שלו. ויש שכתב ליישב מה שמאחרים גם אחרי עלות השחר (ואפילו נין החמה) לפמש"כ במג"א סי' א סק"ד בשם שערי ציון, שלענין תיקון חצות חשיבין הלילה ל"ב שעות (ובמג"א סתקפ"א סק"א – בנוגע לעת רצון שבאשמורת הבוקר – ציין לדבריו שם), ונמצא שגם אחרי עלוה"ש ונה"ח הוא בכלל לילה לענין זה (אלא, שאדה"ז בסידורו בהערה לתיקון חצות כתב דלא כמג"א).

וכבר נתפרסם המענה (ליקוט מענות קודש תשמ"ח עמ' 140 – מענה שלא) להרש"ז ע"ה גו"א בשלילת ההנהגה ש"אומרים סליחות קרוב לאחר זמן ק"ש". [ולהעיר מדרכי חיים ושלום (מנהגי הרה"צ וכו') ממונקאטש] אות תרצו: מאד הי' מקפיד על אותן שאיחרו והתחילו באמירת הסליחות בשעות מאוחרות ביום וכו' כאשר נודע לו כי המאחרים לקום בבוקר עם רב יבואו לפרוהדור של בית המדרש גדול ויאמרו סליחות עד אפי' שעה עשירית ביום על כן ראה והתקין להכריז ולהודיע שלא יאמרו סליחות ברבים רק לכל היותר מאוחר עד שעה שבעה בבוקר וזה הי' רק בשעת הדחק וכו'].

בדין מי שהתאחר ולא אמר סליחות בבוקר – ראה בשר"ת באתרא דרב סי' יא"ב.

61 ע' 10.

62 נדפס גם באגרות קודש ח"ג ע' תלב.

63 דג' סליחות ה'תש"ה – ד"ה שיר המעלות ממעמקים.

64 וראה עוד מזה בשיחת ג' דסליחות תשכ"ט. תשל"ה. ועוד.

65 וראה בשיחת ג' דסליחות תשל"ה ותשמ"ח.

התוועדות: בהמשך השיחה: "ובודאי יחליטו גם לערוך (עוד בלילה זה) "א שטורעמדיקן פארבריינגען", וההתוועדות תהי' דוקא בשמחה גדולה, ועד למעמד ומצב דעד דלא ידע (עכ"פ אצל אחד מהמתוועדים) והוא יוציא בזה את כל המשתתפים) – אם כי עם הגבלות כו', שהרי סוף סוף אין זה פורים ("ס'איז דאך פארט ניט פורים")... אבל אעפ"כ, הרי פורים קשור עם יום הכפורים ("כפורים"), סיום וחותם עשרת ימי תשובה, ובמילא קשור גם לתחלתם – ראש השנה, כולל גם ימי הסליחות"⁶⁶.

יום רביעי, ז"ך אלול

במגן אברהם⁶⁷: כתוב בשל"ה מסכת ראש השנה, השליח ציבור והתוקע צריכים להפריש עצמם ג' ימים קודם מכל דבר המביא לידי טומאה וילמדו הכוונות מהתפלות והתקיעות, והוא מהזוהר.

יום חמישי, כ"ח אלול

במנחה שלפני ערב ראש השנה אומרים תחנון⁶⁸.

ליל ששי, ליל ערב ראש השנה, ("זכור ברית"⁶⁹)

יום הולדת של כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק בשנת תקמ"ט.

תשובה עילאה מתוך שמחה: בשיחת ליל ו' דסליחות, אור ליום ועש"ק פ' נצבים, ז"ך אלול תנש"א: בעמדנו בסיום העבודה חדודש אלול ומתכווננים כבר לאמירת הסליחות בפעם הששית, הרי בודאי שכל העניינים הבלתי רצויים לא זו בלבד שלא נשאר מהם שום רושם, אלא אדרבה שנתהפכו לטוב ונעשו לא רק כזכיות אלא זכיות ממש. וכיון שכן, הרי עבודת התשובה עתה היא – לא כדי לפעול ענין של כפרה, באופן שאין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין – דמאי קמ"ל?! לא זהו החידוש של עבודת התשובה שיהודי לא צריך לחשוש מפני יום הדין! ובפרט לאחרי כל העניינים שעברו בנ"י, ולאחרי מעשינו ועבודתנו משך אלפי שנים, ועוד והוא העיקר, לאחרי ההתעסקות בלימוד פנימיות התורה וכו', הרי בודאי שאין שום חידוש בכך שיהודי אינו שייך לענין של דין, ואפילו לא חצי דבר של דין – אלא עבודת היום בענין התשובה (שזהו"ע דאמירת הסליחות) היא תשובה עילאה, ועד להאופן היותר נעלה בתשובה עילאה גופא. . ועוד זאת שכיון שתשובה עילאה היא בשמחה רבה צריכה להיות עבודת היום בשמחה רבה. וזהו שאומרים לכאו"א מישראל: אין מה לחשוב אודות ענין של דין או אפילו חצי דין – כיון שכבר קיבל כתיבה וחתימה טובה החל מר"ח אלול, ושבת מברכים אלול, ועוד לפני"ז – החל מחמשה עשר באב, עליו אמרו חז"ל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים, היינו שמדמים אותו ליוהכ"פ, אחת בשנה, אשר עבודת התשובה שבו היא פנימיות התשובה ותשובה עילאה, ובתשובה עילאה עצמה – בפנימיות שבפנימיות. . ועוד והוא העיקר, שעבודת היום בענין הסליחה והתשובה, תשובה עילאה, צריכה להיות בשמחה הכי גדולה באופן דכפלים לתושי', ועד לשמחה נעלית יותר משמחת פורים שהיא באופן דעד דלא ידע. ואף שלכאורה אינו מובן איך יתכן שמחה נעלית יותר מאשר עד דלא ידע? הרי זהו ענינו של יהודי, שבכחו וביכלתו להתעלות ממצב של עד דלא ידע למצב נעלה יותר בעד דלא ידע, ע"ד ששמחת פורים דשנת תנש"א היתה באופן נעלה יותר – מעלין בקודש – משמחת פורים בשנת נסים. . ועוד זאת, שכיון שיהודי הוא בעל הבית על מצויאות הזמן, הרי הוא פועל שתיכף ומיד נעשית גם החתימה וגמר חתימה טובה ופתקא טבא, ותיכף ומיד עורך הוא שמחת תורה, (ולפנ"ז גם השמחות דימי בית השואבה, ושאתם מים בששון ממעיני הישועה), ולא עוד אלא ביתר שאת וביתר עוז, דכיון שנערכת שלא בזמן הרגיל, הרי גם השמחה היא שלא בערך מכמו שהיא בזמן הרגיל.

בספר השיחות קיץ ה"ש⁷⁰: די זכור ברית נאכט איז געווען די וואך נאכט פון ימים נוראים. פון מיין זעקסטן לעבנס יאר געדענק איך ניט אז מען זאל אין דער ערב ראש השנה נאכט גיין שלאפן ווי אין א געווענלעכער נאכט. יעדער איינער אויף זיין שטייגער האט זיך מכין געווען צו דעם אנקומענדן

(66 וראה עד"ז בשיחת ליל ו' דסליחות תנש"א – נעתק לקמן.

(67 סתקפ"א סק"ט.

(68 סידור אדה"ז.

(69 בטעם קריאת השם "זכור ברית", אף שלמנהגנו אין אומרים פיוט הנ"ל – ראה שיחת ערב ר"ה תשכ"ג.

(70 ע' 10.

ערב ראש השנה וואס פירט אריין אין די ימי דין ומשפט.

בספר השיחות תרצ"ד⁷¹: החסידים, הרי גם בליל א' דראש השנה פלעגט מען גיין א רקוד – מעהר אף די קוארטירען, וג"כ אחרי סליחות. וקרה ג"כ שלזכור ברית האט מען זיך געשאקעלט אף די פיס⁷².

יום ששי, כ"ט אלול, ערב ראש השנה ("זכור ברית")

מרבם בסליחות. אומרים תחנון ["ויאמר דוד אל גד"] בסליחות גם לאחרי שהאיר היום.

שחרית: אין אומרים תחנון, למנצח יענך, ותפלה לדוד.

כתב הפרי חדש⁷³: "ונוהג אני לשלוח מנות לעניים ערב ר"ה".

אין תוקעין בשופר (כל היום⁷⁴). [ואם צריך לכך, מותר להתלמד בציניעא ובחדר סגור⁷⁵].

התרת נדרים

התרת נדרים אחר התפילה וקודם חצות. מן הדין – בשלשה כשרים⁷⁶, וטוב שיהא עדה שלימה (בעשרה)⁷⁷. נהוג שהמבקש להתיר נדרו אומר בעמידה, והמתירים – בישיבה.

מי שאינו מבין, יאמר בשפה שמבין. ואם מבין כללות הענין, ע"י שקרא פירוש המלות לפני זה, די בכך⁷⁸.

קטן: בנוגע לקטן המופלא וסמוך לאיש שנדריו נדר – לא נתפשט המנהג שיעשו התרת נדרים⁷⁹.

נשים: וכן בנוגע לנשים – לא ראינו שימנו לבעליהן שליח להתיר עבודה ושיבקש התרה עבודה. וסומכות על מסירת מודעה לבטל הנדרים שלאחר מכן שב"כ נדרי⁸⁰.

התרת נדרים זו מועילה רק⁸¹ לנדריים שלא זוכרים אותם, שאז סומכים על זה בדיעבד⁸².

גם לגבי נוסח מסירת המודעה על הנדרים העתידיים לבוא – נכתב בשו"ע⁸³ שסומכים על זה רק בצורך גדול. אבל סתם נדרים שנדר במהלך השנה וזוכרם, וכן מי שנהג במנהג טוב ודעתו לנהוג בן

(71) ע' 457.

(72) לאחרי שהתוועדו כל הלילה, ראה גם שיחות ח"י אלול תשי"א. ש"פ נצוי תשי"ג. נצוי תשט"ז.

ובשיחת צום גדלי' תשנ"ב, שכבר בערב ר"ה עורכים סעודה גדולה ובודאי נהגו כן גם בערב ר"ה זה, עכ"פ בלילה או במשך המעת לעת. ועיי"ש, שהוא על יסוד פס"ד הטור א"ח ס' תקפא בשם המדרש [הוועק בשלמות לקמן] "ישראל אינם כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים וכו' ואוכלין ושותים ושמתים וכו' לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס". ועד"ז בר"ד משיחת ז' תשרי (ל"מחנה ישראל") תשנ"ב וליל ב' דחגה"ש תשנ"ב. וראה ר"ד משיחת ער"ה תשנ"ב (ועד"ז בסה"ש תשנ"ב ע' 6 (משיחה הנ"ל)) שההכנה האכילה דר"ה היא בער"ה. (73) סו"ס תקפא, הובא באלף המגן למט"א סתקפ"א ס"ק קכ, ובכמה שיחות קודש – ראה לקו"ש ח"י"ד ע' 371 הע' 22. חכ"ד ע' 314 הע' 18. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 771 הע' 49. שיחת ש"פ תצא תשמ"ה.

(74) ואפילו ליל ערב ר"ה אין תוקעין – מ"א סתקפ"א סקי"ד. [וראה לעיל במנהגי חודש אלול, בהערה, בנוגע לתקיעה בלילה].

ובשיחת ער"ה תשל"ט נת', שאף שבקביעות כזו כשחל ר"ה בשבת שאין תוקעין בו כבר ישנו הפסק בין תק"ש דאלול ממנהגא לתק"ש של חובה בר"ה – כיון שאחכה לו בכ"י שיבוא ויתקעו בשופר בירושלים בר"ה שחל בשבת.

(75) ראה מג"א סתקפ"א סקי"ד ובפמ"ג שם. השלמה לשו"ע אדה"ז סתקפ"א בסופו.

(76) וכשאין בנמצא ג' כשרים – ראה שו"ת באתרא דרב ס' א'רנא.

(77) ושקו"ט אם הנודר בכלל העשרה. אבל בשל"ה ריש מס' יומא: עומד בפני העדה. ובשו"ג תריש, א: עומד על גליו לפני עשרה ת"ח. ועד"ז בכ"מ. ולהעיר גם מסה"ש תשנ"ב ע' 1 בהערה: עדה שלימה דהמתירין.

(78) ראה שו"ת באתרא דרב ס' א'קלו.

(79) וכ"כ אאזמ"ר בשערים מצוינים בהלכה קו"א לסימן קכח סקכ"ד. ובעטם המנהג – ראה שו"ת באתרא דרב ס' א'פן.

וקטן שהגדיל בעש"ת, יעשה התרת נדרים לפני יוהכ"פ – ראה שם.

(80) ו"ל בטעם המנהג בכמה אופנים. ואכ"מ.

(81) וכן כשנודר או נשבע לחבירו

(82) דה"ח ה"ל התרת נדרים בער"ה. אלף המגן למט"א סתקפ"א ס"ק קא. ועוד.

וצ"ע לנוסח דידן "הן אותם הידועים לי". אלא שכבר כתבו ליישב מה שאין מפרטים הנדר בער"ה באו"א כיון שאינו מבקש על אותם הנדרים שאין להתיר אותם. ומ"מ לכתחילה עליו לפרט הנדר. ו"ל שנוסח הן אותם הידועים לי היינו שבדיעבד תועיל התרה גם בזה. וראה מה שכתבנו בקובץ אור ישראל ג' סא במילואים להע' 3. ושם – גם באו"א.

(83) יו"ד סרי"א ס'א.

לעולם, או מי שנהג באיזה מנהג טוב שלושה פעמים⁸⁴ – חייב לקיים את נדרו⁸⁵. לכן חשוב מאוד לומר "בלי נדר" כאשר מקבלים על עצמם הנהגה טובה וכדומה.

מי שרואה שאינו יכול להמשיך לקיים נדר או מנהג טוב שהתחיל לנהוג כן – צריך ללכת לבית דין שיודעים הלכות נדרים⁸⁶ לאחר שיפרט לפני הרב את הנדר והסיבה שבשבילה נדר⁸⁷, הרב יוכל לצרף עוד שנים אחרים להתיר את נדרו.

מי שלא עשה התרת נדרים בער"ה, יעשה בעשי"ת (ואפילו לאחר מכן)⁸⁸.

הכנות לראש השנה

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה⁸⁹.

כותבים פ"ג, גם עבור בני ביתו.

נוהגים לילך על הקברות⁹⁰ ולהרבות שם בתחנות ונותנים צדקה לעניים. ונוהגים – הנמצאים בקירוב מקום – להשתטח על הציון.

לפני ההליכה נוהגים שאין אוכלים אבל שותים⁹¹.

הלכתא למשיחא - מעשר בהמה: אין מעשרין מן הנולדים בשנה זו, על הנולדים בשנה אחרת. כל הנולדים מאחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול מצטרפין, ומעשרין מאלו על אלו.

קבעו חכמים שלשה זמנים בשנה למעשר בהמה. ומשיגיע זמן מהן, אסור לו למכור או לשחוט עד שיעשר. וכל זמן מאלו, נקרא גורן מעשר בהמה. ואם שחט, הרי זה מותר. אחד הזמנים הוא ביום חמשה עשר קודם החג, היינו ביום אחרון מחודש אלול. ולמה קבעו הגרנות בימים אלו, כדי שתהיה הבהמות מצויות לעולי רגלים.

תרומת הלשכה: תורמים את הלשכה [=מוציאים כסף משלש הקופות הגדולות הנמצאות באחת מהלשכות שבמקדש ומניחים לתוך קופות הקטנות בכדי שייספיק להוצאות הקרבנות עד לפעם הבאה של תרומת הלשכה] בראש חודש תשרי קודם יום טוב או אחריו. ותיקנו בסדר תרומת הלשכה לפני חג הסוכות כדי לעשות פרסום לדבר, שיתפרסם ויוודע שמהמקומות הרחוקים מירושלים צריכים להביא תרומתם לפני חג הסוכות.

מכבסים ומסתפרים, נטילת צפרנים, רחיצה בחמין, חפיפת הראש וטבילה במקוה. ולובשים בגדי שבת⁹² להראות שאנו בטוחים בחסדו יתברך שיוציא לאור משפטנו.

בכמה שיחות קודש הובאו ובהרחבת הביאור דברי הטור⁹³: ורוחצין ומסתפרין על פי המדרש⁹⁴ וכו' כתיב⁹⁵ כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו וכו' איזו אומה כאומה זו שיודעת אופי של

84) שו"ע אדה"ז סת"ח סי"ז.

85) שו"ע יו"ד סרי"ד.

86) וראה שו"ת צמח צדק יו"ד סקפ"ט.

87) שו"ע יו"ד סרכ"ה סי"ד.

88) ראה שו"ת באתרא דרב סי' א' דצא.

89) ושקו"ט בכ"מ בנוגע לתרומת דם ובדיקת דם שבזמנינו. ואכ"מ. לענין הקזת דם בער"ה ועיו"כ – ראה מש"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"א סע"מ בשם אאזמו"ר זצ"ל. ומצאתי שמפורש כן בנוהג כצאן יוסף ע' רסב שאין מקיזין בו ג"כ.

90) נהגו הנשים שלא לילך לבית החיים להתפלל בימי נדתה (אבל בימי ליבון מקילים). ונהגו להחמיר גם בקברי צדיקים. ובערב ראש השנה יש מקום להקל. ונכון לעמוד בריחוק ד' אמות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תשס"ג. וש"ג.

91) והכוונה שמקפידים לשתות.

92) משמע, לא בגדי יו"ט. אבל להעיר מר"ד משיחת שבת שובה תשמ"א שמה שבגדי יו"ט טובים יותר קאי גם בר"ה. ומשמע שם גם שחייב לקנות בגדים לאשתו לר"ה. וצ"ע, שהרי אין מצות שמחה נוהגת בר"ה. ואולי לגבי ר"ה קאתי עלה מדין כבוד יו"ט (אף דמירי התם מדין שמחה). ולהעיר גם משיחת ש"פ נצו"י תשל"ה לענין אכילת בשר ושתית יין בר"ה, אף שאי"ב חובת שמחה].

בגוף הענין שבגדי יו"ט טובים יותר – ראה אצלנו בלוח יומי לשבועות תשפ"ב.

93) או"ח סי' תקפ"א.

94) ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג. יל"ש ואתחנן רמז תתכה.

95) ואתחנן דברים ד, ז.

אלוקי' פירוש מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין וכו' אינו יודע איך יצא דינו אבל ישראל אינם כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים וכו' ואוכלין ושותים ושמים בראש השנה לפי שיודיעין שהקב"ה יעשה להם נס, לפיכך נוהגין לספר ולכבס בערב ראש השנה ולהרבות מנות בראש השנה (וביל"ש שם: ומוציא דינם לכף זכות וקורע להם גזר דינם).

הלכתא למשיחא: כתב הרמב"ם⁹⁶: כל ישראל מזהרים להיות טהורים כל רגל מפני שהם נכונים להכנס למקדש לאכול קדשים. בנוגע לר"ה ויוהכ"פ (שאינן חיוב עלי' לרגל והקרבת קרבנות היחיד) – ראה בהערה⁹⁷.

יש להכין חלות עגולות⁹⁸, תפוח מתוק, דבש, רמון, דגים, וראש איל [או ראש אחר], וכן פרי חדש (עבור ליל השני של החג). כל פרי עונתי (הגדל בעונה מסוימת כל שנה או פעמיים בשנה) שלא אכלו ממנה עדיין בעונה זו נקרא "פרי חדש"⁹⁹.

כשרות הדבש: יש לזהר לקנות רק דבש שעבר תהליך סינון, כדי להסיר את חלקי הדבורים שאינם כשרים. ובכלל, יש לקנות רק דבש עם הכשר כאשר רוכשים בחבילות קמעונאיות כי הדבש מחומם בכדי לייעל את הביקבוק. אין להשתמש בדבש המכונה בשם "דבש יער", "דבש יערה" ו"דבש עץ אשור" או הקרוי על שם סוגים אחרים של עצים כגון אורן, אשוח, אלון וכדומה, וכן לא "מזון מלכות" (מוצר שהוא הפרשה ממשית של הדבורה).

אין משתמשים בחומץ במאכלי החג. וכן נמנעים מלהכין מאכלים מרירים או חמוצים (בטעם חומץ או לימון וכדומה¹⁰⁰, כשטעם החומץ נרגש¹⁰¹). והמנהג לימנע גם ממאכלים חריפים¹⁰² אבל אין קפיידא באכילת שום¹⁰³.

קבלת זהירות נוספת בהידור מצוות עשה, בזהירות מלא תעשה ובהנהגה טובה לקראת השנה החדשה.

"[ב]תפלה (ש) צריך להבין פירוש הדברים. [ולכן] ודאי צריך ללמוד ולהסדיר תחלה [את נוסח התפלה ופירושה] שאין ספר [מחזור] מועיל לו בזה, בפרט בפיוטים שחמור פירושם".

נהגו מאז שהש"ץ ילמד פירוש המלות של כל הפיוטים (נוסף על פירוש המלות של התפלה) ולא מלתא זותרתא היא, ובפרט בפיוטים המיוסדים על מרז"ל אשר במדרשים וכו'. הוראת נשיאינו הק', אשר היורד לפני התיבה ובפרט בימים הנוראים, יעבור תחלה על התפלות, ובפרט הפיוטים, לדעת לכל הפחות פירוש המלות, ואף אם עשה כזה לפני שנה, הנה יעשה ככה גם בכל שנה קודם שיורד לפני התיבה בתור ש"ץ.

יש שכתבו להסיר המדבקה מעל השופר שמה נסדק ולא יבחין בכך, וכן יתכן שישפיע על קול היוצא מן השופר¹⁰⁴.

אין קוראים שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת, כפשוט¹⁰⁵.

משעה קודם מנחה (עד תפלת ערבית במוצאי ר"ה) – לשקוד באמירת תהלים לילה ויום, להזהר מדבור חול עד קצה האחרון למעט בשינה ולהרבות בתפלה ובתחנונים מקרב ולב עמוק ובכל

96) הובא ונתבאר בלקו"ש חל"ב פ' שמיני באורך.

97) ראה לקו"ש שם ע' 64. ושי"נ. [וראה גם שבה"ל סרפ"ג. רא"ש יומא פ"ח ס"ד (הובא שם בלקו"ש ע' 62 הע' 31). טור או"ח סתר"ג. שו"ת שאג"א ס"ס"ז (הובא בלקו"ש שם). שו"מ ח"ג סקב"ג].

98) ראה בשו"ת באתרא דרב ס' י'תשט.

99) אם הפרי אינו מצוי בכל השנה (אף שאפשר למצוא באיזה מקום), ואפילו מצוי אך ניכר שהוא חדש, יש לברך שהחיינו. וראה שו"ת באתרא דרב ס' ט"רב.

100) ראה כף החיים ס' תקפג סק"ח.

101) כפשוט. וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"ו ס' שח.

102) וכ"ה בלקט יושר ע' 124. מאור ומשמ פ' תולדות עה"פ ועתה שא ד"ה אמנם יראה. וכ"מ בערוה"ש סתקפ"ב ס"ג (שבפלפלין המתקנים המאכל ש"ז). וראה ברית כהונה או"ח מערכת ר סק"א.

103) ראה הגסמן בשו"ת באתרא דרב ס' ה'תרעג. ואולי אינו בגדר חריף כ"כ, ובפרט כשמבושל.

104) שו"ת באתרא דרב ס' ה'תקדק. ושי"נ. בנוגע מריחת "שעלאק" על השופר, ראה שו"ת באתרא דרב ס' ה'תעד.

105) וכמפורש גם בסה"ש תנשא"א ח"א ע' 427 הערה 7. אבל להעיר משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ו שיש שנהגו בזה.

רגע פנוי לאמר תהלים.

מנחה: בקביעות שנה זו אומרים הודו, פתח אליהו, וכו'. תפלת מנחה [האחרונה של שנת תשפ"ג] באריכות.

בספר המאמרים תש"ג¹⁰⁶: ערב ראש השנה קודם תפלת מנחה היא תפלה אחרונה דשנה העברה עושה חשבון צדק בנפשו מכל אשר עבר עליו במשך השנה הן בעניני מ"ע ומל"ת והן בעניני המדות ויראת שמים בין בהענינים שבין אדם למקום והן בהענינים שבין אדם לחבירו, והחשבון שעושה הוא אדעתא דנפשי' באמת לאמיתו שאינו לא מחמיר ומגזם ולא מיקל כ"א הדברים כמו שהן, וכשמתבונן במעמדו ומצבו הכללי בגשמיות וברוחניות רואה הוא כי השי"ת התנהג עמו ועם ב"ב בחסד חנם. שלא כפי המגיע לו עבור הנהגותיו וכשמוסיף להתבונן בכל העבר עליו רואה הוא ומכיר בהשגחה הפרטית ברחמים גדולים ומוסר כליותיו תיסרהו על קלות דעתו בהנהגתו במשך השנה שלא להתפלל בציבור וקרירותו בקיום המצות, די קאלטקייט צו תורה ומצות און די גלייכגילטיגקייט צו אלע ענינים הרוחניים. . כאשר מתבונן בכל זה באריכות והתבוננות ה"ה מכיר בחטאו ופשעו ובתפלת המנחה שהיא התפלה האחרונה דהשנה העוברת ה"ה מתעורר בהתעוררות גדולה בחרטה מעומקא דליבא על כל העבר, והוא שב לה' לקבל עול מלכותו ית'.

בערב ראש השנה, סמוך לראש השנה, היו רבותינו נשיאינו נכנסים לשוחח זמן מה עם זוגתם הרבנית (ובשיחות נזכר שהנהגה זו היא הוראה לכאן"א).

צדקה עבור שני ימי ר"ה.

לקראת השנה החדשה תורמים סכום 383 לקרן השנה (שבעים שנה להתייסדות "קרן השנה" – תשי"ד–תשפ"ד).

הכנת אש לנרות: אין מוציאים אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט¹⁰⁷, לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש מאש להדלקת הנרות לליל ב' דראש השנה.

המדליקים בפתיל צף, אם צריך להכין נקב יעשו כן לפני החג עבור שני הלילות של חג.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד-חמצני) פעיל.

המשתמשים בשעון־שבת, יכוונו אותו לשני ימי החג.

סדר הדלקת נרות: מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו מעט מים או שמן בכוסית **בערב יו"ט** [ומותר לעשות כן, אבל לא הרבה מים שאסור גם בערב שבת ויו"ט¹⁰⁸ מחמת גרם כיבוי] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה – ראה להלן בליל ב' דראש השנה.

מצוה על כל אדם שיממש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשיכה, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת.

הדלקת נרות בשעה 6:47 (18 דקות לפני השקיעה), שתי ברכות: ברכת להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טענתה בברכה או שכחה שהחיינו – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אם איחרו את הזמן, אין להדליק בשבת חס ושלום מאש דולקת.

106) ע' 41 ואילך. ועיי"ש בארוכה.

107) שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

108) וביו"ט חמור טפי שהרי מדליק הנרות ביו"ט גופא. וראה שוע"ר סי' תקיד ס"ט ושם קו"א סק"ג.

שנת ה'תשפ"ד

שנת ה'תשפ"ד – סימנה: זח"ג. כלומר: ז – שר"ה חל ביום השבת קודש. ח – שהשנה חסירה, חשוך וכסלו חסרים. ג – שר"ח ניסן ויום ראשון של חג הפסח חלים ביום השלישי.

שנה מעוברת, ימיה שפ"ג ושבתותי' נ"ה.

קביעות שנה זו כקביעות השנים ה'תש"ל, ה'תשל"ג.

שנה שני' במחזור שנות השמיטה. מעשרות: מעשר ראשון ושני.

תקופת ניסן בשנה זו היא תחילת שנה ט"ז למחזור גדול של חמה.

שנה ח' למחזור קטן של לבנה.

3335 שנה¹⁰⁹ ליציאת מצרים ומתן תורה.

1955 שנה¹¹⁰ לחורבן בית המקדש ("העכער ניניצן הונדערט יאר אין גלות!")¹¹¹.

שנת 2335 לשטרות.

290 שנה להתגלות כ"ק הבעש"ט (ח"י אלול תצ"ד).

250 שנה להולדת כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע (ט' כסלו תקל"ד).

190 שנה להולדת כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע (ב' אייר תקצ"ד).

160 שנה להסתלקות הרה"צ מו"ה הלל ז"ל מפאריטש (י"א מנחם-אב תקכ"ד).

110 שנה להסתלקות הרבנית הצדקנית רבקה נ"ע אשת כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע (י"ד שבט עדר"ת).

95 שנה ל"החתונה ד"ר בית יוסף" בשנת תרפ"ט¹¹² (י"ד כסלו).

80 שנה ל"הילולא¹¹³ של כבוד קדושת הרה"ג הרה"ג והרה"ח המקובל מוהר"ר לוי יצחק זצוקללה"ה נבג"מ ז"ע, אביו של – יבדלח"ט – כ"ק אדמו"ר שליט"א (כ' מנחם אב תד"ש).

התחלת שנת השבעים וחמש להסתלקות-הילולא של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע (י"ד שבט תשי"א), ו"התחלת¹¹⁴ הנשיאות של נשיא דורנו הכוללת את כל המשך הנשיאות עד ביאת גואל צדק".

40 שנה לתקנת לימוד הרמב"ם (אחש"פ תשד"מ).

מכתבים כלליים "אל בני ובנות ישראל בכל מקום שהם" עליהם יחיו" בקשר עם ראש השנה שחל בשבת, וכן בקשר לשנת העיבור – ראה בהערה¹¹⁵.

מברקים לר"ה שחל בשבת – בשנות: תשל"ז. תשמ"ו. תשמ"ג. תשמ"ז. תשנ"ו.

109) בניסן וסיון והשתא – ראה שיחת ז' אדר תשמ"ח (סה"ש ח"א ע' 281 ואילך).

110) בחודש מנחם אב השתא – ראה שיחה הג"ל (שם). וראה שם ע' 283 הע' 35. ועיי"ש ע"ד עוד כו"כ מאורעות ע"ד – ירידה למצרים, כניסה לארץ ישראל, בנין [וחורבן] בית ראשון ושני).

111) בג' תמוז שנה זו – 30 שנה מאז אשר "החשך יכסה ארץ", ביום ג' תמוז ה'תשנ"ד. "זנוכה זעהן זיק מיט'ן רבי'ן . . והוא יגאלנו" עוד טרם תחל שנה וברכות'.

112) ראה סה"ש תשנ"ב ע' 165 הע' 110.

113) נעתק מלקו"ש חל"ט ע' 283. ועיי"ש בהע' ד"ה ביום ע"ד הדיוק וההוראה בכל תיבה.

114) נעתק משיחת ב' ניסן תשמ"ח (סה"ש ח"א ע' 347) ובנוגע לב' ניסן. ושם: יום התחלת הנשיאות דכ"מ מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, אשר, יום זה (ב' ניסן) הוא יום מיוחד **בחיי הנשיא**, ויום מיוחד **בענין הנשיאות**, התחלת הנשיאות של נשיא דורנו, הכוללת את כל המשך הנשיאות עד ביאת גואל צדק. וראה שם בהערות.

115) בקשר עם ראש השנה שחל בשבת – ראה מכתב כללי ח"י אלול תשל"ב (וראה בהמשך לזה – ו' תשרי תשל"ג). ח"י אלול תשל"ה. מוצש"ק ימי הסליחות תשמ"ב. ח"י אלול וערב כ"ה אלול תשמ"ט.

ובקשר לשנת העיבור – ראה מכתב כללי וא"ו תשרי ה'תשל"ו. וא"ו תשרי ה'תשל"ח [ובסיומה – ח"י אלול ה'תשל"ח]. ששי לחודש השביעי התשד"מ. [וראה גם מכתבים כלליים: ר"ח ניסן וי"א ניסן ה'תשד"מ]. וא"ו תשרי ה'תשמ"ט. [וראה גם מכתבים כלליים: ר"ח ניסן ואור ל"א ניסן תשמ"ט].

כמה ממכתבים הג"ל נדפסו בהוספות לספרי "לקוטי שיחות" (בדרך כלל – בכרכים של ספר דברים), בהוספות ל"ספר השיחות", ובכרכי סידרת "אגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א". בתרגום ללה"ק – בספר "אגרות מלך".

א' תשרי, ליל א' דראש השנה – יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת

אומרים תהלים לפני ערבית. אין מנגנים אבינו מלכנו בשבת.

מתפללים תפילת ערבית באריכות (הנהגת רבותינו נשיאינו, ומעין זה שייך לכל החסידים).

בספר המאמרים תש"ג¹¹⁶: כאשר מתחרט ושב אל אדונו הנה זה שמבקש סליחת אדונו אינו מספיק עדיין אלא עוד צריך להתרפס לרגלי אדונו ולהתחנן אליו כי יחזור לקבלו לעבד דוהו פירוש המאמר אם כבנים ואם כעבדים, אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים דגם כאשר הבן נכשל בכבוד והידור הורים הנה כשמבקש מחילה וסליחה ומקבל עליו להיטיב דרכי האב מרחם על בנו וסולח לו, ואם כעבדים שעבר עליהם רוח שטות למרות עיני אדונם ושבים ומתחרטים ומבקשים סליחה ומקבלים עליהם שלא ישובו לכסלה עוד הנה עיינו לך תלויות אשר תקבלנו לעבדים דזהו העבודה דתפלת לילה ראשונה דר"ה בתחנונים ובכבי' מעומקא מליבא אשר יקבלנו לעבדים לעבדו ית' בקיום התומ"צ זהו העבודה בקבלת עול מלכותו ית' בר"ה שהוא בהזת כל עצמותו.

קבלת שבת: מתחילים מ"מזמור לדוד". בבואי בשלום אומרים "ברנה ובצהלה" (כי ימים אלו לא ניתנו לשמחה).

הוספות לימים נוראים ועשי"ת בשמונה עשרה [זכרנו, מי כמוך, לדור ודור (רק בר"ה ויו"כ), חתימת המלך הקדוש, וכתוב, ובספר, עושה השלום (וכן בקדישים)]. שכח או טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בתפלת העמידה מזכירים של שבת במקומות המתאימים¹¹⁷ (וכן בשאר התפלות). דין הטועה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אחר תפלת לחש: ויכולו. ברכת מעין שבע. לדוד מזמור.

בברכה מעין שבע שבלייל שבת ("מגן אבות") אומר המלך הקדוש וחותם בשל שבת לבד ("מקדש השבת") ואינו מזכיר ראש השנה. דין הטועה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

לדוד מזמור (בכוונה עצומה. ומסוגל שלא יחסרו מזונותיו כל השנה; הכלי להשפעות גשמיות על כל השנה).

אחרי לדוד מזמור: קדיש שלם. מזמור לדוד ה' רועי. חצי קדיש. ברכו בתרא. עלינו. קדיש יתום.

מאחלים לשנה טובה תכתב ותחתם (ולנקבות: תכתבי ותחתמי) בלשון יחיד. וכן מאחלים [בשנה זו: גוט שבת] גוט יום טוב¹¹⁸.

116 ע' 42.

117 טעה ואמר "יום תרועה" במקום "זכרון תרועה" וכבר סיים הברכה אינו חוזר.

בנוגע לנוסח התפלה בשבת "זכרון תרועה" או "יום זכרון תרועה" – הנה, בכ"מ (וגם אצל אנ"ש) נהגו לומר "יום זכרון תרועה". וכבר העירו שלא מצינו לשון הנ"ל בשום דוכתא בקרא (אף שכל"ה הזה מצינו בספרים וגם בדא"ח. ולהעיר מתורת שמואל תר"מ (ד"ה יונתי פכ"ד) ע' תקמו. תורת שמואל תרמ"א ע' תקעח), וכן שבכ"מ מוכח להדיא שבשבת יש לומר "זכרון תרועה" לחוד (בהשמטת תיבת "יום"), ונגר הדבר מצורת ההדפסה בסיודים ובמחזורים. והוכיחו כן מל' הראשונים וכמה פוסקים (ראה שבה"ל סרפ"ו. רא"ש ר"ה פ"ד ס"ד. אמרכל ליקוטים מה"ל מוה"מ – הל' ר"ה. מנהגי מהר"ל (במהדו"ח) ע' רפה: דבחול אומר יום ובשבת זכרון. מנהגי מהר"א טירנא. הגמ"י שבת פכ"ט ה"כ. לבוש סתקפ"ב ס"ז. מנהגים דק"ק וורמישא (לר"י שמש) ע' קמו (ובהערות המהדיר). דברי קהילות ע' 134. מט"א סתקפ"א ס"ה. שם סתקפ"א ס"ג. ועוד). ושכן דייקו להדפיס בסיודים ומחזורים ישנים. וכבר נתעורר מהו בליקוטי מהר"ח ח"ג תפלות ר"ה. וקדמו בהגהות מהר"ם באונט"ם (בסו"ס ח' מהר"ם באונט"ם ח"א) לשו"ע סתקפ"ב במג"א ס"ד. ועוד לפניו – בפסקי חמודי דניאל הל' ר"ה ס"ו.

ומ"מ, מאן דעביד הכי לא משתבש, והנהג להם ישראל, שכן נהגו בכ"מ, וכבר ציינו שכן מצינו גם באיהו מקומן (ראה נועם מגדים להפמ"ג. פמ"ג בא"א סתקפ"ב ס"ד. ועוד. וכבר נמצא כן במנהגות וורמיזא קירכום ע' קה. אבל ראה שם ע' צח וע' קכב).

וראה בהנה"ל הנסמך בס' סכותה לראשי דבליצקי ע' ו. קובץ העו"ב תקפ"ו. שם תתפרו. מבוא לסי' ר' שבת ע' רמח.

ויש להוסיף ולציין גם לבית אהרן מקארלין דרושים לר"ה קלב, ג. ברוך שאמר (לבעל פי' תול'ת) תפלות השנה ע' שס. וראה גם ברכת ישראל אויערבאך ס"ע ס"ה. ועוד. וראה שו"ת בית אב"א ח"ג ששכ"ט מה שנדחק בזה.

118 (ולעיר שבשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הובא שגם האומרים "במה מדליקין" בכל שבת (ובסידור אדמו"ר הזקן לא הובא בכלל) – אין אומרים אותו ביו"ט (או בחוה"מ) שחל בשבת "כדי למהר בשמחת יו"ט". וכן גם בר"ה שחל בשבת – מט"א סתקפ"ב ס"ב. זע"ע אם טעם הנ"ל מתאים לר"ה. ואולי משום לא פלוג.

כשחל ר"ה בשבת ואומרים שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא¹¹⁹ – בלחש¹²⁰. בקידוש: יום הששי, בורא פרי הגפן, ומזכיר של שבת במקומות המתאימים, וחותרם מקדש השבת וישראל ויום הזכרון, שהחיינו. [אם הרימון הוא פרי חדש יכוונו לפטור אותו בשעת ברכת שהחיינו¹²¹]. דין הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אשה המקדשת ובירכה שהחיינו בהדלקת נרות לא תברך שוב¹²².

מטבילים פרוסת המוציא בדבש¹²³ (עד אחר הושענא רבה¹²⁴). [בכ"מ, שמכל מקום צ"ל מלח על השולחן. ומעשה רב – להטביל גם במלח¹²⁵].

אחרי אכילת [לפחות כזית¹²⁶] המוציא: תפוח מתוק בדבש, בורא פרי העץ, יה"ר מלפניך שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה, ואח"כ אוכלים¹²⁷.

בשעת ברכת העץ על התפוח יתכוון לפטור הרמון. אם לא התכוון לפטור הרמון אבל הרמון היה על השולחן – אין מברך עליו בפני עצמו. ואם לא היה על השולחן וגם לא היה בדעתו לאוכלו, מברך עליו שוב. אבל אורחים הקרואים אצל בעל הבית כיון שדעתם על בעל הבית שזימנם הרי דעתם על כל מה שיביא לפניו ואינם מברכים עליו שוב¹²⁸. (בנוגע לפטור קינוח סעודה – מעשה רב להשאיר חלק מהתפוח לסוף הסעודה ומכוון בברכת בפה"ע לפטור הקינוח¹²⁹).

מצוה לאכול ולשתות ולשמוח. אוכלים דגים (לסימן שפרים ורבים).

אין אוכלים בראש השנה¹³⁰ אגוזים, לוזים [=אגוזים קטנים], וכן שקדים¹³¹, ומאכלים חמוצים

119 ובפשטות, הכוונה לומר בלחש עד גמירא, עד "לסעודא בהדה". [וכ"כ הר"ג ע"ה בהערות וציונים בסידור עם דא"ח (לקידוש לילי ר"ה. אבל בקידוש ליל שבת, דקאי בשאר יו"ט שחל בשבת, ליתא). אלא שצ"ע למחזור השלם, ושם – הוא בשינוי, כפנינים]. ובפרט שבר"ה אין אומרים אתקינו לוי"ט. וראה בלוח לילי א' דסוכות ש"ז.

בנוגע לזמירות לשבת – אזמר בשבחין וכו' – ביו"ט שחל בשבת, לא שמענו מזה. וכמדומה ברור שלא נהגו בכך (והיינו גם הנהגים לאומרים בכל שבת, ראה בס' המנהגים ע' 29 ובהערה). וכן גם המנהג בכ"מ. לאידך, ראינו מעשה רב, וברבים, לומר "בני היכלא" בהתוודעות דיו"ט שני כשחל בשבת. וילע"ע.

120 בלחש – כ"ה הלשון בס' המנהגים ע' 56. וראה שם ע' 28. וכ"כ בהערות וציונים (שבהערה הקודמת בקידוש לר"ה, משא"כ בהערות לקידוש ליל שבת). וכ"ה (לענין שבת חוה"מ), בהיום יום (הוצאת תשי"ז ואילך) י"ט ניסן וי"ז תשרי. ובכ"מ. אבל בליקוטי מנהגים שבמחזור חב"ד ושבסוף קונטרס ר"ה תשי"ו (נדפס בסה"מ תשי"ע ע' 26). בלחשה. וראה למען ידעו (שוטטרעמאן) ע' 97 שב"ק אדמו"ר מוהרי"צ ז"ע תיקן בכת"ק תיבת "בלחש" וכתב: בלחשה. וכ"ה (לגבי סעודת היום דר"ה) בס' המנהגים גופא ע' 57 (כבמקורו בליקוטי מנהגים שם). ולא נתברר טעם השינוי מהכת"ק.

121 כן מעשה רב. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' א'תלקג.

ובנשים, שמברכות שהחיינו בעת הדלקת נרות מערב יו"ט, לא יכוונו אז על הרמון, אלא יברכו שהחיינו על הרמון.

122 כ"ה בהוספה לליקוטי מנהגים (נדפס גם בס' המנהגים ע' 60).

בנוגע לעניית אמן ע"י הנשים על שהחיינו (כיון שבירכו כבר בשעת הדלקת נרות) – נהוג עלמא לענות אמן. ואף שכמה אחרונים כתבו לחוש משום הפסק, ולכאורה נכון לחוש לדבריהם – כבר כתבו בכ"מ ליישב המנהג. וגם אנו בעניינתו, יש לנו אריכות דברים במק"א מזה. ואכ"מ.

123 וכשאינו דבש בהישג יד, או מי שקשה לו לאכול דבש, יטביל בסוכר – ראה הנסמן אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' ה'תרסד.

124 הפרטים בזה – ראה סה"ש תשי"ד ע' 24. ספר המנהגים חב"ד ע' 67 לקו"ש ח"ד ע' 372 הערה 27.

125 אבל ראה סה"ש שם.

126 ע"ציר"ק לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, אבל אם לא אכל עד לאחר זמן לא יצא ידי חובתו.. ואין חילוק בין זמן ארוך לזמן קצר" (שו"ע אדה"ז סריע"ג ס"ה), וכמ"ש באג"ק ח"ג ע' רט, ש"כיון שאין נפ"מ טוב יותר שתהי' [אכית התפוח] אחר נטילת ידים כדי לסמוך הקידוש לסעודה עד כמה שאפשר".

[ויש לזוהר לאכול במשך הסעודה לפחות כביצה פת (מחמת ברכת על נטילת ידים), וכל כזית שבו בכדי אכילת פרוס, והכזיתים יהיו תכופים זל"ז. ומצד סעודת (שבת ו) יו"ט – יותר מכתביה].

127 בטעם מנהגנו – ראה באג"ק ח"ג ע' קמו.

128 (וסתפקו בד"ז בנוגע אורחים אי אתכא דבעה"ב מהני רק לענין דעתם לאכול או גם לענין שתהא דעתם לפטור, ובנדו"ז – את"ל בדבר שאינו חשוב לפטור החשוב צ"ל דעתו לפטור ולא רק דעת לאכול (ושהרמון בגדר חשוב מחמת שהוא מז' מינים אף שהתפוח חביב) לא מהני מה שזימנם על בעה"ב. והארכנו בכניוס תורה באסרו חגה"ש תשע"ו. ומ"מ, למעשה ספק ברכות להקל. ואכ"מ.

129 ועד"ה הוא בכ"מ. אבל ראה ספר המנהגים ע' 56. וצע"ג הכוונה. ושקו"ט בזה בכ"מ. ובמקורו – הוא בנוגע לפרי חדש בליל ב'.

130 גם במשך כל היום, אפילו אחרי התפלה – ראה שו"ת באתרא דרב ס' א'קנד.

ויש שנהגו בכך גם בעש"ת, או לפחות בעי"ז, ויש עד הושענא רבא – ראה שו"ת באתרא דרב ס' א'קצ.

131 אבל שקדים טחונים בתערובת לית לן בה, וכן עוגה עם חמאת בוטנים – ראה שו"ת באתרא דרב ס' א'פ. שם ס' ה'תרפו.

(כשטעם החומוץ נרגש).

אוכלים רמון (שנרבה זכויות כרמון) וראש איל (זכר לאילו של יצחק, או ראש כבש. ואם אין לו, ראש אחר [דג], שנה' לראש ולא לזנב). אבל אין אומרים יהי רצון [כי אם על התפוח, כנ"ל].

בנוגע אמירת לחיים בסעודות ראש השנה – ראה בהערה¹³².

בברכת המזון: רצה ואח"כ יעלה ויבוא. הרחמן הוא ינחילנו (לשבת), הרחמן הוא ינחילנו (ליו"ט), הרחמן הוא יחדש. (עושה שלום ולא השלום). טעה או שכח רצה או יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בר"ד משיחת יום ב' דר"ה תש"ט:ז: (בבהמ"ז אמר הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה, בקול רם, ואחרי בהמ"ז אמר:) בשעת מען האט געדרוקט דעם סידור, האב איך געפרעגט דעם רבי'ן וועגן דעם הרחמן שבר"ה צי מען זאל עס דרוקן, ווייל אין שער הכולל בריינגט ער גאנצע ראיות אז מען זאל אים ניט זאגן, האט דער רבי געענטפערט אז מען פלעגט דאס זאגן בלחש. לפועל, האט עס דער דרוקער אפגעדרוקט מיט גרויס קידוש לבנה אותיות, צי ער האט ניט געהאט קיין אנדערע אותיות אדער מטעם אחר, אבער עכ"פ האט ער דאס געדרוקט מיט גרויסע ווערטער, איז פון יעמולט אן – זאל זיין א שנה טובה ומתוקה לטובה ולברכה.

א' תשרי, יום א' דראש השנה – יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת

בבוקר משכימים לקום. (הגן החמה (הנראה) בשעה 6:37 לערך).

כתבו הפוסקים¹³³, שצריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה קודם עלות השחר, או לפחות קודם הגן החמה¹³⁴, ועכ"פ – מוקדם הרבה מרגילותו. (ואם יש לו כאב הראש או שאר מיחוש שמוכרח לישן ביום יתאפק וישן אחר חצות היום).

ונהגו מאז ששמש בית הכנסת קורא בעוד לילה כמו שעה קודם עלות השחר, כדי שבעת האיר היום יהיו כולם בבית הכנסת. ויש לזרז גם הילדים מעת שהגיעו לחינוך שישכימו גם כן.

והאחרונים כתבו ללמד זכות במה שלא נהגו כך בזמננו שהדור חלש מכמה טעמים¹³⁵. אבל כשהתעורר כבר משינתו ראוי הוא שכשיעלה עמוד השחר יתגבר כארי ויקום ממטתו, ולא יחזור לישן. ואם השינה נצרכת לו כדי שיוכל לכיין כתפלה כראוי, אין לו להימנע ממנה בימי ראש השנה אלא יישן כדרכו.

סוף זמן ק"ש: 9:41.

כשחל ר"ה בשבת ואין תוקעים בשופר, מותר לאכול לפני התפלה, כרגיל בכל השנה, והיינו כשרעב וצמא ואינו יכול לכוון בתפלה.

כשחל בשבת, אין מנגנים ניגון אבינו מלכנו לפני שחרית.

132 בר"ד מסעודת יום ב' דר"ה תשל"א: ביקשו מאד"ש לומר לחיים, ואמר שאומר בהתעודות, אבל כאן דאס איז דער שווערס א טיש, ואיני רוצה לשנות ממנהגו שלא הי' אומר לחיים בר"ה. (ונוכח המנהג גם בר"ד דסעודת יום ב' דחה"פ תש"ל. ושם: בליל א' דר"ה). ובהמשך לזה בעת הסעודה דמוצאי יו"כ תשל"א, הורה לומר לחיים ולנגן להשלים מר"ה. וראה ר"ד דסעודת יום ב' דר"ה תשכ"ז, בנוגע אמירת לחיים, שעכשיו כבר אחרי ה"דינא רבא". ובר"ד דסעודת יום אדר"ה תשכ"ט, במענה למה שאמר א' המסובים שאמר לחיים ברמז על סמך זה שביים א' דר"ה אחר תק"ש נפעל כבר ה"דינא רפיא" – דאיתא בשו"ע שבר"ה צ"ל הכל בפירושו ולא ברמז.

ולהעיר, שבכמה מהתועודות דר"ה נזכר ע"ד אמירת לחיים דכל הקהל. וראה לקו"ש חי"ט ע' 283 ואילך. ובר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשמ"ו, שיאמרו כל הקהל לחיים מתוך שמחה וטוב לבב, וינגנו ניגון שמח, א שמחת תורה דיקן ניגון.

133 ראה מט"א סתקפ"ד ס"א. בא"ח ש"א פ' נצבים סי"א. ועוד.

134 שהדין מתחיל משעת הנח"ב בג' שעות ראשונות (וכבדיני נפשות. וראה ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג שהוא בשעה שעסקין במצוות. אבל במט"י סוסי' תקפג בנוגע לעלוה"ש ששעה אחת היא התחלת ג' שעות ראשונות שהקב"ה יושב ודן העולם. ויש שכתבו בשעת תקיעה ותפלה) – ראה באבן שועיב דרשה לר"ה (הובא בב"ח או"ח סוסי' תקצ"ז) בשם הרמב"ן שבירושלמי אמרו "איך בר נש דדמיך בריש שתא ועוסקים בדיני". וכע"ז הוא בזח"א קפט, א. וראה שו"ת תשוה"נ ח"א סשל"ט.

135 כיון שהתחיל בשינה בלילה, ונמשך אחר שינת הלילה, ולא החמירו רק בשוכב לישן לכתחילה ביום. ועוד, שהחמירו רק בימיהם שהיו נוהגים לקום תמיד בעלות השחר, אך בימינו אין קפידא כלל ויכול לקום כרגילותו כל השנה. אבל יזהר להשכים מוקדם שלא לאחר זמן התפלה. וראה הליכות שלמה תשרי פ"א סי"ג. אשורי האיש ר"ה פי"ד סי"א. וקדמם במט"י שם.

בשחרית: שיר המעלות ממעמקים (שכח ולא אמרו – ראה בטבלא שבסוף הלוח) – עד יום הכיפורים. הכל יודוך וכו'. בתפלת העמידה – ההוספות לשבת.

פתיחת הארון: אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות שלפניהם שמא תתבטל כוונתם, ואפילו לצורך פתיחת הארון¹³⁶. בצדיהם מותר לעבור ולעמוד שם, אבל לא ילך להלאה שלא יהיה כנגד פניהם שכל שיוכל לראותו אסור מפני שמתבטלת כוונתו. וחכמי זוהר אוסרים אפילו בצדיהם תוך ד' אמות. ועדיף לוותר על פתיחת הארון מלעבור בצדי המתפלל. והעולם נוהגים בחזרת הש"צ להקל לפתוח הארון, אף שעוברים בצדי הש"צ (ולפעמים גם כנגד הש"צ). ויש שכתבו ללמד זכות בכמה אופנים¹³⁷.

בפיוטים, מדלגים במקומות שזכרה שם תקיעת שופר, וכמצויין במחזור.

אין אומרים אבינו מלכנו בשבת (מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת).

אין אומרים הלל בראש השנה.

הלכתא למשיחא¹³⁸: יש שכתבו שלעת"ל יאמרו הלל בר"ה¹³⁹.

אומרים י"ג מדות ג"פ ורבש"ע בעת פתיחת הארון גם כשחל בשבת.

מוציאין שני ספרי תורה. בקביעות שנה זו קורין בראשון שבעה מן וה' פקד את שרה עד פרשת העקידה לפי שבראש השנה נפקדה שרה ומפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פנחס ובחודש השביעי, ומפטיר בתחלת ספר שמואל עד וירם קרן משיחו לפי שגם חנה נפקדה בראש השנה. מפטיר לאדם חשוב. ברכת ההפטורה מזכיר של שבת ושל יום הזכרון. וחותר בשניהם. טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אחרי ההפטרה וברכות' – יקום פורקן וכו' (בקביעות שנה זו).

אין תוקעין בשופר בראש השנה שחל להיות בשבת¹⁴⁰.

אע"פ שהתקיעה בשופר אינה מלאכה ואינה אסורה בשבת ויו"ט אלא מדברי סופרים משום עובדין דחול, ולמה אין דוחין איסור קל כזה מפני מצות עשה של תורה כמו שדוחין אותו בכל יו"ט של ראש השנה הואיל ואין בו שבות גמור? לפי שהכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים.

מבואר בנוגע ליו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת שאין תוקעין במדינה משום גזירה דרבה שמא יעבירונו (להשופר) ד"א ברה"ר – דלכאורה: "מה ראו חז"ל לעקור מ"ע דשופר כו' משום גזירה דרבה בעלמא, והלא החשש הוא להדיוטים וקלי הדעת ואיך מנעו המצוה לגמרי מכמה צדיקים גדולים וטובים – שההסבר בזה (בפנימיות הענינים) דמה שאין תוקעין בר"ה שחל בשבת אין זה דיחוי של (תוקף) מצות תקיעת שופר, אלא שאז אין צורך (כ"כ) בתקיעת שופר, כי ההמשכות שנמשכות ע"י תק"ש נמשכות הן ביום השבת מצ"ע בלא תקיעת שופר.

בלקוטי שיחות חלק ז (שיחה לחאה"פ): היות אז אויך בשבת איז (לויטן ס"ד) דא דער חיוב פון מצות תקיעת שופר, קען דאך ניש זיין אז מען זאל דארפן חושש זיין פאר "שמא יעבירונו" – ווארום דאן וועט דאך אויסקומען אז דער **אויבערשטער** האט איינגעשטעלט די בריאה אין אזא אופן אז עס זאל **מוזן פעלן** די מצוה פון תקיעת שופר בר"ה שחל בשבת. . און פון דעם וואס חז"ל האבן דעם

136 פשוט. ודלא כווי העמודים וחשוקיהם ח"ס על קי. ולהעיר משו"ת יד אליהו ס"ו. א"א מבוטשאטש סי' קב ד"ה לא ראיני, הב"ד באלף המגן פתיחה לדיני קדיש ס"ד. כה"ח שם סקכ"ט. שו"ת מנח"י ח"ה ס"י. וראה הנסמך בס' עבודת שלמה טירחא דציבורא קוסובר ע' מג.

137 ובפרט שעומד לפני עמוד המפסיק, ומהני גם בחדדים – ראה א"א שם ד"ה ונראה שכמו. וראה שו"ת שבט אפרים לנדאו ח"א ס"ד. תשובות ישראל טובי ח"ה ס"ד.

138 להעיר ש"א שלעת"ל יחולו ר"ה ב"ז תמו ויוב"פ בעשירי באב (ראה שתי ידות להרא"ה חזקוני פ' אמור עה"פ ובחדש השביעי. ועוד).

139 ראה לחמי תודה (לבנו של בעל ההפלאה) דרוש לש"ש ד"ה ובזה יש לפרש (עו, ג). שפת אמת אלול ור"ה בלקוטי יהודה ע' לח. וראה קובץ העוב"ב נצו"י תש"ע. ויצא תשע"א.

140 בכללות הענין – נתבאר בכ"מ במאמרי דא"ח ושיחות ואגרות קודש. וראה הנלקט בס' שערי המועדים שער ר"ה שחל בשבת.

חשש יע אנגענומען, און צוליב אים גוזר געווען אז בר"ה שחל בשבת זאל מען ניט תוקע זיין בשופר, איז חסידות מכריח אז בר"ה שחל בשבת דארף מען צו תקיעת שופר ניט אנקומען¹⁴¹.
בשיחת ש"פ נצ"ו תשמ"ט¹⁴²:

"צריך להבין: איך יתכן שבר"ה שחל בשבת שאין תוקעין בשופר (כיון שנמשך התענוג מעצמו, מצד ענינו של יום השבת) יחסר הענין שההכרתה צ"ל ע"י עבודתם של ישראל דוקא?! ויש לומר, שגם זה שאין תוקעין בשופר הוא חלק מכללות העבודה דתק"ש (בנפש האדם) היינו שאין הכוונה שבר"ה שחל בשבת לא קיימת העבודה דתק"ש, כי אם שהעבודה דתק"ש היא באופן של שיליה, שאין תוקעין בשופר, ולא עוד, אלא שבעבודה זו יש עילוי לגבי העבודה דתק"ש בפועל ממש בר"ה שחל בימות השבוע (דפשיטא שקדושת השבת אינה גורעת ח"ו ממעלת ר"ה, אלא אדרבה, שע"י השבת ניתוסף עוד יותר במעלת ר"ה) . . החילוק שבין הביטול בר"ה שחל בימי השבוע שמתבטא ע"י תקיעת שופר, להביטול בר"ה שחל בשבת שמתבטא ע"י שאין תוקעין בשופר: התקיעה בשופר היא "פעולה" של "התבטלות", שמבטל את עצמו להקב"ה, ומכתירו למלך עליו ועל העולם כולו, ע"ד הכרזתו של אדה"ר "בואו נשתחוה גו", היינו, שישנה מציאותו של האדם המבטל את עצמו להקב"ה ומכתירו למלך על כל העולם, היינו שנרגשת מציאותו. אבל כשמגיע לדרגה כזו שהוא בטל במציאות לגמרי (לא רק שמבטל את עצמו אלא שבטל בעצם) – לא שייך שיתקע בשופר ויכריז על הביטול להקב"ה, "בואו נשתחוה גו", כיון שאין מציאות כלל זולתו י"י . . ומזה מובן שגם בר"ה שחל בשבת נעשה הקב"ה מלך ע"י עבודתם של ישראל, אלא, שעבודתם אינה באופן של עשי' ופעולה חיובית, אפילו לא הפעולה השתחוואה (הביטול שע"י תקיעת שופר) כי אם, עי"ז שבטלים בתכלית עד שאין יכולים אפילו לתקוע בשופר."

הלכתא למשיחא: בגאולה האמיתית והשלימה, בביהמ"ק השלישי (וביבנה) ובכל מקום שיש סנהדרין, יתקעו בשופר בפועל גם ביום השבת, ואדרבה – ביתר שאת וביתר עוז. וי"ל דגם בכל מקום ומקום, כי אז יתבטלו כל הענינים דגזירות¹⁴³.

אין אומרים "אב הרחמים". אשרי. יהללו. החזרת ספרי תורה להיכל.

במוסף (וכן בכל מוסף ובמנחת שבת ובנעילה): "מי כמוך אב הרחמים" ולא "הרחמן"¹⁴⁴. הוספות לשבת. צריך להזכיר של שבת קודם ליום המאורע, דהיינו שיאמר ותתן לנו ה' אלקינו את יום השבת הזה ואת יום הזכרון הזה כו' ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה כו' (וכולל פסוקי שבת, "וביום השבת", ושל ראש השנה, "ובחודש השביעי"). ישמחו במלכותך. וחותרם מקדש השבת וישראל ויום הזכרון. דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת) ומוסף ר"ה (פר, איל, 7 כבשים לעולה ושעיר לחטאת). וזאת בנוסף למוסף שבת (2 כבשים לעולה) בקביעות שנה זו.

נופלים כורעים¹⁴⁵ באמירת עלינו רק בחזרת הש"ץ [באם הרצפה מאבנים – לשטוח מטפחת

141) וראה בשיחת י"ג תשרי תשמ"ט בעם מה שהוצרכו לגזירה דרבה ("שמא יעבינו"), אף שבלא"ה אין צורך בתק"ש, שהרי ההמשכה נפעלת מחמת השבת מצד ע"י כיון שבכ"ז היו תוקעים בשופר במדינה מצד "זכר למקדש", שבתק"ש זכר למקדש ישנה מעין ההארה שבמקדש. ומ"מ אין תוקעים זכר למקדש מחמת גזירה דרבה.

ועוד נת' שם, בהמבואר בדא"ח שהשבת בכחה לפעול ההמשכות דתק"ש, דלכאורה בכ"מ מבואר שתק"ש ממשכה מפנימיות דעצומה, והרי שבת הוא ב"סדר זמנים", ואפילו בא"ק (שהוא למעלה מהזמן) שבת וחול הם בהשוואה, וכע"כ שאין שייך לומר שבכח השבת לפעול ההמשכה מפנימיות דעצומה. ומבאר שם, דאה"נ לגבי ההמשכה מפנימיות דעצומה אין נפק"מ בין שבת לחול, אלא שהמשכה זו היא רק בכח גדולי ישראל. והביאור בדא"ח שהשבת פועלת ההמשכה דתק"ש – היינו בנוגע לפעולת תק"ש בסדר השתלשלות. ומ"מ, גם ההמשכה מעצומה שייכת לכאורה מישראל, והיא נפעלת ע"י אמירת פסוקי שופרות.

142) בכה"ש תשמ"ט ע' 704 ואילך. ונת' גם ע"ז במכתב כ"ה אלול תשמ"ט (נדפס בכה"ש תשנ"ח ע' 715).

143) כ"ה בכה"מ מלוקט ח"א ע' תכח. ובשיחת ליל ער"ה תשל"ט – בכל א"י, כיון שעתידיה ירושלים שתתפשט בכל א"י. אבל ראה שיחת כ' מנ"א תשט"ו. וכה"כ במ"ש בשיחת קודש – במקדש דוקא. ולהעיר מהמענה בקשר עם שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח – נדפס בריש ס' מעייני הישועה הוצאה חדשה.

144) על פי קבלת הארז"ל.

145) בכריעה: תחלה כריעה על ברכיו [צפורני] גודלי רגליו. אח"כ על גודלי ידיו והשתחוואה (מתקומם מברכיו. במצחו מגיע עד הרצפה [ובלי נגוע לרצפה במצח] ונשאר עומד על [צפורני] אצבעות רגליו וגודלי ידיו). אם אי אפשר טוב יותר להשען במצח על האגרוף. בכלל, ע"פ קבלה, צ"ל הפסק בין המצח והרצפה: הטלית, האגרוף וכדומה. נשים אינן כורעות – ראה שו"ת באתאר דרב סי' יא'רצא.

וכדומה להפסיק בין פניו לרצפה].

בר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב: בסיום ברכת שופרות "תקע בשופר גדול לחרותנו", דקאי על השופר גדול דלעת"ל, נהוג שהש"ץ מגביה את קולו במיוחד, עוד יותר מהגבהת הקול בברכות מלכיות וזכרונות, ואפילו יותר מברכת שופרות גופא עד לבקשה זו.

ברכת כהנים. כשואמרים תיבת יברךך – המתברך ראשו באמצע. ה' – מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך – באמצע. יאר – לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום – ראשו באמצע. אמירת רבש"ע – בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשואמרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים ל"וישם" אומרים רבש"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם... אלישע. ל"שלום" וכשם... לטובה. כשואמרים "שלום" – אומרים "ותשמרני ותחנני ותרצני". אדיר במרום אומרים אחר עניית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

על-פי הוראת כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע¹⁴⁶ אומרים "ולקחת סולת".

הלכתא למשיחא: בקביעות שנה זו חולקין כל המשמרות בשוה בלחם הפנים.

שש זכירות אומרים אותם גם בראש השנה.

בר"ד משיחת שבת ראש השנה תש"נ: כיון שנהוג לאחרונה לערוך התוועדות מידי שבת בשבתו וכו' יש לנהוג גם כן (ואדרבה במכ"ש וק"ו) ביום הש"ק זה – שבת שיש בו עליו מיוחד שחל בו ראש השנה.

בקידוש: כשחל בשבת אומרים מזמור לדוד, אתקינו, ושמרו, אם תשיב, דא, זכור, על כן – קודם תקעו – בלחישא¹⁴⁷. תקעו, כי חק, סברי מרגן, בורא פרי הגפן.

לא בירך שהחיינו בליל הראשון ונזכר למחר אומר בשעה שזוכר אפילו שלא על הכוס.

מצוה לאכול ולשתות ולשמוח¹⁴⁸ בראש השנה, [ובפרט כשחל בשבת, ועד – שאין להאריך בפיוטים ותפלות יותר מחצות], אמנם לא יאכלו כל שבעם למען לא יקילו ראשם ותהי יראת ה' על פניהם. ובאגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: למעט באכילה ושתיה¹⁴⁹.

בראש השנה דרך בני ישראל להרבות בסעודה¹⁵⁰, באכילת בשר (שביום זה אי אפשר בלא בשר והכל קונים) לכבוד יום טוב, מפני שבתחילת השנה סימן יפה הוא להם להרבות בסעודה¹⁵¹.

שכח רצה או יעלה ויבוא בסעודת היום – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נוהגים שלא לישון ביום. והיושב ובטל הוא כישן.

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מ"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח". בקשר ללימוד הנ"ל בראש השנה (שכן מורה סתימת הלשון "י"ב פסוקים", "כמספר חדשי השנה"), שאין מזכירים בו ר"ח – לא ראיתי ולא שמעתי בזה.

דין טלטול השופר בשבת זו כדין טלטולו בכל שבתות השנה שאין מטלטלין אותו כי אם לצורך מקומו או לצורך גופו. וי"א שבזמנינו אין לטלטלו כלל (כי אם בגופו שלא בידיו וכגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו).

146) ראה שיחת ש"פ אחרי תשמ"ו. [ולעיר שבקטע זה ניתוספו כמה מלים בכת"ק].

147) כ"ה בס' המנהגים במנהגי ר"ה ע' 57 בהערה.

148) כ"ה בשו"ע אדה"ז סתקצ"ז ס"א. והוא מהטור שם. וראה גם טור סתקפ"א: אוכלין ושותין ושמיחין. אמנם, בנוגע למצות שמחת יו"ט ב"ה – ראה שו"ע אדה"ז ס' תקבט ס"ו שאין בו מצות שמחת יו"ט. וראה שם ס' תקפב ס"י. ובס' תקצט ס"א שאינו לא חג ולא רגל. ול' הרמב"ם חנוכה פ"ג ה"ו: לא ימי שמחה יתירה. ולהעיר מסה"ש תנש"א ע' 6 שיש בו מעין שמחת יו"ט ונקרא יו"ט. וראה גם סה"ש תשמ"ח ע' 613 הע' 13.

149) ח"ד ע' תטו. וראה גם סה"מ קונטרסים ע' 636. ועוד.

150) וכמוכן, הכוונה באופן שאינו אוכל כל שבעה, כנ"ל.

151) ולכן, העמידו חכמים דבריהם על דין תורה בערב יום טוב שהמעות קונות (וא"צ משיכה). והמוכר בהמה לחבירו בערב יו"ט צריך להודיעו אמה או בתה מכרתי לשחוט.

קטן התוקע בשבת זו צריך למחות בו אע"פ שעושה לדעת עצמו, שהקול נשמע לרבים ויבאו לטעות ולומר שתוקעין גם כשחל בשבת, ובית דין מצווין להפרישו אע"פ שלא הגיע לחינוך.

מנחה: קרבנות. אשרי ובא לציון. אומרים "ואני תפלתי"¹⁵². קריאת התורה (פ' האזינו). מנחה לראש השנה עם ההוספות של שבת. במנחת שבת אומרים "מי כמוך אב הרחמים" ולא "הרחמן"¹⁵³. (וכן: "שבתות קדשך וינחו בס"). אין אומרים אבינו מלכנו.

נוהגין שאין אומרים צדקתך בר"ה שחל בשבת, מפני שכתוב בו "משפטיך תהום רבה" ואין לעורר הדין ביום דין, ועוד שהיום ראש חודש ואין אומרים צדקתך בראש חודש.

לדוד ה' אורי. עלינו.

כשחל ר"ה בשבת, אומרים סדר תשליך ביום ב' דר"ה [ונתבאר בארוכה בשיחת ו' תשרי תש"ל, שהתקינו כן, כיון שראו בפועל שהדבר מביא לידי תקלה (ולא רק חשש) שמוציאים סידורים בשבת במקום שאסור לטלטל, ומביא לידי חילול שבת ח"ו. ולכן נקבע המנהג אפילו בבית הרב שהולכים לתשליך ביום שלאחריו, יום שני של ר"ה. וכיון שעושים זאת ע"פ תורה, הרי בודאי שפועלים עי"ז כל מה שהיו פועלים ביום ראשון של ר"ה].

אין אומרים פרקי אבות החל משבוע זה.

ביום א' בתשרי תק"ז, עשה הבעל שם טוב עליית נשמה להיכלו של מלך המשיח ושאלו: "אימת קאתי מר" (=מתי יבוא אדוני?) והשיבו מלך המשיח "כשיתפרסם לימודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה מה שלמדתי אותך והשגת".

בר"ד משיחת ש"פ בראשית תשמ"ג: כמה מאמרי רבותינו נשיאינו שנאמרו בר"ה שחל בשבת מתחילים בפסוק וביום שמחתכם גו'. ועיי"ש הטעם.

איסור הכנה

אסור להכין שום דבר לצורך יום שני דר"ה עד צאת הכוכבים בשעה 7:45 ואמירת "ברוך המבדיל וכו'", או "ותודיענו" בתפלת ערבית, כדלהלן. ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי אסור¹⁵⁴. אין להוציא בשר וכדומה מהמקפיא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג¹⁵⁵.

חלב שנחלב ביום ראשון של ר"ה או ביצה שהוטלה ביום זה אסורים בשתי' או באכילה ביום הראשון וביום השני של ר"ה.

152 לפי שאסור בתענית ובעיניו לכה, ראה פמ"ג סרצ"ב בא"א סק"א.

153 לפי שבמנחת שבת יש על' דומיא דמוסף (ולמעלה יותר, שבמוסף עולים ז"נ עד או"א, ובמנחת שבת – למעלה מאו"א). והיינו לפי שחל הרחמן – שם התואר, והוא ממדות דאצילות, רחמים דהשתלשלות, אבל אב הרחמים היינו מקור הרחמים, המדות שבכתך, שלמעלה מההכמה, רחמים שלמעלה מהשתלשלות.

154 ראה שו"ע אדה"ז סט"ז ס"ח. ששכ"א ס"ו. סתנ"ה ס"ד. וראה בפמ"ג סתק"ב בא"א סק"א (נסתפנקו). דע"ת למהרש"ם סתמ"ד ס"א (מסתבר להקל). שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת או"ח סע"ו (אפשר דשרי וצל"ע כעת).

ולהעיר משו"ת נוב" מהדו"ת סמ"ד ששבות דשבות במקום מצוה הותר רק בשבות קרובה ולא רחוקה. (ומדויק גם בל' הרמב"ם מילה פ"ב ה"ט: כדי לעשות מצוה בזמנה. ועפ"ז יל"פ כן בשיטה להר"ן שבת קל, ב בדעת הרמב"ם שלא התייר שבות דשבות בכל מצוה ורק בשופר ולולב, וכוונתו רק במצוה עוברת. אמנם יל"פ לאיירך גיטא, שגם אם המצוה לא התבטל לגמרי כבמילה, הותר בשביל מילה בזמנה). ובאמת וכבר כתב כן בשו"ת תשב"ץ ח"ב סוס"ק קצו. וכ"מ בט"ז סתנ"ה סק"ב – ראה מחה"ש שש"ז סק"ח. וראה א"ר סתנ"ה סק"ג שראוי להחמיר (וצ"ע בא"ר סרנ"ב סק"יב. ע"ז סק"י). בכור"י שם. ערוה"ש שם ס"ג. וכ"פ בחיי"א כלל קמח ס"ח. [נבדעת המג"א – ראה סתנ"ה סק"א. סרנ"ב סק"ד (ואדה"ז שם ס"ג ופמ"ג שם) וסק"ב בסופו. סרע"ו סק"ח. סתנ"ה סק"ד (ואדה"ז שם ס"ב. ושם ההיתר משום שבות בבית"ש במקום מצוה. וראה פמ"ג שם). תק"ט סק"ג (ובפמ"ג שם). סתקכ"ז סק"ג (ואדה"ז שם בקו"א סק"ד). מחה"ש שש"א סק"ה בכוננת מג"א שם. תהל"ד ששכ"ה סק"ט בסופו בכוננת מג"א שם סק"א. וראה שו"ת רב פעלים ח"ד ס"יא מש"כ ליישב. ועו"ל – ראה מהר"ם בריסק ח"ב סע"ד]. וראה שו"ת כת"ס או"ח ס"י קטז. מנחת פתים יו"ד שש"כ. פמ"ג סתקמ"ד בא"א סק"ב. (וראה מנחת פתים שם. תורת חיים סופר או"ח סרמ"ד סק"ד ד"ה ולפמש"כ (י, ד)). משנ"ב סרנ"ד סקמ"ד (ובסקמ"ג שם, התייר במידי דפולגתא). שם סש"ג סק"ו. שם שש"א סק"י ויא. וראה מילואים לשו"ת דברי רננה סכ"ו. והעיר שם מראב"ה הל' עירובין שש"א (בראב"ה השלם – ע' שלו). ולהעיר שבשו"ע אדה"ז שש"ז ס"ג השמיט מלת "בשבת". ושק"ט בזה. ואכ"מ.

155 אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שראוי לאכילה בו ביום, אפשר להתייר (ע"פ שו"ע אדה"ז ס"י תק ס"ב). ובשבת לצורך יו"ט שלאחריו – צ"ל במושל ג"כ. אבל ביו"ט לצורך שבת מותר אם הניח עירוב תבשילין (ראה שו"ע אדה"ז ס"י תקג ס"ג). וראה קובץ העו"ב שבוועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ.

מוצאי שבת קודש, ליל ב' דראש השנה

בשנת תש"ג: ביום שני דר"ה הובילו להכבשונות במחנה טרעבלינקע, "בתו הצעירה של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ ז"ע הכ"מ גיסי הרהבנית מרת שיינא"ה ה"ד הארענשטיין¹⁵⁶.

שני ימים טובים של ראש השנה נחשבים כיום אחד ארוך¹⁵⁷ וקדושה אחת הן, וביצה שנולדה בראשון או דבר שנתלש מן המחובר בראשון או דבר שניצד בראשון, כשם שאסור בו ביום משום מוקצה ונולד כך אסור ביום שני שהם כיום אחד ארוך¹⁵⁸.

בכ"מ בדא"ח נתבאר שגם הלילות הן בגדר יומא אריכתא, בבחינת "לילה כיום יאיר", שאין חושך והעלם כלל (וע"ד ר"ה הראשון ביום ברוא אדם הראשון, של"ו שעות שימשה אותה האורה)¹⁵⁹, ולכן גם ממעטים בשינה.

עוד נתבאר, שענין ר"ה הוא להמשיך בחינה שלמעלה מזמן ושינוי לתוך גדרי הזמן, וזהו תוכן ענין דיומא אריכתא – שנוטלים שני מעת לעת ועושים אותו מעל"ע אחד, שזהו הענין דלמעלה מהזמן כפי שנמצא בזמן גופא. ונתבאר גם שר"ה הוא מועט בכמות המחזיק את המרובה באיכות, וגשתלשל מזה שמרובה גם בכמות, יומא אריכתא, ומזה מובן יוקר הזמן שבר"ה.

בספר השיחות תש"א¹⁶⁰: דער טאג פון ר"ה איז א יאהר, א יומא אריכתא, מען בעדארף זיין די שני ימים של ר"ה עסוק בתפלה ובאותיות התורה. די עבודה פון די מ"ח שעות של ראש השנה איז מבטל קליפת ח"ם און מהפך דעם חום דקליפה וחום הטבעי אויף חום אלקי אין תורה ותפלה ומדות טובות.

לפני הדלקת נרות או כל מלאכה אחרת המותרת ביום טוב (ולפני הכנה ליום טוב שני, כדלעיל) יש להתפלל ערבית ולהבדיל בתפלה באמירת "ותודיענו", או לומר עכ"פ "ברוך המבדיל בין קודש לקודש".

גם המעשנים ביו"ט נמנעים מלעשן בר"ה (גם בצינעא) וישפיעו גם על מכריהם.

הדלקת נרות (אחרי שעה 7:45 ואחרי אמירת ברוך המבדיל בין קודש לקודש) מאש הדלוקה לפני החג (בסמיכות לקידוש). באם שכחו להשאיר אש דלוקה לפני החג, מותר לבקש מגוי שידליק אש מוכן עבור היהודי.

אף שמותר לטלטל בחוץ נר של שמן, או נר פרפין שנהפך לנוזל, בתנאי שהולך בנחת ולא במרוצה – מכל מקום אסור להעמיד הנר במקום שהרוח שולטת אפילו אין רוח מנשב כלל. ולכן צריך להזהר שלא ילכו בנר דלוק מבית לבית דרך החצר אל הרחוב רק אם הוא בכלל, ויזהרו שיהיו הדפנות של זכוכית באופן שלא יכבה אף אם יהי' הרוח מנשב אז¹⁶¹.

אין לכבות הגפרור אלא יניחו ויכבה מאליו.

מדליקים הנרות לפני הברכה כבשבת. בהדלקת נרות שתי ברכות: ברכת ההדליק נר של יום הזכרון, שהחיינו. לובשות בגד חדש לאמירת שהחיינו, או מסתכלות בפרי חדש שנאכל מיד אח"כ, אחרי קידוש, ויש להן להדליק סמוך לקידוש ממש כדי שתאכל אח"כ הפרי מיד. (ואם אין להן, יברכו שהחיינו מכל מקום). איש המדליק מברך שהחיינו בקידוש. [טענתה בהברכה או שכחה שהחיינו – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

156) פתח דבר לקונטרס פו – סה"מ תשי"א ע' 106.

157) ומה שאסור לבשל מיו"ט ראשון לשני, דלדין דבקיאי בקביעא דירחא, יום ראשון עיקר והשני חול, וה"ז כמבשל מיו"ט לחול (ראה ב"י רס"י תקג. מג"א שם סק"א. שם סת"ט"ז סק"א. ק"א לשו"ע אדה"ז סתק"א סק"ב).

158) וראה ר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשי"ב, דהיינו רק בנוגע לזה שר"ה הוא ה"ראש" לכל השנה, חיות הכללי דכל השנה, אבל בנוגע לחיות פרטי דכל יום בפ"ע, שר"ה הוא גם אחד מימי השנה כשאר הימים (כמו שה"ראש" הוא גם אחד מאברי הגוף), נחשב יום ב' דר"ה ליום בפ"ע. ומה"ט חייבים לברך בו ברכות השחר – אף שכבר בירך ביום א' דר"ה – כבכל יום, ואין אומרים ששינת הלילה נחשבת כשינה באמצע יומא אריכתא.

159) ואור וחשך משמשים בערבוביא, כלומר שאהבה ושמחה (אור) ויראה ומרירות (לילה) משמשים ביחד, לפי שבר"ה הוא גילוי כוחות עצמיים, ומצדם אין ההתחלקות דכחות ה"ל.

160) ע' 26.

161) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תרד. ושנ"ת.

יש מחמירים שלא להשתמש בנר של יום טוב כדי להדליק עמו נר אחר של חול או להדליק את הגז. **אסור לחמם נר ולדבוק בפמוט** גזירה שמא ימרח (שישפשפנו להחליקו על פני שטח הפמוט). גם **אסור להתוך שולי הנר** בכדי שיוכל לתוקעו בנקב הפמוט, משום איסור מחתך. אבל מותר לתחוב נר בתוך הפמוט לצורך הדלקת נרות יום טוב, אף שהנר נשחק מעט ואין בזה משום מחתך.

אם הפמוט מלא בשיירי נרות, אף שמותר לנקות את הפמוט, ואין בזה משום תיקון כלי, וכן המשתמשים בנרונים בתוך כוסיות זכוכית, שמותר להם לנקות את הכוסית מדיסקית המתכת של הנרונים שנדבקה לתחתית כוסית-הזכוכית בכדי להניח במקומה נר חדש – מכל מקום, שיירי הנרות וכן הדיסקית שבנרונים, דינם כמוקצה ואסורים בטלטול¹⁶². ולכן, יניח מעט שמן בפמוט, ואז מותר לטלטלו, ויטלטלנו עד מקום האשפה, וישליך השיירים באופן ששיירי הנר יפלו ישר לאשפה. בנרונים, שהדיסקית נדבקה לתחתית הכוסית, ולא שייך להוציאם אלא ע"י כלי – אסור לנקותם ולגררם ע"י סכין, כיון שהסכין נעשה לו כיד ארוכה. והעצה לזה, להניח מעט שמן או מים בכוסית בערב יו"ט, שהדיסקית לא תידבק, ואז יכול ביום טוב לטלטל הכוסית כנ"ל עד מקום האשפה, וינער הכוסית באופן שהדיסקית תפול ישר לאשפה.

יו"ט שחל להיות אחר שבת אסור להדליק ביו"ט שיורי הפתילות שנדלקו וכבו בשבת (אלא אם כן נדלקו וכבו פעם אחת קודם השבת) מפני שהם יותר נוחים להדליק כשנדלקו כבר פעם אחת וכבו שהאור נאחז בהן היטב ונמצא שהכבייה שנכבו בשבת היא מכשרת ומכינה אותם להדלקה ביו"ט ואין שבת מכינה ליו"ט לפיכך אסור להדליק ביו"ט אפילו בצד השני שלא נדלק עדיין גזרה שמא ידלק באותו צד שנדלק כבר ונכבה בשבת ויש לחוש לסברא זו ולעשות פתילות חדשות. תהלים לפני ערבית. ניגון אבינו מלכנו (כן נהוג ברוב השנים).

במעריב אומרים ותודיענו¹⁶³. שכח ותודיענו – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

"אולי יש מקום לאמירת לשנה טובה תכתב ותחתם גם בליל ב' דר"ה, קודם תקיעת שופר דיום ב'... ועצ"ע"¹⁶⁴.

מותר להחזיר מחזורים מבית הכנסת לביתו ביום טוב, כדי שלא יגנבו ויאבדו (אף על פי שבחזרה זו אין בה צורך יו"ט כלל), אבל אם יש לו מקום משומר בבית הכנסת, אסור¹⁶⁵. ואם צריך לו בביתו לומר שירות ותשבחות, מותר בכל אופן.

במענה לשאלת רבים: להוציא האשפה מביתו ביו"ט – באופן שאין חשש משום מוקצה¹⁶⁶ – הנה, יש שכתבו להחמיר שאסור להוציא ביו"ט כשמטרת ההוצאה רק בכדי לסלק החפץ ממקומו. ולדינא יש להקל כשהריח מפריע, או כשצריך למקומו להכניס עוד זבל. אמנם, בנמצא כבר בחצירו שאינו קובע שם ישיבתו וכל שכן אם רוצה להוציאו לרחוב בכדי שיאספוהו עובדי העיריה למחרת אסור¹⁶⁷.

162 בזמנינו שאינם עומדים לתשמיש אחר. וגם בזמנם, כתב אדה"ז, שאף שמעיקר הדין אינם מוקצה, נכון לזהר שלא לטלטלם כי אם לצורך הרבה. וגם אין להתיר לטלטלם משום צורך אוכל נפש מכמה טעמים, ובפרט בזמנינו. ואכ"מ. ואולי י"ל דה"ז כגוף ש"ר. וראה קצה"ש סקמ"ו סק"י. ולהעיר מקצה"ש סקט"ז סק"י שכתב לחדש להקל בדברים קטנים מאד שא"ר לכולם. אבל הו"ע כתב שזהו דבר חדש. גם צ"ע שברעי הותר מדין גש"ר ולא מטעמו – ראה הקדמת הבי"ל לס"ח. ויש להעיר גם מדין כיבוד הבית – ראה שו"ע אדה"ז ששל"ז ס"ב. ובכ"מ מוכח דלא כסברא זו. וראה נתיב הקודש מוקצה ברוג' ס"ב. אוצר נחמד גל' ט ע' לב ואילך בארוכה. וצ"ע.

163 בגדר ההבדלה בתפלה וכן הבדלה דיקנה"ז, ראה בארוכה בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

164 ספר השיחות ה'תנש"א.

165 במג"א סתק"ח סק"ב שאם מונחים שם מימים רבים אסור. אבל בשו"ע אדה"ז שם ס"א שינה וכתב, שאם הוליכן לשם קודם יום טוב (וכע"ז הוא בל' הט"ז סק"א) אסור להחזיר לביתו ביו"ט, ומבאר, דל"ש להתיר סופו משום תחילתו בכגון דא, לפי שבשביל זה לא ימנע מלהוליכו קודם יו"ט שהרי אפשר להחזירו קודם יו"ט. ומזה מובן, שגם בקביעות שנה זו, שיום ראשון של יו"ט חל בשבת, והוליכן לשם קודם יום טוב, כיון שהוליכו לצורך יו"ט, ולא לצורך עיו"ט, שייך להתיר סופו משום תחילתו, שסו"ס שייך שימנע מלהביאו ונמצא מכשילן לעת"ל (אף שלמעשה הביאו בעיו"ט, למרות שידע שיתכן וייגנב או ייאבד בשבת. וי"ל ע). וכ"מ בשו"ע אדה"ז סתצ"ז סל"א וסתצ"ט ס"ה, שבאופן שאין לו שהות לעשות בעיו"ט מותר. ודון מינה ואוקי באתרין.

166 כיון שהוא גרף של רעיו וכו'. ואכ"מ.

167 ראה בשו"ת באתרא דרב ס' כ'תקסט.

במוצאי היום הראשון, שהוא גם מוצאי שבת, צריך גם להבדיל, וממילא סדר הקידוש הוא יקנה"ז – יין קידוש נר הבדלה זמן. אם שכח להבדיל, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

סדר הקידוש: **יקנה"ז**: בורא פרי הגפן, מקדש ישראל ויום הזכרון, בורא מאורי האש, המבדיל בין קודש לקודש, שהחיינו. טעה ושינה הסדר – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין מברכים על הבשמים¹⁶⁸.

בהבדלה אין מקרבים הנרות ואין מאחדים השלהבת, וכן אין מביטים בצפרנים. בעת ברכת מאורי האש מסתכל בנרות כמו שהן, כל אחת בפני עצמה.

נוסח ההבדלה: המבדיל בין קדש לקדש. טעה ואמר בין קדש לחול, ראה טבלא שבסוף הלוח.

בעת ברכת שהחיינו מסתכל בפרי חדש (ואם אין לו, יברך שהחיינו מכל מקום). בשעת ברכת שהחיינו לא יכוון על הפרי חדש בלבד אלא יכוון על שמחת יו"ט שהגיע עכשיו ועל שמחת הפרי שהגיעה לו השמחה עכשיו.

אכילת פרי חדש אחר קידוש **קודם** נטילת ידים לסעודה. ברכה ראשונה על הפרי. אוכלים כשיעור ומברכים ברכה אחרונה (רק על הפרי ולא על היין).

הנשים ובתולות שבירכו שהחיינו בעת הדלקת נרות, ודעתם על הפרי חדש לפניהם, לא יברכו שהחיינו שוב כעת באכילת הפרי.

נוהגים העולם שכל אחד מבני הבית [=הגברים] השומעים שהחיינו מהמקדש נוטל מן הפרי חדש ומברך עליו ברכה הראויה¹⁶⁹ ואוכלו לסימן טוב לחידוש השנה¹⁷⁰.

יו"ט שחל במוצאי שבת, מרבה קצת בסעודה בשביל סעודה הרביעית – מלוה מלכה – סעודת דוד מלכא משיחא¹⁷¹.

ברכת המזון כדאיתמו. בלי ההוספות של שבת. דין הטועה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יום ראשון, יום ב' דראש השנה, ב' תשרי

סוף זמן ק"ש: 9:42.

הבריאים אין אוכלים לפני תקיעות. והרבה מקילים לשותות, ובמכל שכן מטעימה¹⁷² שהותר מעיקר הדין, עכ"פ לצורך גדול¹⁷³. הרבה נשים מקילות לאכול, ויש להם על מה שיסמוכו.

168 וראה בארוכה בלקוטי שיחות חל"א ע' 191 ואילך.

169 אבל בברכת שהחיינו יוצא מהמקדש.

ולא העתקתי מש"כ במט"כ (שבה"ע הבאה) שיברכו על הפרי גם שהחיינו, שהרי המנהג שיוצאים יד"ח גם בברכת היין מהמקדש, ומאי שנא שהחיינו. והמט"א לשיטתו אזיל, שגם בברכת היין כאו"א מברך (ראה מט"א סתרכ"ה באלף למטה סקע"ד בסופו).

ואדרבה, גריעיות איכא בהכי, שנמצא שאינו מסדר שהחיינו על הכוס. וגם נחית לשקו"ט דהפסק בשמיעת שהחיינו ועניית אמן בין קידוש לטעימה.

ויש ליישב דעת המט"א דנקט שמכוון לצאת מהמקדש רק בשהחיינו על היום ולא על הפרי. ואולי טעמו דס"ל שלכתחילה אין להוציא שניהם בברכה אחת, ושאינו מקדש שמוכרח בכך מחמת ספק ברכה לבטלה. וכן בתק"ש דאא"פ בע"א. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקלג. ושי". אבל למעשה נקטינו שאפשר לברך ברכה אחת גם כשיש כמה מחייבים. וכן מעשה רב לפטור שהחיינו על הרמון בליל א' דר"ה בשהחיינו בקידוש. והארנו מזה שם. ולא ידך, באם יברך שהחיינו בפ"ע, נכנס לבית הספק בשהחיינו שבקידוש, למ"ד שיש משום ברכה לבטלה בשומע כעונה (ראה צ"ח ברכות כא, ב. שו"ת אבני"ז או"ח סתמ"ט. ועוד).

170 היינו לא רק הנשים ובתולות שכבר בירכו שהחיינו בהדלקת נרות, ודעתם על הפרי חדש לפניהם, וזקוקות לאכילת הפרי (אלא שאין מברכות כעת עוה"פ, כפשוטו), אלא גם הגברים, אף שאין צורך בדבר (לפי שמן הדין אין לחוש משום ספק ברכה לבטלה בשומע כעונה, כדעת רוה"פ. ובפרט בנרד"ז דקיי"ל שמעיקר הדין מברך שהחיינו גם ללא פרי חדש).

וכ"ה להדיא במט"א סת"ר ס"ו. וכ"כ בסידור יעב"ץ (אלא שאי"ז מהיעב"ץ כ"א מהמו"ל. ונתקט ממט"א בשינויים). ולהעיר מר"ד תשרי תרצ"ז (ונדפס כהוספה לאח"ז בסה"ש תרצ"ה ע' 461), שאדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ה' מהדר לאכול כמה מיני פירות גם מאותם שכבר אכל. (וראה גם בשו"ת שיה יצחק סע"ו. וש"ג).

ובא"א מבוטשטש מהדר"ת סת"ר ר"ל יתירה מזו שאין לצאת יד"ח שהחיינו על הפרי מהמקדש, עיי"ש.
171 חיים לראש (פ"ה) ריש שולחן עורך.

172 אכילת פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות עד כביצה.

173 לענין טעימה – ראה מג"א סרל"ה סק"ד. ט"ז שם סק"ג. מג"א סתל"א סק"ד. מג"א סתרצ"ב סק"ז. מג"א סתרנ"ב סק"ד. שו"ע אדה"ז

אין לתקוע ביחידות (וכן להתפלל מוסף) בשלש שעות ראשונות של היום [עד סוף זמן ק"ש] (אא"כ לא יתאפשר אח"כ¹⁷⁴).

התוקע [וכן התוקעים במבצע שופר] ילמד מאמר "להבין ענין תקיעת שופר" שבסידור [עם דא"ח. ונדפס גם בתחילת כמה מהמחזורים החדשים] (כמובן, בנוסף לחיוב ידיעת ההלכות).

ניגון אבינו מלכנו לפני שחרית.

שחרית כדאמתול. חוץ מהשינויים של שבת.

בשחרית: אבינו מלכנו (עד יום כפור). באבינו מלכנו קרע וכו': "רוע גזר" בנשימה אחת.

בקריאת התורה קורין מוהאלקים נסה את אברהם עד סוף הסדר כדי להזכיר עקידת יצחק ומפטיר קורא בתורה כמו אתמול ומפטיר בירמיה כה אמר וגו' עד הבן יקר וגו' מפני שחובת היום להזכיר זכרונות ובאותו ענין נאמר זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי וגו'.

רבתינו נשיאינו נהגו לומר בחשאי יזכור בראש השנה¹⁷⁵. וכא"ו יחליט כיצד להתנהג בענין זה.

תקיעת שופר

יכין עצמו לתקוע בשופר (כל חד לפום שיעורא דילי'. וגם הכנה כללית לעבודת השם במשך כל השנה כולה שלמעלה מפרטים¹⁷⁶). יש לכוון לצאת ידי חובת מצות שופר.

במכתב הבעש"ט לתלמידו ה"מ ממעזריטש¹⁷⁷: בב' ימים של ר"ה הקדוש הבע"ל קודם התקיעות תצייר ג"כ את צורתו לפניך וגם צורת קדשו של מורי הידוע שזכית לראותו¹⁷⁸ פעם אחת.

אין עונין ברוך הוא וב"ש על ברכות תקיעת שופר¹⁷⁹. השנה אין צורך בבגד חדש בשעת התקיעות ביום ב' דר"ה.

לשמוע לפחות 30 קולות מתחילה ועד הסוף. קטן שהגיע לחינוך חייב בשופר. מנהג ישראל להביא ילדים לתקיעת שופר. אין להביא קטנים שלא הגיעו לחינוך לביהכ"נ של הגברים בעת התקיעות שלא יבלבלו.

בנוגע למכשירי שמיעה¹⁸⁰ (עם בטרייה), יש להורידם לפני תקיעת שופר. פתרונות אפשריים:

סת"ע ס"ו. הגהת מהרי"ל לשו"ע אדה"ז סת"ל"א ס"ה – בדפו"ח. כה"ח סתקפ"ה סקכ"ו.

[ולהעיר שבש"ת התעוררות תשובה ח"ג או"ח סע"ד (במהדו"ח) התעורר בזה שלא נזכר איסור אכילה קודם תק"ש ואף לא ברמז בש"ס ופוסקים, וכתב כמה טעמים לחלק בין תק"ש לשאר מצות. אלא שהביא מריטב"א סוכה לח, א דפשיטא לי' דתק"ש דינו כלולב. וכו'. ברשב"א שם. אבל ראה בהמשך שהעירו לו שזכר כבר בתוספתא שבת פ"ד ה"ה, והובא במג"א סתרצ"ב סק"ז. ועכ"ז עמד בדעתו, יעו"ש. ובפשוטו, ילפינן לה מכללא, וא"צ להזכיר בכ"מ. וכ"נ שתפס בשר"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס"מ ד"ה מכל מקום. ורוה"פ האחרונים נקטו לדינא לאסור. וגם בשר"ת שבו"י ח"א סכ"ח נראה בפשיטות שנקט לאיסורא.

גם ככה"ח שם העיר שלא נזכר מזה בשופר, ומה"ט כתב להקל במי שתש כוחו ואינו יכול להיות בתענית עד צאת ביהכ"נ, וגם בזה – רק באכילת ערא.

ובאחרונים האריכו במנהג שנתפשת בכ"מ להקל בטעימה. ויש שיישבו כיון שמאריכים בתפלה – וגם בניגונים – גם אחרי חצות, ואין להתענות ביו"ט. ועוד סניף ברבים דמידכרי אהדי. ובפסקים ותקנות רעק"א ס"כ בזמן החוליר"ע שהחמיר לאכול רק אחרי תקיעות שמיושב, מיירי בסעודה ולא בטעימה, וגם אכלו כאו"א בביתו ולא ברבים].

ושתי' עדיפא מינה – ראה ערוה"ש סתרנ"ב ס"ה. שו"ת השיב משה ס"ט – הובא בדע"ת סתקפ"ה ס"א. אבל ראה כה"ח סתרנ"ב סק"ח לגבי לולב. שד"ח מערכת ד' מינים ס"ג סקכ"ב. וכן המנהג להחמיר בגטילת לולב.

(174) ובשעת הדחק כזו, ובאופן שלא יתאפשר לתקוע לאחר נץ החמה, מותר לתקוע אפילו מעלות השחר (ע"פ תוספתא ברכות פ"ג הי"ט. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'קמא).

(175) ובמ"א נתפרט שמנהג רבתינו נשיאינו להזכיר נשמות בלחש ביום ב' דר"ה.

(176) ראה בארוכה לקו"ש חל"ט ע' 43 ואילך.

(177) מעש"ק סליחות תקט"ו – נדפס בקובץ התמים חו' ב ע' כז.

(178) בכ"מ נדפס: "לראותי". והוא טה"ד דמוכח, הן מצד ל' המכתב, והן מצד המציאות שנפגשו כ"מ לפנ"ז. ובמקורו, בקובץ התמים, נראה ברור שהוא וא"ו קטיעא מחמת הדפוס. וכ"ה בקובץ התמים חו' ה' ע' יג ב"תוכן קצר מהמכתבים".

(179) ואם ענה "אפשר שאפילו בדיעבד לא יצא ידי חובתו" (שו"ע אדה"ז סי' קכד ס"ב). אבל לא יברך שוב מחמת ספק (קצה"ש סכ"ב בבדה"ש סקי"א).

(180) באם רק מחזיקים את הקול באופן מכני, ולא ע"י זרם אלקטרי, יוצא בזה ידי חובת תקיעת שופר – ראה באג"ק (נדפס בהשמטות ודילוגים ושינויים בלקו"ש חכ"א ע' 496. ובשלימות) – בהיכל מנחם ע' נב.

וע"פ הנה" שם מובן שאין מקום כלל לחלק בין שופר למגילה כמו שעלה ע"ד כמה. ומה שנז' שם מכשירי שמיעה רק בנוגע לשופר, פשוט

לעמוד קרוב לתוקע או לשמוע תקיעת שופר ביחידות ממי שתוקע בקול רם. ואם אפשר לו לשמוע תקיעת עצמו ללא המכשיר תוקע לעצמו בברכה. ואם אינו יכול לשמוע כלל ללא המכשיר, תוקע לעצמו ללא מכשיר בלי ברכה.¹⁸¹

שברים תרועה בתקיעות אלו ("דמיושב") – בנשימה אחת, אבל עם הפסק כלשהו ביניהם. מנהגו בשברים: ג' שברים ומחצה.¹⁸²

אין לדבר עד סיום תקיעות דמעומד רק מענין התקיעות והתפלות.¹⁸³

"בעת תקיעת שופר איז די תשובה מעומקא דליבא, דער וידוי בלחש – בעת תק"ש¹⁸⁴ – איז דער שינוי ממהות למהות, און אויב מ'קען דאס ניט טאן אליין דורך עבודה, דארף מען בעטען ביי השי"ת, אז ער זאל משנה זיין ממהות למהות."¹⁸⁵

"דער יתודה בלחש איז דער בכך פון דער גאנצער עבודה פון תשובה וועלכע הויבט זיך אן ר"ח אלו, וואס דאס איז דאך א השתלשלות פון דרגות אין תשובה. . דאס איז דער יתודה בלחש. דאס איז שוין א דרגא פון געגועים וואס דער קינד ציהט זיך צום פאטער. די תשובה וואס ברעש איז, דאס איז די חרטה על הלא טוב שעשה וכו' און דער יתודה בלחש דאס איז די אינעווייניגסטע געגועים צום טאטן."¹⁸⁶

מנהג ישראל, וכנראה בפועל, שהבעל תוקע מאריך בתקיעה גדולה, עי"ז שתוקע בכל כוחו עד שכלה כוחו.¹⁸⁷

להסתכל בפני התוקע (אחר התקיעות).

מוסף כדאמתול חוץ מהשינויים של שבת.

תוקעים עוד 70 קולות (במוסף בתפלת לחש בחזרת הש"ץ ובקדיש שלם). סך הכל 100 קולות. והמתפלל ביחידות, אינו תוקע על סדר הברכות. אבל נכון להשלים מנין מאה קולות אחרי התפלה.

שברים תרועה בתקיעות אלו ("דמעומד") – בשתי נשימות.

אחרי התפלה – עוד 30 קולות לערבב השטן¹⁸⁸. אסור לתקוע עוד בחנם¹⁸⁹.

הלכתא למשיחא: "לעתיד לבוא. . לא יהיה באופן שהוא עתה שתוקעים מלכיות וזכרונות ואח"כ שופרות אבל לע"ל יהיה שופרות בלבד" – לקוטי תורה¹⁹⁰.

כיון שבי"ט ל"ש טלפון ורדיו.

וחקרו מאחרוני זמננו בנוגע לשתל קובליארי, אם דינו כמכשירי שמיעה. ובפשטות, וע"פ הגת"ש, שם, ה"ה והוא הטעם. ואדרבה, גרוע יותר.

(181) ראה בלוח לפורים אשתקד (תשפ"ג), ושם נתבאר.

(182) וראה עוד באופן מנהגנו בשברים בשו"ת באתרא דרב סי' א'קלא.

(183) וכן מברך אשר יצר באם עשה צרכיו.

(184) בשו"ע אדה"ז סתקפ"ד ס"ב משמע דקאי רק על התוקע. וראה שקו"ט בר"ד יוס' א' דר"ה תשכ"ט. ליל ב' דר"ה תשל"א. ושם גם שקו"ט

אם בדיבור או במחשבה. וראה שיחת ש"פ האזינו תשל"ג. [הנה שקו"ט בכ"מ במצות וידוי בהרהור, אבל כאן לא אתינן עלה מחמת מצות

וידוי, ואדרבה – ענינה געגועים ולא וידוי. ומצאתי שבשע"כ בדרושי ר"ה בתחילתם (צ, א) כתב "בלחש שלא ישמעו הדברים לאזניו וכו'

שבספר הזהר לא אסר אלא בקו"ר ולא בלחש", ובפע"ח שער השופר הוא בשינוי "שלא ישמעו דבריו", ומשמע דקאי על אחרים].

(185) סה"ש תש"ד ע' 31. וראה שם ע"ע 41. ובארוכה – בסה"מ תש"ד ע' 32 ואילך. וראה גם לקו"ד שבקטע הבא. לקו"ש ח"ט ע' 435. ח"ד

ע' 1360. שיחת ש"פ וילך תשכ"ט.

(186) לקו"ד ח"א ע' 100 ואילך.

(187) ר"ד משיחת יום ב' דר"ה תש"נ. ובסה"ש תש"נ (משיחה הנ"ל) ע' 15: די תקיעה גדולה, וועלכע דער תוקע בלאזט בכל כחו און איז

אין דעם מאריך עד כמה שאפשר.

ובכתהאריז"ל (פע"ח שער השופר פ"א ופ"ג. סידור האריז"ל כוונת שופר. ועוד) בנוגע לתקיעות בכלל, והובא בכ"מ בדא"ח, שצריך להאריך

עד שיאדימו פני התוקע.

(188) כ"ה במחזור. והוא מהבלוש שתקצ"ו ס"א. אבל בט"ז שם סק"א ובשו"ע אדה"ז שם: שחוששין שמה מקצת הציבור לא שמעו כל

התקיעות כראוי וכהוגן ויצאו בשמיעת תקיעות אלו. אמנם, התם קאי למנהג שלא תקעו עדיין מאה קולות בתפלה.

(189) אבל מותר לומר לקטן שיתקע כדי שיתלמד בין שהגיע לחינוך בין שלא הגיע לחינוך ומותר לו לתקוע כל היום אפילו לאחר שישמע

התקיעות בבית הכנסת לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחונכם במצות.

(190) דרושים לר"ה (נט, ד). – וכן להעיר שלעתידי תתברר הספק במהות התרועה (נטע שעשועים מייזליש תצ"ה ז, א). ויל"ע לדעת הזהר

והמקובלים ד"כלוהו אצטריכו"י). וכן יתקנו גם בחצוצרות.

ולהעיר משי"ת שו"מ תליתת ח"ב סי' קלג (לע"ל ל"ש מצות שופר). אדרת אליהו (להבא"ח) נצבים (קסד, ב ד"ה והנה ג"פ – לע"ל ל"ש

תרועה שהיא סימן יללה רק תקיעה שהיא סימן שמחה. ולהעיר מכע"ז בעוללות אפרים ח"ב ע' לד מאמר רכו בסופו). שו"ת דברי יציב ח"ז

בקידוש: (אין אומרים אתקינו סעודתא), תקעו, כי חק, סברי מרנן, בורא פרי הגפן. ברכת המזון כדאיתמול חוץ מהשינויים של שבת.

שכח לברך "שהחיינו" בקידוש ליל שני, אפילו בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שזוכר עד סוף היום.

מבצע שופר

לכתחילה יברך מי שיוצא כעת ידי חובתו ויכול אחד לברך עבור כולם. כשתוקעים למי שאינו יודע לברך, יכול אחר לברך עבורו גם אם כבר יצא ידי חובתו. אין לאנשים שכבר יצאו ידי חובתם לברך עבור נשים¹⁹¹, וכן כשתוקעים למי שיודע לברך בעצמו, יברכו הם בעצמם, אא"כ גם התוקע יוצא ידי חובתו כעת.

בחור שהולך למבצע שופר ותוקע, לכתחילה יש להחמיר שיהי ברור שהוא גדול על פי התורה (שהביא ב' סימנים)¹⁹².

מוכרח לתקוע לכא"א 30 קולות (תשר"ת תשר"ת תשר"ת, תש"ת תש"ת תש"ת, תר"ת תר"ת תר"ת) גם אם כתוצאה מכך לא יספיק לתקוע לאחרים¹⁹³. אבל¹⁹⁴ כשאי אפשר כלל לתקוע 30

ס"ו סק"ט (לא יתקעו בכפילא רק מעומד). אג"מ או"ח ח"ג סוסי' ע (לע"ל יתקעו בשחרית. ולהרמב"ם כפי שירצו בין בשחרית בין במוסף. וראה ברכת רפאל ר"ה (רובינשטיין) סכ"ח).

191) וגם לא לומר עמה כל הברכה מלה במלה, כיון שאינה חייבת בברכה.

192) מט"א סתקפ"ט ס"ו. בנוגע ליום השני - שקו"ט בזה. ואכ"מ.

193) וכבר האריכו במה שבב"י מחד גיסא נראה שהכריע בדברי הרמב"ם (ע"פ פשוטות לשון הרמב"ם וכהבנת הב"י (ועוד) שהדבר ספק, אבל נתן מקום גם לדעת הר"ג שכל הסדרים כשרים ונכונים. ועד"ז צ"ב בדברי אדה"ז בכ"מ. והאריכו בכ"מ בדיוקי השונות בל' אדה"ז (כולל בדיון אורך השברים). ולמרות כל הדיוקים, פשוטות לשונו בכ"מ מורה שהדבר ספק, וכדעת הרמב"ם ודעמי'. וראה גם בחי' הצ"צ ר"ה פ"ד מט"ד סדר, ש"מש"כ הפוסקים טעם לזה לסמוך ע"ד רב האי כבר נגמם ע"ז במלחמות".

ויש שרצו לדון לתקוע בכגון דק ר' קולות, מדין ס"ס (ולהעיר מפמ"ג סתקצ"ב במ"ז סק"א. סתקצ"ב במ"ז סק"א. סתקצ"ה בא"א סק"א. וראה הליכות שלמה ר"ה פ"ב בדבר הלכה סק"ט), ספק שמא קייל"ן כרה"ג, וגם לרמב"ם ודעמי' שמא יצא יד"ח בתרועה זו (אלא שכ"ז רק בתוקע תשר"ת ג"פ (או סדר אחר) ג"פ, אבל בתוקע תשר"ת תש"ת תר"ת ודאי לא יצא יד"ח להרמב"ם. וראה בהע' לקמן). ויל"ע שה"ז משם אחד, שמא זו תרועה כמאמרה, ואין הא' מתיר יותר מחבירו. וגם אי"ז ס"ס המתפך. (וראה שר"ת יבי"א ח"א או"ח סלו"ו סק"ו. שם ח"ג או"ח סל"ד סק"ג). וי"ל.

כן י"ל באו"א, ספק שמא כרה"ג, וגם ההחולקים שהוא ספק גמור, שמא הלכה כמ"ד שרק סדר א' מה"ת (ראה הע' לקמן). אלא שגם להנ"ל, מ"מ מד"ס חייב לתקוע שלש סדרים ואזלא ספק בתרא. (אלא, ש"ל שג"ז בכלל ספק לגבי חובתו מה"ת). ובתוקע תשר"ת ג"פ, יש לצרף גם דעת ר"ת שאין קול שופר בגדר הפסק (ראה פמ"ג שם, וכבהערה לקמן. אמנם, אם נאמר דר"ת גופי' ס"ל כרה"ג - ראה ר"ן ר"ה י, ב. רשב"א שם לד, א. אבל ראה ריטב"א שם טו, ב. לד, א - אא"פ לצרף סברא זו לעשות ס"ס, שה"ז ספק א'). ואכתיו לא בתרא, שהרי לאחרי התקנה יצא מגדר ספק וחייב בכלום (ראה יבי"א שם. וראה הע' לקמן). ועוד ילה"ק, ובסגנון אחר, ובהקדם מש"כ ברשב"א ור"ן (ר"ה לד, א ד"ה ודילמא - בתי' בתרא) בטעם שתיקנו לתקוע גם תש"ת ותר"ת, אף לדעת ר"ת שאין קול שופר מפסיק, לפי שלכתחילה אסור להפסיק. ובהכרח לומר בטעם התקנה אף שלמעשה כבר יצא יד"ח בדיעבד, שה"ז בגדר לב בי"ד מתנה שאינו יוצא בתשר"ת לחוד, רק אם כלפי הסדרים. וגם במג"א מצינו שצירף דעת ר"ת לומר שאינו הפסק, ראה בהע' לקמן. וגם הפמ"ג צירף דעתו לס"ס). ונמצא שגם לר"ת אכתי לא יצא מגדר ספק. ואיך שיהי, גם בס"ס אין לברך ע"ז.

194) ובאופן שמוכרח לקצר בתקיעות, עדיף טפי לתקוע כשיטת רש"י, שהוא קצר ביותר (ששיעור תרועה כג' כוחות, ובשברים כל שבר פחות מג' כוחות אבל באופן שיהא עליו שם גניחה ולא יללה, ותקיעה דתשר"ת כשיעור שברים ותרועה הנ"ל).

אבל אין מקום לכל להנהגה שהנהיגו ב"מבצעים" לתקוע רק תשר"ת ג' פעמים ולהתנות שמה שאינו נצרך למצוה יהא רק לשורר (בצירוף סברת ס"ס שבהע' הקודמת). ומכמה וכמה טעמים. ולהעיר מערך ש"י או"ח סתקצ"ב. פני אפרים בומבאך שם. ברכת רפאל ר"ה סכ"ו. וכשתשומע אינו מתנה, יל"ע אם באופן כזה ה"ה בגדר הפסק. וכמדומה ברור שלא מצינו כעצה הנ"ל בשום מקום. ויתירה מזו, את"ל כן מדוע התקין ר' אבהו באו"א. אלא שבזה יש ליישב בכמה אנפי. וע"ד הישובים בקושיות הראשונים עד"ז - ראה בב"ב על אתר. מג"א סתקצ"ב סק"ו. ומהם ששייכים רק בעיקר התקנה ולא במצב דשעה"ד. וילה"ל משו"ת הצ"צ שעה"מ ח"ה (הנדפס לאחרונה) ס"ג (מגוכתי"ק), עיישה. והארכונו בכהנ"ל (ועוד צדדים) במ"מ וציונים להלכה יומית אות תקי, ומשם תדרשנו.

ועוד להעיר שגם לש"י רה"ג שמה"ת יוצא יד"ח בכל האופנים, שקו"ט אם תקנת רב אבהו היא שאינו יוצא יד"ח אא"כ תקע ל' קולות כאילו הוא בגדר ספק. וכדמוכח שהראשונים הביאו ר' רה"ג, ומ"מ נקטו שגנוחי גנח ויולולי יליל הוא בגדר ספק (משא"כ בתקיעות דמעומד אחר שכבר קיימו עיקר התקנה) - ראה גם עטרת המועדים ס"ו. ויל"ד. ואכ"מ.

כן להעיר, שגם דעת הזהר (ח"ג רלא, ב) והמובלעם, דתרווייהו אצטריכו. וראה זכר דוד (מודינה) ח"ב מ"ג פס"ו. כה"ח סי' תקצ סק"ז וסק"ח.

ואף גם להתנות בתקיעה אחרונה של סדר תשר"ת שתעלה גם לו לתקיעה ראשונה של תש"ת (שאם תשר"ת עיקר המצוה תעלה לאחרונה של תשר"ת ואם תש"ת עיקר המצוה - לראשונה של תש"ת), וכן גם בתקיעה אחרונה של תש"ת שתעלה לתר"ת, אין הדעת נוחה מזה (וראה משנ"ב סתקצ"ב סק"ב). ובלא"ה, מרורים ע"ז ר' רב' קולות. ויש שהציעו לתקוע רק כ"ד קולות באופן דלהלן: "תשר"ת שברים

קולות, ניתן לתקוע 10 קולות (תשר"ת תש"ת תר"ת¹⁹⁵) וללא ברכה. כל היום כשר לתקיעת שופר מנץ החמה ועד צאת הכוכבים. אחר שקיעת החמה, תוקע ללא ברכה¹⁹⁶.

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת האזינו, בפעם השני.

מנחה: קרבנות. אשרי ובא לציון. מנחה לראש השנה. איבנו מלכנו. לדוד ה' אורי. עלינו.

סדר תשליך אחר מנחה לפני שקיעת החמה¹⁹⁷. הולכים לבאר מים או מעין שיש בו דגים חיים¹⁹⁸ (הכוונה בזה הובאה בסידור). מדייקים שיוכלו לראות את הדגים שבמים¹⁹⁹. אומרים הפסוקים שבסידור ומכוונים ל"ג מידות (כמ"ש שם), ואח"כ מנערים שולי הט"ק.

בנוגע לנשים, מצינו בפוסקים שהתריעו שלא ילכו ח"ו במקום שיש גברים.

התוועדות

נהוג שנוטלים ידיים לפני השקיעה, ואוכלים פת (לפחות בשיעור "כביצה"), ומנגנים ניגוני רבותינו נשיאינו ומזכירים אותם לפני כל ניגון.

בספר המנהגים-חב"ד: ביום ב' דר"ה לפנות ערב נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א ליטול ידיו לסעודה²⁰⁰, בה אומר מאמר דא"ח. ברהמ"ז, ערבית, הבדלה, חלוקת כוס של ברכה.

יש להחמיר כסברא שצריך לבצוע על שתי ככרות שלמות, ואפילו סועד פעמים הרבה צריך לכל סעודה לחם משנה, אלא אם כן אין לו שנים שאז לא יפחות מככר אחד שלם²⁰¹.

לחבר השעות דראש השנה והתחלת מוצאי ר"ה בלימוד החסידות. ובלשון הרב: "ואני בהצעת, אשר גם כל אחד ואחד ינהוג כן, לחבר שעות דראש השנה והתחלת מוצאי ראש השנה בלימוד החסידות, ובשביל אשר סללו לנו נשיאינו – יומשך גם לנו בכל עניינינו אור החסידות עד למטה מטה".

כשנמשכה סעודתו עד שחשיכה אפילו כמה שעות בלילה מזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום [כמובן, רק באם לא קרא ק"ש או הבדיל בתפלה או על הכוס]. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

תר"ת ג"פ, ולהתנות בתקיעה אחרונה של תשר"ת ובראשונה של תר"ת.

(195) כ"ה בכ"מ, והיינו לפי שגם לדעת רה"ג עדיף טפי לתקוע כל שלושת סוגי הסדרים לפחות פ"א בכדי לקיים עיקר התקנה דרב אבהו שלא יהא אגודות אגודות. וגם למ"ד שהדבר ספק, כתבו ליישב ע"פ דעת התוס' ר"ה לג, ב ד"ה שיעור תרועה, דקאי למ"ד שרק א' מה"ת וב' מד"ס. (וה"ו עדיף מלתקוע תשר"ת ג"פ, דשמא תרועה שבתורה היא גניחה או יללה לחוד ונמצא שהפסיק בקול אחר). וראה ח' הצ"צ שבהע' הקודמת. וכן ילה"ר קצת מד' הב"ח סתקצ"ב ד"ה ומ"ש דכל תקיעתא. [ולהעיר מדעת הריטב"א ר"ה לד, א סד"ה תשלום הברייאת, בקטע המתחיל והנכון, דמדינא בתקיעה אחת גם ללא תרועה יוצא].

ויש שכתבו לתקוע תשר"ת ג"פ (וכ"מ קצת במג"א סתקצ"ג סק"ג – ביודע לתקוע כולם ואינו יכול או שלוקחים השופר ממנו. וראה מחה"ש שם. אבל ראה בשו"ע אדה"ז ששינה הל' והתוכן), שבכך יוצא יד"ח לפי א' האופנים, וגם תוקע כל סוגי הקולות. אבל כשתוקע תשר"ת תש"ת תר"ת, נמצא שלדעת כמה פוסקים לא תקע כשום אופן מאופני התקיעות. (ולאידך, בכגון דא שתוקע תשר"ת לצאת כל האופנים, הרי מוכרח לתקוע שברים תרועה בשתי נשימות, ושוב אינו תוקע בשום אופן לכמה דעות). ועוד כתבו לצרף דעת ר"ת שאין קול אחר הפסק. (וכן מצינו במג"א שצירף דעתו – ראה מג"א סתקפ"ח סק"ג. מג"א סתקצ"ב סק"י בסופו. אבל בשו"ע אדה"ז משמע שדעת אחרת יש אצלו בכ"ז – ראה שו"ע אדה"ז סת"צ ס"ב. סת"צ ס"ג. סתקצ"ב ס"ג). וראה בהע' לעיל. וכבר האריכו בכ"מ. ואכ"מ. ולכאו' עדיף במקום שאפשר לעשות שניהם, תשר"ת תשר"ת תש"ת תר"ת.

(196) וראה בארוכה אצלנו בלוח לפורים בנוגע לקריאת מגילה של יום הפורים בבין השמשות.

(197) ואם איחר, יאמרנו בלילה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'קצא.

(198) אם נמצא במקום שאין באר או מעיין (או מי שנמצא בסגר), יעשה סדר תשליך ליד קערה של מים או ברז פתוח, ואח"כ לכשייתאפשר – יעשה ליד באר, ומה טוב – במוצאי ראש השנה וכן ביום י"ג מדות (בקביעות שנה זו, יום תמישי, ו' תשרי, הבעל"ט). וראה הנסמן שו"ת באתרא דרב יא'קסט.

(199) ראה הנסמן שו"ת באתרא דרב סי' יא'קפג.

(200) ראה בשיחת יום ב' דר"ה תשי"ב ותשי"ג ע"ד התיידידות המנהג.

(201) ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"א ס"ז – בנוגע לשבת. ובפשטות, כ"ה גם ביו"ט – ראה כה"ח סתקכ"ט סקכ"א. שש"כ פנ"ה הע' ו. שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קז. דברי שלום ח"ה סי' ק. וכ"מ קצת בערוה"ש סרצ"א ס"א. ואולי איכא למושמע הכי גם מל' המנהגי ע' קנב. וכן מל' המ"מ שבת פ"ה ה"ט. וכן מעשה רב. ודלא כמשמעות המשנ"ב סתקכ"ט סק"ט. אבל ראה שו"ת בעל שבה"ו (ועוד) בס' זכור לאברהם רוזנפלד ח"ב סל"א סמ"ט.

כבר נתפרסם קול קורא מהבד"צ, שאין לצלם ולהסריט בכל אופן שהוא עד לאחר שהציבור מתפללים תפילת ערבית. ולשומעים יונעם.

הלכתא למשיחא: לפנות ערב (שעה אחת קודם לשקיעת החמה. ויש אומרים מחר בבוקר) מפרישים כהן גדול מביתו ללשכת פרהדרין שבמקדש.

מוצאי יום טוב

צאת החג בשעה 7:43.

ערבית מוצאי ר"ה – ההוספות לעשרת ימי תשובה. וגם "אתה חוננתנו". ובברכת "השיבה שופטנו" – "המלך המשפט". דיני השוכח ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בהבדלה: נוסח ההבדלה כרגיל, רק ללא ברכת הבשמים והנר. ואין אומרים ויתן לך.

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר²⁰². והוא שלא ישן שינת קבע. אבל אם ישן שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה, אלא אם כן התנה לאכול או לשתות. והרגיל לשתות בלילה אחר השינה מותר לשתות בלא תנאי. ומכל מקום, תוך חצי שעה²⁰³ לעלות השחר אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות עד כביצה) מותרת.

בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב: שמנצלים את הזמן הנוותר עד הצום לעשיית תשובה. . שעד עלות השחר (ואפילו עד להתחלת הזמן שלפני-זה, כהזהירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות השחר) נותרו עוד כמה שעות – הרי זה ריבוי זמן לעשות תשובה!²⁰⁴

עשרת ימי תשובה²⁰⁵

בכ"מ בשיחות קודש מובא ע"ד שבעה ימים רצופים בין ר"ה ליו"כ²⁰⁶ כנגד שבעת ימי השבוע, התיקון והשלימות דשבעת ימי השבוע דשנה שעברה וההכנה לשבעת ימי השבוע דשנה החדשה.

יש לכל אדם לחפש ולמשמש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה. וספק עבירה צריכה יותר תשובה מעבירה ודאית. להדר ביותר בחומרות שאינו נוהג בכל השנה, ובפרט בכשרות.

מי שלא הספיק לעשות התרת נדרים בערב ר"ה, יכול להשלים במשך עשרת ימי תשובה.

הזריזים מקדימים לרכוש ד' מינים (אא"כ חושב שימצא מהודרים יותר לאחר יום כפור). לוודא שהם כשרים בתכלית (והאתרוג אין עליו חשש מורכב) וגם מהודרים, ולקנותן רק ממוחזקים ליר"ש. אין לקנות ד' מינים (וערבות בכללם) מקטן עבור יום הראשון של חג. פרטי דינים נמצאים בשו"ע אדה"ז סימן תרמה-ט. וראה להלן י"א תשרי.

שאלות המצויות בדיני צום יום הכיפורים

המסופקים אם חייבים לצום ביום כפור (חולה סכנה, יולדות וכו') ישאלו שאלת חכם בעוד מועד. **אחרי לידה:** באופן עקרוני, אשה לאחר לידה – עד ליום השלישי מאז הלידה וכולל יום השלישי – אינה צריכה לצום. תוך שבעה ימים – תתייעץ עם רב. לאחר פרק זמן זה – היא חייבת לצום כרגיל,

202 ראה לקמן בהערה עד"ז.

203 ומה שסתמו הפוסקים בדיני תעניות, דמירי באוכל פחות מכביצה או בהתחיל לפנ"ז. אבל להעיר שבשו"ת בצה"ח ח"ג סנ"ב סק"ו ר"ל בדא"פ בדעת אדה"ז בסידורו (סדר ספה"ע) שלילה שלפני התענית קיל טפ, ומותר לאכול עד עלוה"ש ממש, דל"ג שמא ימשך. וכן ראיתי לעוד אחרוני זמנינו. אבל, נוסף לזה שכ' כן רק מסברא ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו עוה"פ בסו"ד, במסקנת הדברים, ושוב בדא"פ), ומסתבר לומר דל"פ רבנן – יל"פ בפשי' דבסידור שם מירי בטעימה בעלמא, ולא נחית לפרט, מדלא קאי בדיני ק"ש ותפלה. וז"פ.

204 וכע"ז בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הע' 45.

205 בס' המנהגים ע' 20 נזכר גם עשיית בין הימים שאומרים בהם תהלים בלילה לפני חצות. אבל בשאר המקומות נזכר רק ר"ה ויו"כ. וראה באתרא דרב ס' ה'תנש"א. ושי"נ.

206 ובסה"ש תשמ"ח ע' 4, שעשיית – כנגד עשר כחות הנפש.

למרות שהיא עלולה להרגיש חלשה מאד.

מעוברות ומניקות: הוויתור מהצום הוא רק אם זה עלול להיות סכנת חיים. לכן, בהריון בסיכון נמוך, יש לצום באופן קבוע אלא אם כן מלווים בכאבי ראש עזים, התייבשות, סחרחורת וכו'. חשוב לצום גם על חשבון שינה במיטה כל יום הכיפורים. היכן שזה מעשי, חשוב שהבעלים יישארו בבית במקום ללכת לבית הכנסת כדי לעזור לאשתם שמה. אם בכל זאת מרגישות שמצבם הדרדר חס ושלום במידה שזה הופך לשאלה של סכנה, אז אפשר לשבור את הצום שלהן ולאכול ולשתות לשיעורים (לפרטים, ראה בדיני ערב יוה"כ). אפשר להעריך את מצבן הבריאותי בעצמן. אם הן חשות התעלפות, עליהן לשבור את הצום באמצעות שיעורים.

מותר לאישה בלידה לאכול ולשתות. עם זאת, האם מומלץ מבחינה רפואית לאכול ולשתות במהלך הלידה הוא דיון רפואי. ועל כל אשה להתיעץ עם הרופא שלה.

מומלץ שאלו שזקוקים לתרופות יומיים, פעם ביממה, ישנו מועד לקיחת התרופות בימים הקרובים באופן שבערב יום כיפור יקחו כדור לפני הצום וכדור נוסף מיד במוצאי הצום. הזקוקים לקחת תרופות ביום כיפור עצמו יבררו אצל רב בעוד מועד מה לעשות²⁰⁷.

באופן עקרוני, אדם חלש שיכול לצום רק אם נמצא במטה כל היום לא ינסה ללכת לבית הכנסת או להתפלל באם כתוצאה מכך יהא מוכרח לאכול או לשתות אפילו פעם אחת ואפילו לשיעורים, אלא עליו לצום ולהשאר במטה. מוטב להישאר ביום הכיפורים בבית (בחדר מיזוג, במטה וכדומה) ולצום, מאשר ללכת לבית הכנסת ולהתעייף ולרעוב יותר, ואז יהיה החולה מוכרח לאכול או לשתות אפילו פעם אחת ואפילו לשיעורים. הליכה לבית הכנסת ו/או השתתפות בתפילה היא בחשיבות משנית ביחס למצוה מן התורה לצום²⁰⁸.

יום שני, ג' תשרי, תענית צום גדלי' – יהפך לשמחה

בשנת תקנ"ג: יארציית הרבנית דבורה לאה נ"ע, בתו של אדמו"ר הזקן, ואמו של אדמו"ר הצמח צדק.

צום גדליה – היום הוא תענית ציבור, יום האסור באכילה ושתיה, לפי שבו נהרג גדליה בן אחיקם. ושקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו.

מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שאירעו צרות לאבותינו ותכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה²⁰⁹. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה

207 ולענין נרות (פתילות) קפאין או טיילנול ביום כיפור – ראה בשו"ת באתרא דרב ס"א דרנז.

208 ראה שו"ת חת"ס ח"ו סכ"ג. לקו"ש חכ"ט ע' 524.

209 וראה שו"ת חת"ס או"ח סר"ח שכתב לדייק מל' הרמב"ם תענית פ"ה ה"א "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה" שד' צומות נקבעו על התשובה ולא לאבל. וכתב שם, שלכן נהגו לומר וידוים וסליחות. וכדברי הרמב"ם, כ"ה מפורש יותר במאירי ברכות ו, ב: שהתעניות כולם נתקנו מפני התשובה. אבל ראה בר"ן תענית ט, א בדפי הר"ף, הובא בתו"ט תענית פ"ד מ"א, שנקבעו לאבל ולא לתפלה. וראה שם בר"ן ז, א. וב"מ קצת בריב"א מגילה א, א ד"ה אבל. שם תענית י, א. ובמאירי פסחים נד, ב לגבי ת"ב (אבל לכאן קאי בכל ד' צומות): אינו אלא לזכר אבל. ומה שחייב להתענות – היינו מחמת צער להרגיש העינוי. ומצינו כע"ז באבילות, כתענית ביום שמת אביו או רבו, וכן התענה דוד כשמתו שאול ויונתן בנו, וכן היו מתענים ביום מיתת החכמים (ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז, הובא בטור יו"ד טשע"ח).

אמנם, גם אם נקבעו רק לאבל, הרי המתאבל ג"כ צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה (ראה רמב"ם אבל פ"ג ה"ב). ולהעיר מרמב"ם תפלה פ"ג ה"ח שבשאר תעניות קורין ברכות וקללות כדי שישבו, משא"כ בד' צומות. ובשו"ת הצ"צ או"ח סי' קי (במהדר"ח) הביא ד' הרמב"ם ה"ג, וסמך לה מש"כ בר"ן כנ"ל. ועלה כתב שחובת קריה"ת בד' צומות היא לפי ש"חייב לזכור האבל והחורבן כו' וכמ"ש הגד להם את הבית ויכלמו מעונותיהם כו", ונמצא שג"ז משום תשובה. ובפשטות, שכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו החריבו לפי שלא עשה תשובה (מדרש תהלים עה"פ קלו, ז. ילקוט שמעוני שם רמז תתפ). וראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמר"ר סי' קכא סק"ב, שכתב שלכן תיקנו סליחות ויודיו (וכבר הקדימו בענין זה בשו"ת חת"ס כנ"ל) וזעקת י"ג מדות בשעת קריאת ויחל. והביא מש"כ בערוה"ש סתקס"ו ס"ג שמה"ט מפטירים דרשו במנחה לעורר לתשובה, לפי שבת"צ מתודים בסוף היום.

וראה בארובה לקו"ש חל"ג ע' 159 ואילך, שיש בתעניות אלו שני הענינים, שהתפצא דהיום שהוא בעצם "יום רצון לה" גם ללא פעולת האדם (ראה שם הע' 40), אבל היותו "יום רצון" מתגלה ע"י הצום והנהגות התענית שביום זה, וכן שהדרך להרגיש ולצלל מעלת היום היא ע"י עינוי הגוף שזה מעורר את האדם לתשובה.

לתשובה²¹⁰. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטיוול ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם²¹¹.

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאוונן אדם חי גבר על חטאיו. וכתב השל"ה: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העינוי שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו שכינה, כן יתנהג גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם²¹².

חולים פטורים מלהתענות וכן מעוברות ומניקות המצטערות²¹³.
חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, מתענים.

בעל ברית משלים תעניתו ונותנין הכוס לתינוק לשתות והסעודה עושין בלילה.
גם מי שפטור מלהתענות, לא יאכל מעדנים רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.
הצום מתחיל מעלות השחר²¹⁴ (לחשבוין 16.1 מעלות: בשעה 5:17).

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן²¹⁵.

הלכתא למשיחא: כל הצומות עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידין להיות יום טוב וימי ששון ושמחה²¹⁶.

210) ובחייבו התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאר התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד.
211) וראה פלא ויעץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר זבח רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עש"ת].

וממשיך: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכנע לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישוב אל ה' וירחמהו, ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [כנראה הכוונה לתעניות פ"א ה"ה] כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוא אלא עיקר התענית הוא כדי שניתן לב שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא הטהרנו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכך נשוב אל ה' וירחמנו.

212) וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעליו כל נדנדו עבירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבעולם, כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתייה, על כן יגבור על הכעס.

[ומקרא מפורש הוא (ישע"ל נח, ד): הן לריב ומצה תצומו וגו'. וכן הובא בראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ועוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפניו לא נמצא). ובספר חסידים סתרי"ז (הובא בר"ח שם): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יח' כעסו בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסו ואם יתענה מוטב לא שלא יתענה ויהי' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא ויעץ שם: וצריך לזהר ביום התענית מכל מכוול והרהור עון שלא יבא כטובל שרץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחר מקצץ בניטיות וביתר צריך לזהר מן הכעס שביום התענית הוא מעותד מאד לכעוס על עילה כל דהוא ומאחר שהכעוס הרי הוא כעע"ז נמצא שההפסד גדול על השבח וההעדד טוב ממצאיאות הרע אם לריב ומצה יצום לכן יתגבר מאד ויעמוד על המשמר לבל יגע לריק].

ועוד שם: גם לא ישיח שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דבקתו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום יהא באמונה ובנחת וימהר לחזור לדבקתו.

ועוד שם בשל"ה: גם אחר התענית לא ירבה בענונין, וביום התענית לא ידבר מענין אכילה הלילה באם אפשר לו – דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל – לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתייה.

213) ראה בנו"כ השו"ע ורמ"א או"ח סתק"ג ס"א. ואכ"מ. ולהעיר מר"ד ש"פ ויגיש תשמ"ט.
214) זמן התענית מעלות השחר – כ"ה בפוסקים.

אמנם, בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב נזכר בין הדברים שישנם כמה שעות עד להתחלת התענית בעל"ה, או אפילו הזהירות [להתחיל להתענות] עוד לפני"ז. ואולי הכוונה להמבואר בכ"מ [אג"ק ח"ח ע' תקנו, נעתק גם בלקו"ש חט"ל ע' 225. ועד"ז – ובשינויים קלים – במ"מ והגהות לאגה"ת פ"ג] בכונת אדה"ז באגה"ת פ"ג שיכול לאכול עד ג' שעות לפני נץ החמה. ולהעיר מהוספת המלקט בספר המנהיגים ע' 45 בשו"ה (כתיק"ק נדפס בתשורה ברוך כ"ג אלול תשי"ע ע' 45).

ועי"ל בפשטות שהכוונה להישן שינת קבע ולא התנה. וכ"מ בשיחה הנ"ל, בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הערה 45 בשו"ה.
215) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב ס' טז"מ (אפי' לגבי ת"ב). ושי"ג.

216) רמב"ם סוף הל' תעניות – נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. ומעלתם תהי' גדולה יותר מכל המועדים שבוה"ז, שהרי המועדים שבוה"ז יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – שה"ש תנש"א ח"ב ע' 686. וראה גם שיחת ש"פ פינחס תשמ"ז (תורת מנחם ח"ד ע' 99 הע' 17). שה"ש תשמ"ח ח"א ע' 530. תשמ"ט ח"א ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ.

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)²¹⁷: ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות²¹⁸, שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

בספר השיחות תנש"א²¹⁹: בצום גדלי' שנקבע מעיקרו באופן של דחי', מודגשת יותר הנתינת כח לעקירת הצום לגמרי, בימות המשיח, שיבטלו הצומות ויהפכו לימים טובים ומועדים. וענין נוסף . . שבצום גדלי' מודגש הפיכת הצום ל"מועד", להיותו ביום שנקרא "מועד" גם בזמן הזה. ויש להוסיף שהגדלות האמיתית תהיה (צום גדלי') ע"י הפיכתו ליום טוב בימות המשיח, מרוזמת גם ב(סיבת) המאורע שבגללה הצום: בפסוק שבו מסופר אודות הליגת גדלי' בן אחיקם ע"י ששמעאל בן נתני' מודגש שישמעאל בן נתני' ה' מזרע המלוכה . . "מלכות בית דוד", "בעבור זה הרג הגדליהו בחשבו שאליו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה, ולא לגדלי", "שלא הי' מזרע המלוכה כמוהו". ויש לומר שאף שהמאורע דהריגת גדלי' הו"ע הכי חמור, ועד שעי"ז "נכבת גחלת ישראל הנשארת", שבטלה גם ה"שארית ליהודה" שנתן מלך בבל כדי שיומשכו חיי בני' בהמשך חייהם במלכות דוד²²⁰, מ"מ, בסיבת המאורע, קנאתו של ישמעאל בן נתני' שאליו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה,

ע"ד איסור סעודה לעת"ל (ולא רק איסור הספד ותענית כבפירש"י ר"ה יח, ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשקו"ט בסעודות תנוכה אם הם סעודת מצוה): ראה מג"א ס' תקנ"ב סק"א (בנוגע לזמן בית שני, ושלכן מרבית בסעודה הראשונה בעת"ל לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה. וראה סידור יעב"ץ דיני ביהמ"צ שער שלכת אשנב ג סק"א. ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במוצאי ת"ב, ובתשעת הימים בכלל – ראה דברי תורה (מונקאטש) תנינא ספ"ב. שלחן מלכים (לנדא) פתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ו – רס, א). נחל אשכול על ס' האשכול ח"ב הל' ת"ב ע"ב 18 (דמחוייב בסעודה דאיתקש למועד כר"ח. אמנם, בר"ח אי בעי לא אכיל פת). שיחת ב' עשרה בטבת תשמ"ב (דששון ושמחה קאי על סעודת יו"ט בבשר ויין). שיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשעתו).

ע"ד איסור מלאכה (שבששון הפסוק "מועדים טובים", והרי ר"ח איקרי מועד ולא איקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, יו"ט²²¹, ובכמה מקומות "יו"ט" היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (וידוע שכ"כ להוכיח נתן העזתי שרי"). וכ"ה בשלחן הרמב"ם בכל מקום. אלא, ש"יו"ט" שבמג"ת הוא רק לענין הספד ותענית): הנה, בפירש"י ר"ה שם שמעע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי רק בפ"י ששון ושמחה). וכ"ה בטו"א שם (ד"ה בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם הגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד ד"ה וכשהי' שו"ת בנין שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל סס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק יקריבו תודה גם בת"ב. אבל ראה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סד"ק בהגהות לשו"ע או"ח ס' תקפ (בשם הר"י איידליץ) שאסור במלאכה כבחוה"מ, עיי"ש. וראה דרשות חת"ס ח"א דרוש לו' טבת תקע"ד (פג, א – ד"ה כתיב. וכ"ה בתורת משה תנינא ס"פ יוניש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש "למועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש לח' טבת תקפ"ט (פט, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ה בפתיחה ע' לא (מד"ע).

קרבנות: כסה"ש תנש"א ח"ב ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבנות המועדים, כולל ימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבנות מצד תנוכת ביהמ"ק – ראה עזרא ה, לג ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"ב) לקרבנות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל סס"ד. מג"א (ושי"ע אדה"א סנ"א סק"א (ס"א). ולהעיר בשו"ת מהרש"ל כתב רק בנוגע לעת"ל, ובמג"א שינה וכתב בל' עבר שהי' יו"ט בזמן המקדש, ואדה"ז השמיט ד"ז וכתב רק שהקריבו תודה ותו לא. גם לא נחית לבאר אם הכוונה בזמן בית ראשון או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב"ר, ומה"ל לא כתב שהי' יו"ט). ולהעיר גם מקרבן עצים בת"ב (תוספתא בכורים פ"ב, ח. וראה ניצוצי אור (מרגליות) מגילה ה, א), וכן בת"ב נדחה, בעשירי באב (תענית פ"ד מ"ה. תענית יב, א. וראה שו"ת חת"ס או"ח ס' קנו. הנסמך בשו"ת יב"א ח"א סק"א (ג). ולהעיר מהפכו – שקו"ט בנוגע הקרבת קרבנות יו"כ בזמן תנוכת ביהמ"ק בימי שלמה כשאלו ושתו – ראה לקו"ש ח"ה ע' 56 הע' 42.

כשמישיח בא באמצע התענית: ראה כסה"ש תנש"א ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"ג תנש"א) בנוגע לנתינת כח לדחיית הצום לגמרי בימות המשיח, שמקום לשקו"ט בנוגע לתעניות דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה הנ"ל).

217 ועד"ז בטור שם (בשינויים). ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 הע' 19.

218 חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

219 ח"א ע' 22 ואילך. ועיי"ש בארוכה.

220 ועד"ז הוא שם ח"ב ע' 832.

ובר"ד משיחה הנ"ל (מסרט הקלטה): "גדלי' איז געווען פון משפחת המלכות, מלכות בית דוד", (ובהמשך הענין) "משפחת מלכות בית דוד, ויש אומרים פון מלכות בית דוד אליו". ובר"ד משיחה צו"ג תשנ"ב (מסרט הקלטה): "ער איז דאך געווען מזרע המלוכה". וכ"ה בשמועסן תשרי תש"ט ע' 3: "גדלי' בן אחיקם, פון דער קעניגליכער משפחה פון בית דוד".

ומצינו כן בתורת משה לחת"ס תנינא פ' ויחי בדרשה לח' טבת תקפ"פ (מז, ד ד"ה לשון. ונדפס גם בחת"ס ר"ה יח, ב). כי אז נכבה שליט ושררות של בית דוד. ויתר על כן בדרשות חת"ס ח"ב (לו' אב תקצ"ז – שלח, ג. ועד"ז בתורת משה השלם ואתחנן מב, ב ד"ה ונושנתם): מחשבת נבזוראדן להשאיר שם כורמים ויוגבים ולהמשיל עליהם מזרע הדעה"ה כמו גדלי'. ובונה"ק לב"ד פ"ג, סב (פ' וישלח): גם לאחר החורבן לא פסקו הנשיאים מזרע דוד וכו' ובענין גדלי' בן אחיקם. (אלא שיתכן דקאי אסיפא ע"ד מחוקק מבין גרליו אלו ראשי גליות שבבבל, עיי"ש). ולהעיר גם מהפ"ד דרוח אפנו משיח ה' קאי אגדלי' (ר"י קרא איכה ד, כ).

ולהעיר שבר"ד דשיחת צו"ג תשנ"ז (מסרט הקלטה) נזכר שגדלי' ה' ממלכות דוד ("ער איז דאך געווען מצאצאיו פון בית דוד"). ובמענה למניחים, נדפס בלקוטי מענות תשמ"ז ע' 8, ש"אין הזמ"ג להפס וירשמו כנ"ל [מיניו [כד] שיומשכו חיי בני' כהמשך חייהם ב[מלכות דוד] – שבכל אופן עיקר".

ולא לגדלי, נרמז גם ענין טוב – רצון שתהי' "שארית ליהודה" (לא רק במלכות דוד, אלא גם) ע"י מושל שהוא "מזרע המלוכה", "מלכות בית דוד". ועפ"י "ל שבצום גדלי" מודגשת הפיכת הצום באופן של "אתהפכא" בענין זה עצמו – שהרצון שתהי' שארית ליהודה ע"י מלכות בית דוד (סיבת המאורע הצום) מביא ופועל החיות של גדלי' (היפך המאורע שהריגת גדלי') – שמסמל המשך חייהם של ישראל במלכות דוד – בתכלית השלימות (באופן של גדלות) בגאולה האמיתית והשלימה ע"י "המלך המשיח שעתידי לעמוד ולהחזיר מלכות דוד . . ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל".

מנהג ישראל להרבות בצדקה²²¹ ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב²²². אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

אין שוטפים את הפה ביום התענית²²³.

שכח ואכל מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית הזה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקר התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

מי שאינו מתענה לא יעלה לתורה²²⁴. קראו לתורה למי שאינו מתענה וצר לו להודיע מפני חילול ה' יעלה. וגם בקביעות שנה זו שחל ביום הקריאה (ביום שני), לכתחילה אינו עולה, אבל בדיעבד אם קראוהו בשחרית יעלה ובמנחה לא יעלה.

שחרית

רק הש"ץ אומר עננו²²⁵, בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומרו במנחה, כדלקמן]. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

סדר התפלה לשחרית: לאחר חזרת הש"ץ, תחנון, נפילת אפים, והוא רחום, סליחות, אבינו מלכנו הארוך – בנוסח של עשרת ימי תשובה ("כתבנו"), ואנחנו לא נדע, חצי קדיש, א-ל אך אפים, מוציאם ס"ת וקורין ג' גברי בפרשת ויחל משה.

בסדר הסליחות ע"פ מנהג חב"ד: "אלו הנוהגין לאומרם לאחר שמו"ע ונפ"א יש להשמיט: אשרי, ח"ק, לך ה' הצדקה, שומע תפלה, סלח לנו, א-ל אך אפים, אשמנו. ואומרים: אבינו מלכנו הארוך, ובסופם – חצי קדיש ולא ק"ש, כמובן. [ובשולי הגליון שם:]: הערה: נ"ל אשר כשאומרים הסליחות בסדר התפלה אין לומר גם הפיוט אז טרם כו' – כיון שהוא פתיחה ואין לזה ענין באמצע התפלה [ומתחילין "דרשו"], אבל לא מלאני לבי להורות כן עד שאמצא עוד ראי' לזה. והוא הדין לאמירת ויאמר דוד אל גד גו' רחום וחונן גו' – אשר נ"ל שאין לאומרם לאחר נפ"א שאמר בתפלתו.²²⁶

בנוגע לאמירת וידוי תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית

221) צדקה זו – לא מכספי מעשר.

222) ראה בפירש"י ברכות ו, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעות רש"י שבערב אחרי שהתענו העניים יהא להם מה לאכול. וראה של"ה מס' תענית נז מצוה. א"ר סתקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סק"ב. כה"ח סקט"ו (נסמן בלקו"ש כה ע' 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 85). אבל י"ל בכוננתם שנותנים לקראת ערב. וכ"ה בתוס' מגילה כא, א ד"ה ואין מפטירין, וראה גם במטה משה סתשנה, הובא בא"ר משנ"ב ובה"ח שם, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ושמשו"ה נכון להפטיר דרשו בערב אחרי שעושים צדקה. ואכתי י"ל, שברש"י מיירי שחילקו מזון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז בערב. וכ"מ בשב"ל סר"פ.

איבאר שברש"י סנהדרין לה, א ד"ה כל תענית – ונסמן בהגהות הגר"י פיק במסורת הש"ס ברכות שם – משמע שנתנו לבילי התענית, לפני התענית (ובדי רמ"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). ודווקא לומר שבליל תענית הכוונה במוצאו (אף שכ"מ קצת במאירי שם). ואולי תרוויהו איתנהו. וכ"ה בשמחת הרגל להחיד"א לימוד ג (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי.

223) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמו-פה וכדומה) ויכפוף ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתרא דרב ס' א'תקפח.

224) גם מי שכח ואכל ככותבת או שתה מלא לוגמיו לא יעלה לתורה לכתחילה – שו"ת באתרא דרב ס' כט"ז.

225) באם אין עשרה מתענים – אומר הש"צ עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור. וראה בארוכה בהערה להלן בדיני קריה"ת.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה, – אע"פ שלכתחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), בדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר – אומר עננו בשומע תפלה ובנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (מג"א ס' תקסו סק"ז).

226) וראה יומן צום גדלי' תנש"א.

חיינו²²⁷, שהקהל (משא"כ החתן ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידוי, תחנון, ואבינו מלכנו²²⁸.

קוראים בתורה בתפילת שחרית²²⁹ ומנחה ("ויחל משה")²³⁰, ומפטירים בתפילת מנחה כבכל תענית ציבור.

הלכתא למשיחא: כל שבעת הימים (מהיום והלאה) כהן גדול זורק דם התמידין ומקטיר קטורת ומטיב הנרות ומקריב אברי התמיד כדי שיהא רגיל בעבודות יום הכפורים בכל יום, זקני בית דין קוראים לפניו ומלמדין אותו סדר עבודת היום ואומרים לו קרא אתה בפין שמא שכחת. שכן ולא הבדיל במוצאי ראש השנה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מנחה

יש להקדים תפלת מנחה שיהא קודם בין השמשות (היינו, לסיימה קודם שקיעת החמה). והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות. בדיעבד, אם נתאחר בתפלתו, אפשר לקרוא בתורה ולהפטיר ולהתפלל מנחה גם בין השמשות²³¹.

גם במנחה, מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי בפרשת ויחל משה. ומפטירין דרשו ה' בהמצאו.

סדר התפלה למנחה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה, הפטורה וברכותי, יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, תחנון ואבינו מלכנו הארוך – בנוסח של עשרת ימי תשובה ("כתבנו"), קדיש תתקבל, לדוד ה' אורי, עלינו, קדיש יתום.

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו" בברכת "שמע קולנו". שכן היחיד ולא אמה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

דברי כיבושין אחר מנחה²³².

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום

(227) היו בזה כו"כ הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג כבפנים.

(228) באופן כזה אין מדלגים כלל בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו, וגם אומר הוידוי ("אשמנו") כדרכו. [נדי בזה במה שמניחים מקצת – והיינו מה שמדלג בסדר התפלה על תחנון – מחמת החתן ומילה].

(229) קראו בתורה אחר חצות היום י"א שא"צ לקרוא שוב במנחה (שו"ת דברי יהושע ח"ה או"ח סי"ז). וטעמו הוא שלא תיקנו קריאה למנחה רק שיקראו אחר חצות. (וכש"כ להדעות שאפשר לקרוא למנחה מחצות וא"צ להמתין עד ח"ש אחר חצות). ועיי"ש שהביא מי שחלק עליו, ודחאו. ועוד יש לדון מטעם אחר, שמצינו בכ"מ שדבר אחר עולה לו לכאן ולכאן, וה"נ י"ל שעולה לו גם לחובת מנחה. והנה, נתקשו בכ"מ בטעם שקוראים ב"פ בתענית, ולרבינו מנוח תפלה פ"ג ה"ח "דצריך לקרות בתורה שני פעמים ביום" – יתכן לומר שהחייב לקרוא ב"פ, גם אם שניהם אחר חצי היום. ויל"ע. (ולהעיר שי"א אפי' בת"ב שאין תשלומין לקריאה"ת של שחרית במנחה – ראה שו"ת שבט הקהתי ח"ג סקפ"ב. אבל איהו קאי להדעות שגם בקריאה"ת דשבת שחרית ליכא תשלומין במנחה, והרבה חולקים). והטוב טוב, שישמענו מציבור אחר שקורא לחובת מנחה.

וראה גליון פניני הלכה תצוה תשע"ח. דברי הצומות ס"ה סק"ח.

(230) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים.

אלא שי"א שכשאינן מתענים שלא מחמת חולי אין להקל, וכדמוכח בשו"ת קול גדול למהר"ם חביב סי"ד דמייירי רק באיני – שו"ת שערי צדק (פאנעט) סי' קיט. פרי השדה ח"ג סי' קסח סק"ב. שם סי' קעט. זכרון יהודה שם. אפרקטא דעניא ח"א סע"ז ד"ה א"ב. בארות אברהם או"ח סל"ו. וגם בשו"ת צ"צ במהדו"ח או"ח סי' קיא מייירי באיניסי (וכן בפס"ד שלו סי' תקסו. אבל שם י"ל דנקטי' לדוגמא בעלמא). ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים רחוקות.

אלא, שבזמננו כשאינם מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, וכתנינוקת שנסבו. ובהנ"ל מייירי כשפורשים מדרכי צבור בשאט נפש, ועוד, שרובם ככולם של הסבורות שהובאו בשו"ת הצ"צ שייכים גם בכנון דא.

(231) לענין אמירת הש"ץ או"א ברכנו אפשר לאומרה בין השמשות. (ראה שו"ע אדה"ז סתרכ"ג ס"ח, אפי' בנוגע לנ"כ, שצ"ל קודם צאה"כ ומשמע שביה"ש מותר. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. [וצע"ק בסיום הסעיף: מבעוד יום. גם יל"ע אם בסידורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכי].

(232) ראה לקו"ש ח"כ ע' 352 (וש"ג) ע"ד מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכדאי לעורר ע"ד מנהג הנ"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או מזמור תהלים המתאים, ובמקום שאא"פ – שיחשבו עכ"פ דברי כבושין.

שבן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה²³³.

צאת הצום²³⁴ [וזמן תפלת ערבית] בשעה: 7:28.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים²³⁵ – לפי שאין אנו בקיאים בהם²³⁶ צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים²³⁷. ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך²³⁸.

יום רביעי, ה' תשרי

הלכתא למשיחא: מזים מי פרה על הכהן גדול ביום שלישי להפרשתו.

יום חמישי, ו' תשרי

יאצ"ט-הילולא של הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה שניאורסאהן, אם המלכות.

תשליך – למי שלא הספיק בר"ה – היום, יום "שלש עשרה מדות" (בקביעות שנה זו, שח' תשרי חל בשבת).

יום ועש"ק פרשת האזינו, ז' תשרי

בשיחת ז' תשרי תנש"א²³⁹: דער קביעות פון דעם טאג בימי החודש – שביעי בתשרי, וועלכער באדייט אז עס זיינען שוין דא שבעה ימים רצופים פון ראש השנה. דער עילוי אין דעם: יש לומר, אז יעדער טאג פון די זיבן טעג איז כנגד דער זעלבער טאג אין די אלע קומענדיקע וואכן פון יאר (יום ראשון – כנגד יעדער יום ראשון פון יאר, וכו'), און דעם טאג (שביעי בתשרי) ענדיקן זיך די שבעה ימים. וואס דאס אלעס גיט צו נאכמער אין די המשכת הברכות פון דעם אויבערשטן.

השליח ציבור צריך להפריש עצמו ג' ימים קודם יום כיפור מכל דבר המביא לידי טומאה וילמוד הכוונות מהתפלות²⁴⁰.

שנים מקרא ואחד תרגום (פרשת האזינו). הפטרת שבת שובה (ויש נוהגים גם לומר ההפטרה לפ' האזינו: וידבר דוד).

במנחה: אין אומרים אבינו מלכנו.

מנהג בית הרב להדליק בערב שבת תשובה "א תשובה ליכט"²⁴¹. [ובשיחת ו' תשרי תשמ"ב שמנהג

233 ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דבהכי עסיק התם (דמיירי בשעת מנחה). ולהעיר מהשק"ט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאת"ל שיקראו בתורה כדון יו"ט – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

234 זמן כוכבים בינונים לאדה"ז.

235 שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורם.

236 והארננו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבד"צ שבועות תשע"ה.

237 ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיץ [במדינות אלון] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

238 והעיר המזכיר הריל"ג ע"ה, שבפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שיסכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיה' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן ה' – ואולי יותר מפעם אחד – שהורה להכריז הנ"ל.

וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג"ג. ושנ"ת.

239 סה"ש תנש"א ח"א ע' 31.

240 ראה לעיל ב"ז אלול.

241 ובסה"מ תש"ט ע' כו (בפתח דבר לקונטרס שבת תשובה) שהוא מנהג בית הנשיאים. וראה שיחת שבת שובה תשכ"א ההוראה לכאו"א.

חב"ד להדליק ג' תשובה ליכט].

מצוה על כל אדם שיממש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת (בפרט שלבשו בגדי שבת בראש השנה כשהותרה הוצאה לצורך יום טוב).
זמן הדלקת נרות בשעה 6:35 (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת האזנינו, שבת (ת) שובה, ח' תשרי

בשמיני בתשרי התחילה חנוכת ביהמ"ק²⁴².

הילולא של הרה"ק ר' ברוך נ"ע, אביו של אדמו"ר הזקן (תקנ"ב).

במעלת שבת שובה, השבת הראשונה בשנה, נתבאר בכ"מ, שכוללת ומתקנת כל שבתות השנה, הן בנוגע לתיקון שנה שעברה, היינו עליית כל שבתות שנה שעברה ("ויכולו"), והן בנוגע להכנה לשנה הבאה, המשכת הברכה ונתינת כח לשבתות שנה הבאה ("מיני מתברכי"), וממילא פועלת גם על כל ימי השנה (כי השבתות בכל השנה כוללים כל ימי השבוע). ובסנון אחר: ששבת זו היא בבחינת "ראש" לכל שבתות השנה, שכל אחת מהן היא בבחינת "ראש" לכל ימי השבוע – "ראש שבראש".

ונמצא, שישנו עילוי בשבת שובה גם בנוגע לר"ה ויו"כ, כי עיקר הענין ד"ויכולו" בשבת שובה הוא בנוגע לשבוע זה גופא, בנוגע לר"ה. וכמו"כ עיקר הענין ד"מיני מתברכי" כולה יומין" בשבת שובה הוא בנוגע לשבוע זה גופא, המשכת הברכה בנוגע ליו"כ. והיינו שישנו עילוי בתשובה דשבת אפילו לגבי התשובה דיוהכ"פ, עד כדי כך – שיוהכ"פ מתברך משבת שובה. (ואע"פ שיוהכ"פ הוא "שבת שבתון", תכלית השלימות בענין השבת גופא, ומבואר בחסידות שביוהכ"פ מתגלה בחי' פנימיות עתיק, פנימיות התענוג – הרי בנגלה דתורה בהלכה וכו' מצינו את ענין התענוג רק כנוגע ליום השבת, וקראת לשבת עונג" ולא בנוגע ליוהכ"פ. וע"ד מעלת פורים לגבי יוהכ"פ, שבפורים נמשכים כל ההמשכות והגילויים דיוהכ"פ בתוך ועל ידי הדברים הגשמיים דוקא, "משנתה ושמחה", ועד – "לבסומי בפוריא", משא"כ ביוהכ"פ שאז נמצא יהודי במעמד ומצב שלמעלה מכל עניני הגשמיים. ועד"ז, הוא העילוי דעבודת התשובה בשבת שובה לגבי עבודת התשובה דיוהכ"פ, שעבודת התשובה דיוהכ"פ נעשית בהיות היהודי במעמד ומצב שלמעלה מעניני הגשמיים, דוגמת מלאכי השרת, אבל עבודת התשובה דשבת שובה נמשכת וחודרת גם בעניני הגשמיים של כאו"א מישראל שהרי בשבת ישנו ציווי לענגו בשר שמן ויין ישן, ע"ד הענין דלבסומי בפוריא (שלמעלה ממשנתה ושמחה סתם), שעבודת התשובה חודרת בכל הענינים הגשמיים, והיינו בכל הדברים שבהם צריך להיות העינוי דיוהכ"פ, שבשבת מצוה להתענג בהם. וזוהי גם המעלה דשבת שובה לגבי כל עש"ת: יש נוהגין להתענות בכל עש"ת בימי החול, ועפ"ז מובן שעבודת התשובה בימי החול דעש"ת היא בדוגמת התשובה דיוהכ"פ, שאז נמצא האדם במעמד ומצב נעלה יותר מעניני הגשמיים, אכילה ושתיו, ואפילו בר"ה שאסור להתענות בו – הרי ישנו אופן מסויים שבו צריכים להתענות בר"ה (ביום ולא בלילה), משא"כ בשבת דעש"ת (שבת שובה) אסור להתענות, ואדרבה: מצוה לענגו בשר שמן ויין ישן. וזוהי המעלה דשבת שובה לגבי שאר עש"ת – שעבודת התשובה נמשכת וחודרת ככל הענינים הגשמיים).

ועוד זאת, שהתשובה דשבת שובה נעלית יותר מהתשובה דכל שבתות השנה, שבשבת שובה מתקנים ומשלימים העבודה דתשובה עילאה שבכל שבתות השנה, ומשבת שובה נמשך הכח להעבודה דתשובה עילאה בשבתות שנה הבאה. ובפרטיות: אף שכל עש"ת ענינם תשו"ע, בכ"ז מאחר שימי החול דעש"ת ענינם התיקון על העבודה דימות החול של כל השנה, אין זו אמיתית ושלימות העבודה דתשו"ע, משא"כ ביום השבת דז' ימים אלו (בין ר"ה ליו"כ), שבו התשובה והתיקון על העבודה דיום השבת של כל השנה, הרי עבודת יום זה היא השלימות בהעבודה דתשו"ע²⁴³.

242) ראה מ"א ח, סה. דה"ב ז, ט (ובמפרשים שם). מו"ק ט, א.

וראה בר"ד משיחת ש"פ האזינו תשל"ז ההוראה מזה. וראה סה"ש תשנ"ח ח"א ע' 20 הע' 56.

243) וראה ביומן כ"ק אדמו"ר (מהור"י ז) נ"ע ממוצאי שבת שובה תרס"ו (נדפס בשה"מ תרס"ו ע' רצ): כשתי שעות התארכה החזרה, וכשיצאנו מחדרו של הוד אאמו"ר הרה"ק לחדר הראשון – ששם מתפללים ומכים להתקבל ביחידות, יצאנו כולנו במחול – גיכאפט א טענציל – חשאי. אחדים מהחסידים שעמדו שם, העירו, כי הגם שהראשי תיבות של שבת תשובה – ש"ת – הוא כמו הראשי תיבות של שמחת תורה, בכל זה הנה שבת תשובה היום ולא שמחת תורה. התלמיד מר מרדכי חפץ שהוא רשן פנימי, יצא מהמחול, וניגש אל האיש וחבקו בשתי ידיו, נשקו במצחו, ואמר: איהר זייט זייער גירעכט, היינט איז שבת תשובה, אבער וועהן מי איז זוכה הערן פון רבי'ן זאהל

ערבית: תפלת העמידה – ההוספות לעשי"ת (זכרנו, מי כמוך, המלך הקדוש, וכתוב, ובספר, עושה השלום). אומרים המלך הקדוש גם בברכת מגן אבות (שיכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח).

אין אומרים אבינו מלכנו בשבת מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת.

מפי השמועה: בהוצאת הס"ת בשחרית, נהג כ"ק אד"ש לומר (כשחל בו' תשרי) "קדוש ונורא שמו"²⁴⁴.

קריאת התורה במקומות המסומנים ("הזי"ו ל"ד").

יש נוהגים סלסול וכבוד שלא יפטיר אלא גדול בשבת שובה. ויש לקרות להפטורה זו איש חשוב. אומרים אב הרחמים.

במוסף ובמנחה: "מי כמוך אב הרחמים" ולא "הרחמן"²⁴⁵.

שכח רצה והחליצנו בברכת המזון בסעודת היום – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

במנחה: קריאת התורה (פ' ברכה). אומרים צדקתך.

דרשת שבת שובה ע"י הרבנים חברי הבד"צ בשעה 7:00 לפנות ערב.

מוצאי שבת קודש, אור לט' תשרי – ערב יוהכ"פ

צאת השבת בשעה 7:33.

ערבית מוצאי שבת – ההוספות לעשרת ימי תשובה (כנ"ל). וגם "אתה חוננתנו". דיני השוכח ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש.

הבדלה (כרגיל עם נר ובשמים).

אומרים ויתן לך כבכל מוצ"ש אחר הבדלה.

"יסדר שולחנו בפריסת מפה במוצאי שבת כדי ללות את השבת ויאכל עכ"פ כזית פת. ואע"פ שבשאר ימים אינו מסדר שולחנו רק מקיים סעודת מוצאי שבת במיני תרגימא או פירות, מ"מ בימים אלו יש להדר בכל מצוה ומצוה ביתר שאת".

יום ראשון, ט' תשרי, ערב יוהכ"פ

מהיום²⁴⁶ ועד אחר בדר"ח חשוון אין אומרים: תחנון, למנצה, תפלה לדוד.

כפרות

באשמורת הבוקר²⁴⁷ (אחרי השעה 3 לערך²⁴⁸) שוחטים כפרות²⁴⁹ (הכוונה בזה הובאה בסידור)

גיוונד זיון, אועלכע עניני השגות אלקות, וואס מיר האבן זוכה גיווען היינט צו הערן, איז שבת תשובה אויך שמחת תורה. [וראה המסופר בס' חייל בשירות הרבי ע' 201].

(244) וראה זרח השמש (דבליצקי) ע' מד ובהע' קיז.

(245) על פי קבלת הארז"ל.

(246) בנוגע לקריאת שמע שעל המטה (בקביעות ש"ז – לאחר חצות): הנה, ליל ערב יו"כ אין אומרים ודו, שמחזיקים גם ליל ערב יו"כ כיו"ט – ראה שו"ע אדה"ז סתר"ד ס"ד"וס"ה. וכן המנהג אצל אלו שאומרים סליחות בעשי"ת שמקצרים בסליחות. וצע"ק בהיום יום שהוראה זו נזכרה אחרי סדר כפרות. אלא דמייירי שם רק לענין תחנון גופא.

(247) הן הסיבוב והן השחיטה. וכבר נתפרסם המענה (נדפס בשלחן מנחם ח"ג ע' קנב), שכפרות עורכים באשמורת הבוקר, אפילו אם השוחט יחטט לאחריו זה. (ועיי"ש בנוגע להפסק בין עריכת הכפרות לשחיטה, שיכול בזמן שבינתיים לעסוק בעניני כפרות) (כוונתם וכיו"ב). וראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תתקמט.

ולהעיר משה"ש תש"ט ע' 278: דער זמן פון שחיטת הכפרות איז ווען עס ווערט טאג. היינו אז די פינסטערניש גייט אוועק און עס הויבט אן ווערען ליכטיג.

(248) אופן החשבון – בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תתיז.

(249) בנוגע לשחיטת כפרות שלא ע"מ להכשירן – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'קפז.

כמספר בני הבית²⁵⁰. תרנגול²⁵¹ לזכר ותרנגולת לנקבה²⁵². למעוברת²⁵³ – שתי תרנגולות ותרנגול (בנוסח: אלו חליפתנו²⁵⁴ וכו' אלו התרנגולים ילכו למיתה ואנחנו נלך לחיים טובים וכו').

זמנה: כשאי אפשר לעשות כפרות באשמורת הבוקר – כמה אופנים בדבר, ולהלן סדר הקדימה²⁵⁵:
א. בערב יום כיפור סמוך לנץ החמה.

ב. במשך ערב יום כיפור (בלילו או ביומו).

ג. ביום "שלוש עשרה מדות" – בקביעות שנה זו היינו ביום חמישי, ו' תשרי.

ד. בעשרת ימי תשובה (וכל הקרוב יותר לערב יום כיפור).

ובכלל, עדיף לעשות כפרות עם תרנגול לפני ערב יום כיפור, מלעשות כפרות עם כסף בערב יום כיפור.

סדר כפרות: אוחז התרנגול בידו²⁵⁶ ואומר "בני אדם – ולשלו" שלש פעמים, ובכל פעם מסבב סביב ראשו²⁵⁷ ג"פ, סך הכל מסבב ט' פעמים.

לא יאמר פסוקים הנזכרים [וכן ברכת כיסוי הדם] במקום שיש ריח רע מלול התרנגולים²⁵⁸, וירחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, וכן לא יעמוד כנגד הריח.

שחיטה: כשבאים בני אדם הרבה בבת אחת ובידם תרנגולים, והשוחט שוחט לפנייהם תרנגולים – אין נכון לעשות כן לעמוד אצל השוחט ששוחט והם אווזים תרנגולים חיים בידם, שיש בזה חשש צימוק הריאה וגם צער בעלי חיים, אלא צריך שיתרחקו מעט מאצל השוחט באופן שהתרנגולים שבידם לא יראו השחיטה.

טריפות: זהו לאחוז העוף בנחת²⁵⁹. אם נפל העוף מידי יודיע לשוחט. אין להחזיק העוף בכנפיו מחשש טריפות.

כיסוי הדם: המהדרים מכסים הדם בעצמם. מצות כיסוי הדם מוטלת על השוחט. ונוהגים השוחטים בבואם לאיש נכבד שהוא עמית בתורה [=תלמיד חכם]²⁶⁰ שמכבדים²⁶¹ אותו במצות

(250) סידור אדה"ז.

ובשעת הדחק בדלית בריה, אפשר לנהוג כדעה שאפשר לפטור כמה זכרים בתרנגול אחד וכמה נקבות בתרנגולת אחת. אבל המנהג הוא כנ"ל מסידור אדה"ז.

באם המוסד שבחסותם מארגנים כפרות גובים מחיר מופרז יותר משווי העוף שבשוק (כולל מחיר השחיטה וכו'), מותר לשלם ההפרש מכספי מעשר. וראה הנסמך בשו"ת באתרא דרב סי' יא'.

(251) באם אין תרנגול, אזי ישתמש בשאר בע"ח (כגון דג), ואם גם זה א"א – אזי ישתמש בכסף, ויאמר בנוסח: "אלו המעות תלכנה לצדקה" אחרי ארבעים יום (שקודם לזה ה"ז כמיה בעלמא. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תרנח. ושי"ג). וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'קצט. כמו כן, אפשר שאחר יעשה עבורו – ראה שם סי' א'רלט.

כשמשתמשים בכסף נוהגים לסבב המעות על הראש – ראה חיי"א כלל קמד ס"ד. משנ"ב סת"ה סק"ב. כה"ח סקי"א. אבל ראה טאלקס ענד טיילס תשרי תשל"ב ג' שסט ע' 6 בהערה שכעשויים עם הכסף לא נהג לסובב על הראש.

(252) ואם היתה טעות, שלקח תרנגולת לזכר (וכן להיפך) – כיון שסבר שכהוגן עשה ה"ז כאילו ה' ממש כראוי.

(253) אחרי ארבעים יום (שקודם לזה ה"ז כמיה בעלמא. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תרנח. ושי"ג).

(254) כפשוטו. ולהעיר מס' מנוחת אליהו (קווינט) ח"א ע' פח בשם כ"ק אד"ש בטעם הכפרה על העובר, באו"א מהנת' בלקו"ש חכ"ב. וגם להב' בלקו"ש שם יציבא מילתא.

(255) ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תנן.

(256) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תריעה בנוגע ללבישת כפפות בעת עריכת כפרות.

(257) נכון שלא לסבב העוף מעל ראש אשתו נדה מחשש שמא יגע בה. ואם עומד בריחוק ומסבב העוף גבוה באופן שלא יבוא לידי נגיעה, מותר.

(258) ואולי יש ללמד זכות, דסתם לול של תרנגולים הוא בנין המחובר לקרקע (ראה שבת קכב, ב. ב"ב יא, ב. ערוך ערך לול. ובב"ח חו"מ סי' קעב, דסתם לול בתלמוד הוא כך), והבנין קטן (ראה משנ"ב סע"ט סק"ח), וסתם ברובו (ראה שבת קמו, א, וכבפירש"י שבת קנב, ב, ד"ה לול), וממילא רבה בו צוואה, והריח גדול מאד, משא"כ במציאות ימינו שנמצאים בקופסאות המיטלטלות, ומנוקבות באופן שהפרוץ מרובה על העומד. אולם, לא מפני שאנו מדמין לחלק נעשה מעשה לכתחילה.

(259) וגם משום צער בעלי חיים. בנוגע לצער בע"ח במנהג כפרות בכלל, ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תתט.

(260) ואפשר לכבד גם לאשה (אם הוא בדרך צניעות). אבל אין לכבד לקטן. ורק לגדול בן י"ג שנה ויום אחד שהביא כבר שתי שערות, או שנתמלא זקנו וכו'.

(261) בדרך כיבוד ולא בתור שילוחות. וי"א להיפך. ויש שכתבו לקיים דברי שניהם – לעשותו שליח בדרך כיבוד, והיינו שיכבדו להיות

כיסוי הדם²⁶². ונכון לשלם לשוחט²⁶³. קודם הכיסוי מברכים²⁶⁴ "על כיסוי [ה]דם [בעפר]"²⁶⁵. וראוי שיטול ידיו קודם הברכה. אין לברך שהחיינו גם אם עושה המצוה בפעם הראשונה²⁶⁶. צריך לדקדק שהכיסוי יהא בדם הנפש דוקא, והיינו שימתין עד שמתחיל לירד טיפין, כדי שיכסה מקצת מדם הנפש (ולא מדם השוות מתחילה²⁶⁷). צריך שיניח למטה עפר תיחוח [ע"בש]²⁶⁸, ומכסה הדם מלמעלה, בעמידה, בידו [ולא בכפפות] או בכלי (ולא ברגלו), ביד ימין²⁶⁹. וכסה באופן שלא יהא רישומו ניכר, באופן שכל צדדי הדם מכוסים בעפר, אבל אין צריך לכסות כל הדם שלפניו²⁷⁰. במקומות שהרבה שוחטים בסמיכות זה לזה בבת אחת, יוודא שהדם שמכסה לא נתכסה במקצתו ע"י אדם אחר המכסה סמוך אליו, שלא תהא ברכתו לבטלה, כיון שכבר

שליח (תורת זבח לבעל קיצור ש"ע מזהב העלה ס"ד בהעלה שלמה סוסק"ג. בית דוד סכ"ח ביוטה"ב סק"ה אות א ובעמוה"ב סקי"ב. ועוד). [ועוד עצה ראיתי, למנות השוחט להיות שלוחו לשחיטה, שבאופן זה מצוות הכיסוי שייכת ג"כ אליו, כיוון שהשוחט שחט בשליחותו. ואף ההחלקים בהערה הבאה, דס"ל שגם כשהשוחט אינו בעל העוף, המצוה שייכת לשוחט, י"ל שבכה"ג שבעל העוף מינה השוחט לשחוט בשליחותו שאני].

262) בטעם שמקפידים לכסות רק בעוף שערך עמו סדר כפרות – כי לכמה דעות אין ליתן לאחר לכסות רק בעוף שלו, שבכגון דא השוחט שוחט בשליחותו, וממילא המצוה של בעה"ב (ראה שו"ת האלף לך שלמה יו"ד סכ"ג. משיב דבר ח"ב סס"ד. עני בן פחמא יו"ד ס"ג. התעוררות תשובה יו"ד ס"ו. אבל ר"ח גם בזה – ראה שו"ת שלמת חיים יו"ד ס"ב. דע"ת למהרש"ם סכ"ח סק"ח. שו"ת רב פעלים יו"ד ח"ב ס"ב).

263) אבל השוחט אין לו למכור המצוה בדמים.

264) וכשהשוחט מכבד לכו"כ במצות כיסוי ליכא משום ברכה שא"צ, ובפרט בכפרות, שהעוף שייך לכאו"א מהמכסים.

265) וצריך לבדוק הסימנים והסכין קודם הכיסוי כדי שלא יבוא לידי ברכה לבטלה.

266) ויש שכתבו ליישב מנהג המקילים בכמה אנפי.

ולהלן מה שכתבנו לח"א בענין זה: בשאלתו – התחבטתי רבות בזה, ובפרט בשבו"ת מחנה חיים ח"ג יו"ד ס"ח החמיר מאד גם בזמן הקור שקשה להרגיש פגימה דקה מן הדקה, עיי"ש שהשוחט הלך לחדר שהוחם לבדוק הסכין אחר השחיטה, וכשיצא אח"כ להחצר לכסות הדם לא מצא הדם כי כלבי החצר לקקו הדם ונתבטל ממצות כיסוי הדם, ועכ"ז לא התיר לסמוך על הרוב שהסכין לא נפגם ולכסות מיד אחר השחיטה טרם שבידמו. וכן ראיתי בכ"מ שערורו ע"ז (וכן הביא הרה"ג הרמ"ש ע"ה אשכנזי בהדרכותיו).

ומחזורתא – אף שדוחק קצת – ש[נוסף לזה שבימינו כמעט מהנמנעות למצוא פגימה הפוסלת אחר השחיטה. וראה בפמ"ג ס"ח ב"מ"ז סק"ז] במה שצריך לחזור לבדוק הסכין גם במקום טירחא, ולא סמכין אחזקה ורובא, לפי שטבע הסכין להתקלקל. וגם למחמירים לברר היכא דאפשר לברורי גם בדליכא מיעוט המצוי, שאני הכא בעיר"כ דאיכא טירחא – עוד זאת ועיקר, (ש)בענין זה סומכים על הבדיקה שלפני השחיטה. לא על הבדיקות שלאח"כ. וכמו שבנוגע לגוף חיוב בדיקת הסכין בין שחיטה לשחיטה הרוצה להיכנס לספק – מותר לו – אף שיש חשש ברכה לבטלה על השחיטה (כשהפסיק ביניהם), והעיקר בד"כ – בל תשחית. ועכ"צ' שלענין זה סומכים על הבדיקות לפני זה ולאח"ה. וה"ה בנוגע לברכה על הכיסוי. או"י (בישוב הנהגת העולם, משא"כ בנוגע למה שכתב במכתבו שראה וידאו "מעשה רב" ממעמד כפרות, שנראה שהשו"ב ר"ש ע"ה קלמנסון אינו בודק הסכין בין השחיטה לכיסוי הדם, שאא"פ ליישב כך) שסומכים על כך שבד"כ מכסה גם שחר עופות שנמצא שם, שהיה בד"כ מעורב הכל יחד. ומהם שנשחטו בסכין בודקה. ועפ"ז יתיישב ג"כ שהרי נהוג בעופות לבדוק ראות בוקא דאטמא צומה"א וכו' מצד מיעוט המצוי (ואכ"מ) – ומדוע לא נאמר שיש הכרח לבדוק כ"ז לפני ברכת הכיסוי. (אלא שלפעמים (חלק מ) בדיקות הנ"ל אינן מוכחות ממש מדינא רק באיכא ריעותא. ובשו"ת שע"א סס"א, הובא בבאה"ט סל"ג סק"ט, לכסות הדם קודם בדיקת הושת שמלעיטין. והיא תשו"ה הצ"צ הקדמון, ונמצא בשו"ת צ"צ סי' קטו. והובא משמו בפמ"ג סכ"ח בשפ"ד סק"ו. (אבל בשע"א שם סי' ס עדנתו נוטה שיש לבדוק.) והתם ה"ט שהדרך לבדוק אח"כ, ושמא יבואו לידי תקלה וישבחו לכסות. ועוד שם, דל"ש כ"כ קוץ בושת, יעו"ש. וראה גם פת"ש סכ"ח סקי"א. ולכאורה ה"י אפ"ל בדוחק גדול שעד"ה הוא גם בנוגע לבדיקת הסכין, שמחמת ההמתנה תתבטל במקצת מצות כיסוי, שהכיסוי יהי' רק ע"י אדם אחד לכו"כ עופות (אף שעדיין תתקיים המצוה), וגם והוא העיקר, שכמעט ולא שמענו בימינו פגימות שחיטת עופות. אבל פשוט לחלק. וראה גם שו"ת מחנה חיים שם, נדון דידל ל"ד לדברי הצ"צ, שאם הסכין לפנינו מצרפים מיעוט פגום לחזקת איסור שאינו זבוח ואסור לברך על הכיסוי, שהבשר אסור באכילה, וממילא הדם עדיין אינו מחוייב בכיסוי דלא קרינן ביה אשר יאכל את בשרו ושפך וכיסתו). והוא וע"ד המובא מנהג בעופות קטנים לשחוט כמה עופות ביחד מחשש ברכה לבטלה שכולי האי לא חיישינן שנתבלו שניהם. ועד"ה מציינו בשוחט עוף אצל ח"י שא"צ לבדוק הריאה שבח' (ראה דרכ"ת סכ"ח ס"ק קמא בשם זבח שמואל ס"ד. כה"ח שם ס"ק קיא בשם זבחי יצון ס"ט. אבל להעיר מב"ח ד"ה כתב בעל העיטור, שפרוש הפכו. אמנם, התם מיירי בעוף אחד שנתבטל ברוב דם של ח"י, דלא מהני שחיטת העוף עבור החי')].

266) אבל להעיר משה"ש תרצ"א ע' 147 בהנהגת עיר"כ [ללבוש איזה דבר חדש", ולא נתפרש שם אם הוא מחמת כיסוי הדם (ראה בדרכ"ת סכ"ח סק"א ובהכ"ח שם סק"א. אלף המגן למט"א סת"ד סק"ב), או מטעם אחר (שהרי גם להדעות שמברך שהחיינו ה"ז רק בשוחט שמכסה בפעם הראשונה, או עכ"פ כל מי שמכסה בפעם הראשונה).

267) ונכון שיהא גם מדם התיחוח ושוות ויורד אחרי הקילוח.

268) ואם מציא כבר עפר תיחוח מונח שם, צריך לכתחילה להזמין כפה שיאמר עפר יהי' לי לצורך מצות כיסוי הדם. אמנם, אם נמצא כבר עפר של לצורך מצות כיסוי הדם שבביל אחר, יכול לסמוך על העפר שתחת דם העוף הראוין שישמש כעפר שלמטה לעוף השני, אא"כ נתלחח העפר מאד מחמת הדם ונעשה כטייט ל"ח שאינו ראוי לכיסוי. (אבל העפר שהונח למעלה מדם עוף הראשון, כיון שהונח שם בתורת עפר שלמעלה ולא בתורת עפר שלמטה נחשב כעפר שלא הזמינו לשם מצוה).

269) כ"כ ביפ"ל ח"ג יו"ד סכ"ח סק"ה, והב"ד בדרכ"ת שם סק"י. אבל להעיר ממנחת פתים או"ח סר"י ס"ז.

270) ויש מהדרים למצוה מן המובחר לכסות כל הדם. אבל המנהג בכפנים.

נתקיימה המצוה²⁷¹.

לפדות הכפרות בממון ולחלק הממון לעניים.

אל יחשוב האדם שזוהי כפרתו ממש, שהכפרה אינה בסיבוב העוף או בשחיתתו לחוד²⁷², ואין הכוונה במנהג הכפרות רק להעיר לב האדם לתשובה, להראות בעצמו כאילו הוא מחוייב לה', שיחשוב בלבו שהוא חייב מיתה כתרנגול זה (והוא הטעם לקרבנות), וכל מה שעושין בעוף הזה ה' ראוי לבוטא עליו בעונותיו, ויתאונן על חטאיו, וישוב אל ה' בכל לבו, והקב"ה ברחמיו יקבל תשובתו. ואין כפרה אלא בדמים שנותנים לעניים.

אסור להתענות היום. ומצוה להרבות בסעודה בערב יום כיפור כשיעור שני ימים. ויש אומרים גם בלילה שלפניו.

בברכת עיו"כ תשמ"ה²⁷³: מצד דעם גודל העילוי אין דער אכו"ש פון ערב יוהכ"פ, האט מען געזען ביי די וועלכע זיינען געווען נזהר במשך כל השנה כולה צו נוצן בלויז איין האנט צו אכילה – איז באכילת הסעודה פון ערב יוהכ"פ – ווי איך האב געזען ביים טאטן – האט ער מהדר געווען אויף עסן דוקא מיט ביידע הענט. און האט געזאגט דערויף דעם טעם אז דאס איז דערפאר וואס דאס איז אן אכילה פון ערב יוהכ"פ, תשיעי בחודש.

כמה נוהגים ללבוש היום בגדי יום טוב. רבותינו נשיאינו לבשו בגדי משי (כבשבת ויו"ט) בשחרית אחרי הכפרות²⁷⁴.

טבילה לפני שחרית.

שחרית: אין מאריכים בתפלה. אין אומרים: מזמור לתודה. תחנון. אבינו מלכנו. למנצח. ותפלה לדוד.

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת וזאת הברכה, בפעם הראשונה.

מבקשים לעקאח (עוגת דבש) ואוכלים ממנו²⁷⁵.

בספר המנהגים חב"ד: ערב יום הכפור נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א לחלק לעקאך לכל או"א כשהוא לבוש בגד משי של שבת וחגור אבנט ומברך את כל או"א בשנה טובה ומתוקה.

בספר השיחות תנש"א²⁷⁶: מ'וועט איצטער מקיים זיין דעם מנהג ישראל צו אויסטיילן "זיסע לעקאח", וועלכער האט אין זיך אויך דעם רמז, אז אזוי ווי מ'קען אנטאפן די לעקאח מיט די הענט, און מ'עסט און מ'פילט דעם זיסן טעם – אזוי זאל מען אויך קענען "אנטאפען" די ברכות פון דעם אויבערשטן בגשמיות וברוחניות, אויף א זיסן אופן.

271 כמו כן, אם נשחט העוף ע"ג דם שכבר נתכסה משחיטה אחרת, ואפילו ע"ג דם הנשאר מעוף הראשון שלא נתכסה (אחרי שנתכסה במקצת), יש בזה כמה פרטי דינים, שלפעמים פטור ממצות כיוסי.

272 הנה בשעה"כ פמ"ד ס"ב כתב שיעקר מצות הכפרות ברכת השחיטה והשחיטה. אבל היינו רק ע"ד הסוד, ופשוט אם חסר העיקר ע"ד הפשט – ה"ז כנשמה ללא גוף. ומה שהביא שם מסידור ר"י קאפיל, ש"א"צ ליתנו לעניים – היינו בנוגע להעוף עצמו. והרי הביא שם גופא משי"ע שיותר טוב ליתן ממון לעניים. ועיקר כוונתו שם, שלא להסתפק בכונה ע"ד הפשט לחוד ולבטל הכוונה ע"ד הסוד למתק הדינים. וכ"ה גם בכה"ח סתר"ה סק"ה (ויעוד), שלמרות שהביא ד"ז ש"א"צ ליתנו לעניים, הוסיף והביא (שם סק"ג) גם הכוונה לפי הפשט. וכ"ז פשוט.

ובפשטות, ש"נקרא כפרה כמו שעיר המשתלח" (ל' אדה"ז בסידורו, והוא מפע"ח שער יוב"פ פ"א. משנת חסידים מס' ימי תשובה מ"ט. וראה גם שעה"כ דרושי יו"כ פ"א), וד"ז הובא בהן הלכה והן בקבלה, והרי גם בשעיר המשתלח ה"ז מטעם הנ"ל. ועד"ז הוא במה שהתרנגול הוא כמו קרבן. וכ"כ בשו"ת כף רננה או"ח ס"ט לפרש במש"כ בהגהת צמח בנגיד ומצוה ש"אין הכוונה ליתן אותו לעניים ואפי' שיהי' יותר טוב אבל הכוונה היא עבודה למתק הגבורה ונקרא כפרה כשעיר המשתלח" (ועד"ז הוא במ"ח שם מ"י) – שהעבודה היא במחשבה שיחשוב בלבו שחייב מיתה כתרנגול זה וכי' (כמ"ש בד"מ סתר"ה סק"ג), והכפרה ליתן לעניים היא ממש אותו תיקון שכתבו המקובלים, יעו"ש.

273 לקוטי שיחות חכ"ט ע' 319.

274 אבל כמדומה ברור במעשה רב שכי"ק אד"ש לא נהג כן.

275 וראה בטעם המנהג באלף המגן למטה אפרים סי' תרד"תרה ס"ק לח (הובא בלקו"ש ח"ד ע' 373 הע' 30. וראה אג"ק ח"ג ע' רפג. ויש שהסמיכו על פסיקתא דר"ב פ' ראה טז, יג ד"ה באספך, בטעם שגולין מבתייהם לסוכה). ונתבאר בסה"ש תש"נ ע' 23. וראה שם ע' 24. שם ע' 33. ר"ד משיחת ח' תשרי תשמ"ט. ליל ו' דהה"ח תשי"ג. ולהעיר גם משיחת כ"ח חשוון תשנ"ב.

276 ח"א ע' 32.

סעודת ערב יום כיפור לפני חצות²⁷⁷. חצות היום בשעה: 12:47. פרוסת המוציא בדבש. ואוכלים דגים.

אפילו בסעודת שחרית אין לאכול אלא מאכלים הקלים להתעכל כגון עופות ודגים. אין אוכלים שומשמים. אין אוכלים דברים המרבים זרע כשום וביצים. מאכלי חלב וחמאה אפשר לאוכלם בשחרית (אבל לא בסעודה המפסקת).

בשיחת חג הפסח תרצ"ד²⁷⁸: "ערב יום כפור... אין ליובאוויטש... אין איין און דעם זעלבען טאג איז געווען א גרויסער אונטערשייד אין דער שטימונג צווישען דעם ערשטען האלבען טאג און דעם צווייטען האלבען טאג. דער חצות היום האט מבדיל געווען אין אזא הבדלה אז עס פלעגט זיין ווי צוויי באזונדערע צייטען אין יאר. באלד נאך דער סעודת הבקר האט זיך שוין געביטען די פרייליכע אויפגעלייגטע שטימונג, און עטליכע מינוט נאך צוועלף פלעגט זיך דער טאטע אנהויבען מכין זיין צו תפלת המנחה. די עטלעכע שעה פון חצות היום ביז איבער תפלת כל נדרי, פלעגן זיין די העכסטע מדרגה פון מרירות, אזוי ארום איז דער ערב יום כפור געווען דער ערשטער האלבער טאג יום טוב ושמחה, און דער צווייטער האלבער טאג מרירות ועבודה ביראה גלוי²⁷⁹".

בערויהכ"פ העבודה היא חרטה על העבר, ביוהכ"פ – קבלה על להבא.

הלכתא למשיחא: מזים מי פרה על הכהן גדול ביום שביעי להפרשתו. מעמידים כהן גדול בשער המזרח ומעבירים לפניו פרים ואילים וכבשים שיהא רגיל בעבודה.

בסדר פטום הקטורת: "שלשה מנים יתרים שמהם מכניס כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים ומחזירן למכתשת בערב יום הכפורים ושוחקן יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה".

39 מלקות לפני טבילה ומנחה. הנלקה – מוטה, ופניו לצפון. מלקות קלות ברצועה של עגל או בכל רצועה. הסדר: כתף ימין, כתף שמאל ותחתיהם באמצע, וחוזר חלילה. המלקה והנלקה שניהם אומרים ג"פ פסוק והוא רחום, בכל הלקאה אומרים תיבה אחת, סך הכל 39 תיבות.

טובלים משום טומאה ומשום תשובה – ג' פעמים²⁸⁰. נזהרים שלא תהא שום חציצה.

מרבים בצדקה. והמנהג להרבות במיוחד בנתינת לקופות וקערות צדקה בהליכה למנחה. רבינו הבעש"ט נ"ע אמר שמקול קשקוש המטבעות בקערות מתפרדים הקליפות.

במנחה: אחר יהיו לרצון הראשון, אומרים וידוי ועל חטא (שכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח). מאריכים בהתעוררות תשובה מעומק הלב. בחזרת הש"ץ אין וידוי בתפלה זו. אין אומרים אבינו מלכנו.

וידוי: צריך להתוודות מעומד (ולא יסמוך בכובד) וכן בכל פעם שאומרים וידוי. טוב לשחות בעת הוידוי (כמו במודים). יכה באגרופו על החזה באמירת אשמנו וכו', על חטא שחטאנו, ועל חטאים שאנו חייבים, סלח לנו וכו'.

בוידוי שבתפלת לחש יכול לענות אמן על המלך הקדוש ושומע תפלה, קדוש ברוך וימלוך בקדושה, מודים אנחנו לך, אמן יהי"ר ואמן על דאמירן בעלמא.

277 סה"ש תש"ה ע' 21. סה"ש תרצ"ט ע' 304. ה"ש"ע ע' 10. ועוד. וראה סה"ש תש"נ ח"א ע' 31 הערה 46. תנש"א ח"א ע' 52. ועוד. וראה כה"ח סתר"ד סק"ב. [ולהעיר שבר"ד משיחת עיני"כ תש"נ נז' גם ע"ד אפשרות דסעודה שלישית].

(278 לקו"ד ח"א ע' 264 ואילך.

279 וראה סה"ש קיץ ה'ש"ת ע"ע 10 מה שאמר ר' זלמן שצערבינער לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע: רבי, מיד זיינען זעלנער. ערב יום כפור ביז האלבן טאג האט השי"ת געזאגט אז עס איז יום טוב און געהייסן זיין בשמחה, נאך האלבן טאג דארף מען דאוונען מנחה, זאגן על חטא און תשובה טאן. ושם: דער טאטע איז געווען זייער צופרידן פון ר' זלמן'ס ענטפער. ובסה"ש תרפ"ט ע' 26: ואמר הר"ז לפני אאמ"ר דבר פשוט אבל טוב, וואס דעם ווארט פלעגט מען איבער חזר'ן א פאר יאר נאכדעם. (ושם: א איד איז ווי א סאלדאט, וואס מען הייסט עם טוט ער, אז מען הייסט עם פריילעך זיין – איז ער פריילעך, אז מען הייסט עם וויינען – וויינט ער. אט איצט איז יו"ט מען נעמט א ביסל משקה, און אין 4-3 שעה ארום וועט זיין מנחה איז ר"ל עולם חשך בעדו כו').

280 גם הנשים טובלות. ונתפשט המנהג שרווקות אינן טובלות מחשש תקלה. וכן אלמנה וגרושה. ועד"ז בימי טומאה אינן הולכות מטעם הנ"ל. וגם בימי העיבור יש שלא רצו לטבול מחשש סכנה. ונוסף לזה, בכ"מ לא נהגו הנשים כלל בטבילה זו – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב א'רנח. וש"נ.

עבירות שבין אדם לחבירו אין יום כפור מכפר עד שירצה את חבירו. יתן אל לבו לפייס לכל מי שפשע כנגדו (ואפילו הקניטו רק בדברים). כשמבקש מחילה יפרט החטא שחטא לחבירו (אא"כ חבירו מתבייש בזה). הנפגע ימחול מיד. פרטי הדינים בשו"ע אדמו"ר הזקן סימן תרו.

הלכתא למשיחא: זקני בית דין מוסרים את הכהן גדול לזקני כהונה להעלותו ללשכת בית אבטינס ללמדו חפינת הקטרת ומשביעים אותו שלא ישנה בהקטרתו.

בסעודה המפסקת: המוציא (לפחות כביצה) וטובלים בדבש. מאכלים ללא מלח. המנהג בפועל בכ"מ שאין אוכלים דגים²⁸¹. אין לאכול מאכלי חלב וחמאה ולא דברים המחממים את הגוף ולא תבלינים חריפים.

בר"ד משיחת ש"פ קדושים תשי"ז: עס שטייט²⁸² אז ערב יוה"כ זאל מען עסן דריי מאל זופ. כ"ק מו"ח אדמו"ר האט דאך קיין צייט ניט געהאט ערב יוה"כ צו עסן דריי מאל זופ, האט ער געגעסן א לעפל און מען פלעגט צוגיסן אין טעלער נאך א ביסל זופ, האט עס געהייסן שוין א צווייטע טעלער, געגעסן נאך א לעפל און נאך אמאל צוגעגאסן, האט עס שוין געהייסן א דריטע טעלער. נוהגים לאכול קרעפכין [= כיסני בשר²⁸³] בערויהכ"פ. לטעמי המנהג – ראה בהערה בספר המנהגים^{חב"ד}.

הרוצה לאכול לאחר ברכת המזון של סעודה המפסקת, יתנה בפירוש שיהא רשאי לאכול ולשתות לאחר הסעודה. ואם לא התנה רשאי לאכול.

יש טובלים אחר סעודה המפסקת סמוך ליום כפור (אבל רק באם עוד היום גדול).

באם נצרך, כדאי להכין כעת את האוכל למוצאי יום כיפור בהיות ועכשיו נהגו כל ישראל לאסור תיקוני מאכלים ביום כיפור למוצאי יו"כ. נוהגים להחמיר שלא להטמין חמין²⁸⁴ למוצאי יו"כ (אא"כ לחלושים).

לכבוד יום כפור בכסות נקיה, ולהציע מפה יפה על השלחן כבכל שבת ויו"ט.

להפסיק לאכול ושאר העינויים [דלקמן] **מבעוד יום**, ועכ"פ משקיעה הנראית בשעה 6:49. נשים מקבלות על עצמן את הצום ושאר העינויים מזמן הדלקת נרות.

כל איש נשוי²⁸⁵ מדליק "א לעבעדיגע ליכט" לבית הכנסת. ולנשמת הוריו שנפטרו – נר נשמה (בביתו)²⁸⁶.

להכין נר לצורך הבדלת מוצאי יו"כ [כדלקמן] (זוהו בנפרד מנר נשמה הנ"ל שהוא לכבוד ולא להאיר).

בהדלקת הנרות (בשעה 6:31 – 18 דקות לפני השקיעה): להדליק נר של יום הכיפורים, ושהחיינו. טענתה בנוסח הברכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

281 וכ"כ במט"א סתר"ח ס"א. קיצור שו"ע סקל"א ס"ב. ועוד. אבל להעיר ממשמעות שו"ע אדה"ז סתר"ח ס"ח. ואולי מיירי רק בסוג דגים שאינם מרבים זרע – ראה עד"ז אלף המגן וקצה המטה למט"א שם.

282 סה"ש תרצ"ז ס"ע 156.

283 שק"ט בזה מצד שאין אוכלים בשר בהמה. וי"א שבישעור מועט לית לן בה – ראה עד"ז בנוגע לשריית פת ביין בב"ח סתר"ח. ובנוגע לקפה בחלב – פמ"ג שם בא"א סק"ז. מט"א סתר"ה ס"ח ובאלף למטה שם. אלף המגן סתר"ח סק"א. ויש שנהגו בבשר עוף.

284 מותר להשאיר את הקומקום מחובר לחשמל מערב יו"כ (וא"צ לנתק – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טו'תתקעט).

285 כ"ה בשו"ע אדה"ז סתר"י ס"ד: ועכשיו נוהגין. וכן המנהג בפועל. אבל ברמ"א שעושים נר גם לקטנים וכמנהג שהובא בשו"ע אדה"ז ("ונהגו") שנהגו מלפנים וכן בכ"מ. וכ"כ בסה"ש תש"ה ע' 14 שעשו לכאור"א מבני הבית. וראה גם בהנסתח בהערה שם. וכ"מ גם בסה"ש תש"ד ע' 8.

286 במט"א סתר"ג ס"ח (הובא בהערה שבסה"ש תש"ד ע' 7) שלשני הוריו – נר נשמה אחד (אבל נר בפ"ע – להורי הבעל ולהורי האשה, כך נראה). אבל ראה בא"ר סתר"י סק"ד. ועוד. וכ"כ בדרכי חיים ושלום שתשמ"ג – נר לכל נשמה. ועד"ז נמסר בהנהגת כ"ק אד"ש – י"ג נרות.

במענה ממחרת יוכ"מ תשמ"ב להר"י שי' ברנבור, באג"ק חל"ד ע' יא: "ולפלא שמדליק רק נר א'". ומהמשך הענינים (בהמשך לנר שכבה ביו"כ) משמע דקאי בנר חיים. אבל יתכן שהנ"ל ענין אחר, והוא בהמשך לכתיבתו בקשר לנר נשמה. ואין מכתבו תח"י.

הנרות צריכים לדלוק כשחוזרים הביתה (אא"כ נשארים בבית ונהנים מיד מהנרות)²⁸⁷. מדליקים נר [חשמלי] גם בחדר השינה של זוג נשוי.

לובשים קיטל (אא"כ חתן בשנת הנשואין שלבש כבר בחופה). ההולך לפנות עצמו²⁸⁸ צריך לפשוט את הקיטל כיון שאינו מיוחד רק להתפלל.

מתעטפים בטלית ומברכים עליה לפני השקיעה. נתאחר מללבוש עד לאחר השקיעה ילבשנה ללא ברכה.

חייב אדם למשמש בבגדיו עם חשיכה, בפרט שלבש בגדי יו"ט במשך היום.

לפני ההליכה לכל נדרי – ברכת הבנים והבנות. והמנהג – בנוסח ברכת כהנים.

כשרואה בין השמשות ממשמש ובא יעמוד ויתודה (אשמנו ועל חטא). מצות וידוי גם לנשים.

ליל יום הכפורים

"לא היו ימים טובים לישראל... כיום הכפורים"

ביום כפור, מצוה מן התורה להוסיף מחול על הקודש (עכ"פ משקיעה הנראית בשעה 6:49).

חמשה עינויים

אכילה ושתיה אסורים אפילו במשהו, אבל ליגע באוכלין מותר. מחנכים הקטנים מגיל 10-9 להתענות לשעות. פחות מגיל הנ"ל אין מענין ומוחים בו מלהתענות. חולה שיש בו סכנה אוכל ושותה (לשיעורים, באם יכול מבחינה רפואית – ראה פירוט בהערה²⁸⁹), ואינו מקדש ואינו מברך על לחם משנה.

באם אוכל אפילו פת כל שהוא צריך נטילת ידים כרגיל (האוכל לשיעורים אינו מברך על נט"י). אכל כזית בכדי אכילת פרס, מברך ברכת המזון, ואומר יעלה ויבוא בנוסח: ביום הכיפורים הזה ביום סליחת העון הזה ביום מקרא קודש הזה.

(287) ויש להדליק הנרות בבית שיושנים שם (ולא במקום שאוכלים סעודה המפסקת וכדומה). וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תכה.

(288) ויש שהחמירו גם בהולך להשתין (ראה שלחן שלמה סכ"א סק"א. ועוד), ואפי' בכניסה לחדר (ראה ערוה"ש ס"ו לגבי טלית, אפי' ליכנס לבית המרחץ). וכ"ה במשמעותו ל' הא"ר סתר"י סק"ו, לגבי קיטל. והב"ד בפמ"ג במ"ז שם סק"ג. וכ"כ בקיצור שו"ע סי' קלא סט"ו. ואולי מה שהוסיף הפמ"ג "ענו"ש", כוונתו למש"כ בט"ז דלקמן (שציין אליו), והיינו להורות שאינו, ושהחומרא לגבי קיטל שאני, שהוא רק בהולך לפנות, כדלקמן. וכ"מ שהבין בדעת הפמ"ג בקצה המטה דלקמן. וכ"ה ה' בא"ר גופא סכ"א סק"ג, וכדלקמן).

אבל במט"א סתר"י ס"ב מפורש להיתר בצריך רק לקטנים. וראה גם בדה"ח דין לקיחת ציצית מעכו"ם ס"ה שלקטנים ליכא איסורא (ולכאז' קאי גם אשלפני פניו, היינו גם בטלית. וכן הבין בדעתו במשנ"ב סקי"ד, ראה בשעה"צ שם). ולהעיר משינוי הלשון בט"ז סכ"א סק"ג שלגבי טלית כתב שאין נכון שיכנס לביה"כ, אבל לגבי קיטל כתב רק בהולך לפנות. וכן העתיקו דבריו בלשונו ממש בכמה אחרונים (וכ"ה בא"ר כנ"ל), וגם בשו"ע אדה"ז ס"ג. (וכן הבין בקצה המטה סתר"י סקכ"א בדעת אדה"ז דס"ל כמט"א. וראה גם במסגה"ש לקיצור שו"ע שם סקי"ח: לעשות צרכיו. וציין (גם) לדברי אדה"ז. ובאמת במהדו"ק בקיצור שו"ע (שה' לפני בעל המסגרת) לא הביא ד"ז כלל. אבל בחי"א כלל יב סל"ז ערבינהו ותנינהו כחדא, שבשניהם אין ליכנס לביה"כ. ואולי משם מקורו דהקצו"ע). ולכאורה סברת החילוק, שבטלית תרתי איתנהו בה, שהוא בגד של מצוה וגם מיוחד רק לתפלה. וראה בירור הלכה זילבר סכ"א שהוכיח שלגבי טלית בביה"כ קבוע אין להיכנס כלל, אבל בביה"כ עראי מותר ליכנס וגם להשתין, ובקיטל מותר גם בביה"כ קבוע (כמ"ש במט"א שם. אבל במשנ"ב שם סקי"ח השמטי ד"ז).

(289) להלן פרטי הדינים:

שיעור אכילה ביום הכיפורים הוא ככותבת הגסה, והוא כשני שלישי ביצה, דהיינו כ-30 סמ"ק. זמן ההמתנה בין אכילת שיעור הזה לאכילת השיעור הבא הוא כדי זמן אכילת 4 ביצים, והוא תשע דקות מסוף האכילה האחת לתחילת האכילה השניה. ובחולה הצריך, לפי פקודת הרופא, לאכול יותר מהשיעור הנזכר בתוך תשע דקות, אפשר לצמצם את זמן ההמתנה בין סוף אכילת שיעור לתחילת אכילת השיעור הבא לפי הצורך, 7 דקות, 6 דקות, 4 דקות ואפילו, במידת הצורך, עד 2 דקות.

ביחס לשתיה, משערים מלא וגונמיו בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. למעשה יש למדוד מערב יום כיפור את כמות הנזולים שנכנסת כשממלא כל פיו, וחצי מהכמות הזאת, הוא השיעור. עדיף לעשות מדידה זו מערב יום הכיפורים, אך אם לא עשה כן, מותר לעשות זאת אף ביום הכיפורים עצמו. על החולה לשתות כמות כזאת כ 9 דקות. אם ההשתהות ארוכה, אפשר לצמצם את זמן ההמתנה בין שתיה לשתיה לשניות ספורות בלבד.

אם ניתן להסתפק בשתיה לחוד אסור לו לאכול. כמו כן, אסור לאכול ולשתות יותר מכמות האוכל או הנזולים הדרושה לחולה במשך יום הכיפורים.

אכילה ושתיה אינן מצטרפות יחד לענין השיעורים ולכן אין צורך להמתין ביניהן.

הנאת ריח: מותר להריח כל מיני ריח ביום הכיפורים²⁹⁰. ואדרבא טוב להריח כדי למלאות מנין מאה ברכות.

רחיצה אסורה בין בחמין בין בצונן; אפילו להושיט אצבעו במים ואפילו להעביר זיעה. בבוקר כשניעור משינתו נוטל ידיו ג' פעמים עד סוף קשרי אצבעותיו²⁹¹ ויברך "על נט"י". ולאחר שנגב ידיו במפה, מעביר המפה על גבי עיניו להעביר מהם חבלי שינה. ואם היה לפלוף על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים, רוחץ ומעבירו. אסור לרוחץ פיו.

התלכלך בטיט או צואה רוחץ מקום המלוכלך לבד.

נגע במקומות מכוסים נוטל עד קשרי אצבעותיו. היוצא מבית הכסא יגע במקומות המכוסים ויטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו²⁹². באם עומד לפני תפלה – נוטל ידיו גם בלי לגעת במקומות מכוסים.

חולה רוחץ כדרכו.

סיכה בשמן ובמשחות וכדומה אסורה במשהו אפילו להעביר זוהמא, ולרפואה מותר (בהתאם לתנאים דיני ממרח ורפואה ביו"ט).

נעילת הסנדל: אסור לנעול נעלי עור ואפילו מחופים בעור. וטוב להחמיר גם בשל עץ. [ובספר המנהגים חב"ד – בשייכות לתשעה באב: "הולכים בקאלאשן ודלא כהמחמירים"].

יולדת כל ל' יום וחולה שהצינה קשה לו ומי שיש לו מכה ברגליו מותרים בנעילת הסנדל. וטוב שיחליפו מנעל של שמאל בימין וכו' (באם אפשר). ובזמניו שמנעלים שאינם של עור מצויים, כתבו הפוסקים שאין להקל.

מותר לילך ברחוב עם נעלי-בית, גם במקום שאין עירוב, אף שאינם עולים על העקב ומכסים אותו, אם יושבים בטוב ואינם נשמטים מרגליו.

אם נקרעה הרצועה מאחורי נעלי ה"קראקס" ומחוברת רק בצד אחד, מותר לצאת בו בשבת גם במקום שאין עירוב, אם אין דעתו לתקנה, ולא להצניע את הרצועה להשתמש בה לדבר אחר. ואם אכן דעתו לתקנה, נכון לזיזה שלא לצאת בו בשבת ויום כיפור (אף שהעולם אין נזהרין בזה, ומצינו שכתבו הפוסקים ללמד זכות עליהם).

לבני זוג – צריך לנהוג כל ההרחקות בין בלילה בין ביום.

קטנים: אסור לנעול להם הסנדל אפילו לא הגיעו לחנוך. וכן אין לרחצם ולסוכם. בעושה מעצמו אין צריך אביו למחות בידו. הגיע לחנוך תענית שעות – אסור גם להאכילו ולהשקותו ואפילו ליתן בפניו לאכול. עושה מעצמו צריך אביו למחות בידו.

יש נוהגים להימנע מלבישת תכשיטי זהב ביוהכ"פ²⁹³.

סדר ליל יום הכיפורים

בכתרו שם טוב²⁹⁴: ע"כ יש חרדה ובכיה ערב יוה"כ לעת ערב שאז שעה אחרונה של עשרת ימי תשובה ובויה"כ לית ליה רשותא לאיסטוני ע"כ בא השטן בכל כחו לקטרטג על כל אדם ומזלם חזי ע"כ בוכים אנשים וגו' וטף.

290 לפי שהריח הוא דבר שאין הגוף נהנה ממנו כלל אלא הנשמה בלבד נהנית ממנו לפיכך לא נאסר ביום הכיפורים.
291 אף שהטומאה מתפשטת עד מקום חיבור היד לקנה הזרוע, "ביוהכ"פ אין כ"כ שליטה לרוח הטומאה, ולכן כשניעור אינה שורה אלא עד קשרי אצבעותיו" (אג"ק ח"ג ע' קמח).

292 והנהוגים בכל השנה ליטול ידיו ג' פ, יכול ליטול גם היום ג' פ אבל רק עד קשרי אצבעותיו.
אבל אם נכנס לבית הכסא קבוע ולא עשה צרכיו שם ויצא לא יטול ידיו אם נשארו נקיים כבתחלה, רק יש לו לנקותם בצרור או בכותל וכו' אפילו אם מחמיר בכל השנה ליטול ידיו בכה"ג.
293 ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא' דפב. וש"נ.

294 השלם (הוצאת קה"ת) שש"ל. והובא גם במט"א סתרי"ט באלף המגן סקי"ט.

במחזור ויטרי²⁹⁵: שמעתי אין השטן שולט באדם ביום הכיפורים, אלא בכל השנה חוץ מיום זה בלבד, שני[קרא] השטן, השטן בגימטריה שס"ד, יום אחד חסר ממנין ימות החמה, אמר לו הקב"ה (ירמיה כא, יב) לבקר משפט, כיון שהגיע יום הכיפורים ורואה את ישראל עומדין על רגליהן ויחפיי רגלים כמלאכי השרת, וכולם צגים לובן מוצעפים, אין לו רשות לדבר.

כל נדרי: ניגון אבינו מלכנו²⁹⁶. מזמורי תהילים קטור-קג. פתיחת הארון. כל נדרי ושהחיינו.

בשיטה מקובצת²⁹⁷: תיקנו לנו²⁹⁸ להסיר מן המכשול כי כמה בני אדם יש שנודרים ושוכחים הנדר ואין באים לפני חכם להתיר ועוברים על נדרם בשוגג ותיקנו בפתיחת יום הכיפורים בתחילת תפלותיהם יתוודו ויתחרטו מנדריהם²⁹⁹ כדי שלא ישכחו הדבר³⁰⁰.

זה לשון הזהר³⁰¹: "בהאי יומא דאיהו יום הכיפורים דאתקרי קודש [ביום הזה שהוא יום הכיפורים הנקרא קודש] שלטא אילנא דחיי [שולט בו עץ החיים] דלא אשתתף עמיה שטן ופגע רע [שאינו משתתף עמו השטן ופגע רע] ומסטריה לא יגורך רע [ומצדו אין רע אלא כולו טוב] ובגין דא ביה נייחין עבדין באילנא דחיי וביה נפקין לחירות [ולכן העבדים נחים בו בעץ החיים, ובו הם יוצאים לחירות ביום הכפורים של שנת היובל] ביה נפקי משלשליהון [בו יוצאים מכבליהם ומהשלשלת שלהם] אינון דאית עלייהו גז דין בנדר ובשבועה [אותם שנגזר עליהם גז דין בנדר ובשבועה] ובגין דא תקינו למימר ביה כל נדרי³⁰² ואיסורי ושבועי וכו' כולהון יהון שביתיך ושביקין לא שרירין ולא [ולכן תיקנו לומר בו כל נדרי].

בלקוטי תורה³⁰³: האב מפר את הנדר, כי מבחי' אהבה רבה הוא מפר כתרנומו מבטל כל האיסורים והקישורים אשר כנס"י היא אסורה וקשורה, ואין חבוש מתיר עצמו כ"א ע"י מדת אהבה רבה בחי' אביה. וענין האיסורים שהיא אסורה וקשורה בהן י"ל דהיינו חלישת כח הנפש שאין בכחה לצאת מנרתקה ומאסרה כו' חומריות הגוף ונה"ב . . דקישורים אלו נקרא סירכות ברע"מ שהנפש מסתבכת בהם ועי"ז אינה יכולה לעלות . . וי"ל שהפרת נדרים ביוהכ"פ היינו שע"י התשובה נמשך בחי' הפרת וביטול הקישורים וגילוי האה"ר בנפש כו'.

ובאור התורה³⁰⁴: ע"י שמתירים הנדרים לאהפכא חשוכא דק"ג לנהורא שזהו ביכולת החכמים, עי"ז מתעורר למע' להיות ויהפוך את הקללה לברכה שיתהפך גם הזדונוות כזכיות ע"י גילוי הכתר שלמעלה מהחכמה . . ועו"ל כי כמו שאנו יכולים להתיר הנדרים לפי שהוא איסור הבא ע"י דבור האדם, ולכן יכולים להחל הדבור ע"י החכם שמשם מקור הדבור כו' לכן יכול להתיר הדבור האוסר . . והיינו ע"י שהאדם הנודר מתחרט כו' ונוטל הרצון מהדבור וכו' אזי החכם מתיר, כמ"כ י"ל למעלה כי אצלו ית' גם כל האיסורים הגמורים באו ע"פ דבורו שהזהיר כן בתורתו דבר אל בני" כו' זה בא

(295) סדר ליל יוהכ"פ ששנ"א.

(296) בשנים האחרונות (משנת תשמ"ו ואילך) לא נהגו כן.

(297) נדרים כג, ב ד"ה פליגי.

(298) ושם שהיא תקנת אנשי כנה"ג. והוא מחודש. ובכ"מ שתיקוהו גאונים אחרונים או ראשונים. וידוע שהרבה מהגאונים הרעישו נגד אמירתו. ואכ"מ.

(299) ובפ"י המחזור לראב"ן, וכ"ה בסידור ר"ש מגרמיזא: משום דיום הכיפורים יום מחילה וסליחה הוא ויום תשובה רוב העולם נכשלים בנדריים ושבועות.

ובראב"ן עירובין קנן, א: משום דאמד בנדריים (כב, א) כל הנודר כאילו בנה מהו המקיימו כאילו הקריב עליו קרבן בשעת איסור הבמות ואם נדר מה תקנתו לך אצל חכם ויתיר לו נדרו ולא יקיימו והשב מרשעו יוהכ"פ מכפר לו ובשאר עבדות אדם שב מרשעו שהדי יודע שהן עבירות אבל בעבירות נדר אין הכל בקיאין שהיא עבירה ואין שב שילך אצל חכם להתיר לו.

(300) ובראב"ן עירובין קנן, א: כדי שתהא התשובה קודם יוהכ"פ שאז הוא מכפר. וראה בבית הגר"א רס"ו תריט: משום דבהתרת נדרים כתיב ואם הניא וכו' וה' יסלח לה והיום יום סליחה.

(301) זח"ג (ברע"מ) רנה, א. והובא בשעה"כ דרושי יו"כ בתחילתן. וראה גם באוה"ת דלקמן.

(302) ובח"ב קטו, א: נדר דאיהו' עלמא דאתי וכו' ובגין דא ביום הכפורים עלמא דאתי דביה תקינו כל נדרי וכו'.

ובכ"מ הובא מש"כ בתק"ו ת"ה (קמג, א – ונדפס בהרבה מחזורים) בענין התרת הנדר ושבועה שלמעלה. וכע"ז בב"ב ע"ד, א: אוי לי שנשבעתי ועכשעו שנשבעתי מי ימפר לי.

(303) מטות פה, סע"א.

(304) מטות ע' א'רפט. ועוד שם: פ' הפרדס כי נדר הוא בבינה ומפני זה תיקנו ביוהכ"פ שהוא הבינה כל נדרי והיינו כי כמו שהנדר הוא דברים שיש בהן עינו נפש כמ"כ ביוהכ"פ ה' עניינים שבחי' ק"ג הוא אז פרוש כמו האיסור גמור . . והיינו כדי להמשיך בה"א תתאה מה"א עילאה כו' עוה"ב שאין בו אכילה ושתייה . . כי התרת הנדר בא ע"י חכמה והיינו יסוד אבא. גם כי ביוהכ"פ ניתנו לוחות אחרונות וסוף מ' יום של לוחות שניות ע"כ זהו ודאי אור חכמה יסוד אבא, וכן ביוהכ"פ חמש טבילות ועשרה קדושים שהם חיבור י"ה, לכן זהו הכח להתיר הנדרים והקשרים והאיסורים כו'.

מהחכמה... דמצד עצמות המאציל זהו דלא איכפת לי' אבל מצד האציל פוגמים העבירות כו', לכן ביוהכ"פ אשר אז התגלות הכתר יוכל למחול על האיסורים, כדרך שאדם יכול להתיר הנדר שהביא עליו כמו"כ הקב"ה יכול להתיר למחול על איסורים גמורים שהרי באו ע"י אמרי פיו ודבורו. אך עכ"ז צריך שהאדם החוטא יתחרט על זה שהרי אפי' התרת נדר צריך חרטה, ולכן כשהאדם מתחרט על עוונותיו באמת הקב"ה מוחל לו ונהפכו הזדונות לזכויות ע"י שמאיר לו מבחי' שלמעלה משרש הדבור של התורה דמחכמה נפקת... וא"כ לפ"ז י"ל דענין מנהג אמירת כל נדרי שייך לענין המחילה וסליחה, שכמו שאנו מתירים הנדרים דהיינו ע"י ביטול אליו ית' ע"י החכ' והתורה שאזי יוכל להתיר כנ"ל, ע"ז נמשך מדה טובה מרובה הימנה שימחול הקב"ה על כל החטאים והעונות כו' ונסלח לכל עדת בני' כו'.

הקהל מברך שהחיינו בלחש, ויזהרו לסיים קודם שיסיים הש"ץ לענות אמן אחריו. מצוה לפרסם שאלו שברכו שהחיינו בשעת הדלקת הנרות – לא יאמרוה עתה. ערבית: ברוך שם וכו' בקול רם.

בד"ה בהעלותך תשמ"ח נתבאר, שאף שברוך שם רומז לג' עולמות בי"ע, מ"מ הרי בג' עולמות בי"ע עצמם יש בהם הג' ראשי ראשים שלמעלה מאצילות. וזהו מה שבכל השנה אומרים ברוך שם בלחש וביום הכיפורים בקול רם, כי בכל השנה הרי בגלוי ענין ברוך שם רומז לעולמות בי"ע, ולכן כדי שהאהבה דואהבת תהי' בהמשך ההתבוננות דשמע ישראל אומרים ברוך שם בלחש, משא"כ ביום הכיפורים שאז מודגש בגלוי בברוך שם ענין ג' ראשי ראשים כו', אומרים אותו בקול רם³⁰⁵.

בר"ד משיחת ש"פ האיזני תשמ"ב: בתפלות דיוהכ"פ אומרים וידוי כמה וכמה פעמים. ולכאורה אינו מובן הרי ביוהכ"פ נמצאים בני" במעמד ומצב שהם דומים למלאכים, וכמ"ש בשו"ע ש"נוהגין ללבוש בגדים לבנים נקיים ביוהכ"פ כדי להיות דוגמת מלאכי השרת". ועד"ז יוהכ"פ אין בו לא אכילה ולא שת' – בדוגמת מלאכי השרת. וא"כ, בהיות בני" במעמד ומצב דמלאכים הרי אינם שייכים לענין של חטא כלל, ומדוע אומרים אז "אשמנו בגדנו וכו'"? זאת אומרת: כללות ענין החטא שייך דוקא כאשר בני" נמצאים במעמד ומצב דבני אדם, ולא כאשר הם נמצאים במעמד ומצב דמלאכים. וא"כ, אמירת הוידוי היתה צריכה להיות בהיותם במעמד ומצב דבני אדם, ולא ביוהכ"פ – שאז נמצאים הם במעמד ומצב דמלאכים! ובפרט ע"פ המבואר בכ"מ, שיוהכ"פ ענינו "אחת בשנה" ובנפש – בחי' יחידה שבנפש, היינו שביוהכ"פ מתגלית בחי' היחידה אצל כאו"א מישראל. דהנה, בנוגע לכללות עשרת ימי תשובה מובא בגמרא הלשון "כאן ביחיד", ומבאר אדמו"ר הזקן, דקאי על בחי' יחידה שבנפש, היינו, שהעבודה דכל עש"ת קשורה עם בחי' יחידה שבנפש. ומאחר שגם בבחי' יחידה ישנם כל הבחי' דנפש רוח נשמה חי' יחידה, מובן, שהעילוי דיוהכ"פ לגבי שאר עש"ת הוא – שאז העבודה היא בבחי' יחידה שביחידה. ועפ"ז יוקשה ביותר: מאחר שהעבודה דיוהכ"פ קשורה עם בחי' יחידה שביחידה – מה שייך שם ענין של חטא?! הרי אפילו בנוגע לבחי' נפש (שזוהי המדרגה התחתונה בין החמשה שמות דגר"ח נ"י) איתא בזהר "ונפש כי תחטא – תוהא", היינו, שכללות מציאות החטא אפילו בבחי' נפש הרי זה דבר תמוה ביותר. וצריכים לבאר שמציאות החטא הוא דבר חיצוני בלבד ונדבק בנפש רק מצד זה שיצרו אנסו וכו'. ועאכו"כ, כאשר מדובר אודות בחי' יחידה שבנפש, ובפרט בחי' יחידה שביחידה – הרי בודאי שלא שייך שם ענין החטא כלל וכלל. ואעפ"כ, ענינו של יוהכ"פ הוא – בקשת סליחה ומחילה, ואומרים כמה פעמים "אשמנו בגדנו וכו'". וכמובא בספרים, שבמשך המעט לעת דיוהכ"פ אומרים הוידוי ד"אשמנו בגדנו כו'" **תשעה** פעמים. וכל זה – אע"פ שהעבודה דיוהכ"פ קשורה עם בחי' יחידה שביחידה!

והביאור בזה: ישנם ענינים כאלו שלפי ערך מעמדו ומצבו בהוה אינם נחשבים לענין של חטא כלל, ואדרבה, זהו אופן עבודתו. אבל, כאשר מתעלה למעמד ומצב נעלה יותר, שאז נדרשת ממנו עבודה נעלית יותר – הרי הוא מכיר ומרגיש שענינים אלו שבדרגתו הקודמת נחשבו לענינים רצויים, הנה לגבי דרגתו הנעלית נחשבים הם לענין של חטא כו', ועד שצריך לבקש סליחה ומחילה כו'. ועפ"ז מובן בנוגע לאמירת "אשמנו בגדנו כו'" ביוהכ"פ: כאשר עבודת התשובה, "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה" היא בדרגה נעלית יותר (שבה אין שיעור כלל) – הרי הוא מכיר ומרגיש שישנם ענינים שצריך לבקש עליהם מחילה וסליחה, אע"פ שבדרגתו הקודמת היתה עבודתו כדבעי, ולכן,

305 (ובאוה"ת אחרי ע' פז ועד"ז באוה"ת על סידור ע' רצה): לרמזו שאז עליית המלכות להיות במדרגת זעיר אנפין וגם למעלה יותר ולכן יש לה קול ולא כמו בכל ימי השנה שאומרים בשכמ"ו בחשאי שזוהו מורה על בחי' אבל הכלה אין לה בחי' קול כו'.

כאשר בני נמצאים ביוהכ"פ, "אחת בשנה", ועבודתם קשורה עם בחי' יחידה שביחידה, היינו, שכאו"א מישראל נכנס להיכל המלך, חדר לפנים מחדר, עד שבחי' "יחידה ליחדך" מתייחדת ביחוד גמור עם עצמות ומהות, "ישראל ומלכא בלחודוהי" – הנה דוקא מצד גודל העילוי שבמעמד ומצבם ביוהכ"פ, הרי הם מכירים ומרגישים שמעמדם ומצבם הקודם נחשב לענין של חטא, ולכן מבקשים סליחה ומחילה, ואומרים "אשמנו בגדנו וכו'". ומובן בפשטות שכאו"א מישראל נמצא ביוהכ"פ במעמד ומצב האמור – שהרי כניסת הכהן גדול ביוהכ"פ לקדש הקדשים היתה בשליחות כאו"א מבנ"י, וא"כ, כאשר הכה"ג נכנס לקדש הקדשים, אינו נכנס לבדו, אלא לוקח עמו את כאו"א מבנ"י. ועפ"ז מובן שביוהכ"פ נמצא כאו"א מישראל במעמד ומצב דיחוד גמור עם עצמות ומהות, "ישראל ומלכא בלחודוהי". והנה אמירת הוידוי היא בכל תפלה ותפלה מהתפלות דיוהכ"פ, זאת אומרת, שבכל תפלה הרי הוא מתעלה למעמד ומצב נעלה יותר בהענין ד"הרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", ולכן צריך להיות אמירת הוידוי בכל תפלה, גם בנוגע לענינים אלו שבעת התפלה הקודמת לא נחשבו עדיין לענין של חטא, כי לגבי הדרגא הנעלית שהגיע אלי' בתפלה זו, נחשבים גם הם לענין של חטא. זאת אומרת: בתחילת העבודה דיוהכ"פ נמצאים בני" במעמד ומצב נעלה ביותר, ולכן, "בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה אנו מתירין להתפלל עם העבריינים". ובכל תפלה ותפלה מתפללות היום מתעלים הם לדרגא נעלית יותר, עד שמגיעים לתכלית העילוי דיוהכ"פ – בעת תפלת נעילה, שאז ננעלים כל השערים, ומסתיימת כללות העבודה דיוהכ"פ.

דין הטועה בתפלת העמידה – ראה בטבלא שבסוף הלוח. אחר עלינו וקדיש יתום: ארבעה מזמורי תהילים א"ד, קדיש יתום. ואח"כ [בציבור] כל התהילים (מתחילתו).

קריאת שמע על המטה כבכל שבת ויום טוב. ברוך שם וכו' בקול רם. אין אומרים תחנון ועל חטא. קודם השינה מזמורי תהילים: קדוה קלב. לא יתעטף בכרים וכסתות ועכ"פ לא יכסה רגליו.

יום שני, יו"ד תשרי, יום הכפורים

בבוקר משכימים לקום. נוטל ידיו רק עד סוף קשרי אצבעותיו ולא יכוון להנאת רחיצה. כהנים העולים לדוכן נוטלים ידיהם (בבוקר ולפני נשיאת כפים³⁰⁶) עד פרק הזרוע³⁰⁷.

מנגב ידיו ומעביר המפה (המגבת) על גבי עיניו להעביר מהם חבלי שינה. היו עיניו מלוכלכות מותר להעביר הלכלוך. אין שוטפים הפה.

אין מברכים שעשה לי כל צרכי (עד למחר). ברוך שם וכו' בקריאת שמע קטנה בקול רם. וכן בתפלה.

סוף זמן קריאת שמע: 9:44.

פשט טליתו ובא ללבושה אחר כמה שעות³⁰⁸ צריך לחזור ולברך עלי'. פשטה על דעת לחזור וללבושה לאלתר אינו צריך לחזור ולברך. ואפילו פשטה על דעת שלא לחזור וללבושה לאלתר כי אם לאחר כמה שעות, ואחר כך נמלך לחזור וללבושה לאלתר, אם נשאר עליו טלית קטן אינו צריך לחזור ולברך³⁰⁹.

אחרי חזרת הש"ץ אבינו מלכנו. י"ג מדות ג"פ ורבש"ע בעת פתיחת הארון.

306 (ראה קובץ דברי תורה כפ"ח חו' ה ע' 43 (ומשם, באוצר מנהגי חב"ד תשרי ע' ריו) – מפי השמועה (וכדעת הקיצור ש"ע סי' קלג ס"ד). וצ"ע מלקו"ש ח"ט ע' 386 באם יטלו לנ"כ לסירוגין". וראה שקו"ט בזה בקובץ הערות הת' ואנ"ש כפ"ח גל' קעב (כ"ד טבת תשנ"ח). 307 (וכן הלוי' שנוהגים שנוטלים ידיהם קודם שיוצקים מים על ידי הכהנים מותר להם ליטול ביום הכיפורים (כיון שאינם מתכוונים לתענוג), אבל לא יטלו אלא עד קשרי אצבעותיהם ולא יותר. 308 באג"ק ח"ג ע' רי ואילך משמע שהשיעור הוא יותר מ"ב או ג' שעות". ובחידושים וביאורים בש"ס ח"ג ס"כ נעתק מכתב הג"ל בשינויים (ועיבוד), ושם כתבו דליכא בזה שיעור קבוע, ותלוי בכאו"א כמה זמן מעוטף בטליתו (ומ"מ ה"ז יותר מב' או ג' שעות). וכ"מ קצת בגוף המכתב.

309 בשערי תפלה ומנהג אשכנזי ח"א סי"א ר"ל ולחדש שבכל מקום שחזור ולבוש מחמת מנהג א"צ לברך שוב, דליכא דין הפסק בכה"ג. וכן ביו"כ שמוכרח ללבוש שוב לתפלה (וראה סברא כע"ז במשנ"ב ס"ח בבה"ל ס"ד ד"ה וי"א לגבי מרחץ שמוכרח לחזור וללבוש בגדיו). ועפ"ז כתב לבאר הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע שלא בירך שוב על טליתו כשלבשו לסנדקאות. אבל סתימת כל הפוסקים אינה כן. ואדרבה, ראה בסק"ש תרצ"ב ע' 3 שכ"ק אד"ש נשאר בצ"ע בהנהגה הג"ל. ומה שהעמיס שם באו"א – הרי לפי פירושו העיקר חסר מהספר שם. וראה ביאור הדברים אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תקיב.

מוציאין שני ספרים וקוראים בראשון בפרשת אחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה'. ועולים ששה גברי. ומפטיר קורא בספר שני בפינחס ובעשור לחודש, ומפטיר בישעיה ואמר סלו סלו עד כי פי ה' דבר, לפי שבפרשה זו נתבאר ענין תשובה ותענית.

להשלים מנין מאה ברכות³¹⁰, יכוון לברכות העולים לתורה ולברכות המפטיר. ואף ששמע הברכות, אם יש לו מיני בשמים, יריח בהם למלאות מנין הברכות. אפשר לברך על הבשמים כל פעם לאחר היסח הדעת³¹¹.

אחר קריאת התורה והפטרה: הזכרת נשמות. [אפשר לומר יזכור גם ביחיד³¹²]. מדייקין³¹³ לאחוז בעץ החיים בעת אמירת יזכור³¹⁴.

נוהגין להזכיר נשמות ביום הכיפורים ונודרים צדקה בעבורם לפי שהמתים יש להם ג"כ כפרה ביום הכיפורים³¹⁵ וכשנודרים צדקה בעבורם מועיל להם לכפר בעדם לפי שהקב"ה בוחן לבות ויודע שאלו היו בחיים היו גם כן נותנים צדקה.

יש לו אב ואם – יוצא מבית הכנסת בעת יזכור. ונהגו לסגור הדלת. בשנת האבילות נשאר בבית הכנסת, אבל אינו אומר יזכור.

מזכירים שם הנפטר ושם אמו³¹⁶. ובר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ו: מ'זאגט דאך אויך יזכור פאר די נשמות שאינם צריכים כפרה, ווי ס'איז ידוע מנהג החסידים דערמאנען אויך דעם רב'ן דעם שווער, און אויך די רביים שלפניו פאר די וואס האבן זיי געקענט, וואס דאס טוט אויף פאר דעם וואס זאגט דאס, מ'מוז אבער אויך זאגען אז דאס איז נותן כח אויף פאר די וועמען מ'איז מזכיר, כנוסח אמירת ההזכרה.

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ח: נהוג באמירת יזכור לנדב לצדקה, באופן סתמי או גם לפרש הסכום, נהרא נהרא ופשטי'.

אומרים אב הרחמים. "אב הרחמים" – אם יאמרו גם אלו שאין מזכירים נשמות – איז ווי זיי ווילען. דאס איז הזכרת נשמות פון א כלל, ולכן אין אומרים ביום שאין אומרים תחנון. אבל ביום שמזכירים נשמות פרטיות – גם זה יוכלו לומר.

במוסף: כורעים³¹⁷ 4 פעמים (בעלינו ובסדר העבודה כמפורט במחזור). מכים על החזה באמירת וידוי שבסדר העבודה.

ברכת כהנים. כשאומרים תיבת יברך – המתברך ראשו באמצע. ה' – מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך – באמצע. יאר – לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום – ראשו באמצע. אמירת רבש"ע – בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע.

310) בסדר התפלה, מברכים רק 66 ברכות במשך יוה"כ"פ.

311) והיינו במלך ושוב רוצה להריח. וגם אם דעתו להריח אח"כ – יכול לברך שוב אח"כ אם הוא בהפסק גדול של כמה שעות. ולכל הדעות יכול לברך בישן ביתינים, או יצא יציאה גמורה לעסקיו, וכן אם יצא ממקומו בנתיים וכשחזר הביאו לו בושם חדש אפי' הי' דעתו עליו כשבידו. וכן אם מברך על סוג אחר לגמרי, כגון שמברך על עשבי בשמים, ולפנ"ז בידך על עצי בשמים (וכן איפכא. אמנם, לא יחזור ויברך על דבר שברכתו מיני בשמים מחמת ספק כגון צפורן שקורין נעגל"ך, אם בידך לפנ"ז על עצי בשמים). וראה פרטים בשו"ת באתרא דרב סי' יא' תרנו.

312) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס.

313) ראה סה"ש תש"ה ע' 20. אג"ק ח"ג ע' רכ. ר"ד בעת הסעודה דיום אחש"פ תשכ"ט.

אמנם, מפי השמועה במעשה רב, שבידו"כ כשלא עלה למפטיר, מאז שנת תשל"ט ואילך, לא נהג זה ונשאר על מקומו. (ולפעמים גם בשנים שלפנ"ז נשאר על מקומו), משא"כ בשאר זמנים שאמרו יזכור שעלה למפטיר.

ולכאורה פשוט שאין הכוונה לכל הקהל, שהרי ל"ש במציאות. וגם יש בזה משום טירחא דציבורא, ולפעמים – גם אינו כבוד הציבור. ובכ"מ שהחזן מחזיק הס"ת (ראה בפמ"ג סי' קמא במ"ז סק"ג, הב"ד במשנ"ב סי' קמו בשעה"צ סק"ח. וראה ס' מטעמים פט"ו).

314) אבל אין מדייקין שמי שצריך להזכיר נשמות עולה לתורה באותו יום.

315) ועל כן הוא נקרא כיפורים לשון רבים לחיים ולמתים.

316) כ"ה בסידור תורה אור. וכ"ה באג"ק מתאריך י"א ניסן תש"ט (נתפרסם בקובץ העו"ב ש"פ תשא תש"ע). וכ"ה בהערת כ"ק אד"ש לסידור תהלת ה' מהדורת תש"ז. וראה ר"ד בעת הסעודה ליל ב' דחגה"ש תשל"ו. וכ"כ בכה"ח סרפ"ד סקל"ז ע"פ הזהר (ח"א לו, א). משמרת שלום קודיננו מהדו"ב ס"י ס"ו. ועוד.

317) פרטים בנוגע לאופן הכריעה – ראה לעיל בלוח יום א' דר"ה ובהערה.

כשמנגנים ל"וישם" אומרים רבוש"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם... אלישע. ל"שלום" וכשם... לטובה. כשאומרים "שלום" – אומרים "ותשמרני ותחנני ותצני". אדיר במרום אומרים אחר עניית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

אחר מוסף אין אומרים אין כאלקינו (עד לאחר נעילה).

תהילים היומי ומזמורי תהלים קלג-קמא. קדיש-יתום. שש זכירות.

בין מוסף למנחה – מפסיקין. אם באפשרי לכל הפחות שלשה רבעי שעה.

הלכתא למשיחא³¹⁸: מקריבים ביום זה – 2 תמידים כבכל יום. וגם, קרבן מוסף של יום הכפורים (שבפ' פינחס) – פר ואיל [והוא נקרא גם בשם איל העם], 7 כבשים לעולה ושעיר לחטאת (הנעשה בחוץ ונאכל לערב). ולעבודת היום (שבפ' אחרי) – פר ואיל משל כהן גדול, ושעיר לה' (חטאת הנעשה בפנים ונשרף) סך הכל 15 קרבנות וגם שעיר המשתלח לעזאזל [וכל סדר עבודת יום הכפורים כמפורט בנוסח התפלה].

עבודת כל חמש עשרה בהמות אלו – וכן שאר העבודות של יום זה – אינה אלא בכהן גדול בלבד.

עכשיו נהגו כל ישראל לאסור תיקוני מאכלים למוצאי יו"כ. (לאדם חלוש יש להתיר מזמן מנחה קטנה ולמעלה (4:07 לערך) וכדאי ליתן קצת מהאוכל לקטן).

במנחה: וידבר וקטרת. אין אומרים אשרי ובא לציון, ולא ואני תפלתי.

קריאת התורה (בסוף פרשת אחרי) ומפטירים ביונה. העל' במפטיר יונה סגולה לעשירות ונותנת כח לתשובה³¹⁹. אחרי חזרת הש"ץ: אבינו מלכנו, קדיש תתקבל, לדוד ה' אורי, קדיש יתום. אין אומרים עלינו. משניות וקדיש דרבנן לאבלים – רק אחרי נעילה³²⁰.

טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים, ואינו משלים בנעילה. נרדם בשינה ונתעורר סמוך לצאת הכוכבים יתפלל מנחה תחילה אף שיתכן שיפסיד זמן תפילת נעילה. עבר צאת הכוכבים אינו יכול להתפלל נעילה ואין לה תשלומין בערבית³²¹.

נעילה: קרוב להתחלת השקיעה. "עכשיו הוא גמר החתימה ואנו צריכין לבקשת רחמים, ואם לא עכשיו אימתי".

תפלה זו היא בתענית ציבור כנגד נעילת שערי היכל שבמקדש שהיה אחר הדלקת נרות של בין הערבים כעבד הרוצה לצאת מן המלך ומקודם שיצא הוא מבקש פרס ומנת המלך ויוצא ונועל השער

318 (318) בנוגע להקרבנות קרבנות אם יבוא משיח בסמיכות ליו"כ (בנוגע להתענית בשה"ש תשמ"ט ע' 12. ובארוכה בשיחת עיו"כ תשנ"ב [תורת מנחה תשנ"ב ע' 57]) – ראה לקו"ש ח"ח ע' 56 הע' 42 (אם הקריבו קרבנות בחנוכה ביהמ"ק בימי שלמה).

319 (הנהגה בתקו"ז תכ"א (ז), ב) משמע שלעמ"ל יתבטל גם יוכ"פ ככל המועדים. וכ"מ במדרש משלי פ"ט, ב (ילקוט שמעוני משלי רמז תתקמד) שרק לר"א יו"כ ג"כ אינו בטל. (וראה בארוכה בד"ה להבין מרז"ל כל המועדים תשט"ז). וכן פי' בכסא מלך וברמ"ק לתקו"ז. וכ"ה בבאר לחי רואי שם. וראה שער ישכר מאמרי חדש תשרי מאמר יום הקדוש ס"ב שכ"ה בנוסח הנני מעני. בבית הכפורת דיני כל נדרי (הוצאת תשס"ד) דבהכי תליא הג' אם לומר עד יו"כ הבע"ל. וראה ד"ה על כל תש"ג (סה"מ מלוקט ח"ה ע' קפט) בהערה 9. ובדע"ת או"ח סוסי' תרפו דאולי הכוונה שם רק בזמן חינוך ביהמ"ק.

320 ויש שכתבו לפרש שירגישו תענוג בהעדר רפ"ד. והוא בברכ"י סי' קח במח"ב סק"ג ובה"ח שם סק"ב. תורת חיים סופר סק"ג לתקו"ז שם. וכ"כ פרי צדיק מוצאי יו"כ אות ב. ושם, שישאר רק ענוי דאכו"ש].

319 (319) וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תקפג. ושם, גם ע"ד הנהוג בכ"מ שהרבה קונים ביחד ורק אחד עולה.

320 (320) ולע"ע לא הצלחתי לברר מעשה רב אין ה' בשנת האבילות בתשמ"ט.

321 (321) כ"כ באלפסי זוטא לרמ"ע מפאנו ברכות רפ"ד. והוא בברכ"י סי' קח במח"ב סק"ג ובה"ח שם סק"ב. תורת חיים סופר סק"ג ד"ה כתב הפמ"ג. אבל בפמ"ג סי' קח במ"ז סק"ה כתב דבשכח נעילה משלימה בלילה ומתפלל שתיים של חול. ולכאורה תלוי בטעם שאין תשלומין למוסף, שאם הוא כמ"ש התוס' ברכות כו, א ד"ה איבעיא (ועוד ראשונים) משום שעבר זמנו בטל קרבנו (וטעם זה הביא אדה"ז בשו"ע סי' קח ס"ו). הרי תפלת נעילה רחמי היא ואינה במקום קרבנות, ויש לה תשלומין. אבל בכמה ראשונים הביאו עוד טעמים לזה שתפלת מוסף אין לה תשלומין, שהיא תפלה נוספת מחמת מאורע היום, או שאינה כמטבע שאר התפלות. ולדבריהם הה"נ לתפלת נעילה. וגם לדברי התוס', אין הכרח שלנעילה יש תשלומין, ש"ל דחידא מנו כמה טעמי נקטו, דהא מיירי רק לגבי מוסף. ואין בדינו להורות להתפלל תשלומין על יסוד דיוק שאינו מוכרח בסברת התוס', ולא שבקינן פשיטותא דשאר הראשונים מחמת דיוק זה. והעיקר, דכללא קייל"ן בכ"מ שסב"ל. וגם אפ"ל שיצא בתפלת ערבית גופא עבור נעילה – ראה להורות נתן דלקמן.

וראה מזה גם שו"ת יבי"א ח"ה או"ח סנ"ד. שבה"ל ח"ד ס"ג. ח"ו ס"פ. ח"י ס"ז סק"ה. להורות נתן ח"ה סי' מי"ב. ועיי"ש עוד כמה טעמים לפטרו מתשלומין. רבבות אפרים ח"א סתי"א.

אחריו. ויש אומרים, שמה שנקרא תפלת נעילה היינו לפי שמתפללין אותה בסוף היום והיא גמר תפלות של היום ומתפללין אותה סמוך לנעילת שערי שמים שנועלין אותם בגמר התפלות.

"החמשה תפלות דיום הכפורים הם כנגד חמשה דרגות שבנשמה, נפש רוח נשמה חי' ויחידה, דג' תפלות הראשונות הם בנר"ג ותפלת מוסף דיום הכפורים היא בחי', והגילוי דיחידה הוא (בעיקר) בתפלת נעילה. ולכן נקראת בשם נעילה, כי אז ננעלים כל השערים וגם נבראים הכי עליונים (ואפילו נאצלים וכו') אין יכולים ליכנס, ישראל ומלכא בלחודוהי"³²². ובמקום אחר³²³: "ביוהכ"פ **אחת** בשנה", שבו נעשה הגילוי דבחי' **היחידה** שבנפש, ובפרט בתפלת נעילה, תפלת החמישית, כנגד דרגא החמישית מה"חמשה שמות (ש)נקראו לה", בחי' היחידה, וכידוע הפירוש ד"נעילה" שנועלים את כל השערים ונשארים רק ישראל והקב"ה לבדם – שהכוונה בזה היא לא רק לכלל ישראל בתור ציבור, אלא לכל יחיד ויחיד, שנמצא הוא והקב"ה לבדו".

פותחים הארון לפני אשרי. בקדיש: לעילא ולעילא מכל. חתמנו בספר וכו', מי כמוך אב הרחמים. וחתום לחיים טובים וכו', נזכר ונחתם לפניך וכו'.

בתורה אור³²⁴: ענין החותם הוא כמו לשון חותם שעל האגרת מבחוץ כדי שלא יקרא באגרת הזאת איש זר אשר אין רצונו שידע הכתוב שם. כך הוא החותם הזה מן הברכה וההמשכה אשר ימשיך... שהמשכה זו שהיא גלוי ההעלם תהי' רק בבחי' הקדושה לבדה ואין לזרים אתה חלק ונחלה ולכן החותם של כללות ישראל הוא בנעילת יו"כ שאז זוכים למעלה העליונה לפני הויה"ה תטהרו למעלה מבחי' הויה"ה כו' וכמ"ש במ"א.

בלקוטי שיחות³²⁵: מדייקים בהפיוט "שערי שמים פתח ואוצרך הטוב לנו תפתח" שאומרים בנעילה – לחבר "לנו" ל"טוב" – ראה ד"ה אנכי אנכי תרפ"ז³²⁶: ואוצרך הטוב לנו, תפתח... שיבורא בחסד פרטי שהוא הטוב לנו בטוב הנראה והנגלה גם למטה ממש³²⁷.

באבינו מלכנו: חתמנו בספר וכו'.

בד"ה יוגד לך תרצ"א³²⁸: ביוהכ"פ אחרי העבודה כל המל"ע בתשובה, היינו חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא, דהחרטה על העבר היא בתפלת מנחה והויודי דקודם יוהכ"פ... והסדר דיוהכ"פ הוא בהקבלה טובה על להבא... הנה ע"י התשו' דיוכ"פ ואחר כך בתפלת נעילה שאז הוא התגלות נקודת הלב שהו"ע נקודת היהדות שזהו"ע אמירת שמע ישראל הויה"ה אלקינו הויה"ה אחד שענינו הוא המס"נ בפועל, ואמירת הויה"ה הוא האלקים שזהו"ע היחוד הגמור, ואומרים פסוק זה ז' פעמים שהם ז' מדות, דכל מדה ומדה מכרת ומרגשת את האמת דהויה"ה הוא האלקים, והיינו דההרגש הפנימי הוא גם מצד הגוף, אז דער גוף ובשר הגשמי דער הערט אויך דהויה"ה ואלקים כולא חד, ואז נעשה ההחלטה הטובה אשר מרגע זה והלאה יהי' כל עשיותיו לשם שמים, הנה מיד שורה עליו שמחה גדולה בהתלהבות עצומה וקירוב גדול בשייר וזמרה מעומק נקודת פנימי' הלב בשפיכות הנפש כבן המשתעשע עם עצמותו של האב שאין לך שמחה גדולה מזו, דהשמחה היא על העצם והמהות של האב שלמעלה מכל ענין, לא מיבעי ענין פרטי אלא גם ענין כללי שהוא מבוקש דבר, בדבר שחוץ ממנו, אבל כאן הנה השמחה היא על הקירוב הזה שהוא מתאחד עם מהותו ועצמותו של האב, והיינו דזה עצמו הוא המבוקש והתכלית, להיות האמת הוא דשניהם אחד ממש, וזהו"ע השמחה הגדולה והעצמית שבאה אחרי העבודה דיוהכ"פ ואחרי אמירת פסוקי המס"נ והיחוד [ובהמשך מבאר בארוכה ע"פ משל מהמלך ובנו שמתענגי' בעצם נפשם על הקירוב הגדול לאחר הריחוק].

(322) סה"מ מלוט ח"ה ע' כב. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1154 (ממאמר הנ"ל). ובכ"מ.

(323) סה"ש תש"נ ח"א ע' 90.

(324) פ' בראשית (ו, ג). ובסידור שער יוהכ"פ רג, ד: צ"ל בנעילה דיו"כ בחי' החותם בה"ג דעתיקא, כידוע שהוא ענין בחי' ההבדלה להבדיל ולהפריש האור שלא יומשך רק לסט' דקדושה בלבד, עד"מ כמו החותם הניתן על הכלי לשומרו שלא יקבל ממנו זר הבלתי ראוי, ולהגדיל השמירה עושים חותם בתוך חותם, וזהו בחי' נעילה כמו גן נעול אחותי כלה שמנעלת החיצונים כו' וד"ל.

וראה (באו"א) לקו"ת מסעי צא, סע"ד. שם צג, ג ואילך.

(325) חכ"ט ע' 526.

(326) סה"מ תרפ"ז ע' כא ואילך.

(327) וראה לקוטי דיבורים ח"א ע' נט. ד"ה באתי לגני תשכ"ב. ובשמועות וסיפורים (במהדרת תש"נ – ח"א ע' 159) מובא מהנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע כשעבר לפני התיבה בחגה"ס תרע"ט.

(328) סה"מ קונטרסים ח"א ע' קלו ואילך. סה"מ תרצ"א ע' מא ואילך.

.. וזהו אמירת לשנה הבאה בירושלים, דירושלים הכוונה יראה שלמה, דבאמת הנה כל אחד מישראל הוא ירא אלקים, אלא שהיראה היא בהעלם, ויראה שלמה הוא שהיראה באה בגילוי בפועל בקיום המצות, שזהו ירושלים, וזהו לשנה הבאה בירושלים, היינו דשנה זו הבאה, מרגע זו בכל משך השנה תהי' כל העשיות ביראת שמים, הנה מיד מתגדל השמחה בהתלהבות עצומה, ונקראת זמן שמחתנו בשמחה כפולה ומשולשת, הא' שהיא השמחה על הקירוב הפנימי והעצמי שבא אחר הריחוק, הב' שהיא שמחת הקב"ה בבנ"י שהקב"ה שש ושמח על כל א' ואחד מישראל בדוגמת שמחת המלך על פדיון בנו יחידו מהשב"י וקירובו העצמי אל עצמותו ומהותו, והג' שמחת ישראל על הקב"ה בג' עיניים הא' שיצאו מהשב"י והגלות, הב' שנתקרבו בקירוב עצמי ופנימי אל אבינו מלכנו, והג' שתמורת זה אשר בתחלה היו מלאי עון הנה עתה אנחנו מלאי מצות מה שנתרבו זכותינו.

בד"ה ביום השמע' צ"ת מ³²⁹: בעשרה ימים אלו יש כו"כ עליות, עד לתכלית העל' דיום הכפורים, וביום הכפורים עצמו תכלית העל' הוא בתפלת נעילה (בסיומו וחותרו של היום), וי"ל דבנעילה גופא – באמירת שמע ישראל (שהוא בסיומה וחותרו), וכדאיתא בשל"ה שצריך לכיין אז למסור נפשו על קידוש השם ונחשב לו הכוונה כאילו עשה בפועל [ואולי י"ל שהוא ע"ד מאמר הבעש"ט במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא].

אחרי פסוקי שמע ישראל, ברוך שם, ה' הוא האלקים – קדיש תתקבל עד דאמירן בעלמא ואמרו אמון, מנגנים מארש נפוליון. תקיעה אחת. סגירת הארון לאחר התקיעה. נוהגים שלא לתקוע עד לאחרי צאת הכוכבים. לשנה הבאה וכו'. סיום הקדיש.

קוה, פטום הקטורת, קדיש דרבנן ("לעילא" פעם אחת), עלינו, קדיש יתום, ט' מזמורי תהלים קמב"ק. משניות וקדיש דרבנן לאבלים.

לאחר צאת הכוכבים אסור במלאכה עד לאחר אמירת ברוך המבדיל או אתה חוננתנו בתפלה. איסורי עינוי כגון רחיצה סיכה ונעילת הסנדל מותרים מיד אחר שהוסיף מחול על הקודש. איסור אכילה עד לאחר הבדלה.

תפלת מעריב והבדלה, בקיטל וטלית, אבל כבוע (ולא רק בכיפה) והטלית על הכתפים. אתה חוננתנו. טעה ואמר ההוספות של עשי"ת בשמונה עשרה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מוצאי יום הכפורים

סיום הצום (לאחר הבדלה) בשעה 7:29.

אומרים גוט יום טוב.

קודם הבדלה נוטלים ידיים (גם הכהנים שכבר נטלו ידיהם לפני נשיאת כפים) שלש פעמים לסירוגין עד פרק הזרוע אבל בלא ברכה, ורוחצים הפנים והפה³³⁰.

הבדלה – יין ("בורא פרי הגפון"), נר ("בורא מאורי האש")³³¹, המבדיל (בין קדש לחול").

329) סה"מ מלוקט ח"א ע' שעב.

330) וראה הנסמך בשו"ת באתרא דרב ס' ה'תשסט.

331) והמנהג להסתכל בצפרניים.

(והנה, לכאור' אין טעם בדבה, שגם אם נאמר שטעם ההסתכלות בצפרנים הוא בכדי שיאותו לאורו, לראות שיוכל ליהנות לאורו – הרי הברכה אינה על ההנאה מהאור אלא "להראות שיום זה הוא מקודש ששבת מהאור" (שו"ע אדה"ז סתרכ"ד ס"ה). וכש"כ להטעם שהוא לסימן ברכה, שזהו רק בתחילת השבוע. וגם את"ל שהוא כברכת הנהנין (ראה בערוה"ש שם ס"ב), וכל' אדה"ז (שם ס"ד – ע"פ פירש"י פסחים נד, א) "לפי שהוא דבר חדש שלא נהנה ממנו בי"כ שאסור בהבערה" – ההנאה היא מה שכעת מותר בהבערה, ולא ההנאה מגוף האור. וי"ל שהרי צ"ל נר העשוי להאיר ולא לכבוד, אף דאין כאן הטעם דמוצ"ש דומיא דאדה"ר (שכיון שיצא שבת התחיל ממש בחושך – ראה ב"ח סרח"צ. משנ"ב שם בב"ה ס"א במוסגר). ועכ"ל שגם העשוי לכבוד אינו בגדר "מאורי האש" (ובערוה"ש סרח"צ ס"ד): דכיון שהברכה היא על האור שמאיר לנו לצרכינו בעינינו שיהיה אור כזה). והנה"נ בנוגע לזה שצ"ל שיאותו. (אבל י"ל שמה שצ"ל במוצאי"כ להאיר – ה"ט שאם הוא לכבוד אין הוראה בהשתמשות עתה שנאסר לפני"כ ביו"כ בשימוש, שמה שלא השתמש בו ע"ע הוא מחמת שהוא רק לכבוד).

ולמעשה, הפוסקים סתמו ולא חילקו.

ובל"א, בכדי שיהא להאיר דוקא, עדיף להסתכל בצפרניים, דהנה חקרוה שרים בנר דידן שנעשה למצוה מ"ט שרי (ראה פת"ש איסורין סרח"צ), שהרי לא נעשה להאיר כלל, ומיד אחר הבדלה מכיין הנו. ויש ש"ל שכשמתכנין בצפרניים הו"ל להאיר לאותה שעה. ובערוה"ש

כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע היה מקפיד להבדיל בעצמו במוצאי יום כיפור³³².

בכל מוצאי שבת, אם אין לו אור אין צריך לחזור אחריו כדרך שצריך לחזור אחר שאר מצות. אבל במוצאי יום הכיפורים, יש אומרים שצריך לחזור אחר ברכת האור (לפי שהיא כברכת הבדלה שמברך להקב"ה שהבדיל לנו זה היום משאר יו"ט שנאסר בו להבעיר אור עד עתה בלילה).

מברכים דוקא על נר ששבת (=ששבת ממלאכה, והיינו שדולק מערב יום הכיפורים, ושבת ממלאכה כל יום הכפורים, כדי להראות שיום זה הוא מקודש ששבת מן האור) ומן הדין מותר לברך גם על נר שהודלק מהאור ששבת. ומכל מקום טוב להחמיר לברך על אור ששבת מבעוד יום ממש, ובתנאי שהנר עשוי להאיר ולא לכבוד. בפועל נוהגים להדליק עוד נר מהנר ששבת בביתו ומברך על שניהם.

נשים (שאינן יכולות לחכות לבעליהן) יכולות להבדיל בעצמן (ויכולות להבדיל על מיץ ענבים או חמר מדינה כגון תה או קפה), ואם אינן יודעות להבדיל, מותר להם לשתות מים לפני הבדלה, ובמקום הצורך – סודה, ואפילו תה וקפה בלי סוכר ובלי חלב³³³.

דין מי ששכח ולא הבדיל ונזכר אחר שאכל או ברך – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

איש שכבר הבדיל אינו יכול להבדיל עבור נשים. באם רוצה להבדיל אח"כ עבור אשתו, יכוון שאינו רוצה לצאת בהבדלה שבביהכ"נ.

באם בדעתו לאכול לחם או מזונות מיד אחר הבדלה, ונמצאים על השולחן בשעת ההבדלה, יש לכסותם.

ברכת בורא פרי הגפן על יין הבדלה פוטר שאר משקים מברכה ראשונה ואחרונה, אם היו לפניו על השולחן כשבירך בפה"ג או שהי' אז בדעתו לשתותם, אף שלא נתכוון לפוטרם בפירוש. אם לא היו לפניו כשבירך בפה"ג וגם לא הי' אז דעתו עליהם, צריך לברך על המשקים שהכל, אבל נפטרים בברכת על הגפן.

המבדיל על היין לפני סעודתו, ושתה כשיעור, כיון שאין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה צריך לברך אחריו ברכת על הגפן לפני סעודתו (אא"כ יברך ברכת המזון על הכוס). ואם שכח ולא בירך לפני הסעודה יברך בתוך הסעודה לפני ברכת המזון. אבל אחר ברכת המזון לא יברך עוד.

אחרי הבדלה, קידוש לבנה – בחגירת אבנט ובסידור. [בנוגע אכילה לפני קידוש לבנה – ראה בהערה³³⁴].

בר"ד משיחת שמוח"ת תש"נ: "זה עתה התפלל תפלת נעילה. . . עד לסיומה באמירת "אבינו

סרח"צ ס"ה כתב גם ב"ז, שבאמת כוונתו להאיר לשעתה והיינו לשעת ההבדלה. ועי"ל, שכל שנעשה לשם מצוה נקבע שהוא בגדר עשוי להאיר ובהתאם להחייב (ראה ע"ד" ערוה"ש שם), ודוגמא לדבר – בטליתות של מצוה שלנו שאינן להגן (ראה ד"מ ס"י סק"ו. שו"ת מהר"ם שיק א"ח ס"ה. קובץ שיעורים ח"ב סכ"ג), או סוכות שלנו העשויות למצוה ולא לצל (וראה אצלנו בשו"ת באתורא דרב ס' יתקעה. וש"ר מ"ש" ע"ד" להשוות הגידונים הגרש"י זיון בקובץ בתורת א"י שנה ט ח' א' ע' ז). ובסוגנו אחר, שהעיקר שלא חל עליו שם נר אחר. ומפורש בראב"ן ברכות ס' קפח שנהגו להאיר נר לצורך הברכה, אף שבדאי הי' להם אור בלא"ה משאר נרות. וכ"ה באר"ח בשם התוספות, הובא בב"י רס"י רחצ ובש"ע שם ס"ב, להדליק נר אחר לצורך הבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית. וכן המנהג לברך על נרות שהודלקו לכבוד יו"ט (ודלא כשו"ת צ"א ח"ד"א סמ"ב סק"ב). וצ"ל, שבאור ההאיר, והכבוד אתיא ממילא, וזהו כבודו שמאיר בבית. [כן להעיר שלכמה דעות צ"ל "להאיר בלבד". וכ"פ אדה"ז סרח"צ ס"ח. ולכא"ו הטעם דומיא דאדה"ר. ויל"ע לפ"ז במוצאי יו"ט].

ואם נאמר שיש להסתכל בצפרניים גם במוצאי יו"כ – לכא"ו הי"ז שייך גם בנשים, ודלא כשאר מוצ"ש (דל"ש כאן הטעם שבקצוה"ש סצ"ו בדה"ש סק"ב), אא"כ נאמר שגם לטעם שיותו לאורו ל"ש ד"ז אצל השומעים הברכה, שהעיקר שהמוציא נהנה מהנר (כ"ה בתשו"ג מוסאפיה ליק סמ"ט, ושע"ת ס' קג. רי"ף גיאת ה' הבדלה. אהל מועד דיני הבדלה נתיב ה). וכ"כ בחבל יוסף גנוי חיים סרח"צ ס"ד. ומה שנהגו גם השומעין להסתכל בצפרניים – הוא מחמת שאר הטעמים.

ובנוגע לאבוקה (כבמוצ"ש) – בפשטות, ל"ש הטעם במוצאי יו"כ (ראה שלחן שלמה סרצ"ו ס"ב סק"ג בהערה א). אבל מצד נוסח הברכה "מאור" ל' רבים (ראה שם מזה) – לכא"ו שייך גם במוצאי יו"כ. וכ"מ בא"א מבוטשטש סתרכ"ד ס"ה. וכ"כ בשש"כ פס"ב סל"ז). (332) נת' בר"ד מוצאי יו"כ תשכ"ז. יום א' דחה"ס תשל"מ. מוצאי יו"כ תשל"א. ועוד שם, שבמוצאי יו"כ, אפשר ליתן משיירי היין לאחר לשתות.

(333) אבל להעיר מנמוק"ו ופי' ר"י מלוגיל פסחים קה, א שאיסור טעימה כולל כ"ד שראוי להבדיל עליו.

(334) פשטות הלשון בס' המנהגים משמע מהדעות שיש להדר לאכול לפני קידוש לבנה. וראה גם ר"ד דיוס א' דחג"ה תשל"ל. וכן נהגו עד תשל"א. אבל בפועל נוהגים כעת דלא כנ"ל. ולהעיר גם מאג"ק מוהרי"צ ח"ג ע' רכה.

מלכנו "שמע ישראל" וכו', כולל גם ההכרזה "לשנה הבאה בירושלים", והתקיעה גדולה שלפנ"ז. ובמעמד ומצב נעלה כזה – מהו החפזון והמהירות לאכול?!... צריך להשתדל ולפעול על עצמו שיהי' במעמד ומצב . . שבסיומו של יום הקדוש אינו חושב ע"ד אכילה ושתיה . . אכילתו היא . . "לשמה" מצד ציווי התורה "לך אכול בשמחה לחמך" מבלי לערב בזה ה"געשמאק" דהמאכל הגשמי". בת קול יוצאת ואומרת: לך אכול בשמחה. אוכלים ושמחים מפני שהוא קצת יו"ט. מרבים בסעודה ובהרחבה. טובלים פרוסת המוציא בדבש. מתעסקים בעשיית הסוכה. ורוב בני ישראל אינם נזהרים בזה במעשה בפועל³³⁵, ויוצאים ידי חובתם על ידי הדיבור על דבר זה (ובלימוד הלכות סוכה³³⁶).

הכנות לחג הסוכות

כל שמונת [תשעת] ימי החג חייב אדם להיות שמח וטוב לבב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה. כיצד משמחים? הנשים קונה להן בגדים ותכשיטים כפי ממונו [ואנשים וקטנים – כדלקמן בלוח לימי חג הסוכות].

לספק צרכי חג הסוכות בהרחבה לעניים.

עסוקים בבניית הסוכה וברכישת ד' מינים.

פרטי דינים בקשר לבניית הסוכה ורכישת ד' מינים – בלוח יומי ח"ב.

יום שלישי, י"א תשרי

תקנ"ג: הכנסה לחדר של אדמו"ר הצמח צדק ע"י סבו, אדמו"ר הזקן.

מחרת יום כפור נקרא "בשם השם" (ג"ט"ס נאָמען). משכימים לבית-הכנסת.

הימים שבין יום כפור לסוכות הם ימי שמחה שבהם היו מחנכין את המזבח בימי שלמה. ואין אומרים תחנון והשייך לזה. אין מתענים עד אחר אסרו-חג (חוץ מחו"כ ביום חופתם).

שכח ולא הבדיל במוצאי יום כיפור, נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו, וספק ברכות להקל³³⁷.

שכח ולא עשה סדר כפרות – ראה בהערה³³⁸.

יש לזהר להזדרז לשלם דמי הזכרת נשמות. ובכמה אגרות קודש הפליא אדה"ז בנוגע לחובת הזריזות בפרעון דמי הצדקה (נוסף לגדר "בל תאחר")³³⁹.

יום רביעי, י"ב תשרי

הילולא של הרה"ק ר' אברהם המלאך נ"ע.

יום חמישי, י"ג תשרי – "לכתחילה אריבער"

הילולא של כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע (מלכתחילה אריבער).

ליל ששי, י"ד תשרי

לא קידש הלבנה עד עכשיו, יקדשנה הלילה.

335) ובסה"ש תש"נ ח"א ע' 41: ואני בתוכם.

336) בענין כל העוסק בתורת בנין כאילו בנה, ואם שייך בלימוד הל' סוכה – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א' רצו.

337) ובמק"א הארכנו במשמעות דעת אדה"ז בזה.

338) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא' ש"ב.

339) ולהעיר מס' לקט יושר הל' צדקה (י"ד" ס"ע 40) שבעל תרומת הדשן לא אכל בשחרית באסרו חג עד ששלח דמי הזכרת נשמות לגבאים.

קיצור דיני שכחה וטעות

ראש השנה, צום גדלי, עשרת ימי
תשובה ויום הכיפורים תשפ"ד

טעות	נזכרה	הדין
הדלקת נרות - ראש השנה ויום הכיפורים		
בליל א' דראש השנה אמרה "להדליק נר של יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ^א
בליל א' דראש השנה אמרה "להדליק נר של יום הזכרון"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ^ב
בליל א' דראש השנה אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ^ב
בליל ב' דראש השנה אמרה "להדליק נר של יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק של יום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ^א
בליל ב' דראש השנה אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק של יום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ^{א1}
ביום הכיפורים אמרה "להדליק נר של יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום הכיפורים"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ^א
ביום הכיפורים אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום הכיפורים"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ^{א1}
בראש השנה שכחה ברכת שהחיינו	-	מכוונת בשעת קידוש
ביום הכיפורים שכחה ברכת שהחיינו	-	מברכת אחרי כל נדרי
קידוש - ראש השנה		
בליל א' דראש השנה שכח לומר "ויכולו"	לאחר שהתחיל בורא פרי הגפן	אומר על כוס בתוך הסעודה ^{א2}

הערות

- כל זמן שהנרות דולקות.
- אבל אינו מברך בורא פרי הגפן. אלא אם כן שבשעה שבייך על קודם הסעודה.

טעות	נזכר/ה	הדין
בליל א' דראש השנה אמר הנוסח של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקין, וחוזר ל"אשר בחר בנו" ¹
	לאחר שסיים הברכה ²	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ³ וקידוש
בליל א' דראש השנה לא הזכיר של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקין, וחוזר ל"אשר בחר בנו" ¹
	לאחר שסיים הברכה ²	חוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש ³
בליל א' דראש השנה הזכיר שבת וי"ט באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יו"ט בלבד	תוך כדי דיבור	חותם "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ³ וקידוש
בליל ב' דראש השנה אמר הנוסח של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ³ וקידוש
בליל ב' דראש השנה הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל ויום הזכרון" ¹
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש (השבת ו) ישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ³ וקידוש ⁴
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש (השבת ו) ישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ⁵

הערות

3. תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה (וחוזר ומברך בורא פרי הגפן³).

3. לאחר כדי דיבור. אבל תוך כדי דיבור אומר "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון" ויצא.
4. אבל אם חתם "מקדש" השבת וישראל ויום הזכרון, אם נזכר

טעות	נזכרה/ה	הדין
בליל ב' דראש השנה שכח להבדיל בקידוש	לאחר ששתה כוס הקידוש ⁵	מוזג כוס אחר ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה ²
	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא ⁵	מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה ²
	לאחר שבירך המוציא ⁶	טועם מיד ואח"כ מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה ²
	לאחר שאכל ⁵	מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה ²
	ביום שני של יו"ט	מבדיל מיד ⁷
אמר "המבדיל בין קדש לחול"	במוצאי יו"ט	יוצא ידי חובתו בהבדלת מוצאי יו"ט ¹
	לאחר כדי דיבור	אומר "המבדיל בין קודש לקודש" שומע הבדלה מאחר ⁸
שכח ברכת שהחיינו ⁹	כל היום	מברך מיד
בירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש	לאחר שאמרה "ברוך אתה ה'"	אומרת "למדני חוקיך" ¹⁰ וחוזרת ומברכת בורא פרי הגפן
	לאחר שאמר "אלקינו"	פוסקת וחוזרת ומברכת בורא פרי הגפן ¹¹
ברכת המזון – ראש השנה ולחולה (או קטן) ביום הכיפורים		
ביום א' דראש השנה שכח רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות" ¹⁰
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות" ^{11 12}
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון ¹³
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בסעודה שלישית: אינו חוזר ¹²

הערות

- שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ימים טובים לזכרון את יום הזכרון הזה בא"י מקדש השבת וישראל ויום הזכרון.**
11. אבל אם שכח גם יעלה ויבוא כולל שתייהם בברכה אחת כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ימים טובים לזכרון את יום הזכרון הזה בא"י מקדש השבת וישראל ויום הזכרון".
12. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.
13. וצריך לומר "יעלה ויבוא" שוב¹⁰.

5. אם שכח גם בתפלה חוזר ומתפלל¹⁰ ואינו הפסק בין קידוש לסעודה.
6. או בורא מיני מזונות על חמשת מיני דגן.
7. ואינו מברך ברכת הנר.
8. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה חוזר ומבדיל בעצמו וחוזר ומברך בורא פרי הגפן¹¹.
9. אפילו שכח רק בליל ב' של יום טוב.
10. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת".
- ואם שכח גם יעלה ויבוא מברך: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם

טעות	נזכרה/ה	הדין
ביום א' דראש השנה אמר יעלה ויבוא לפני רצה	קודם שאמר "ביום הזכרון הזה" ¹⁴	פוסק ואומר רצה ואחר כך יעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ¹²
ביום ב' דראש השנה וביום הכיפורים אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ¹²
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	בר"ה: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ¹⁵
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	לאחר שקיעה ביום ב' דר"ה וביוה"כ: חותם הברכה ואינו מברך "אשר נתן"
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בליל ר"ה: חוזר ומברך ברכת המזון ¹¹ בר"ה ביום¹⁶ וביוה"כ: אינו חוזר ¹²
הזכיר חג אחר ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	בר"ה: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ¹⁵
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בליל ר"ה: חוזר ומברך ברכת המזון ¹¹ בר"ה ביום¹⁶ וביוה"כ: אינו חוזר ¹²
	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ¹⁷
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר ל"ובנה ירושלים" ¹⁷
	לאחר שסיים "המחזיר שכנינו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית ³
מעין שלש - ראש השנה		
שכח ולא אמר "רצה" או "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"רצה" או "וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ¹⁸ ואינו חוזר ¹³

הערות

14. ואפשר שגם בנזכר אחרי שאמר "ביום הזכרון הזה", וגם אם סיים יעלה ויבוא, יש להדר ולומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא עוד פעם.
15. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לזכרון את יום הזכרון הזה בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון".
16. וביום א' דר"ה אם שכח גם רצה מברך: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ימים טובים לזכרון את יום הזכרון הזה בא"י מקדש השבת וישראל ויום הזכרון".
17. אם סיים ואמר "בונה ברחמי ירושלים" יצא.
18. אפילו ב"על המח" על פת הבאה בכיסנין וכדומה¹³. אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת יום טוב (ובר"ה - בליל ר"ה) במיני מזונות, חוזר ומברך "על המח"י".
19. אפילו אמר רק תיבת ברוך.

14. ואפשר שגם בנזכר אחרי שאמר "ביום הזכרון הזה", וגם אם סיים יעלה ויבוא, יש להדר ולומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא עוד פעם.
15. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לזכרון את יום הזכרון הזה בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון".
16. וביום א' דר"ה אם שכח גם רצה מברך: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ימים טובים לזכרון את יום הזכרון הזה בא"י מקדש השבת וישראל ויום הזכרון".
17. אם סיים ואמר "בונה ברחמי ירושלים" יצא.
18. אפילו ב"על המח" על פת הבאה בכיסנין וכדומה¹³. אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת יום טוב (ובר"ה - בליל ר"ה) במיני מזונות, חוזר ומברך "על המח"י".
19. אפילו אמר רק תיבת ברוך.

הדין	נזכר/ה	טעות
הוספות של עשי"ת		
אומר שיר המעלות	קודם שהתחיל ברכת יוצר אור ולא ענה ברכו	שכח שיר המעלות
אינו מפסיק לאומרו ואומר לאחר התפלה	לאחר שהתחיל ברכת יוצר אור ¹⁹ או לאחר שענה ברכו	
אינו מפסיק לאומרו בין קדיש לברכו ואומר לאחר התפלה	לאחר קדיש	שכח הש"ץ לומר שיר המעלות
אומרם במקום שנזכר אינו חוזר	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	שכח "זכרנו", "מי כמוך", "וכתוב", "ובספר"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חותם "המלך הקדוש" ²⁰	קודם שאמר "הקדוש"	אמר "הא-ל"
חותם "המלך הקדוש"	תוך כדי דיבור	אמר "הא-ל הקדוש"
חוזר ²¹ לראש התפילה ²²	לאחר כדי דיבור	
חוזר ²¹ לראש התפילה ²²	לאחר שהתחיל ברכה שלאחרי	
חותם "המלך הקדוש"	תוך כדי דיבור	ספק ²³ אם חתם "המלך הקדוש"
חוזר ²¹ לראש התפילה ²²	לאחר כדי דיבור	
חוזר ²¹ לראש התפילה ²²	לאחר שהתחיל ברכה שלאחרי	
חוזר ואומר	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	בראש השנה וביום הכיפורים שכח לומר "לדור ודור .. ובכן תן פחדך וכו'"
חותם "המלך הקדוש" וממשיך "אתה בחרתנו"	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
אומר "המלך המשפט"	תוך כדי דיבור	בחול: טעה ואמר "מלך אוהב צדקה ומשפט"
אינו חוזר ²⁴	לאחר כדי דיבור	
חוזר ל"המלך הקדוש"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	בליל א' דראש השנה ובשבת תשובה אמר "הא-ל הקדוש" בברכת מגן אבות
אינו חוזר	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	

הערות

- לחובה ושנייה בתורת נדבה²⁰. ואין תשלומין לתפילת מוסף ונעילה לאחר שעבר היום.
ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.
23. אם יודע בוודאות שאמר כל הנוסח מ"לדור ודור כו' ובכן תן פחדך כו'" (וכש"כ כשהתפלל מתוך מחזור) אינו חוזר²¹. אבל אם מסופק אם אמר כל הנוסח, חוזר.
24. אבל לאחר שעקר רגליו טוב שיתפלל עוד פעם בתורת נדבה וא"צ לחדש בה דבר.
25. וכן אם התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה

- 20.** אפילו שהיה יותר מכדי דיבור.
21. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון .. שיבנה וכו"²¹.
22. בר"ה במוסף - מתפלל תשע ברכות²². במוצאי ר"ה ושבת תשובה - אומר טוב "אתה חוננתנו". בצום גדלי' במנחה (וה"ה) בשחרית לש"ץ (-אומר שוב עננו. במנחת ערב יוה"כ ובתפילות יוה"כ - אומר שוב וידוי²³.
בתפלת שחרית בחול אם כבר חלץ התפילין - נכון שיניחם שוב²⁴.
אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. ואם טעה במנחה ביוה"כ מתפלל ערבית במוצאי יוה"כ פעמיים, ראשונה

הדין	נזכר/ה	טעות
תפילת העמידה – ערבית, שחרית, מנחה ונעילה		
ממשיך "בחרתנו מכל העמים וכו"	לאחר שאמר רק "אתה" ²⁵ של ברכת "אתה חונן"	התפלל ברכות אמצעיות של חול
גומר אותה ברכה ומתחיל "אתה בחרתנו" ²⁷	באמצע ברכה ²⁶	
פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"	לאחר שהתחיל רצה	
אומר יעלה ויבוא קודם מודים וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפילה ²⁸	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	
חוזר ל"אתה בחרתנו"	קודם "יהיו לרצון" השני	
חוזר ²¹ לראש התפילה ³⁰	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	
הזכיר שבת ור"ה: יצא²⁸	-	ביום א' דראש השנה התפלל כל התפלה של חול ³¹
לא הזכיר שבת ור"ה: חוזר ומתפלל של ראש השנה עם ההוספות של שבת	-	
ספק אם הזכיר שבת ור"ה: חוזר ומתפלל של ראש השנה עם ההוספות של שבת	-	
אינו חוזר ³²	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	ביום ב' דראש השנה התפלל כל התפלה של חול ³¹
הזכיר ר"ה: יצא²⁸	-	
לא הזכיר ר"ה: חוזר ומתפלל של ראש השנה	-	
ספק אם הזכיר ר"ה: חוזר ומתפלל של ראש השנה	-	
אינו חוזר ³²	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	ביום הכיפורים התפלל כל התפלה של חול ³¹
הזכיר יום הכיפורים: יצא²⁸	-	
לא הזכיר יום הכיפורים: חוזר ומתפלל של יום הכיפורים	-	
ספק אם הזכיר יום הכיפורים: חוזר ומתפלל של יום הכיפורים	-	
אינו חוזר ³²	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	

הערות

וידוי³¹.

אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. ואם טעה במנחה ביו"כ מתפלל ערבית במוצאי יו"כ פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה³². ואין תשלומין לתפילת מוסף ונעילה לאחר שעבר היום. ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ"ג.

31. ואם מסופק אם התפלל של חול או של יו"ט יש להסתפק אם יחזור ותפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויצא ידי חובתו.

אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונ" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.

26. בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.

27. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר אתה בחרתנו ונזכר אחרי שגמר "מלך על כל הארץ כו" לא יחזור.

28. כמובן, בתנאי שזכר לומר "המלך הקדוש" בברכת אתה קדוש. אם לא אמר "המלך הקדוש" חוזר לראש התפלה.

29. והסיח דעתו מלומר תחנונים.

30. בר"ה במוסף - מתפלל תשע ברכות³². ביו"כ - אומר שוב

טעות	נזכרה/ה	הדין
התפלל של שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו" ^{לב}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	ביום א' דראש השנה אומר יעלה ויבוא קודם מודים ^ל וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפילה ²⁸
	קודם "יהיו לרצון" השני	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ²¹ לראש התפילה ^{30 32}
	ביום א' דאש השנה לא הזכיר שבת	באמצע ברכה אמצעית
לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית		אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו" ^{לב}
לאחר שסיים ברכה אמצעית		חוזר ל"אתה בחרתנו"
לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹		חוזר ²¹ לראש התפילה ^{30 32}
ביום א' דראש השנה השמיט הזכרת שבת במקום א' באמצע הברכה	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר למקום שטעה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
ביום א' דר"ה: לא הזכיר שבת באמצע הברכה וחתם "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ^{לב}
	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"
ביום א' דר"ה: הזכיר שבת וראש השנה באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל ר"ה בלבד	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ³³

הערות

32. ואפילו הזכיר של יו"ט בעילה ויבוא לא יצא.

33.* בתפלת ערבית, נחלקו הפוסקים אם אפשר לצאת ע"י

33. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

שמיעת מעין שבע מהש"צ. ולכתחילה נכון שלא לסמוך על כך ולהתפלל עוד הפעם. ולמעשה, גם בדיעבד ששמע וכיוון לצאת

34. אם חתם "מקדש ישראל וכו'". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ

טעות	נזכרה/ה	הדין
ביום ב' דראש השנה וביום הכיפורים הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיק, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ³⁴ ל
התפלל תפלת מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיק, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שחתם הברכה	בשחרית: מסיים התפלה ועולה לו למוסף, ואח"כ חוזר ומתפלל שחרית
	לאחר שחתם הברכה	בערבית ומנחה: חוזר לאתה בחרתנו ³⁵ ומתפלל תפלת ערבית או מנחה
הזכיר שם חג אחר	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם "יהיו לרצון" השני	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ²¹ לראש התפילה ³⁰
ביום א' דראש השנה אמר "יום תרועה"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"או" א מלוך/מחול וכו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "מלך וכו"
	לאחר שחתם "המחזיר שכירתו לציון"	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ²¹ לראש התפילה ³⁰
מסופק אם אמר "או" א מלוך/מחול וכו" או המשיך "ותחזינה" ³⁵	קודם "יהיו לרצון" השני	חוזר ל"אתה בחרתנו" ³¹
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ²¹ לראש התפילה ³⁰

הערות

35. אם אינו מתפלל מתוך המחזור. יוצא ידי חובתו. אם חתם "מקדש השבת וישראל וכו'", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש" ישראל וכו" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר ל"אתה בחרתנו".
36. אבל עדיין אסור במלאכת אוכל נפש עד שיבדיל בין קדש לקדש.

טעות	נזכר/ה	הדין
ביום א' דראש השנה לא אמר פסוקי מוסף של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": חותם "מלך וכו' מקדש השבת וישראל ויום הזכרון", ואומר "ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף יום השבת הזה" קודם רצה
	באמצע רצה	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אומר "והשיב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף יום השבת הזה"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אומר "ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף יום השבת הזה" קודם מודים
	קודם "יהיו לרצון" השני	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון": חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁶	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון": אינו חוזר
לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון": חוזר ²⁷ לראש התפילה		
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש (השבת ו) ישראל ויום הזכרון/הכפורים"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה ²⁸
ביום א' דראש השנה חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ²⁹

טעות	נזכרה/ה	הדין	
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש וכי"	
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ¹⁸	
התפלל ברכות אמצעיות של חול או שבת	באמצע הברכה	פוסק מיד ומתחיל של ר"ה/י"ה כ"ב ³⁸	
	קודם "יהיו לרצון השני"	חוזר ל"אתה בחרתנו"	
בראש השנה התפלל תפלת ר"ה ולא מוסף	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ²¹ לראש התפילה	
	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ומפני חטאינו"	
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אם לא הגיע עדיין זמן מנחה חוזר ל"אתה בחרתנו" ³⁷	
	באמצע רצה	אם הגיע כבר זמן מנחה מסיים התפלה ³⁹	
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "המחזיר שכינתו לציון"	אם לא הגיע עדיין זמן מנחה חוזר ל"אתה בחרתנו" ³⁷	
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	אם הגיע כבר זמן מנחה מסיים התפלה ³⁹	
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אם לא הגיע עדיין זמן מנחה חוזר ל"אתה בחרתנו" ³⁷	
	באמצע רצה	אם הגיע כבר זמן מנחה מסיים התפלה ³⁹	
	ביום הכיפורים התפלל תפלת יום הכיפורים ולא מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ומפני חטאינו"
		באמצע רצה	אומר קודם רצה "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף"
לאחר שאמר "השם" בחתימת "המחזיר שכינתו לציון"		אומר "והשיב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף יום הכיפורים הזה"	
לאחר שאמר "השם" בחתימת "המחזיר שכינתו לציון"		אם לא הגיע עדיין זמן מנחה חוזר ל"אתה בחרתנו"	
לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹		אם הגיע כבר זמן מנחה מסיים התפלה ³⁹	
חוזר ומתפלל מוסף ⁴⁰		חוזר ומתפלל מוסף ⁴⁰	

הערות

טעות	נזכרה	הדין
בראש השנה אמר "ואת מוסף"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת מלכיות	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת מלכיות	אינו חוזר ²⁰
בראש השנה השמיט חלק מהפסוקים במלכיות זכרונות או שופרות	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לומר הפסוקים
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
בראש השנה השמיט כל הפסוקים במלכיות זכרונות או שופרות	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לומר הפסוקים
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אם לא אמר "ככתוב בתורתך", "וכן כתוב בדברי קדשך", "וכן נאמר ע"י עבדיך הנביאים" "אלוקינו וכו'" חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אם אמר²¹ "ככתוב בתורתך", "וכן כתוב בדברי קדשך", "וכן נאמר ע"י עבדיך הנביאים" "אלוקינו וכו'": אינו חוזר
בראש השנה אמר מלכיות זכרונות ושופרות שלא על הסדר	-	חוזר ואומרם על הסדר
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²²	חוזר ²² לראש התפילה
ביום א' דראש השנה הזכיר שבת וראש השנה באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל ר"ה בלבד	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ³³
ברכת ההפטורה		
ביום א' דראש השנה אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר ר"ה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה ³	חוזר לתחילת הברכה
ביום א' דראש השנה לא הזכיר של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה ³	חוזר לתחילת הברכה
ביום א' דראש השנה הזכיר שבת ויו"ט באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל ר"ה בלבד	תוך כדי דיבור	חותם "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה
	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
ביום ב' דראש השנה וביום הכיפורים אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר ראש השנה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה	חוזר לתחילת הברכה

הדין	נזכר/ה	טעות
חוזר לתחילת הברכה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	ביום ב' דראש השנה וביום הכיפורים הוסיף "ועל יום השבת הזה"
חותם "מקדש ישראל ויום הזכרון/הכפורים" ויצא ⁴² מ	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
אומר "מקדש (השבת ו)ישראל ויום הזכרון/הכפורים"	תוך כדי דיבור	חתם "מקדש ישראל והזמנים"
חוזר לתחילת הברכה	לאחר כדי דיבור	
אומר "מלך על כל הארץ מקדש (השבת ו)ישראל ויום הזכרון/הכפורים"	תוך כדי דיבור	השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה
אינו חוזר	לאחר כדי דיבור	
הבדלה במוצאי יום טוב		
מבדיל מיד	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	לא הבדיל
טועם מיד ואח"כ מבדיל	לאחר שבירך המוציא ⁴³	
מבדיל מיד	לאחר שאכל	
שכח רק במוצאי ר"ה: אינו מבדיל⁴⁴ שכח גם במוצאי שבת: מבדיל עד יום שלישי (בנוסח "בין קודש לחול") ⁴⁴	למחר	
מתקן ואומר "המבדיל" בין קודש לחול"	תוך כדי דיבור	אמר "המבדיל בין קדש לקדש"
שומע הבדלה מאחר ⁴⁵ מ	לאחר כדי דיבור	
תפילת העמידה - מעריב מוצאי יו"ט		
חוזר ל"אתה חוננתנו" ⁴⁵	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	שכח ולא אמר "אתה חוננתנו"
אינו חוזר ⁴⁶	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
טעה ואכל: חוזר²¹ ומתפלל		
עשה מלאכה: אינו חוזר⁴⁶		

הערות

42. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר לתחילת הברכה.
43. או "בורא מיני מזונות" על עוגה.
44. ואם מבדיל בצום גדלי' – יתן היין לתינוק.
45. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה יחזור ויבדיל בעצמו. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן³.
46. אבל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לחול.

טעות	נזכר/ה	הדין
צום גדלי'		
שכח השליח ציבור להוסיף עננו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	חוזר ואומר עננו ומתחיל שוב ברכת רפאנו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	אומרה ב"שמע קולנו" כיחיד המתפלל, וחותרם "העונה לעמו ישראל" בעת צרה ושומע תפלה" ⁴⁷ .
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפילה"	אומרה בכרבה בפני עצמה לאחר ברכת "שים שלום"
	לאחר שסיים חזרת הש"ץ	אינו חוזר
שכח היחיד ולא אמר עננו	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפילה"	אומרה (ללא חתימת הברכה) אחר "אלקי נצור" לפני "יהיו לרצון" השני
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	אינו חוזר
אחר שאמר "בכל עת צרה וצוקה" לא חזר לומר "כי אתה שומע תפלת וכו'"	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	חותם "שומע תפלה" ויצא ³⁰
סיים "בא"י העונה לעמו ישראל"	תוך כדי דיבור	אומר "שומע תפלה"
	לאחרי כדי דיבור	חוזר ומתפלל ברכת "שמע קולנו" ³¹
אמר עננו בין גואל לרופא בברכה בפני עצמו כש"ץ	-	אינו חוזר ואומר בשמע קולנו
במנחת ערב יום הכיפורים ובתפילות יום הכיפורים		
לא אמר הוידי	-	אומר אחר כך, אחרי תפלתו
לאחר יום הכפורים		
אמר "המלך הקדוש" או "המלך המשפט"	תוך כדי דיבור	אומר כתיקונו
	לאחרי כדי דיבור	אינו חוזר
אמר "זכרנו לחיים"	קודם שאמר "וכתבנו"	מפסיק מיד
	לאחר שאמר "וכתבנו"	גומר תפילתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה
אמר "מי כמוך"	-	גומר תפילתו
אמר "וכתוב"	-	גומר תפילתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה
אמר "ובספר"	קודם שאמר "ונכתב"	מפסיק מיד
	לאחר שאמר "ונכתב"	גומר תפילתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה

הערות

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

אשכנז וצרפת סע"ב). וכן מצינו בכ"מ (שבה"ל סרפ"ו. הפרדס לרש"י הל' ר"ה. סידור רש"י סי' קעז. תניא רבתי סע"ג) במה שא"א "ברכת מועדיך" בר"ה, דר"ה לאו מן הזמנים הוא. ומזה מובן גם בנוגע ליו"כ. ואדרבה, כתבו (שם) שהמנהג הל' לומר "ברכת מועדיך" בר"ה, אבל ביו"כ לא. [וכנ"ל, שא"א יו"ט מקרא קודש ביו"כ, משא"כ ר"ה נקרא יו"ט, וכמש"א בנוסח התפלה (מס' סופרים שם ה"ה)]. ויומתק לפמש"כ בבחיי (בא יג, ד - הובא בהגש"פ עם לקו"ט ומנהגים ד"ה מקדש) במה שאומרים והזמנים ולא והמועדים, שתלוי בזמני תקופות השנה (משא"כ בר"ה ויו"כ). [אבל ראה באו"א בכסא רחמים עמ"ס סופרים פי"ט ה"ז. יפ"ל ח"י או"ח סתפ"ז. וע"פ דא"ח - אוה"ת פינחס ע' אקצו. ושם, בנוגע לר"ה ויו"כ. פלח הרמון ויקרא ע' רמב. שם ע' רנב].

אלא שבשו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"י במה שאין אומרים "ברכת מועדיך" לא הביא ד"ז שאינו מן הזמנים. ואדרבה, כת"ש בטעם שאין אומרים "מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון" לפי שלא ניתנו לשמחה, ומ' שמצ"ע הוא בגדר מועדים וזמנים. (ולא כבלבוש שם ס"ח שא"א לפי שאינו מועד וחג. וכו"ה כבר בכל בו הל' ר"ה ס"ד: שלא מצינו בשום מקום שהיה נק' ר"ה מועד. וכ"כ במט"מ תשצו. ושם (וכן בלבוש) שבדברי קבלה נק' חג, ומקרא מלא: בכסה ליום חגנו. וברד"ק הושע ב, יג בשם רס"ג דמועדה קאי גם על ר"ה ויו"כ. וראה העמק שאלה שאילתא טו סק"י. וראה שו"ת חסדי אבות סט"ז). ועפ"ז אתיא כדעת הראשונים שבאמת כתבו לומר ברכת מועדיך מה"ט, לפי שנק' מועד. ולדין, הטעם כיון שלשון "ברכת מועדיך" שייך רק בג' רגלים, ולא מחמת שם מועד (ראה שו"ת עמק הלכה ח"ב סל"ט). וכדעת רב שר שלום (שהביאו ברא"ש ר"ה פ"ד סיד"ד) ד"מועדי ה"י אכולהו קאי (וכ"ה בראב"ן עירובין שם). וכן מוכח בכ"מ (ראה ר"ה ד, ב. וראה טו"א שם ד"ה ראב"י. שם לב, א. וכן בסוטה מא, א. ערכין י, ב - צויון בראב"ן שם). ומ"מ, להלכה קייל"ן שאינו לא חג ולא רגל (רא"ש שם. אדה"ז סתקצ"ט). ויש לחלק בין מועד לחג ורגל, כפשוטו. וראה בצרור החיים לרבינו חיים ב"ר שמואל הל' ר"ה בטעם שאומרים ותודיענו לפי שר"ה נק' יו"ט. [ומה שלא נת' כן בטעם שא"א חגים וזמנים לששון, מחמת ל' חג - י"ל בדוחק שהכוונה לבאר בעיקר בל' מועדים וזמנים]. אלא שלמעשה, מנהגנו שא"א גם פסוק אלה מועדי וגו'

א. בנוגע לר"ה - מצינו שר"ה נק' בשם יו"ט כדלקמן. **בנוגע ליוה"כ** - נחלקו הפוסקים אם עליה לחזור או שיצאה ידי חובתה. ולמעשה, אינה חוזרת. וספק ברכות להקל. ובברכת הבית ח"ב שער מ"ה בשערי בינה ס"ק לו שלכתחילה הנוסח הוא להדליק נר של יו"ט.

[והנה, אף שלדעת אדה"ז סתפ"ז ס"ב (ועיי"ש ס"א במוסגר) בתפלה צריך להזכיר שם יו"ט זה, הרי בהדלקת נרות אין קפידא בדבר, וכבכל יו"ט. ולכא"ו תלוי בשקו"ט אי יו"כ נק' יו"ט (ראה מס' סופרים פי"ט ה"ו שא"א יו"ט מקרא קודש. תו"כ פ"ח ה"ט. רמב"ם ריש הל' שבייתת יו"ט. וצ"ע במגדל עוז שם פ"ו ה"ז. שו"ע אדה"ז סתרי" ס"ה. ועוד. ולהעיר מכס"מ תפלה פי"ה ה"ב. אבל בכמה גי' בכת"י מפורט שם יו"כ בפ"ע. ולהעיר מל' הרמב"ם שם פי"ג ה"ח והי"ד. וראה כס"מ שם). ובלשון בנ"א ודאי נק' יו"ט, וכבסיוס מס' תענית, ובמכ"ש מעיר"כ. וראה רמ"א אור"ח סי' תקע ס"א. וראה הנסמן במועדי ישראל ימים נוראים סי' קצא. אנצ"ת ערך יוכ"פ. וש"נ. וסב"ל.

אלא, שגם אם נק' יו"ט - לכא"ו ל"ש מחתימה בנוסח מקדש השבת ביו"ט, אף דאיקרי שבת, שה"ז משנה ממתבע שטבעו (ובח"י סתפ"ז סק"א הוסיף לפי שנתכוון לשבת. אבל אדה"ז שם השמיט דבריו. וגם בח"י היינו רק שמשו"ה לא יצא גם כשחזר בו (תוכ"ד). אבל יש לחלק טובא, שהזכרת שבת לא משמע להו לאינשי דקאי ביו"ט. ובסגנון אחר, שאין ההקפדה שיהא באותו מטבע ממש, וכדמוכח בכ"מ [ולדוגמא, באמר "מקדש ישראל והמועדים" במקום "הזמנים" (ראה בית השואבה דיני ערבית של יו"ט סי"ז. אצבע קטנה קש"ג סכ"ד סוס"ז)], אבל בשינוי שכזה גרע טפי. וראה שו"ת אבני זכרון ס"ד, עיי"ש. אמנם, יתר על כן, מצינו בהשקו"ט בנוגע לר"ה כשאמר "מקדש ישראל והזמנים" ולא "יום הזכרון" - ראה בארוכה באות לח.

ולהעיר מהאסתפקתא בגמ' (עירובין שם) בנוגע לאמירת זמן בר"ה ויו"כ דלא איקרו רגלים. ובראשונים (מחז"ו שם. מעשה רוקח קמג. פי' ריבב"ן עירובין שם. פסקי רי"ד שם), דרגלים תרגומו זימנין, ור"ה אינו מן הזמנים ול"ש ברכת הזמן. אלא, דרבנן שוינהו כרגלים (תשו' ר"ג גאון - הובאה בראב"ה ר"ה סתקל"ד. ועוד. וראה תשובות ופסקים חכמי

בקיודש. (ראה שו"ת עמק הלכה שם).

ולכאור' צ"ל בכ"ז כעין מ"ש במחז"ו שם, ש"אינו חשוב לא מועד ולא זמן לקרותו כן בעיקר השם, ואע"פ שכלולין הן בכלל מועדות שבתורה וכו', מ"מ אינן חשובים זמן גמור לקרותם בעיקר השם לא מועד ולא זמן וכו' ואף מהטעם הזה אינו ראוי לקרותו חג, לומר בתפלה חגים וזמנים לששון וכו' שאין חותמין מקדש ישראל הזמנים וכו' למדת שאלו בלבד שם מובהק שלהם וזמן מועד אבל לא הנותרים". [וכדוגמתו, שחז"ל לא נק' יו"ט – ט"ז סת"ר ס"ח ס"א. מג"א סת"צ ס"א. שו"ע אדה"ז סת"פ"ז ס"ו. וכ"מ בריטב"א עירובין צו, א. שם מו"ק יט, א. ועוד. ועכ"ז מצינו לפעמים שנק' כן. וראה שו"ת הרשב"א ח"ה סרט"ו. ט"ז סת"רנ"ב סק"ג. מג"א סת"ע. וראה פמ"ג בא"א שם. וראה ערך השולחן להגר"י טייב סת"צ סק"ב. ועוד. ובחי' הריטב"א סוכה לח, א (הובא בבית מאיר סת"צ שם) בטעם שא"א את יו"ט מק"ק" שלא לזלזל ביו"ט ממש כיון ששונים בשמותם. וצ"ל שהוא שם המושאל וכינוי, ולא עיקר שמו].

ואיך שיהי', הכרעת האחרונים לחזור בר"ה כשאומר מקדש ישראל והזמנים.

ועדיין יש מקום ספק בנוגע לנדוד, בנוסח "יום טוב". ועכ"פ, ר"ה נק' בשם יו"ט בנוסח התפלה (וראה לקוטי מהרי"ח שיש שא"א את יו"ט מק"ק בר"ה, אבל נמצא הוא בסידור רע"ג, ברמב"ם ועוד) וכן אומרים הרחמן הוא ינחילנו (ראה יוסף אומץ סתתקס"ו. נוהג כצאן יוסף ע' רסד. שעה"כ פל"ד סק"ד. ר"ד ליל ב' דר"ה תשכ"ט. מחזור השלם לר"ה. אבל ראה מנהגי חת"ס פ"ז בהערות סק"ג. נועם מגדים להפמ"ג לג, ב. אלא שטעמם כיון שיי"א להתענות, ושאי"ב שמחה יתירה). משא"כ ביו"ט שלמעשה א"א את יו"ט מק"ק. ומסברא נראה שה"ז שינוי גמור.

ועדיין י"ל, דשאני בהדלקת נר שאין מעין המאורע מעכב (וילה"ע משלחן מנחם ח"ג ס"ע פג). ומה שהכרענו כהשיטות שאינה יוצאת בהדלקת נר של יו"ט כשאמרה "של שבת" – שאני התם שקילקלה. (ראה קובץ אור השבת יד ע' יט). ולהעיר ממג"א סר"ח סק"ג. וילע"ע. והארכנו בכע"ז בכינוס תורה חוהמ"פ תשע"ט].

וכשיו"ט של ר"ה חל להיות בשבת – ספק ברכות להקל. שיש כאן ב' סיבות המחייבות הדלקת נרות ולא קילקלה בברכתה. נתבאר בארוכה בכינוס תורה דחוהמ"פ תשע"ט.

ב. ספק ברכות להקל. שיש כאן ב' סיבות המחייבות הדלקת נרות ולא קילקלה בברכתה. נתבאר בארוכה בכינוס תורה דחוהמ"פ תשע"ט.

ג. ע"פ קו"א לשו"ע אדה"ז סרס"ג סק"ג וסק"ד. [וראה גם בקונטרס באתרא דרב חו' ג הע' 45 ואילך. והארכנו בזה בכינוס תורה חוהמ"פ תשע"ט. וצע"ק מש"כ מפי השמועה בס' הרב אשכנז].

ד. ולא יאמרנו בין ברכה (הגפן או ברכת קידוש) לטעימה מחשש הפסק. וראה שש"כ פנ"ב הערה פה. ובברכת הבית שמ"ו סי"ט ר"ל שאי"ב הפסק. אבל שוב חזר בו בלוח התיקון שבסוה"ס. וכ"ה בשו"ת שבט הקהתי ח"ג סי' ק, ודלא כמ"ש שם ח"ה סער"ד.

*ד. לכאורה י"ל דל"ד לתפלה דתליא בפלוגתא אם צ"ל הזכרה גם באמצע הברכה, והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' לקפב, עיי"ש באורך – דהכא לכו"ע לא יצא, וכבכל ברכה שבמטבע אורך כשאמר רק החתימה ושינה בפתיחה, וכפס"ד אדה"ז סנ"ט ס"א. אבל בתפלה ה"ז מדין הזכרת מעין המאורע, שהרי חובת תפלה אינה משום שבת ויו"ט, ובעצם ה' ראוי להתפלל י"ח ורק להזכיר של שבת, וכל שהזכיר המאורע באיזהו מקומן מקום לומר שיצא. אבל כאן כל עיקר הברכה הוא בשביל שבת ויו"ט, ולא בירך הברכה כהוגן. וכן מצינו לרעק"א סת"פ"ז ס"א לגבי הפטרה.

אמנם, מצינו שנחלקו הפוסקים בברכת מעין שלש על כמה מינים שלא הזכיר כולם בתוך הברכה, והצבנו ציונים לזה בדברינו שם. ואף בנדוד דמיא לה. והרי איכא למימר שטופס הברכה היא של שבת ורק שמוסיף להזכיר של יו"ט (או איפכא. ואכ"מ), וכל שקידש שבת ויו"ט בדברים על הכוס, וגם חתם כהוגן, עלתה לו. והה"נ לגבי הפטרה.

אמנם, אם לא הזכיר יו"ט באמצע ברכה גרע טפי שהרי צריך להזכיר שם חג פלוני, כאשר הארכנו שם.

ה. שהקידוש הפסק, כיון שאינו מענין הברכה שצריך לברך, ואינו בגדר קידוש כלל. ובקידש על כוס מים והי' בדעתו לשתות יין – ראה מג"א סרע"א סקל"ב ובשו"ע אדה"ז שם סכ"ח (ודלא כרעק"א שם בהגהות שם עה"ג. וראה הגהות רעק"א למג"א סרצ"ט סק"ו) – אין הקידוש הפסק, לפי ששם קידוש עלה, אלא שלא יצא יד"ח כיון שלא הי' על יין. ושו"י כסברא זו באפיקי מגינים סכ"ה בבאורים סקט"ז שהחסרון הוא מצד אחר. אבל הכא פטומי מילי בעלמא נינהו ואינו בגדר קידוש. וראה כע"ז

בשו"ע אדה"ז סרצ"ט ס"ט.

לפי שקידוש הוא מענין בפה"ג, לפי שללא קידוש אסור בשתי', או שכך התקנה (וע"ד ברכות אחרות שמסדרים על הכוס כברכת הנר ובשמים ושהחיינו), ובנדו"ז אינו בגדר קידוש.

וכ"ה בנוגע לטעות בנוסח הבדלה. ובפרט כשאומר "בין קדש לקדש" במקום "בין קדש לחול", דהוא שקר" (כל"ה המג"א סרצ"ט סק"ט).

וראה בשו"ת שבה"ל ח"ח סק"ח שמסתפק בטעה ואמר בין קדש לחול, שמא ההבדלה בין קדש לחול היא גם מענין הברכה, שהרי נמנית במנין ההבדלות. וראה עד"ז שש"כ פס"ב סכ"א. ויש להוסיף, שיסוד ההבדלה מצ"ע בין קדש לחול, אלא שטבעו חכמים לומר בדוקא בין קדש לקדש (ומה"ט יוצא יד"ח בשכח להבדיל במוצ"ש בהבדלת בין קדש לחול שבמוצאי יו"ט – ראה בלוח יומי לחג השבועות אשתקד (תשפ"ב) בהערה) ומ"מ כיון שלדינא לא יצא, לא חל עליו גדר הבדלה. ואף הם לא כתבו כך רק כמסתפקים. והבוחר יבחר.

1. דומיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה מש"כ לקמן גבי ברכת ההפטורה. ועד"ז הוא בתפלה, ראה להלן הע' לב – לד.

1*. ראה פמ"ג סתפ"ז בא"א סק"א שדייק כן מל"ה המג"א שם, דאל"כ מאי קמ"ל. וכדברי המג"א, כ"ה בבאה"ט סק"ב ובשו"ע אדה"ז ס"א.

ומשה"ק בכה"ח סק"א דמאי שנא משאר טעויות שיכול לתקן תוכ"ד כגון בנקיט כסא דשכרא ואמר בפה"ג, ותיקן ואמר שהנ"ב, וכנהנה רבות בשאר טעויות כיו"ב, וה"ט לפי שהיא בגדר הוספת שבח (ראה שו"ת הרשב"א סל"ה. רשב"א ברכות יב, ב) – צ"ל דשאני הכא שבחתי מקדש השבת וישראל וכו' ה"ז טופס דיו"ט (ור"ה ויר"כ) שחל בשבת ולא מינכרא התיקון. (וא"ש מה שבספה"ע בטעה וספר חמשה ונזכר תוכ"ד א"צ לחזור ולומר תיבת היום (ראה שו"ע אדה"ז סתפ"ט סכ"ב במוסגר – דהא ליכא ספירה ד"חמשה ארבעה", ומינכרא התיקון). ועוד, דשאני התם שעוקר חתימה הקודמת לגמרי, אבל כאן משתמש בתיבת "מקדש" שבחתימה הקודמת. וי"ל דוגמא לדבר במברך על פה"ע בנוסח "בורא פרי הגפן והעץ" שבודאי ה"ז שנינו מטבע. ועוד שהוא שקר גמור, שה"ז כאילו אומר שהיום שבת, וגרע משאר חתימה שמתקן תוכ"ד, ובל"ה הפמ"ג "ואין היום שבת". וראה באבודרהם סדר תפלות של חול ברכות המצוות ומשפטיהם, במה שאינו מזכיר ביו"ט שחל בחול שבת (וילה"ע גם מזה שמזכירים

ופשוט שאין מקום לומר שכיון שלחד מ"ד א"צ לשתות הכוס בכוס ש"ב (רק שלא תהא נראית ברכת בפה"ג לבטלה) שוב אי"ז הפסק – חדא שג"ז בפלוגתא תליא. ועוד שבקידוש (בשוונה משאר כוס ש"ב) ודאי חייב לשתות. ובלא"ה, כיון שבפועל שותה הרי זקוק הוא לברכת בפה"ג לפני'. ואין לומר דמייא למי שטעה באמצע ברכת הקידוש שאינו הפסק, דהתם עלתה לו ברכה זו לקידוש, שאין שיחה בדברים אחרים פוסלת ברכת הקידוש, וממילא אהני לי' גם לגבי ברכת היין. אבל כשכל עיקר ברכתו היא לבטלה כבנדו"ד, ה"ז הפסק גמור ואינו מענין ברכת בפה"ג, וכברכה שלא בזמנה. וכאשר הארכנו בכ"ז וכיו"ב במקורות ועיונים להל' יומית אות תרו. ואם נפשך לומר בסברא מחודשת שבבירך על המים אינו הפסק לפי שבפה"ג וקידוש כחדא מילתא נינהו, וכחדא ברכתא – דבר שזקוק ליסוד ובית אב בראשונים וקשה לחדש כן ללא מקור, ובפרט שד"ז לא יועיל לגבי ברכת הנר על נר שלא שבת ובשמים של ע"ז, ראה מקורות ועיונים שם – ל"ש לומר כן כשאין הקידוש עולה לו, ורק קידוש שאין פסולו בגופו אלא דבר אחר גרם לו שלא יעלה לו לחובה כיון שלא ה' על המים וכו', אבל כשעיקר הקידוש הוא שלא כמטבע שטבעו ה"ז ככל ברכה שלא בזמנה. ודומה למי שבירך שהחיינו באחש"פ – ראה מש"כ בקיצור דיני שחכה וטעות שיי"ל לקראת פסח השתא. וכן מי שבירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש – ראה מש"כ להלן הערה יג. וכן ראיתי שהעלה קבוצ' אור ישראל חו' מא' ע' סז (מטעם אחר). וי"ל גם בסגנון אחר, דשאני התם בקידוש על מים, שאותה ברכה בעצמה אינה יכולה להיות הפסק, וכל שתיקנו שיקדש אין הקידוש מהווה הפסק לגבי קידוש השני (וראה עד"ז בשש"כ פמ"ז הע' ריח בבירך ברכת היין ב"פ זאח"ז אם השני הפסק, אלא שיש לחלק דהתם אם נאמר שהוא הפסק יצטרך לברך אותה ברכה פעם שלישית. ועוד, דהתם דנים על ברכה השני' שתהא הפסק בין ברכה ראשונה לשת', אבל בקידוש על המים, השקר"ט על קידוש הראשון שתהא הפסק בין בפה"ג לשת'. וראה אצלנו במקורות ועיונים שם בגוף השאלה), משא"כ בנדו"ד שבירך ברכה אחרת לחלוטין. ואף שאין סברא זו עיקר, המסקנא שוה. ול"ד למי שטעה בספה"ע שנתעסק בדבר שבירך עליו אלא שלא עלה כהוגן (ראה שו"ע אדה"ז סתפ"ט סכ"ב), דהתם מיידי בברכת המצוות שנתעסק במצוה זו גופא. אבל כאן הטעם שאינו הפסק הוא

[וכבר העירו שצ"ע וביאור בדעת המשנ"ב, שמחד גיסא בסתפ"ז סק"ג הביא שצריך לחזור ולומר תיבת מקדש וכדברי הפמ"ג, אבל לאידך בבה"ל שם ד"ה תוכ"ד הביא לעניינו הסברא (מדברי שו"ת הרשב"א שם) שבתיקון תוכ"ד הו"ל כהוספת שבח].

איברא, שמצאתי בפסקי חמו"ד הל' ר"ה סי"ד שבר"ה שחל בחול ואמר מקדש השבת וישראל ויום הזכרון אפשר דא"צ לחזור. ומשמע מדבריו שכ"ה אפילו אמר כך בטעות, ולא רק באופן שרצה לתקן תוכ"ד. והוא מחודש. ולא נתבאר שם טעמו. ולא שבקינן פשיטותא דהפמ"ג מחמת ספיקו דהחמו"ד. ודברי הפמ"ג הובאו לדינא בפת"ש איסורין ס"א ואר"ח ספינקא שם, ועוד. ומה גם שדברי החמו"ד לא באו אלינו בשלימות וקשה לסמוך ע"ז. ונראה בסברתו דס"ל שאי"ז שינוי מטבע שטבעו, כיון שהוא מטבע לר"ה שחל בשבת, והוא בגדר הוספת שבח, ולכל היותר ה"ז בגדר מאורע שלא בזמנו שנחלקו בזה, והרי בשו"ט אינו יכול להתפלל נדבה. אבל בדעת הפמ"ג נראה שהוא שינוי מטבע ממש.

וראי' לסברת הפמ"ג מהפלוגתא ביו"ט שחל בשבת וחתם רק בשבת (או ביו"ט), שלדעת הכנה"ג ודעמי' יצא בדיעבד, ואינו בגדר משנה ממטבע לפי שלא שינה ממטבע שטבעו בכל יו"ט, וגם היום הוא יו"ט (ראה אריכות לשון אדה"ז סתפ"ז ס"ג). והא קמין שאם שינה ואמר מטבע שאינו מתאים ליום זה לא יצא. וראה אצלנו בקובץ באתרא דרב חוברת ג' בענין הטועה בנוסח חתימת הבדלה, במה שהארכנו בכיו"ב.

ול"ד למי שטעה ואמר בשבת דעלמא, בנוסח מקדש השבת וישראל והזמנים שהתוספת היא אחרי גמר הברכה שאמרה כתיקון – ראה שו"ת מהרי"ף סצ"ח, הביאו בברכ"י שם סק"ו בנוגע לשבת חוה"מ שחרית. (ובכ"מ משמע דקאתי עלה מטעם אחר, מחמת שהיא חוה"מ דאיקרי יו"ט לכמה דעות עכ"פ, ואינה טעות, ועכ"פ אינו שקר. ולכאורה תרוויהו איתנהו בה, שבטעם האחרון לא סגי כיון ששו"ס שינה המטבע. והארכנו בזה במקומו בקיצור דיני שכחה וטעות לשבת שחל אחר יו"ט. וראה גם בארוכה אצלנו בקובץ באתרא דרב שם. ולהעיר מכעי"ז בחתימת ההפטרה דשבת חוה"מ פסח בנוסח מקדש השבת וישראל והזמנים – ראה אצלנו בדיני שכחה וטעות בלוח לפסח. אבל להעיר שיי"א יתירה מזו, שיצא יד"ח בשבת חוה"מ שחרית בחתימת ישראל והזמנים, אפילו לא חתם בשל שבת כלל – ראה בא"א אופנהיים עה"ג בשו"ע או"ח סת"צ ס"ג. (והארכנו מזה במקומו. ואכ"מ.)

שבת בנוסח "ותודיענו", אף שאינו שבת, שהיא הוספת שבח בברכה) "מפני שדרך להזכיר בשבת בלא יו"ט ומיחזי כשיקרא". (וכמו בשאר מאורע שלא בזמנו דלא אמרינן שהיא הוספת שבח לחוד. אלא שדנו בזה מטעם אחר, מצד הפסק). וראה גם בשולחן שלמה סרצ"ז ס"א סק"ב. ואף גם זאת, דל"ד לשאר ברכות, שהעיקר בברכה מה שמזכיר שבחו של מקום, וכל שהוסיף בו שבח אחר לא איכפת לן, שגם שבח זה תמיד מן הענין הוא (אף שלא תיקנוה רק בזמן שמברך על מין זה). אבל כאן עיקר הזכרת מעין המאורע, וכשהזכיר מאורע אחר שלא מן הענין קילקל בחתימתו. (והא דמהני באומר שוב תיבת "מקדש" – ה"ט משום דמוכח מינה שמבטל דבריו הראשונים דלקמן). [וראה כע"ז לחלק (בענין אחר) בין שאר ברכות לחתימת הברכה במעין המאורע בפמ"ג סתקפ"ב בא"א סק"ב ע"פ הלבוש שם, דל"ה כמוסיף שבח. וראה נה"ש סר"ט סק"ג. שו"ת אול"צ ח"א ס"ז. וראה חזו"א סי"ח סקי"ג בסו"ד מש"כ לחלק בין מאורע שאר ימים דהוי הפסק לאמירת מוריד הגשם בימיה"ח שהוא כמוסיף שבח]. ותו, שבגוף הסברא שהוא כמוסיף שבח – הנה, בכ"מ מצינו בגדר תוכ"ד באו"א, שהיא מחמת עקירה לדבריו הראשונים, ולא (רק) מדין הוספת שבח. וראה מאירי כתובות יח, ב. שטמ"ק שם. נשמ"א כלל כד ס"א. שו"ת שו"מ מהדורא ה' סנ"ב ד"ה והנה בשנת. וראה גם שבט אפרים לנדאו ח"א ס"ו סק"ה ואילך. עטרת המועדים מדלוב סצ"ב. ובכ"מ נת' יתר על כן, שגם הסברא דהוספת שבח יסודה מדין עקירה וחזרה, ומה שצריך לדין הוספת שבח הוא רק בכדי שלא יהא בגדר הפסק. וראה גם שו"ת עמק התשובה ח"א ס"ח ד"ה איברא. שו"ת מנחת פרי רוטנברג ח"ג ס"ג סק"ד. בירורי סוגיות ברכת הפירות לדידנא הגר"י וקשטוק שליט"א סר"ט אות ג סק"ד (אלא שדחה). ועמדנו בזה בדברינו בכינוס תורה לחוה"מ פ"ש תשע"ה בענין טעה ואמר ותן טל ומטר ותיקן עצמו תוכ"ד. ואכ"מ.

ולהעיר שבכה"ח צירף לזה דעת האומרים שגם ביו"ט אם חתם בשל שבת לחוד יצא דיו"ט איקרי שבת. ולא קיילין הכי. (וראיתי למי שכתב שכדברי הכה"ח מצינו גם בערך השולחן הספרדי סת"צ סק"ה. אבל אינו, דהתם קאי בשבת חוה"מ שחרית, שחתם מקדש השבת ואח"כ טעה וסבר שאינו שבת אלא יו"ט ואמר ישראל והזמנים, וטעמו שחזרה בטעות ל"ה חזרה. ואין הכרח בגוף הענין אי ס"ל שצריך לחזור ולומר גם תיבת מקדש.)

זכפי שהארכנו בכיו"ב במקורות ועיונים להל' יומית אות תרז.

יד. ראה קצוה"ש סמ"ז סק"ד. ונשאר בצ"ע. ולכאו' מוכרח הוא לפמ"ש בהגה בשו"ע אדה"ז סי' קפח סי"ג.

טו. ראה שו"ע אדה"ז סקפ"ח סי"ג-יד. ס' המנהגים ע' 60.

טז. כ"פ במט"א, דה"ח. והכי איכא למישמע מהגהות רעק"א על גליונות הא"ר לסי' קפח. ועוד. ואף שי"א שמותר להתענות, וא"צ למיתב תענית לתעניתו, מ"מ שאני משאר ר"ה, כיון שמחמת השבת חייב בפת, אף שבפועל מצד ר"ה הותר להתענות. וגם שבשבת אי"ז מצוה להתענות, כ"א היתר מחמת תשובה. ועו"ל, עפמשי"כ בפמ"ג סרצ"ב בא"א סק"א, דתענית חלום בר"ה שחל בשבת שאני, לפי שהראו לו מן השמים שתעניתו חביב, אבל בלא"ה אסור בתענית בשבת לכו"ע. וראה שו"ת שבה"ל חיי"א סי' קלט. וראה להלן בהערה יח בנוגע לשבת שובה. ואכ"מ.

יז. סידור. ראה שעה"כ פל"ד סי"א. ולדעת רוב האחרונים - כ"ה גם בנוגע לנשים.

יח. בכה"ח סתקצ"ז סק"ז ובקצוה"ש הערות למעשה ע' קיח ואילך שאינו חוזר. אבל סתימת הפוסקים ששתקו ול"כ כן משמע דלא ס"ל הכי. ובשו"ת אול"צ ח"ד פ"ו ס"ז כתב שחוזר כבכל שבתות השנה. ועיי"ש טעמו שכל ששתה מכוס קידוש גילה אדעתו שאינו מתענה. ועו"ל בזה דלא פלוג משאר שבתות. וראה שו"ת שבה"ל חיי"א סי' קלט. קובץ שערי הוראה ח"ד. וכן מצינו במט"א סתר"ד ס"ו, והובא במשנ"ב שם סק"ב שהמתענה תענית חלום בש"ש א"צ למיתב תענית לתעניתו. וראה מט"א סתקפ"ג ס"ג (אפי' בר"ה שחל בשבת). ולהעיר ממשמעות ל' אדה"ז בשו"ע סקפ"ח סי' שבר"ה אין חיוב לאכול פת. ולפ"ז, שאני ר"ה (דלא רק שיש מתירין להתענות, דגם לדינא מותר לאכול פירות), משא"כ בשבת שחייב לאכול פת. (אבל יל"פ באו"א שם, דקאי אכולהו חוץ מר"ה. וראה שו"ע אדה"ז סתקכ"ט ס"ו). וראה בפסקי חמודי דניאל למג"א סי' קפח סק"ז, בדעת המג"א. וגם להמתירים להתענות בש"ת, לכאו' אי"ז מצוה כבר"ה, כ"א מצד דין תשובה, וע"ד תענית חלום. ועו"ל, שאף שגם דברי המתירים להתענות בר"ה אינם עיקר, מ"מ יש לחוש לדבריהם עכ"פ לענין ברכה לבטלה, אבל דעת הסוברים להתענות בשבת שובה היא מיעוטא דמיעוטא, וכמו שתמה הרא"ש (סוף מס' ר"ה) על

ז. ראה בארוכה באות לח לענין תפילה. ואין לומר שהזכרת יום הזכרון היא לעיכובא רק בתפלה, שאין מקור לחלק כן. ואף שבקידוש אמר פתיחת הברכה כדיון, והרי י"א שאין חתימה מעכבת (משא"כ בתפלה שאין הברכה מתחלת בברוך), ואף שהוסיף וקלקל בחתימתו, אי"ז קלקול לפי שסו"ר"ה בכלל זמנים - הא אנו קייל"ן שגם החתימה מעכבת. וראה אצלנו בקובץ באתרא דרב גל' ג.

ח. כש"כ מתפלה ראה בארוכה באות לט.

ט. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כא"ד.

י. כ"כ בשו"ת הר צבי ח"א סי' קסו. וי"ל, שאינו דומה למש"כ במג"א סרצ"ט סק"ט ופסק כן אדה"ז שם סי"א, שבמבדיל הבדלת מוצ"ש בליל יו"ט מברך בין קדש לחול, לפי שאמירת בין קדש לקדש הוא שקר, והארכנו מזה בקובץ באתרא דרב גל' ג) - דשאני הכא, שעיקר ההבדלה במוצ"ש בשרשו הוא בין שבת לחול, אלא שבהיות זמן הבדלתו הוא במוצאי יו"ט בעת הקידוש, תיקנו חכמים וטבעו מטבע "בין קדש לקדש" (ואם שינה מהמטבע לא יצא, כפי שהארכנו בקובץ שם), ובסגנון אחר, שיו"ט לגבי שבת מצ"ע נקרא חול, ומ"מ מחמת קדושתו תיקנו "בין קדש לקדש". אבל בנדוד"ד כשכבר פקעה קדושת יו"ט, חזר הדין שחייב להבדיל בין קדש לחול, מחמת עיקר חובת הבדלה. (וראה עד"ז בקובץ האוצר גל' טז. שו"מ בשו"ת ויען דוד ח"א או"ח ספ"ד שהעלה ג"כ כן ומטעם אחר. והנלפע"ד כתבנו). ולהעיר (אף שאינו דומה ממש) ממש"כ באגרות הרמ"ה בסופו, בטעם שאין מבדילין בין יו"ט לחבירו, דהבדלת מוצאי יו"ט סלקא לתרווייהו (ועיי"ש עוד אופן).

יא. נתבאר באריכות בכינוס תורה דחומה"פ תשע"ד וי"ל בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

יב. ראה באתרא דרב סי' יז'תריג.

יג. לפי שה"ז הפסק גמור. ועד כאן לא מצינו שטעות בברכה אינה בגדר הפסק, כי אם בבירך ברכה הנצרכת לו כעת, אלא שלא עלתה בידו, כגון בקידוש על היין ונמצא מים, ויין מוכן לפניו לשתותו, שאין ברכת הקידוש הפסק בין בפה"ג לשתיית היין, אבל בנדוננו שא"צ לברך שהחיינו או לישב בסוכה שהרי כבר בירך, ה"ז הפסק. ואינו דומה למש"כ ה"ז או"ח סי' קח סק"ב בדין הבדיל בשתייהן יצא לפי שבאמת זמן הבדלה הוא אלא שהוא שלא לצורך כיון שכבר הבדיל, דשאני התם בדין הפסק בתפלה שהעיקר ששייך לתפלה, משא"כ בהפסק בין ברכה לאכילה. והוא דלא כשו"ת מנחת שלמה ח"א סי"ח.

לענין מצות אנשים מלומדה ולא מצד חובת המצוה. וראה גם שם סע"ח). וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' ס סק"ה ד"ה והנה. ולהעיר מערוה"ש סרצ"א ס"ו). ויש שתירצו, שה"ז כהיפך כוונה, ומעשיו מוכיחים שאינו רוצה לצאת, שאינו לוקח לח"מ וכו' (אף שיש המהדרים גם בזה, כנ"ל). ועצ"ב להסוברים שבמצוות שעיקרן התוצאה, גם בכוונה הפכית, יצא יד"ח – ראה גם לקו"ש חי"ט ע' 203.

[ולהעיר מדוגמתו דק"י"ל ש"י יצא יד"ח קידוש בתפלה אף שלא נתכוון לכך, ואדרבה דעתו ורצונו לקדש אח"כ על הכוס. ודלא כמאן דס"ל שאינו יוצא בתפלה לפי שמצ"כ, ובפרט שכל אדם דעתו לקיים המצוה כתקנת חז"ל על הכוס – ראה תוס"ש סרע"א סק"ג, הב"ד במנוה"ט שם בקנה"מ סק"א, ובהגהות רעק"א או"ח סרע"ג לט"ז סק"ב. שו"ת חת"ס או"ח סט"ו. שם סי"ז. סכ"א. הגהותיו לשו"ע או"ח סרע"א למג"א סק"ט. שו"ת שו"מ חמישאה סי"ז. משנ"ב סרע"א סק"ב. ועוד. וצ"ל, דבכוונה לתפלה שגי, שסו"ס מתכוונים להזכיר שבת – ראה מחה"ש סרע"א סק"ב. ישועו"י שם סק"ב. שו"ת ר"י מסלוצק סי"ז. מהר"ם שיק מצוה לא. ועוד. ועוד איכא בגווה שיי"א עיקר המצוה לקדש בשניהם בתפלה ועל הכוס – ראה בה"ג ריש הל' קידוש. פנ"י צל"ח וראש יוסף ברכות לג, א. קצוה"ש סע"ט בבדה"ש סק"א]. ומצינו כה"ג במג"א סרצ"ה סק"ט שבאכל סעודה אחת בפורים אינו חוזר בשכח להזכיר ועה"נ, לפי שכבר יצא יד"ח סעודת פורים. וכ"ה בט"ז סרצ"ג סק"ב. ובאמת, בסעודת פורים חמיר טפי, שלפמ"ג סרצ"ה במ"ז סק"א בעי כוונה זכר לנס. וגם בזה, ה"ז ע"ד היפוך כוונה, שעיקר הסעודה כדבעי הוא אח"כ אחרי מנחה. ונראה, דשאני פורים שאין כאן כוונה שלא לצאת לפי שרוצה לצאת גם בראשונה, שמצוה להרבות בסעודת פורים. אבל בסעודת שבת רצונו רק לקיים קידוש במקום סעודה, שבזה גם רביעיית יין מועיל, ולא לשם מצות סעודת שבת.

עוד ראיתי למיסבר סברא, שלא יצא גדר סעודה ללא בשר, וממילא רק סעודת פת נחשבת כסעודת שבת (ראה פשט ועיון ברכות מט, ב). או כלך לדרך זה, שהכל כסעודה אחת דמאי (שו"ת תשוה"ל להג"ל ח"ה סע"ט). ודבריהם מחודשים, ואין להם בית אב ומשענת חזקה בפוסקים. [ופשוט לדידי ולדכוותי שגמר הסעודה לענין זה תלוי בברכה אחרונה או בשיעור עיכול שכבר אינו יכול לברך, דאלת"ה, נימא שיצא ס"ג גם באמצע סעודה שני' כשאוכל מיני תרגימא בסוף הסעודה].

דעת רב נטרונאי גאון שהתיר להתענות בשבת שובה ואסור בר"ה. ועפ"מ"כ בפמ"ג סרצ"ב בא"א סק"א, שבר"ה שחל בשבת אסור בתענית בשבת לכו"ע (ותענית חלום בר"ה שחל בשבת שאני, לפי שהראו לו מן השמים שתעניתו חביב, עיי"ש בפמ"ג). ואכ"מ.

יט. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סק"ה מטעם אחר, עיי"ש.

כ. וראה חשוקי חמד בכורות נ, א בארוכה.

כא. נתקשו רבים בכגון דא, דכיון שלכמה ראשונים יוצא יד"ח סעודת שבת ויר"ט במיני תרגימא (וכ"כ מהרי"ל בהגה על שו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י, בנוגע למיני לחמים שאין קובעים עליהם סעודה שאדה"ז חזר בו בסוף ימיו ולא הצריך לאכול כשיעור סעודה), וא"כ יצטרך לחזור ולברך גם במעין ג'. ולאידך, עפ"ז מקום לומר שלא יחזור בשכח יעו"י בסעודה שלאחרי, לפי שכבר יצא סעודת יו"ט לפנ"ז, וממילא לא עדיפא מס"ג בשבת שאינו חוזר. ושקו"ט בזה גם בכל שבת, בנוגע לקידושא רבה הנהוג אחרי מוסף שאוכלים מזונות לפני סעודת פת. [ומה שבפוסקים נזכר רק בס"ג שלא לחזור, דמיירי במי שכל אכילתו היא פת. ועוד, שבס"ג שאני, די"א דאי בעי לא אכיל אפילו מלחם שאין קובעים עליהן סעודה, וגם לא מעשה קדירה כ"א פירות וכיו"ב].

אבל בקצוה"ש סמ"ז בבדה"ש סק"ח כתב דהיינו רק בנתכוון לצאת בו יד"ח סעודה. וראה גם תורת חיים סופר סקפ"ח סק"ד. ברכת הבית שיי"ז, כט. שלחן שלמה (להגרשז"א) סרפ"ט ס"א סק"ד.

איברא, דלכאו' צ"ע בדבר, דהא אנו קייל"ן שמצות אצ"כ בדרבנן (וממילא גם בלא ידע שהיים שבת או יו"ט או שאוכל פת יצא – ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ט). וגם למ"ד שמצ"כ בדרבנן, ובפרט במצות שמדברי קבלה, וכן למ"ד שעונג שבת עיקרו מה"ת (וכן שמחת יו"ט באכילת פת – ראה שו"ע אדה"ז סי' קפח שם), הרי יש בה הנאת הגוף, ובמצות התלויות באכילה יצא גם ללא כוונה. (וראה בית הלוי פ' תרומה ד"ה איתא במדרש. ושם כתב לחלק בין עונג שבת שכל שכוונתו לתענוג יצא, לשמחת יו"ט שלא יצא. אמנם לא נחית לדין מצ"כ, ומיירי רק מצד גוף הענין שאין כוונתו לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שבי"ט לא כתיב עונג. ואולי כוונתו רק בלישנא דקרא. אבל ראה שו"ת כת"ס או"ח סל"ט ד"ה וע"פ דברינו, שכתב שבאוכל בשבת לשם אכילה גסה לא יצא כלל. (וראה גם שם סוסי' קז. אבל התם מיירי

מיירי רק במיני לחמים שאין קב"ס, והמנהג גם לאכול מעשה קדרה וכיו"ב. ועוד, שלפ"ז נמצא שדוקא בס"ג הידר לאכול פת ולא בס"ב, וד"ז רחוק מהסברא. ובפרט, שהמנהג אצלנו בס"ג בטעימת איזה דבר ולא בפת), שוב אינו חוזר בשכח להזכיר כשאוכל פהב"כ שבקידוש לפי שדינה כס"ג. אלא שביו"ט ל"ש לומר כן שאין חובת ס"ג. (ובכלל, מקום לומר שמש"כ מהרי"ל בשם אדה"ז קאי רק לענין עונג שבת ולא לענין שמחת יו"ט. אבל לא מסתבר לחלק בהכי. וסתימת דבריו דקאי על תרווייהו).

ולמעשה מצינו שכן הכרעת הפוסקים, שרק במי שלא הי' לו פת לס"ב ואכל פהב"כ כתבו שלא יחזור בס"ג, וטעמם שהי' בדעתו שלא לאכול פת ונתכוון לצאת בזה. (ראה שו"ת דברי דוד מילדולה ספ"ו, הב"ד בעיקרי הד"ט סי"ג ס"ד, ובבית מנוחה דיני ס"ג ס"ג, ובחסל"א סרצ"א סק"א. והובא לדינא בכה"ח סי' קפח סק"מ. אר"ח ספינקא שם סק"א. תורת חיים סופר שם. ברכת הבית שם. קצוה"ש שם. ולהעיר, שבדברי דוד לא מיירי בפהב"כ דייקא). אבל בלא"ה נקטינן שכוין שבדעתו לאכול פת אח"כ חוזר בסעודת פת ולא בסעודת פהב"כ. (אבל ראה שיו"ר טהרה מע' ב סקנ"ב, ובספרו יקח נא סת"רצ"ג סק"ה שלא חילק בין נתכוון לסעודה או לא. וחולק על מח"ב הג"ל. ואין דבריו מכריעים).

ולכא' נפק"מ לפ"ז בשבעת ימי המשתה, דקיי"לן שבס"ג א"צ פנים חדשות (אא"כ לאלו שהכריעו כהדעה שגם בס"ג א"צ פ"ח ואפי' ללא דרשה. ואכ"מ), שאם אכלו בקידושא רבה אחרי התפלה נצריך פנים חדשות בסעודה שלאחמ"כ אח"כ כדן ס"ג (שהרי בטעם שאין מברכים ז"ב בס"ג ללא פ"ח, כיון שאינה עיקר כ"כ - שו"ת מהר"י ווייל סי' קטו. ב"י אה"ע ס"ב. אבל לפמש"כ בב"ח שם לפי שבס"ג אין דרך להרבות במנות, וכ"ה בט"ז שם סק"ה, ודאי אינה בגדר ס"ג). ומעולם לא שמענו שיזוהרו בזה. ועכצ"ל כנ"ל, כיון שדעתם בעת הקידוש לאכול סעודת פת אח"כ.

כג. מג"א סר"ח, סק"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כפה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

כד. ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' יא'רלד.

כד. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

כה. ראה שו"ת מנח"ש ח"ב סל"ה סק"י (שנסתפק). ובארוכה - קובץ זכור לאברהם תשס"ד בארוכה. ועוד. וראה הרי בשמים (סלומון) בציונים והוספות

וג"ל בפשיטות בטעמא דמילתא שבאינו מתכוון לשם סעודה אינו חוזר, כיון דאי בעי לא אכיל כיסנין עתה, שהרי בדעתו לאכול פת אח"כ, והדר דינא כסעודת הרשות. משא"כ באין דעתו לאכול פת עוד, שמוכרח לאכול עתה. ואף שזה גופא תלוי ברצונו, אם יאכל פת אח"כ או לא, דנים רק על ההווה אם מוכרח באכילתו עתה או לא, דאלת"ה הרי גם כל עיקר המצוה תלוי בדעת האדם, שכשאינו עונג עבורו פטור, וכן מותר להתענות תענית חלום בשבת (וראה שו"ע אדה"ז סתצ"ה בקו"א סק"ה). ועכצ"ל, שכוין שעונג הוא לו, ורצונו ודעתו לאכול פת, אי"ז בגדר "אי בעי לא אכיל". אמנם, בחי' תלמיד הרשב"א פסחים קא, א, כתב שאף שא"צ לאכול סעודה ראשונה בלילה, כיון שעלתה לו לחובתו ונפטור מחמתה חוזר. אבל אין לה"ר מזה, דהתם שאני שאכלה לחובתו.

[ויש שכתבו להסתפק בד"ז מטעם אחר שכוין שנחלקו הדעות בגדר פהב"כ, שמא דינה כפת וחוזר (וכמובן, ד"ז שייך רק בדבר שהוא ספק לחם גמור). אבל אינו, שהרי לפ"ז מצריכים אנו שיחזור מעי"ג, וה"ז תרתי דסתרי לומר שדינו כפת, ושיחזור ויברך מעי"ג ולא ברהמ"ז. ורק בסעודה שלאחרי' בשכח להזכיר שייך לומר שמא יצא יד"ח בסעודה שלפני' מחמת הספק שדינה כפת ולא יחזור לברך. אמנם, באם הוא תוך שיעור עיכול לאכילת פהב"כ, י"ל שבלא"ה צריך לחזור, שהרי אנו קיי"לן שלא יצא חובת ברהמ"ז בברכת מעי"ג (ואכ"מ), וממנ"פ אם אין דינה כפת לא קיים מצות סעודה (למ"ד שצ"ל פת דייקא), וחוזר מחמת סעודה זו, ואם דינה כפת עדיין מוטלת חובת ברהמ"ז עליו.

ועוד להעיר בגוף הענין, שבלא"ה מקום לומר שלא יחזור בשכח מעין המאורע בברכת מעי"ג, שהרי י"א שא"צ להזכיר מעין המאורע במעי"ג. אמנם, לאו כו"ע מודו בהכי. ובנתכוון לשם מצות סעודת שויו"ט נראה שלמסקנת אדה"ז צריך לחזור גם בברכת מעי"ג. וראה פמ"ג סי' קפח בא"א סק"ט. שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי"ד. קצוה"ש שם].

עוד יל"ע מטעם אחר, שבאינו אוכל בזמן הסעודה, תו אין דינה כס"ג (ראה מח"ב סרצ"א סק"ד. משנ"ב שם סק"ו. אבל ראה פמ"ג סי' קפח בא"א סקט"ו. משנ"ב שם סק"ו). ולכא' סותר ד"ע, ומזכה שטרא לבי תרי). איברא, הכא קיימינן באוכל אחר חצות, וה"ז זמן ס"ג.

והנה, למש"כ בלקו"ש חט"ז ע' 284 הע' 7, במנהג אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבאכילת מזונות אחרי קידושא רבה, אוכלים ס"ג לפני ס"ב (וכנראה לא ס"ל שהוא ע"פ מהרי"ל הג"ל בשם אדה"ז, חדא דהתם

כנגד תשע אזכרות שאמרה חנה, אף שהתפללה י"ח ברכות (ראה ילקוט שמעוני שמואל ב, א), ותפלתה היתה ברה"ו וי"ל]. ולכאן תלוי אם גדר מלכיות הוא כהזכרת מעין המאורע או חובת ברכה, וכזכרונות ושופרות (וראה דרש וחקר שם שהאריך בכיו"ב). ובפשטות, אי"ז הזכרת מעין המאורע לחוד. ולכאן תלוי בפלוגתת הגאונים והרא"ש ודעמי', אם היחיד יכול לדלו ולומר רק שבע ברכות. ונפק"מ גם בהשקו"ט אם מהני להזכיר מלכיות אחרי חתימת הברכה קודם שהתחיל ברכת זכרונות (שקו"ט מזה באחרוני זמנינו – ראה שו"ת תשוה"נ ח"ז ססע"ב. חיי הלוי ח"י ס"צ. ובארוכה – קובץ עץ חיים חו' ל ע' ריא ואילך. ואכ"מ). [וראה זה פלא, בלקט יושר ע' 127 שמזו"ש דינן כג' ברכות ראשונות שבטעה חוזר לתחילתן. והוא פלא. ואכתי לא תברא, שכ"ז מחמת אופן התקנה לכתחילה]. ומצאתי בפנ"י ברכות כט, א, דילפינו מחנה שא"פ לכלול מלכיות זו"ש כא'. אבל אין הדבר מוכרח, שהרי גם בשויו"ט מתפלל שבע ברכות לכתחילה, וקובע ברכה בפ"ע לקדושת היום, אף שאפשר להזכיר ולכלול בתוך י"ח ברכות. והה"נ בזה, והרי בפנ"י שם גופא השו"ם להדדי. ואת"ל הכי, של"ש לומר כאן הסברא שראוי ה' להתפלל י"ח ברכות, שהרי צריך לקבוע ברכות בפ"ע למלכיות זו"ש, מסתברא שחתימתו ביו"ט לחוד או בשבת לחוד לא מהני בכגון דא. ונפק"מ גם בהתחיל להתפלל של חול במוסף ר"ה, שלכו"ע פוסק, לפי שא"ר להתפלל כאן י"ח ברכות (ושו"ר שכ"כ במילי דברכות (גראדזענסקי) ח"ב ברכות כא, א (ע' לד)).

אמנם, למעשה נראה לפענ"ד שלא לחלק בד"ז בין התפלות. וטעמי ונמוקי: כיון שכל הפוסקים סתמו ולא חילקו. ועוד שגם מצד חובת הזכרת מלכיות, אף שלכתחילה תיקנה בברכת קדושת היום, יתכן שבדיעבד יצא כשאומרו בברכת קדושת השם כדעת ר"י בן נורי (והרי י"א דל"ש גדר משנה ממתבע במחלוקת תנאים. אבל ראה אצלנו בקובץ באתרא דרב חו' ג). ובאמת מפורש בירושלמי שאם עשה כן יצא יד"ח. (וראה חבל יוסף סתקצ"א. אבל מש"כ שבאמת יד"ח בחתימת "המלך הקדוש" – צ"ע שלא הזכיר "ככתוב בתורתך וכו'"). ועוד שיתכן לומר גם שאפשר לכלול בא"ש משאר הי"ח ברכות עם קדושת היום (וכן לכלול זו"ש באותה ברכה או אפ"ל בברכה אחרת. או לחלופין לכלול קדושת היום ולקבוע ברכות בפ"ע למוז"ש). ותו, שישל שמה שכתבו הפוסקים בחותם מקדש השבת לחוד וכדומה שאי"ז משנה ממתבע – היינו לפי שהחתימה ראו' מצ"ע

בסוה"ס סקכ"ה. ובס' דרש וחקר עניני ברכה ותפלה רייסנר סקי"ד (ועוד) האריך בגיבובי מלים דלא כנ"ל. וכל דבריו אפשר לדחות בגילא דמחטא. ואכ"מ.

וילה"ע, שראיתי למי שכתב בנוגע מי שהזכיר שבת ויום טוב באמצע הברכה, וחתם ביום טוב בלבד או בשבת בלבד, שבמוסף שאני, שהרי דעת הסוברים שאינו חוזר, לפי שאי"ז שינוי ממתבע שטבעו חכמים, שבאמת בדין להתפלל תפלת חול בשבת וביו"ט ולא אטרחהו רבנו, ובמוסף ל"ש ה"ט, ולכן פוסק באמצע ברכה כשהתחיל של חול. אבל מפורש הפכו בשו"ע אדה"ז סת"צ סט"ו. ובגון סברתו – הרי מה שפוסק כשהתחיל של חול אינו לבו"ע, והוא רק מספק. ועוד, שסו"ס אם התפלל תפלת חול ולא אמר רק "ונעשה לפניך את חובותינו בתמידי יום ובקרנן מוסף" באחת מהברכות קייל"ן דיצא. [ובכ"מ (עו"ש סרס"ח סק"ד. נה"ש שם סק"ד. נחלת צבי שם סק"ד. מקו"ח שם ס"ד) כתבו שכ"ה גם לשי' הרמב"ם שפוסק]. עוד ראיתי למי שר"ל, דשאני מוסף, שכל עיקר הברכה (והתפלה) ע"ש קרבן מוסף, ולכן צ"ל בחתימה הזכרת ב' הקרבנות. וזו סברא שאין לה בית אב.

ולכאן נראה שאף שבר"ה שאני שחייב גם באמירת מלכיות, וא"כ א"י להתפלל י"ח ברכות, ה"ז דין וחיוב בפנ"ע, ומ"מ יצא מצד חובת הזכרת קדושת היום. ולא ראיתי שיתעוררו מזה. (ול"ד לתפלת נעילה ביו"כ שחל בשבת, את"ל שגם בזה הדין כן – דשאני התם שמסתבר שאם התפלל י"ח ברכות והזכיר קדושת היום באמצע יצא, דתפלת נעילה ביו"כ אינו חלוק מנעילה בשאר תעניות שמתפללים נעילה. ולדידי פשיטא שבהתחיל ברכה של חול נעילה גומר הברכה. ושו"ר שכ"כ במכתב שבריש ספר זכרון יונה (גלעד). ובאול"צ ח"ד פי"ט ס"ב בהערה כתב בפשי' להיפך. ודבריו נפלאו ממני).

ולהעיר, שאף גם הנת' בכ"מ שענין מלכיות הוא מגוף הענין דקדושת היום (ועפ"ז א"ש שהרמב"ם לא הזכיר בהל' תפלה פ"ב ה"ו חובת הזכרת קדושת היום בתפלת מוסף. וגם בטור סתקצ"א כתב שכולל קדושת היום במלכיות ולא איפכא כל' המשנה – ראה חידושי הגהות שם), ה"ז רק שמהות קדושת היום היינו ענין המלכיות, אבל אין להכריח מזה דל"ש גדר קדושת היום מצ"ע (וראה להלן בהערה לט בדין מי שהשמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה).

ויל"ע, אם יצא יד"ח אם התפלל י"ח ברכות והזכיר מלכיות זכרונות ושופרות וקדושת היום בתוך י"ח ברכות. [וילה"ע ע"ד הרמז, שתשע ברכות הם

באו"א. ואף גם לדעתו, שנתחדש כאן חובה מיוחדת של ברכת קדושת היום, יתכן דאסמכתא בעלמא היא, ואין להכריח שבדיעבד מעכב כשלא קבע לה ברכה בפ"ע. והרי גם בשאר יו"ט י"א שאינו מעכב כשלא הזכיר שם חג פלוני. ועו"ל, שהלימוד הוא בנוגע לאופן החתימה "יום הזכרון" ולא "הזמנים", וג"ז אין הכרח שמעכב (ראה בארוכה בהערה מא עד"ז)).

ומצו"ב ממה שכתבנו בחילופי מכתבים עם הגאונים בעל עיטורי מרדכי שליט"א ובעל זרע הארץ (דמאי), ושאר חיבורים) שליט"א, ותוכן דבריהן ניכר בין השיטין.

א. מש"כ מדברי הפמ"ג סתקצ"ג בא"א סק"א שאם אינו יודע לומר כל ג' הברכות של מלכויות זכרונות ושופרות, יתפלל ג' ראשונות וג' אחרונות וקדושת היום באמצע, ושכן מפורש במט"א שם ס"א ובאלף המגן שם. והביא גם מהערות להגרשי"א ר"ה לד, ב, דלמה נאמר שעקרו הכל ולא יתפלל כך עכ"פ משום מוסף, שה"ז ככל מוסף אלא שהוסיפו מלכויות (ובפמ"ג קאתי עלה מטעם אחר). ומעתה ר"ל לגבי ר"ה שחל בשבת שאם התפלל מוסף של ר"ה ולא הזכיר כלל שבת, שיחזור ויתפלל מוסף של שבע ברכות, ויאמר בברכה אמצעית ברכה של שבת ויום טוב ויחתום מקדש השבת וישראל ויום הזכרון, שכבר יצא ידי חובת תקנת מלכויות זכרונות ושופרות בשמ"ע הראשון אלא שחסר לו הזכרת שבת ולגבי זה מספיק שיחזור על תפילה של שבע ברכות. והוסיף לומר, דלא מבעיא לפי הרי"צ גאות שבתפילת לחש הציבור מתפללים רק שבע ברכות ודאי יצא ידי חובה, אלא גם לדין שגם בתפילת לחש צריך להתפלל תשע ברכות, היינו משום שתיקנו שכל יחיד יאמר את ג' הברכות של מלכויות זכרונות ושופרות, אבל עד כמה שאמר כבר פעם אחת יצא ידי חובה, עכ"ד – הנה, מי שאינו יודע לא יצא חובתו באומר ז' ברכות, רק שקיים חובת קדושת היום, וכמו במי שאינו יודע כל ה"ח ברכות. ומאי שיאטי' לנדו"ד. ושוב כתב אלינו לבאר הדברים. וזו אשר השיבנו: אפרש כוונתי – מהו הקשר בין זה שיוכל לברך רק ז' ברכות באינו יודע הנוסח, לנדו"ד. והוא כמי שאינו יודע כל ה"ח ברכות בחול שלהרבה פוסקים הדין הוא שאומר מקצתן ועדיין לא יצא חובתו לומר כולן. וכן בטעה בהזכרה המחוייבת חוזר ואומר כולן אף שיוכל לומר מקצתן באינו יודע. ואדרבה, במזו"ש חמיר טפי מברכות של שאר ימות השנה, שמעכבות זו את זו, שאם אינו יודע כל השלש ברכות לא יאמר כלום. ואף אם נאמר (שהרי בפמ"ג והגרשי"א כתבו להסתפק בעיקר

ביום השבת, וכן חתימת יום הזכרון לחוד ראוי מצ"ע לולא חובת אמירת מלכויות. ויתכן גם שמה שנזכר שבדין ראוי להתפלל י"ח ברכות אי"ז סיבה הגורמת לכך שאינו משנה ממטבע, אלא רק הסברת הענין, וגם במקום של"ש הך סברא לא נשתנה הדין (והרי כמה אחרונים העלו כן גם לגבי נוסח החתימה בקידוש, אף של"ש סברא הנ"ל. אלא שאצלנו כתבנו כדעת החולקים). ועוד וג"ז עיקר, שלכמה דעות אין היחיד חייב בתשע ברכות, ואף שלהלכה לא קייל"ן הכי, מצינו שבאינו יודע מתפלל רק שבע (ראה מט"א סתקצ"ג ס"א. פמ"ג שם בא"א סק"א. מחה"ש שם. ערוה"ש סתקצ"ג א ס"ד. כה"ח סתקצ"ג סק"ג. אבל ראה משנ"ב סתקצ"ג בבה"ל ד"ה מעכבות. וראה משברי ים תפלה וברכות ספ"ג. וצ"ע בדעת אדה"ז שסתם הדברים). ונמצא שבדיעבד יצא יד"ח קדושת היום, אף אם לא יצא יד"ח מלכויות. ומכיון שכן, שפיר י"ל דנדו"ד לא גרע ממי שאינו יודע, שמצד חובת קדושת היום יוכל לומר י"ח ברכות ולהזכיר מעין המאורע.

וראיתי בהרי קדם ס"ד שר"ל שבר"ה שאני, דלא סגי בהזכרת מעין המאורע, לפי שחובת ברכת קדושת היום היא דין מיוחד בר"ה כמלכויות זכרונות ושופרות. ולדעתו לא מהני גם בשאר תפלות ר"ה כשמתפלל י"ח ברכות וקובע ברכה מיוחדת לר"ה. אבל כיון שאין הדברים מוכרחים מצ"ע, וכדלקמן, לא מלאני לבי להורות היפך סתימת דברי הפוסקים, ובפרט להחמיר בספק ברכות.

ובגוף סברתו – הרי החיוב לקדשו בתפלה ביו"ט הוא מילפותא בפ"ע דמקרא קודש (נוסף לדין בכ"י תן לו מעין ברכותיו), ועכ"ז אהני לן סברא הנ"ל שבחותרם מקדש השבת אינו חוזר. ובכ"מ שגם בר"ה ילפינן לה ממקרא קודש, וא"כ אין סיבה לחלק ביניהם. ומש"כ שם להוכיח כן מזה שבגמ' ר"ה לב, א, נזכר הלימוד להזכרת קדושת היום מ"שבתון", ולא די בדין בכ"י תן לו מעין ברכותיו – הרי נז' שם גם ילפותות לג' ראשונות וג' אחרונות. ובאמת, כבר נתקשו בזה המפרשים על אתר, ראה ריטב"א, פנ"י, ערול"ג, ועוד. ומכלל דבריהם שאין כאן דין מיוחד לר"ה. ועוד להעיר שהסברא דילפינן לה מ"שבתון" היא דעת ר"א, ולרע"ק ילפינן לה מדין מקרא קודש, והלכה כר"ע מחבירו (נוסף לזה שר"א שמותי הוא), וא"כ דינו כשאר מק"ק שבכל יו"ט. וגם לר"א דילפי' לה מ"שבתון" אין להכריח שיש כאן חיוב מיוחד – דהרי קושיא זו במה דלא סגי בדין בכ"י תן לו מעין ברכותיו, שייך גם לגבי שאר יו"ט בילפותא דמקרא קודש, וממילא אין בזה הכרח שהוא גדר בפ"ע, ויל"פ

ובכלל בכ"מ ביארו דלכו"ע אי"ז כלא צלי ממש, ורק שנחלקו אם צריך להתפלל כשלא ירוח. ובסגנון אחר, שידי תפלה יצא אלא שאינו כתיקונה. (אבל מצינו מבארים גם איפכא, דלכו"ע חשיב כלא התפלל, והביאו ראיות לדבר, ושהוא דין מיוחד בתפלת תשלומין, שהתשלומין הוא על התפלה ולא על ההזכרה, אלא שאא"פ להשלים חובתו כשלא ירוח. ויתירה מזו, שיש שחידשו עפ"ז בכל עיקר תפלת תשלומין שאין דינה כשאר תפלה אלא בגדר בקשת רחמים – ראה אשר לשלמה ברמן מועד ס"א.

וראה בארוכה הראיות והוכחות להסברות מכאן ומכאן, וגם דחיית כמה מהן, בבירורי ברכות מיר בחידושי הגר"א גנחוסיקי ס"ח – ע' תרעז ואילך – בהערות בשו"ג לדידנו הגר"א זנגר שליט"א מח"ס אמרי אברהם מוקצה ושאר חיבורים). ועוד ועיקר, דבגדונו אפ"ל בסיבת הפלוגתא בפשיטות אם יש כאן ב' מחייבים, וכבברכת מעין שלש על כמה מינים (כסברת המח"ב סרס"ח שם), או שהוא מחייב אחד, שהוא יום אחד עם ב' קדושות, וכל שלא הזכיר שניהם בתפלה אחת לא יצא (וכ"כ בביאור הענין במאמ"ר סרס"ח סק"ט. וראה גם עד"ז בשלמי חגיגה, הובא בשע"ת סתקפ"ב סק"ד. ובסגנון פשוט, שבמעין שלש יש ב' אכילות, וכאו"א חייב בברכה, ועד שיש בראשונים דס"ל שאין לכלול כמה מינים בברכה אחת מעין שלש, ושאינן חותמים בשתים, ואין עושים מצות חבילות וכו', אבל כאן יש חובת תפלה אחת ובתפלה זו חייב בב' הזכרות ואא"פ להתפלל תפלה לחצאין, כל' המט"א סתקפ"ב סק"א, ומאמ"ר שם). ומכיון שכן, גם למ"ד דלא הוה כמאן דלא צלי – הרי הא גופא החיוב המוטל עליו להזכיר מעין המאורע בברכה אחת כתקנת חכמים מחמת שהוא בגדר מעין המאורע אחד.

ד. בעיקר הפלוגתא בראשונים בין חכמי פרובינצא ורבינו יהודה – לא מצינו הכרעה איזה שיטה יותר עיקרית. ולמעשה מתפלל נדבה. ומה שמצינו שבשו"י"ט אינו מתפלל נדבה – היינו מחמת ספק. וראה שו"ת בא"מ דלקמן.

ה. בטעה בברהמ"ז ושכח של שבת וחוזר לראש מזכיר שוב של ר"ח – במג"א ס' קפח סק"ג ביאר הטעם שהוא יום שנתחייב הזכרת ר"ח בכל פעם. וראה גם שו"ע אדה"ז שם ס"ד. וכבר נתקשו דלמ"ד דהוה כלי צלי, ובנדו"ד כאילו לא בירך הרי בלא"ה צריך לחזור ולומר של ר"ח – ראה שו"ת אבנ"ז או"ח סתק"ז סק"ד. (והוא פלאי שהשמיט שם באבנ"ז דהוי מילתא דתליא בפלוגתא, וכתב כן בפשיטות).

הענין ולא ברירא להו מילתא) שיש ב' דינים בתפילת מוסף של ר"ה. א. דין מוסף רגיל של יום טוב. ב. דין נוסף של מלכויות זכרונות ושופרות, ושלכן אם לא יודע לומר יאמר רק ברכה אחת מחמת הדין דמוסף הכללי, ונימא שקיים מצות קדושת היום – סו"ס לא יצא דין הב' בהחסיר ההזכרה, שכך היתה תקנה שיזכיר קדושת היום כחלק ממלכויות זו"ש, וכבכל הזכרה שחוזר על כל התפלה. וד"ז פשוט אצלי.

ב. ומש"כ שביום טוב שחל בשבת, לפי המחזיק ברכה סרס"ח סק"ט אם התפלל שבת לבד ויום טוב לבד יצא, ולפ"ז לפי המחזיק ברכה יש לו ב' חיובי תפילה נפרדים ואין קשר ביניהם – הרי גם להמח"ב צריך לחזור ולומר כל הברכות, אלא שלגבי ההזכרות יצא אף אם היה בב' תפילות, אבל אינו שייך לחובת אמירת כל הברכות. וגם בזה, הרי רוה"פ חולקים. וכדבריהם מפורש לחד מקמאי בס' הבתים שערי תפלה ש"ד ה"ה, שלא יצא גם בדיעבד. ועד"ז מצינו שנחלקו בשכח יעו"י ובפעם הב' שכח הזכרת גשמים וכיו"ב. (וכמובן, יש לחלק בין הדבקים. ואכ"מ). ובכל אופן, כנ"ל, עד כאן לא שמענו אלא לגבי ההזכרות, אבל זו לא שמענו שיכול להשמיט חלק מהברכות. ועוד להעיר דבשבת גרע טפי, שי"א (יום תרועה ר"ה כט, ב) שמזו"ש מה"ת.

ולכאו"י"ל שזוהי שיטת ב"ה ביצה יז, א, שמברך ברכה אחת דקדושה אחת היא ואא"פ לחלק ביניהם. וכך נחלקו ב"ש וב"ב בעירובין מ, א גם בר"ה שחל בשבת אם מברך תשע או עשר.

ג. מה שרצה לתלות ד"ז בהפלוגתא במי שלא הזכיר מעין המאורע אם הוא כמאן דלא צלי או שרק חיסר ההזכרה – כבר קדמום בהר צבי ברכות כו, ב. וכע"ז בשו"ת ארץ צבי ח"א סכ"ד. וראה גם זכרון שמואל רזובסקי סכ"ב. אבל האמת תורה דרכה, שאף שרגיל הוא בכ"מ לקשר כמה שיותר לפלוגתא הנ"ל – אין הדבר מוכרח כלל. ובנדו"ד מצינו להדיא בס' הבתים שפסק במוחלט דלא יצא, כנ"ל, אף שכתב להדיא בלא הזכיר יעו"י במנחת ר"ח וזכר במוצאי ר"ח שאינו חוזר. ולפענ"ד, אכן לא קרב זא"ז, ומכמה טעמי, שבמוצאי ר"ח עבר זמנו ואין בידו לתקן החסרון. אבל הכא עדיין יכול להתפלל כתקנת חכמים מעיקרא, וכל שלא התפלל כהוגן לא עלתה לו תפלתו. וכ"כ לחלק בטוטר"ד בשו"ת אבן יקרה ח"ב ס' קה. וראה גם מגן גבורים ס' קיד באלף המגן סק"ט, שגם אם שם תפלה עלה (והכי נקט שם, ושכ"ה לכל הדעות) – חייב לחזור ולהתפלל עד שיהא בידו תפלה אחת כתיקונה מבלי יחסר דבר.

לדעת חכמי פרובינציא. ומוכרח הוא מזה שהכלבו סי"א הכריע כדעת חכמי פרובינציא שחוזר ומתפלל במוצאי ר"ח, ועכ"ז איהו מרא דהאי שמעתתא (שם סכ"ה) שא"צ לחזור ולזמן. ולאידך, הריטב"א דס"ל בברכות מט, ב שחוזר ומזמן איהו גופא ס"ל שם כו, ב, שבשכח יעו"י במנחה ר"ח אינו חוזר ומתפלל מוצאי ר"ח. ומוכח להני פלוגתי לאו בחדא מחתא מחתינהו.

ובערוה"ש סי' קפח סכ"ב כתב: כלומר דאע"ג דכל הברכות הוה כאלו לא ברכו שהרי חוזרין ומברכין מ"מ מברכת הזימון נפטרו וראיה שהרי אין חוזרין רק לברכת הזן ולא לברכת הזימון והטעם דברכת הזימון הוי כברכה בפני עצמה שהרי אינה רק כשאוכלין בזימון. וכבר כ"כ בשו"ת רדב"ז ח"ח סכ"ח לענין זה: זימון מילתא באנפי נפשה היא וא"צ לחזור ולזמן שאינו מעיקר ברהמ"ז, יעו"ש. וכן מורה פשוטות ל' הכלבו שהעתיק בשו"ע: כי מידי זימון כבר יצאו.

וי"ל גם באו"א (וא"ש אם נאמר כהדעות זימון הוא עד סוף ברכת הזן), להסברא לעיל דברהמ"ז שאני דלכו"ע לא אמרין דהו"ל כאילו לא בירך. (ובדעת הריטב"א - אפ"ל להיפך דס"ל שבברהמ"ז לכו"ע הוא מגוף הברכה ולא בגדר הזכרה. או"י שהוא דין בתשלומין שא"צ לחזור כשלא ירויח ול"ש כלל להסברא שהוא כאילו לא התפלל). או שבאמת כו"ע ס"ל גם לגבי תפלה דשם תפלה עלה. ועוד כתבו לבאר שהזימון קאי אברהמ"ז בפעם השנית - ראה בר אלמוגים ספ"ט.

ויש שביארו שפקע כבר חובת זימון כשכיוונו כבר לזמן. ודוחק.

ח. ומש"כ כת"ר שליט"א למיסבר סברא דשאני מוסף, ותו"ד שבשו"ת אג"מ או"ח ח"ד ס"ע סק"ד כתב בפשוטות שבשבת ר"ח מי שהתפלל מוסף של שבת בלבד יכול להתפלל רק מוסף של ר"ח, ואיך לא תלה את הדברים במחלוקת תוס' וחכמי פרובינציא, שלא הוכרעה. ומכיון שכו, ר"ל שהאג"מ סבר שכל נידון הפוסקים הוא בשחרית שצריך להתפלל תפילה אחת [כנגד תמיד אחד שהוקרב בביהמ"ק] ולהזכיר בה גם שבת וגם ר"ח או ר"ה וכו', אבל לענין מוסף, שבר"ה שחל בשבת הקריבו שני מוספים וכנגדם צריך להתפלל שתי תפילות מוסף, אלא שחכמים אמרו שלכתחילה צריך לחבר אותן לתפילה אחת ולא להרבות בברכות, אבל בדיעבד כשאנו יכול - סובר האג"מ שאין שום חסרון לכו"ע להתפלל אחת מהן, וכשיכול להשלים, אין שום חסרון שישלים רק את מה שהחסיר. וסיים עלה, שאם הדברים נכונים, כמדומה שכמעט אין ראייה שמישהו חולק על זה,

אלא שבהגהות לבו"ש למג"א אכן ביאר בטעמו דהו"ל כמאן דלא בריך כלל. וכ"כ בפמ"ג בא"א שם. וצ"ע שאין הדברים עולים יפה בדברי המג"א. ויותר נראה שאין כוונת הלבו"ש ופמ"ג כפשוטה, כבפלוגת חכמי פרובינציא ורבינו יהודה, וממילא אין להוכיח מכאן לענינים אחרים כיו"ב, אלא שהמתיקו הדברים קצת ליתן טעם לדבר. ונראה בכוונתם שכמו שבלא בירך חוזר רצה, הה"נ בזה, ותו לא. גם בביהגר"א סקי"ח כתב דכלא בירך דמי. והמשנ"ב שם סקכ"ט כנראה העתיק מדבריהם, אלא שכתב בסכינא חריפא שנתבטל ברהמ"ז לגמרי. וראה בשו"ת בא"מ ח"א ס"ו שביאר בדעת המג"א, שלא הוכרעה הלכה אי הוה כמאן דלא צלי. וכ"כ גם בזכרון שמואל שם. ולכן נתקשה שם בשו"ת בא"מ בנוגע לחנוכה מאי איכפת ל' למג"א שיזכיר שוב של חנוכה. ובאמת בחיי"א כלל קנד סל"ט כתב להקשות כבר על המג"א מה"ט, דמה שבירך הוה כמאן דליתא. ולא ביאר נימוקו בזה. [ובמק"א - בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"ג במילואים אות א - כתבנו לבאר שגדרו פרסו"נ ולא הזכרת מעין המאורע, וקיים חובתו (בשם המושאל שהרי הזכרת ועה"נ אינה חובה) בפעם הראשונה. ומה שמזכיר כל פעם שאוכל - היינו מצד הסעודה ולא מחמת היום. ואכ"מ].

ו. אכן מצינו פלוגתא ביו"ט שחל בשבת ושכח רצה והזכיר יעו"י וכשחזר ובירך שכח יעו"י והזכיר רצה (או איפכא) אם עולה לו. והביא הדעות בברכת הבית שי"ז סכ"ט. ובשו"ת אר"צ הנ"ל כתב לקשר לפלוגתת הראשונים הנ"ל. ויש שכתבו לחלק דברהמ"ז קיל טפי ולכו"ע ל"ה כמאן דלא בירך, דלא גרע מס"ג שאינו חוזר מחמת שאינו חייב לאכול. ויש להמתיק שבתפלה ה"ז מדין קדושת היום שזוהי עיקר הברכה, ולא הזכרת מעין המאורע גרידא. והארכנו בזה במק"א (קובץ באתרא דרב חו' ו בהע' 16 ובשוה"ג אות ה). ותתיישב עפ"ז גם דעת המג"א. ולדברינו לעיל, גם בתפלה לכו"ע שם תפלה עלה אלא שנחלקו אם חייב לחזור כשלא ירויח (וראה שו"ת גור ארי' יהודה סי"ז, בדעת המג"א בנוגע לחנוכה, דלכו"ע ידי תפלה יצא ידי הזכרה לא יצא). אמנם, יש לציין דאיכא דס"ל איפכא ממש, דברהמ"ז גרע טפי דלכו"ע הוה כמאן דלא בירך. וכן אפ"ל בדעת המשנ"ב הנ"ל ודעמי'. וכתבנו גם מזה שם.

ז. ומש"כ כת"ר שליט"א שבשו"ע או"ח סי' קפח ס"ט לגבי זימון שאם שכח יעו"י אינו חוזר ומזמן מוכח שהשיטה היותר עיקרית להלכה שנחשב ברכהמ"ז אלא שחסר הזכרה - הרי ד"ז הוא אליבא דכו"ע גם

לדין ו. והובא בזכ"ל א"ח ערך ר"ח, הב"ד באר"ח ספינקא סתכ"ה. (ושם כתב "שמש צדקה". וצ"ל "שלמי ציבור" – ראה שו"ת לכו"מ מהדו"ת סי"ב). וכ"כ בחסל"א סתכ"ג ס"ג (אף שהו"ע הב"ד המח"ב שם סרס"ח סק"י. וכנראה הדר הוא לכל חסידיו).

ולהעיר בדומה לדומה מזה שאין תוקעין לכל מוסף בפ"ע – רמב"ם כהמ"ק פ"ז ה"ה.

כו. ראה שו"ת שערי דעה סע"ה. ובמהדו"ח הביאו מה שהעיר בשו"ת בית אב ח"א סב"צ. וראה פת"ז או"ח ס"ו. אר"צ ח"א סכ"ד. שש"כ פנ"ח הע' כח. רבבות אפרים ח"ב סי' קפה סק"ב. ובכע"ז [לענין עננו] – ראה גם ארחות חיים ספינקא תקפב סוסק"ג. קצה המטה סתר"ב סק"כ. אלף המגן שם סקט"ז.

כז. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יתשלנו.

כח. שווע"ר סי' קח ס"ו.

כט. אבל ראה שד"ח מערכת ר"ה ס"ג סק"ח, שסתימת הפוסקים שבכל גווני צריך לחזור. ולמעשה ספק ברכות להלקל – ראה הנס' בשו"ת באתרא דרב סי' א'קנא.

ל. אמירת יעו"י מהני גם לכתחילה בנזכר אחרי רצה – כ"כ בדה"ח סי' קיא ס"א, והב"ד במקרא קודש (אוירבאך) סי"ח ס"ד, ובכה"ח סתפ"ז סק"ו. ודלא כחיי"א כלל כח ס"ו, הב"ד בפת"ש סרס"ח ס"ד ובפת"ע שם סק"ד ובארחות חיים ספינקא שם סק"ה ובמשנ"ב שם סקי"ג ובכה"ח שם סקכ"ה (וסותר ד"ע ממש"כ בסתפ"ז לגבי יו"ט. ודוחק לחלק בין שבת ליו"ט, כיון שנוסח יעו"י ל"ש לשבת (ראה כע"ז בדעת החיי"א בתהל"ד סרס"ח סק"ו. ולהעיר ממחה"ש סרס"ח סק"ה שר"ל בדעת הרא"ש לחלק עד"ז בין שבת ליו"ט) – שהרי יכול להזכיר קדושת היום באו"א באמירת "רצה נא במנוחתנו ביום השבת הזה" וכדומה. ובחיי"א גופי' כ"כ גם בנוגע ליו"ט).

[ולהעיר שבדרה"ח שם סע"ד ס"ו נשאר בצ"ע. אבל מתו"ד בסי' קיא נראה שהוקשה לו רק כשכבר התחיל מודים. ואולי יל"פ באו"א, דפשיטא לי' רק כשנזכר קודם מודים, משא"כ כשנזכר אחרי התחלת רצה. ולכא' כשנזכר אחרי סיום רצה, אם יאמר ברכה אמצעית של שבת יצטרך לחזור על ברכת רצה עוה"פ וה"ז ברכה לבטלה, וממילא מורינו לי' שיאמר יעו"י שם. אבל כשלא גמר רצה, שפוסק באמצע הברכה (שברכות אחרונות לא אמרו שייגמור הברכה, כפשוטו. וכן מפורש בדרה"ח סס"ז ס"ב. קיצור שו"ע סע"ו סי"ח. ועוד. וראה תהל"ד סרס"ח סק"ז. ובאמת ליעקב קמניצקי סרס"ח ס"ב

כי כל הדיבורים בפוסקים היו על תפילה רגילה או ברכה"ז שכמובן צריך לברך פעם אחת, ולא על מוסף, עכת"ד – הנה, כדברי האג"מ לגבי מוסף, מצינו גם בארחות חיים ספינקא סת"צ סק"ט. אלא שהרחיק לכת שא"צ לחזור שניהם אפילו לכתחילה. והוא מחודש. (אבל להעיר משו"ת זכ"ל אביגדור סמ"ג, שהרחיק לומר שאסור לו להזכיר יו"ט שוב בתפלתו השני, דהו"ל כמחלל יו"ט וכהקרבן קרבן פעם ב'. ולענ"ד הפריז על המדה, והדברים רחוקים ממרכז הדעת).

ובפשטות מצד דין יום שנתחייב חייב להזכיר כל פעם. (ועוד זאת, שלפעמים מצינו דדין יום שנתחייב מעכב – ראה ט"ז סי' קח סק"ח. מג"א סתרכ"ג סק"ב. ועוד).

וכדברי כת"ר – כ"מ להדיא בשו"ת אג"מ שם גופא, מחמת שאין המוספין מעכבים זא"ז. וכן ר"ל בס' שערי בנימין שרעבי או"ח סתפ"ז סק"א. אבל סיים עלה שבזבחים צא, א מוכח שיו"ט אהני גם למוספים דשבת. וקדמו הגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה שהבאנו, עיי"ש ע"פ או"ש עבודת יו"כ פ"ד ה"א. וכן ראיתי מביאים בשם הגר"ח ק.

ובאמת, פשטות הגמרא ביצה יז, א דכל התפלות דמיין להדיא בד"ז.

[ותו, שי"א שבמוסף איכא ב' דינים: דין תפלה כשאר תפלות, וממילא גם מעין המאורע. ועוד חיוב מחמת קרבן מוסף. וראה עדת יעקב פרלוב ח"ג ס"ט. ועוד. אבל בכ"מ משמע דמוסף קיל טפי דסגי ב"ח ברכות והזכרת קרבן מוסף יותר משאר תפלות – ראה מג"א סרס"ח סק"ה. אמנם, י"א שבאמירתו "ואת מוסף יום השבת הזה" כבר יצא הכל, שביום השבת הזה מקריבים גם מוסף דיו"ט והכל בכלל, דלא גרע מונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף. אא"כ להסברא שבמפרט מין אחד קילקל. והארכנו במק"א. ותלוי גם בשקו"ט אם העיקר במוסף – היום או הקרבן. ואם נאמר כל' הרשב"א ברכות לג, א ש"צריך להזכיר המאורע עכ"פ, כיון שחידשה בה תורה קרבן עד שאנו מוסיפים לחיוב הזכרתן תפלה נוספת" – משמע שמחמת הקרבן חל גדר תפלה כמו בשאר תפלות עם אותו חיוב דמעין המאורע].

ומסברא איכא למימר להיפך, דבשאר תפלות הוא רק בגדר הזכרה, ול"ה כמאן דלא צלי, אבל במוסף חסר עיקר התפלה אצלו.

ולמעשה, בעל שלמי חגיגה שחלק על המח"ב כ"כ להדיא גם במוסף – ראה שם הל' ר"ח ס"ד הגה

ברכה, אבל אנו בדעת ב"ה איירינן הכי. ויל"ע בדעת הפר"ח סתפ"ז ס"א שבינו"ט שחל בשבת וחתם באחד מהן לא יצא, אי ס"ל שאחרי התקנה ה"ז חובת ברכה, או"י שאף שנשארה חובת הזכרה לחוד, מ"מ משנה ממטבע שטבעו במתפלל (שבע). ועוד, שכיון שמן הדין ראוי להתפלל כך, "אלא שהחכמים הקילו על האדם" (כל"ה הרא"ש ברכות פ"ג סוסי"ז. אדה"ז סתפ"ז ס"ב). נמצא שאין כאן תקנה לברך ברכה בפ"ע, אלא

קולא שלא לברך י"ח. וכל שכבר בירך י"ח אין מקום להורות לו להחמיר לברך ברכה בפ"ע, שאי"ז חומרא אלא קולא. [לאידך, פשוט שאי"ז לכתחילה להתפלל מעיקרא י"ח ולהזכיר של שבת, וכל"ה כל הפוסקים (ואבוהון דכולהו - בשו"ע סרס"ח ס"ד) "יצא", דהיינו בדיעבד, ומפורש כן בשו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ג, ואף אנו במאי עסקינן כשכבר התפלל י"ח. וק"ל. וכבר האריכו לתווך הטעם שלא הטריחוהו משום כבוד שבת כנ"ל עם הטעם שבירושלמי ברכות פ"ה סוף ה"ב שאסור משום בקשת צרכיו. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"א. ואף אנו בעניינותין כתבנו מזה - ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב (כת"י) סי' יב'רא. ולהעיר מפני"ת ברכות כט, א בפ"י הגמ' שם "הני שבע דשבתא כנגד מי", דמשמע דס"ל שהיתה תקנה מיוחדת לברך ברכה בפ"ע, ודלא כנ"ל. אבל ראה יד דוד זיצנהיים ברכות כט, א. (ולהעיר ממש"כ שם כא, א). וגם בד' הפני"א אפשר להעמיס כדברינו, שכ"ז רק כשאינו מתפלל י"ח, אבל במתפלל י"ח חוזר לעיקר הדין, והפני"א ר"ל שכיון שפטרואו מלומר ח"י ברכות, ממילא נזקקו לתקן ברכה בפ"ע בכדי שיהיו במספר שבע, אבל אין כאן חובת ברכה מצ"ע. וראה גם בצל"ח ברכות לג, א ד"ה בתחלה קבעוהו. ויתר על כן, מצינו בברכ"י סי' קכד סק"ג (וראה בשלמי חגיגה הל' יו"ט ס"א ס"ב בהערת הרב המג"י) למיסבר סברא להורות לכתחילה לבן חו"ל ביוט"ש להתפלל של חול ולהזכיר של יו"ט בעבודה בכדי להוציא בני א"י, עיי"ש בנדון דידי'].

ובלא"ה, כיון שבדיעבד לכו"ע יוצא, ונחלקו האחרונים, הרי במקום ספק נקטינן דסב"ל. (אבל לפום סברא הנ"ל, שכיון שכבר התפלל ברכות של חול אין טעם שיחזור, הרי גם בנוזכר אחרי ברכת ש"ת יש להורות שימשיך ויאמר רצה ויזכיר מעין המאורע ברצה, שהרי כבר גמר ברכות אמצעיות של חול. ולא הכרענו כן בפנים, שהרי גם אם יזכיר ברכה בפ"ע לקדושת היום לא הפסיד שאין כאן ברכה לבטלה, משא"כ בנוזכר אחרי שגמר רצה).

וצ"ע לסברא זו, כשנוזכר אחרי מודים, מדוע יחזור לברכה אמצעית (שכ"מ מסתימת ההלכה בשו"ע

עלה ונסתפק בד"ז ואישתמיטת' כל הנ"ל), חוזר ומתחיל ברכה אמצעית של שבת (אף שנמצא מברך י"ט ברכות). וכ"מ קצת בשו"ת ר' אברהם בן הרמב"ם סע"ט סק"ו שבנוזכר אחרי שומע תפלה חוזר לאתה קדשת ולא מהני שיאמר מעין המאורע שם. (אלא ש"מ בדעתו ובדעת אביו הרמב"ם שבדיעבד יצא בהתפלל של חול בשבת גם בלא הזכיר מעין המאורע כלל. ואכ"מ). וצל"ע.

ובעיקר הקושיא שהקשה בדרה"ח - ראה חכמ"ש סרס"ח ס"ד. ומה שתי' שזה משנה ממטבע שטבעו - צע"ג לדידי ולדכוותי, שהרי לכו"ע יצא יד"ח בדיעבד. וראה גם שו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאי"ז שינוי ממטבע שטבעו חכמים שהרי מן הדין ראוי ה' לעשות כן. ושור"מ שנתקשה בזה בשו"ת עמק התשובה ח"א ס"ד סק"י"א.

ולאידך, בדעת החי"א מקום לפרש דקאי רק כשנוזכר בברכת רצה, אבל בנוזכר לאחמ"כ יודה שיאמר יעו"י שם, שלא לגרום לברכה לבטלה. ותו, שהרי עיקר טעמו שהזכרת מעין המאורע מהני רק בדיעבד אבל לכתחילה צ"ל ברכה בפ"ע לקדושת היום, וכל שסיים כבר רצה כבדיעבד דמיא, שלא להצריכו לחזור ולברך ברכת רצה. (ועפ"ז, אולי מקום לומר יתירה מזו בדעת החי"א, שאם הזכיר כבר של שבת ברצה, אין לו לחזור לאחר המעשה, גם כשלא סיים הברכה). אבל לשונו "דאפי' נזכר קודם מודים לא מהני" משמע דבכל גוונא מיירי. ואדרבה, נקט הדוגמא דנזכר קודם מודים, שבפשטות הכוונה שסיים כבר רצה, ולרבותא נקטי'. ואולי כוונתו להשמיענו שאפי' בברכת רצה שהיא מקום הזכרת יעו"י לא מהני. ועדיין יל"ע אם ס"ל שגם אחרי שכבר הזכיר של שבת חוזר ומברך ברכה בפ"ע].

וראה ברכת הבית ח"ב שמ"א סכ"א ובשע"ב לשם ובהגהת המחבר שם. וכן העלה בשו"ת אול"צ ח"ב פי"ט ס"ב לחלוק על החי"א, ונראה מדבריו שר"ל שכל עיקר הטעם שתיקנו ברכה בפ"ע דלא אטרחוהו להתפלל י"ח, אבל כשכבר התפלל ברכות של חול, אין טעם שיחזור. ועו"ל בסגנון אחר, שמעיקרא לא תיקנו חובת ברכה בפ"ע לשבת, וסגי בהזכרה לחודה, ורק כיון שפטרואו מלהתפלל י"ח ברכות ממילא נזקקו לתקן ברכה לשבת, אבל גם אחרי התקנה אי"ז תקנת ברכה כ"א חובת הזכרה, ואמטו להכי, באופן שהתפלל כבר י"ח הדינן לעיקר הדין ומוזכיר של שבת בעבודה. (ואה"נ שלשי' ב"ש ביו"ט שחל בשבת שמברך שתי ברכות בפ"ע לקדושת היום (ביצה יז, א) משמע שאחרי שלא הטריחוהו כבר תיקנו חובת

סכ"ו (לדעת כנה"ג שבחתם ביו"ט שחל בשבת בשל שבת יצא. ועיי"ש שר"ל שגם לפר"ח, כשיוט"ש חל בשבת שבני א"י מתפללים של שבת עדיף. והוא תמוה). וראה גם בשערי משה מאזוז בויאמר משה או"ח הל' יו"ט סי"ד. אבל בשו"ת התעוררות תשובה (במהדור"ח) ח"ג שש"י, דלא מהני מה שמזכיר של יו"ט בעבודה, ורק כשמתפלל י"ח ברכות אהני לי, עיי"ש מה שחילק בין הדבקים. ויש שהביאו מחכמת שלמה בהגהות לסתפ"ז ס"א דלא יצא, שצריך להזכיר של יו"ט בברכה אמצעית. אבל משמע דהתם קאי ביו"ט גרידא, ולא בחל בשבת. וגם לפי הסברא שהביא שם – יש מקום לחלק בין הדבקים. וראה שו"ת מראות ישרים טובול ח"ב ס"ז ואילך. שלמי יוסף פוניבוז ברכות כו, ב – ע' תרפב. יקב אליעזר דבורץ תפילה ע' קכה. כאיל תערוג שטיינמן מועדים ע' קפו. שיח תורה ח"ג ע' שז בשם הגר"ח ק. בית אהרן וישראל גל' ח. שם גל' קסא.

לא. כ"נ לפענ"ד פשוט ע"פ שו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג. ושו"מ שכ"כ במעדני כהן קופשיץ ח"ה סי' י.

לב. וא"צ לחזור לראש התפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה התה"ד סרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ.

לג. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'קפב.

*לג. כ"כ בס' הבתים ש"ד ה"ה.

לד. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בשו"י"ט שאין מתפללים נדבה בהכרח שיגמור תפלתו. אמנם, בזכור קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי מפלוגתא ושתהא תפלתו כהוגן אליבא דכו"ע. וגם באמר כבר שם השם – כיון שיי"א שמחזירין אותו, חותם למדני חוקיק.

לה. ולא מהני שיחזור לומפני חטאינו לפי שקלקל הברכה שהזכיר שקר לפני המקום – הקרבת קרבן מוסף.

לו. ע"פ שו"ת גו"ר או"ח ח"ב כלל ד סי"ט – הובא בהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א. ערוה"ש שם ס"ד. כה"ח שם סק"ל. וראה תשובות הפוסקים (כ"ץ) סכ"ג – באו"א. והנלענ"ד כתבנו.

לז. ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ב. לקט הקמח החדש סי' קכ סק"ב (השני). חשוקי חמד בכורונ"ג, א בארוכה.

לח. ואפרש שיחתי: בטעה ואמר "והזמנים", הנה במט"א סתקפ"ב סי"ח כתב לחתום אח"כ כדי. ולא חילק בדבר. אבל כבר הקשו עליו בכ"מ. ויש שכתבו

סרס"ח ס"ה ובשו"ע אדה"ז ס"ח) ולא יזכיר שם. ואולי אכן כצ"ל, ורק כשגמר כל הברכות וסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו לא מהני הזכרת שבת. ובאמת בהכי מיייר בשו"ע שם, וכן גם במקור הדברים בסמ"ק סי"א, שסיים תפלתו, ולא נתפרש להדיא באופן שזכר לפנ"ז. ובל' הלבוש סרס"ח ס"ה (ובא בהמשך לס"ד, עיי"ש) מדוייק עוד יותר, שרק בסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו אמרו שיחזור לברכה אמצעית, עיי"ש ה. ויל"ד. אבל בדרה"ח גופא בסי' קיא מפורש שגם לדעתו בזכור אחרי מודים מורינון ל' לחזור לברכה אמצעית (אלא שנתקשה בטעם הדבר. וראה שם סס"ז ס"ב).

ולמעשה, כיון שיי"א דלא מהני הזכרת שו"י"ט רק בברכות אמצעיות או בעבודה ולא בברכות אחרונות (ושקו"ט בזה. ואכ"מ), יש להורות שכשזכר אחר מודים יחזור לברכה אמצעית, והרי גם הדרה"ח נקט לעשות כן (אף שהוקשה לו בטעמא דמילתא). ולאידך, בזכור קודם מודים יאמרנה שם, שלא ליכנס לברכה לבטלה בחזרת רצה עוה"פ. ומה גם שיל"פ כן גם בדעת החי"א. והרי הזכרת שו"י"ט ברצה עדיף טפי מהזכרה בברכה אחרת, שהרי מעיקרא כך הי' ראוי לאומרה בעבודה לולא כבוד שו"י"ט (אדה"ז סרס"ח ס"א. אבל בסתפ"ז ס"ב כתב בסתמא "בברכה אחת מהן"), אלא שיוצא יד"ח באיזה ברכה שיהי' (אדה"ז סרס"ח ס"ז). ומפורש יותר בסתפ"ז שם. ואולי קאי רק בברכות אמצעיות או בעבודה. וראה שו"ת עמק התשובה שם סק"ט ככוונת אדה"ז לגבי הזכרת קרבנות מוסף. ואכ"מ). אבל כשזכר אחרי ש"ת, וכן באם התחיל רצה ולא סיימה, יחזור לברכה אמצעית, שאין בכך הפסד. ובפרט שכ"מ דעת ר"א בן הרמב"ם כנ"ל. (וראה שו"ת מתת ידו ח"ב סוס"ד שנקט בפשיטות שאחרי ש"ת חוזר לשל שבת, אבל לא נחית לכ"ז). וכן ראיתי שכתב בפשיטות בכרם שלמה האס דיני תפלת יו"ט (נדפסו אחרי סתקכ"ט), וכן במעשה בראשית (בן אדהאן – מגדולי רבני המערב, נלב"ע בשנת תרפ"ו) ח"ג מצוה תלג (ע' 36 – במהדו"ח). וראה מש"כ בדעת האול"צ במורי' ניסן תשע"ט ומה שהשיגו באדני שלמה סרס"ח ס"ה. ושיניהם לא נחתו לכמה מהפרטים דלעיל.

עוד שקו"ט אם מהני יעו"י בעבודה כשמברך רק ז' ברכות. וראה במח"ב סת"צ סק"ט במוסף שבת חוה"מ שהתפלל של שבת ואמר יעו"י שאינו חוזר. ובכה"ח סרס"ח סקי"ח, בחל יו"ט בשבת שהתפלל של שבת והזכיר יעו"י בעבודה כדרך שמתפללים בשבת חוה"מ יצא. וכ"כ בשו"ת ישמח לב הלוי

(וראה מזה באות א' בענין הדלקת גרות בעיו"כ), וד"ז ל"ש בר"ה. ועוד כתבו בכמה אופנים לבאר נוסח החתימה דר"ה שאין אומרים והזמנים (ראה דברי ירמיהו לרמב"ם תפלה פ"ב ה"ה. ועוד). איברא, שבמח"ב גופא כתב שגם ר"ה בכלל זמנים. ועוד, שמצינו במחז"ז ששכ"א-שכ"ב ש"א שחותמים בר"ה מקדש ישראל והזמנים. וכ"מ בפירש"י עירובין מ, ב ד"ה לברכה. וראה גם שפ"ח ברכות מט, א שנסתפק בדבר אם יצא או לא, עיי"ש. ולכא' אף שיצא הדבר מפי גדולי הפוסקים, כיון שגם להמח"ב ה"ט שחוזר לפי שכיון ליו"ט, אבל אם ידע שהיום ר"ה מודה שאינו חוזר, הבו דלא לוסוף עלה באופן שסירכא דלישנא נקט.

ושו"ר שפקפקו בדבר כמה אחרוני זמנינו - ראה שלמי מועד ע' לד' בדעת הגרשז"א (אלא שביטל דעתו לדעת המט"א). קובץ הלכות (קליימאן) דיני ר"ה פ"ו סי"ג (בהערה). וכן ראיתי בשם הגריש"א. וראה פרד"י החדש על ר"ה ע' קסט (ומקורו ממשברי ים (פי"ש) תפלה וברכות ס"ה סק"ב) בשם כמה אחרוני זמנינו. אבל לא נחתי לכהנ"ל.

ושוב נמלכתי שאין רא'י מכל הנ"ל, והיינו שאף את"ל שר"ה נמי בכלל זמנים (ראה מכ"ז באות א'), ומשו"ה י"א שאומר (או חותם) גם "זמנים" בברכה אמצעית, אבל לכו"ע חובה להזכיר בחתימה גם "יום הזכרון", שכך טבעו חכמים. וגם במחז"ז נראה פשוט שהכוונה כן. והכי מוכח במס' סופרים פ"ט ה"ח שחתימתו משונה מכל יו"ט. ושם ה"ה שבי"כ חותם "מקדש ישראל ויום צום הכפורים והזמנים וכו'", ולגי' הגר"א שם ה"ד צ"ל גם בר"ה "מקדש ישראל והזמנים ויום הזכרון". (וראה גם בן ארי' לרמב"ם תפלה שם). שו"ר בארוכה בעלי תמר (ברכות פ"ט ה"ב. ר"ה פ"ד ה"ו) להוכיח כדברינו שלכל הנוסחאות חייב להזכיר "יום הזכרון" בחתימה. ומצאתי און לי בפ'י הר"ש משאנץ לתו"כ אמור פ"א, א, שמשמעות דבריו דמקרא דשבתון ילפינן דין קדושת היום, והיינו שצריך להזכיר יום הזכרון ולחתום בו. והוא כדברי ס' אמרי חן הנ"ל. (ולמעיר מהשקו"ט בנוסח הדלקת גרות בר"ה. וראה המכתב בשלחן מנחם ח"ג ע' פה, ודון מינה). [ול"ש כאן לומר שדומה ליו"ט שחל בשבת וחתם בא' מהן שאינו חוזר, והה"נ בחתם "הזמנים" ללא "יום הזכרון" (לשי' זו), שעיקר החתימה לר"ה הוא "יום הזכרון", וה"ז שינוי ממתבע. והיינו שבי"ט שחל בשבת יש כאן ב' חיובים וכוללם כאחד, משא"כ כאן שחובתו רק מצד ר"ה אלא שמזכיר גם כל הזמנים. ודו"ק].

דמיירי בנזכר תוכ"ד. ויש שהקלו לחזור רק לאו"א מלוק וכו'. ועכ"פ באופן הנ"ל ודאי עדיף.

ובגוף הענין שלא יצא - הנה, מקור הדין במח"ב סי' תקפ"ב סק"ה, והב"ד במט"א שם. ובמח"ב כתב דלא יצא רק אם לא חשב על ר"ה. והיינו להשיטות שגם ביו"ט חוזר כשחתם מקדש השבת רק מחמת הכוונה לשבת. ועוד כתב טעם אחר שלא יצא כיון שלא ידע שר"ה בכלל זמנים. אבל, בכ"מ - כולל במט"א שם - משמע שחוזר מצד גוף השינוי, מדסתמו ולא חילקו בדבר. (וכפס"ד אדה"ז בחותם מקדש השבת ביו"ט, והיינו גם כשכוונתו לשבת, והשמיט דברי הח"י שם דמיירי שכיון לשבת. וגם בח"י מוכח דהיינו רק שמשו"ה לא יצא אפי' בתיקן עצמו תוכ"ד). וראה שו"ת מנח"א ח"ג סי"ט. שו"ת אבני זכרון סי"ד. יב"א ח"ד או"ח סנ"א סק"ט.

ועצ"ע, דטובא יש לחלק, דשאני התם שעיקר שבת ע"ש שבת בראשית, ולא משמע להו לאינשי דקאי ביו"ט. (וראה בשו"ת מנח"א שם, בהקושיא מאי שנא מברכה כללית כשהנ"ב וכיו"ב שיוצא יד"ח. והארכנו בזה בקובץ באתרא דרב גל' ג הע' 45. וראה אות שלום על הל' מילה סרס"ו סקי"א. וצ"ע שסותר ד"ע בשו"ת מנח"א שם). ובהעמק שאלה על שאליות (שאליתא ח סקי"י. שם שאליתא עג סק"ב) אסברה לה, שברכות נתקנו כלשון בנ"א. ולפ"ז ודאי שאני הכא. וראה שו"ת בצה"ח ח"ה סי' קכד סקט"ו משה"ק על ההעמק שאלה. וגם לפי דבריו יציבא מילתא, שסו"ס עיקר שבת קאי על שבת בראשית (ראה בצה"ח שם. באתרא דרב שם), משא"כ בנדו"ד, דלכא' גם ר"ה בכלל זמנים, וכדמוכח במח"ב גופא שם (עיי"ש), וכיון שבשאר יו"ט א"צ להזכיר בחתימה שם החג, מהיכא תיתי שהזכרת שם החג בר"ה מעכב. ובמכ"ש מהדעות שיצא יד"ח בשמע"צ כשאומר "את חה"ס הזה".

ועכצ"ל בדעתם, דס"ל שזה גופא מטבע שטבעו חכמים. אבל הא גופא צ"ע מנא להו. וראיתי בס' אמרי חן (לעווענבערג) עניני הלל ס"ב, שר"ל שעיקר גדר מקרא קודש מדאורייתא הוא להזכיר בתפלה יום הזכרון דוקא. עיי"ש. וראה באו"א ע"ז בהר"י קדם ס"ז. ואף שדבריו ערבים לחיד, אין הדברים מוכרחים כלל. ולע"ע לא נמצא כדוגמתו בגמ' ובראשונים. ועיקר ענין מקרא קודש לקדשו בתפלה היינו רק להזכיר היו"ט. ואפי' את"ל שצריך להזכיר יו"ט פלוני דוקא (וכ"מ דעת אדה"ז) - היינו בגוף הברכה ולא בחתימה.

ויש שכתבו ליישב של' זמנים קאי על תקופות השנה

סתקפ"ב סק"ו, כתב לחלק בין מלכויות במוסף לשאר התפלות אבל נראים הדברים שלמעשה נוטה שלא יחזור גם במוסף. וכן העתיקו מקצת מהאחרונים בשמו.

והנה בשו"ת עמק התשובה ח"ג סמ"ו יצא לחלוק עליהם, ובידים מוכיחות, שלשון הנ"ל הוא מעיקר החתימה, ונדחק ביותר להעמיד דבריו הראשונים שלא יצא. ואף את"ל שראיותיו מסתברות לאזן שומעו, אין בידינו לחלוק על גדולי הפוסקים. ובפרט, בספק ברכות. ואף הר"ע, אם כי עביד איניש לאחזוקי דיבורי, נטה למעשה לפסוק כדבריהם. ובאמת, כבר קדמוהו בליקוטי הגר"ח סי"ב בשם הגר"ח מברסק. ובכ"מ משמו. (וראה זה פלא בכה"ח סתקפ"ב סק"ט שהביא בשם מט"א שם סי"ח שלא יצא. אבל מפורש שם בסי"ט איפכא, שיצא. וגם להעיר בקצה"ש הערות למעשה ע' קיז אחרי שהב"ד המט"א שיצא, כתב עלה, שרבים חולקים עליו. ואיני יודע למי כוונתו). [ולהעיר בדעת הגר"ח שמלך על כל הארץ הוא דין בקדושת היום – דלכא' מוכח קצת שאינו כן מברכת אשר נתן בשוכח מעין המאורע, שאין חותמים כן].

ואנו אין לנו אלא דעת גדולי הפוסקים הנ"ל. ובפרט, שמצינו להדיא במאירי ר"ה לב, א שהחתימה במלך על כל הארץ היא מחמת הזכרת מלכויות. ומפורש יותר בחיבור התשובה למאירי מ"ב פ"ב שבשאר התפלות וקידוש היום א"צ לחתום כן והוא רק ממנהגא. וראה שם פ"ז. ומכלל דבריו למדנו, שאין נוסח הנ"ל מעכב, ורק במוסף ה"ה מעיקר החתימה. וכע"ז הוא בפסקי הרי"ד ר"ה לב, א. ושם שתקנת הגאונים היא לחתום כן בכל תפלה. וכ"כ מד"ע בערוה"ש סתקפ"ב סי"ג. וילה"ע גם מל' הרמב"ם תפלה פ"ב ה"ו לענין תפלת מוסף, שחותם בכל אחת מהן מענינה. ומשמע שהחתימה היא מחמת הזכרת מלכויות. אלא, שמכ"ז משמע שבמוסף ה"ז מעכב, ובפוסקים הנ"ל נראה דס"ל להקל גם במוסף.

[וגם בדעת אבודרהם, שהביא בשלמי חגיגה, וכ"ה באר"ח וכלבו בס' המכתם, שכתבו שהחתימה אינה מענין המלכויות (ולכן אין מסיימים בפסוק של מלכויות בסוף הברכה כבזכרונות ושופרות), לא ברירא מילתא שחלוקים הם עליהם. ובהקדם, שבהשקפה ראשונה תמוהים ד' האבודרהם שהרי חותם בל' מלכויות מלך על כל הארץ, וכמפורש שם להדיא. ובא"ר סתקפ"א סק"י העתיקים ככתבם ללא הערה. וצ"ב. וראה ס' מחזור קטן (לנקאר) שנתקשה כנ"ל בדברי אבודרהם. ובס' חיים לישראל (מחכמי תוניסא) ר"ה לב, א,

ואיך שיהי' הטעם, למעשה הוורו כן גדולי הפוסקים, כנ"ל, וכיון שכבר הוורו זקנים אין אחרי דבריהם כלום.

בחל ר"ה ויו"כ בשבת – כיון שיצא אפילו באמירת מקדש השבת גרידא בדיעבד (מחמת מחלוקת הפוסקים וספיקו להקל), אמרינן דדל מינה הוספת תיבת והזמנים, שהיא רק הוספת שבת בסוף ברכתו, ומשו"ה יצא.

אמנם, לכא' י"ל שכיון שקילקל בחתימתו גרע טפי. וע"ד הסברא (אף שיש לחלק) שגם לדעות שאין החתימה מעכבת בברכה, כל שחתם גרע טפי ולא אמרינן דל מינה החתימה. ודומה לדברי הפמ"ג, הובא אצלנו בהערה ח כשחתם ביו"ט מקדש השבת, דלא מהני בתיון תוכ"ד ואמר ישראל והזמנים אא"כ חוזר ואומר מקדש, מחמת שאל"כ לא מינכרא החזרה, דמייא לנוסח ברכה דיו"ט שחל בשבת. והה"נ בענינו דל"ש למימר דל מינה הוספת והזמנים, כיון שחתם בנוסח דיו"ט שחל בשבת ולא בנוסח דר"ה.

ול"ד למה שמצינו במי שחתם מקדש השבת וישראל והזמנים בשבת חוה"מ שחרי"ת שיצא, דהתם חוה"מ בכלל זמנים הוא, שהרי כך חותמים במוסף. ואפי' להאומרים שיצא גם בשבת דעלמא (ואכ"מ), דדל מינה הך חתימה – התם כבר גמר ברכתו אלא שהוסיף בה דברים אחרי החתימה, משא"כ כאן שלא גמר הברכה עדיין, שהרי צריך לחתום ויום הזכרון (או ויהי"פ), כל שחתם שלא כהוגן קילקל. ויש להוסיף עוד, שכיון שכבר פתח ואמר מלך על כל הארץ, הרי שינה מחתימה דשאר שבת (אף שלדינא יל"ע אם הי' מסיים רק מלך על כל הארץ מקדש השבת לחוד, אם יצא).

אבל למעשה נראה שיצא, ואף שהוכחנו בארוכה, שבאומר "והזמנים" לא יצא, אבל בהשמיט "מלך על כל הארץ" יצא – עכ"ז, כשחל בשבת שאני, שבאומר "מקדש השבת וישראל והזמנים" לא גרע מהאומר "מקדש השבת" לחוד שאין מחזירין אותו, ואף את"ל דלא נקטינן הסברא דדל מהכא "והזמנים", ואכ"מ, הרי באמירתו "והזמנים" פשוט שלא קלקל הברכה, שבעצם ר"ה ג"כ בכלל זמנים, כאשר כתבנו לעיל. ושור"ד שנסתפקו בזה כמה מאחרוני זמננו. וכדברינו העלה גם בחשוקי חמד סנהדרין יא, ב מטעמים דומים. אלא שנושאר בצ"ע.

לט. הנה, בגוף הענין, כ"פ גדולי הפוסקים, מט"א סתקפ"ב סי"ט, חיי"א כלל כח סי"ז, ועוד. ובנשמ"א שם סק"ז נסתפק בנוגע למוסף, ונוטה לומר שגם במוסף יצא. אמנם, בשלמי חגיגה, הב"ד בשע"ת

חלק מהחתימה - מצינו בכ"מ הפכו. וראי גם מיו"ט שחל בשבת, דלא מהני הך סברא. וראה משנ"ב סתפ"ח בבה"ל. וראה עמק התשובה שם. וראה גם לעיל בלוח במוסף ר"ה. ואף את"ל שבדיעבד יכול לכלול מלכיות בברכה אחרת או ב"ח ברכות (ראה בלוח למוסף עד"ז), וא"כ ה"ז בדומה להסברא ביו"ט שחל בשבת שבעצם יכול להתפלל י"ח ברכות - מ"מ לא דמי לחתימת יו"ט שחל בשבת, שיצא בדיעבד בחותם בא' מהן לפי שחתימה זו ראוי' ביו"ט או בשבת לחוד, דאף שחתימה זו ראוי' בשאר התפלות, מ"מ נקרא משנה ממטבע כיון שבמוסף אין חתימה זו ראוי'.

ועכ"ז לא מלאני לבי להורות נגד דעת הפוסקים הנ"ל בנוגע לתפלת מוסף, ובפרט בספק ברכות, שמ"מ יש מקום לקיים הדברים בשו"י אבודרהם ודעמי'. ועוד, שגם למאירי אין לנו הכרח גמור שהדבר מעכב. ועוד זאת, דאכתי איכא למימר שחתימה זו ראוי' מצד קדושת היום שדינה בשוה בכל התפלות, ולא מצד חובת מלכיות שהיא חובה נוספת במוסף, ואילו רצה מתפלל קדושת היום ויצא יד"ח קדושת היום עכ"פ, וכעין מה שכתבנו בהערה כה.

וביזה"כ לכו"ע אם השמיט "מלך על כל הארץ", יצא בכל התפלות.

מ. ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"ז לגבי אתה חוננתנו (אף שיש מקום לחלק קצת). ודלא כמט"א סתקצ"ט ס"ז שאינו חוזר כל שהתחיל כבר "ותתן לנו". וכבר כתבו כו"כ לתמוה על דבריו - ראה שד"ח מערכת ר"ה ס"ג סק"ג. קצוה"ש הערות למעשה ע' קיג (ועיי"ש שכתב באור"א קצת). שו"ת יחוד"ח ח"א סצ"א. ועוד. וראה בשערי זבולון אור"ח ח"ב ס"ה סק"ב שביאר דעת המט"א באופן מחודש שמרגינתא טבא שתיקנו אינו בגדר הבדלה אלא חלק מנוסח התפלה, וכמו שאינו חוזר בשכח לומר "אתה בחרתנו". ובשו"ת שבה"ל ח"ט סכ"ג כ' ליישב כיון שיכול לומר על הכוס. וכ"ז דחוק. והרי בשכח ותודיענו וטעה ואכל קודם הבדלה על הכוס קנסינו לי' שעשה שלא כהוגן. וכבר כתבו שגם לדברי המט"א יכול להחמיר ולחזור. וראה בארוכה בביורו הלכה בענין שכח לומר ועל הנסים בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג, בענין הזכרת השמות שלא לצורך. ואכ"מ.

מא. ראה שש"כ פס"ב הע' לז.

מב. נחלקו הפוסקים ודעת האחרונים שאינו יוצא נזכרה בפשטות (ובסתמא) בשיחת ש"פ נצוי' תשמ"ז (בלתי מוגה). ושם, שאף שבלא הזכיר פסוקי קרבנות בכלל יצא - במזכיר קרבן אחר קלקל וגרע טפיו. וע"ד

רצה להג' בדברי האבודרהם. ובשלמי חגיגה פי' שר"ל שאי"ז בהקפדה. ודוחק קצת. וכנראה כוונתו שהוא תואר בעלמא ולא מדין חתימה במלכיות. ועדיין הדברים דחוקים. ויל"פ להיפך, שאי"ז חתימה דמלכיות אלא הא גופא חתימה דקדושת היום, שהרי חתימה זו היא בכל התפלות ואינה מיוחדת למלכיות דייקא. או"י, שכוונתו לומר שאין כאן חתימה במלכיות לחוד, כיון שחותם גם בקדושת היום. ובאו"א קצת, שעיקר החתימה בקדושת היום. וכ"ג שהבין בפמ"ג סתקצ"א במ"ז סק"ב. וכן מצאתי במק"א שהועתק ל' האר"ח (וכלבו) בנוסח כזה: שהמלכיות אין חותמין בהן מדין מלכות אלא מקדושת היום. ועוד יל"פ בלשונם דקאי על "סמוך לחתימה" שכיון שסמוך לחתימה נז' מענין קדושת היום ולא מענין מלכיות (ובלשוננו: לא להניחו עד סמוך לחתימה שאינה מענין המלכיות), לכן אין מסיימים בפסוק של מלכיות בסוף הברכה. וראה גם עמק התשובה שם. ואיך שיהי', אין לנו הכרח בדעתם לכאן או לכאן. ובאר"ח וכלבו וס' המכתם גופא תלוי בב' תירוצים שם. וכת' ראשון - כ"ה בס' המחכים ע' 38. וגם ל' האר"ח נראה משובש קצת. ועוד, שבגוף קושיית האבודרהם, מצינו בראשונים ליישב באו"א - ראה ראב"ה סתק"ל, והב"ד ברא"ש ר"ה פ"ד ס"ג, וביבין שמועה לרשב"ץ פי"ט, ובטור סתקצ"א. וראה ב"י ב"ח ולבוש שם. וראה באו"ז ר"ה סרס"ג באו"א. ואדרבה, משמע שלהטור עיקר הברכה מלכיות וקדושת היום נכללת עמה - ראה אצלנו בלוח במוסף דר"ה - ומסתבר שמה"ט מיאן בת' האבודרהם. ושו"מ שכ"כ בס' חבל יוסף סתקצ"א (למח"ס חדרי דעה).

ואי"ז סותר למש"כ בשעה"כ פמ"ב סיא"א במה שמנהגנו לומר "ודברך מלכנו אמת" שיהא מעין חתימה סמוך לחתימה, כיון שלמעשה נהגו לחתום כך בכל התפלות. וכן עולה בקנה א' עם המבואר בכ"מ שענין העיקרי דר"ה הו"ע המלכיות כדמוכח מחתימות הברכות בכל התפלות (ראה לקו"ש ח"ט ע' 617. ובכ"מ) - לפי שההוכחה היא מחמת המנהג. וגם בזה, היינו שמהות קדושת היום היינו מלכיות ולא שד"ז מעכב בהזכרת קדושת היום (ראה עד"ז בהערה כה)).

ואף שגם למאירי אין לנו הכרח שחתימה זו מעכבת בברכה בתפלת מוסף, מ"מ נראים הדברים שלדעתו ה"ז מטבע שטבעו בברכה. וכנ"ל, כ"מ גם דעת הרמב"ם. ואף שלר"י בן נורי אין מלכיות נכללות בברכת קדושת היום - הארכנו בקובץ באתרא דרב חו' ג, שגם במחלוקת תנאים שייך דין משנה ממטבע. ובנוגע לסברת הנשמ"א לענין מוסף, שיצא יד"ח גם בהזכיר

ח"א ששפ"ח. בצה"ח ח"ב סס"ח. רבבות אפרים ח"ו
 ששד"מ. שו"ת להורות נתן ח"ח סכ"ז (רק כשהוסיף
 במספר הקרבנות).

וקצת ראי' (ראה עד"ז בשו"ת רבבות אפרים שם)
 ממה שבספרד ל"א פסוקי מוספין דילמא אתי
 למיטעי, ועדיפא להו לבטל לכתחילה מנהג קריאת
 הפסוקים, אף שיוצא רק בדיעבד (וי"א שגם בדיעבד
 ל"י), ולכאוי' צ"ל הטעם שבטעה גם בדיעבד לא יצא.
 אבל בשו"ע אדה"ז סי' תקצא ס"ה הוסיף: ותתבלבל
 תפלתם. ומ' שבזה שיש חשש טעות לחוד לא סגי
 לבטל קריאת הפסוקים.

ובטעה בספיקא דיומא, לכו"ע יצא כשהזכיר יומו,
 דאנן בקיאנין בקביעא דירחא.

ולכאורה מקום לומר, שכשהחליף פסוקי יו"ט אחד
 בחבירו, והזכיר שם חג אחר להדיא בפסוקי הקרבנות
 ("פסח לה", "וביום הבכורים" בפסח וסוכות, וכדומה),
 דלא יצא, כמו בהזכיר יו"ט אחר בתפלתו. (ולהעיר
 משו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב). ואין לומר שכיון שהזכיר
 במקומו, לא איכפת לו, ועכ"פ ה"ז כמזכיר מאורע
 שלא בזמנו – שה"ז שקר גמור, דלדידן חוזר ומתפלל
 נדבה (ואכ"מ), וד"ז ל"ש בשו"ט ובפרט במוסף.

אבל, עפ"ז לכאוי' נראה שגם באינו מזכיר שם חג
 אחר, כ"א יום אחר מימי החג, או תאריך אחר בחודש,
 ה"ז שקר. ומדוע לחלק בכ"ז. ויתירה מזו, מסתבר
 שגם הזכרת קרבנות אחרים ה"ז שקר, שאומר "את
 מוספי יום חג פלוני נעשה ונקריב וכו' כאמור",
 ומסיים בענין אחר. והדרינן לסברא קמייתא. ראה
 בעיקרי הד"ט או"ח סי"א. ובשו"ת מנח"ם שם בסו"ד
 ר"ל דל"ה שקר כיון שהיא טעות דמוכח. וצ"ב. וראה
 גם בשו"ת משנה"ה ח"ז סע"ג באו"א. ועד"ז בשו"ת
 שרה"מ ח"ג סוסי' לא. ועצ"ע בכ"ז.

מג. ובהערה כה הארכנו שיתכן שבר"ה לכו"ע פוסק
 לפי שלא התפלל מלכויות זכרונות ושופרות.

מד. ולא מהני שיאמר ונעשה לפניך בתמידי היום וכו'
 לפי שחיסר מלכויות זכרונות ושופרות. ואף שבאינו
 יודע מברך ז', ויוצא יד"ח קדושת היום (שהוא חיוב
 בפ"ע מהזכרת מזו"ש, והארכנו בהערה כה) – התם
 שאני שאין ביכולתו לומר מזו"ש, אבל ביודע חייב
 לחזור ולהתפלל.

מה. דה"ח סי' קנא סעיף ב. וראה לעיל הע' טו.

מו. בבבבכת הפטרה – לא הזכיר של יום טוב רק
 בחתימה לא יצא. וראה א"א מבוטשאטש סרפ"ד
 שאם התחיל מעל הכל ולא הזכיר שבת בפתיחת
 הברכה לא סגי. וכן מוכח מהגהות רעק"א סתפ"ז

הדין שבהתחיל לומר פסוקים צריך לומר כולם. וכש"כ
 בשינה וקילקל. ועד"ז כתבו כמה אחרונים (דלקמן).
 וראה אצלנו בקובץ "באתרא דרב" (מהדו"ב) גליון ג
 הע' 26 בכיו"ב. וש"נ. [וי"ל דוגמא: אמירת "מוסף"
 ולא "מוספי" ביום א' דר"ה שחזור – ראה הגהות
 רעק"א סתקצ"א סק"ג. מט"א ס"ה. שעת"ש שם בשם
 הלק"ט. אבל במשנ"ב בשעה"צ סק"ו שחזור רק
 בלא סיים הברכה. ובדה"ח סי' קנא ס"ב, שאינו חוזר
 כיון שאומר "מלבד עולת החדש" ואומר ג"כ "ושני
 שעירים". ועד"ז, במוסף שבת ר"ח והזכיר של שבת
 ולא של ר"ח (או בנדו"ד – ביו"ט שחל בשבת – של
 שבת ולא של יו"ט), דלא סגי במש"א ונעשה לפניך
 קרבנות וכו', שכיון שפירט פסוקי שבת ולא ר"ח גרע
 – ראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קס. וראה מה
 שכתבנו בענין זה בקיצור דיני שכחה וטעות לשבת
 ר"ח. אבל ראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ג
 מש"כ לחלק. ושם, אפי' הזכיר של שבת בהברכה.
 אבל, נ' פשוט שאם אמר "את מוספי יום השבת" ולא
 אמר פסוקי שבת, דיצא. וכ"מ מסתימת האחרונים].

אמנם, דעת רוב הפוסקים שלא יחזור (וכמה מהם
 כתבו להדיא דל"ג ממי שלא הזכיר פסוקי מוספין
 כלל) – ראה בכור"י סתרו"ט סק"א. חיי"א כלל כח
 סט"ז. משנ"ב סי קח סקל"ח. סתפ"ח סקי"ג. ועוד.
 וכ"פ בשו"ת חבלים בנעימים ח"ב המאסף לחאר"ח
 סקי"ג. מנח"י ח"ח סמ"ט. שבה"ל ח"ד סס"ג. ח"י
 או"ח סי"ז שאלה ט (עיי"ש החילוק מקריה"ת
 שבקרא קרבנות אחרים לא יצא. ועצ"ב. וראה
 בשו"ת שו"מ שתיאתא סכ"ב דאזיל בתר איפכא).

אבל ראה עולת שמואל סי' קג. שו"מ רביעאה ח"ב
 סי' קח (לחזור כיון שהזכיר מאורע שלא בזמנו. וס"ל
 דמ"ד דל"ה הפסק הוא רק בתפלת תשלומין. וילה"ע,
 שלרוה"פ גם בתפלה עיקרית שייך לומר הכי, ולמעשה
 מתפלל נדבה. אמנם, ביו"ט ל"ש להתפלל נדבה).
 פת"ש לסי' תרסג (שבסוכות שקרבנות מעכבים זא"ז
 חזור. וראה הנסמן שם. ובשו"ת שבה"ל ח"ד שם
 העיר מפסק הרמב"ם (תו"מ פ"ח ה"ב) שמוספין אין
 מעכבין זא"ז. ובכר הקשו (ראה מג"ח מ' שכ) שד'
 הרמב"ם הם נגד פשוטות הגמ' (מנחות מד, ב) לחלק
 בין סוכות לשאר המועדים. ובשו"ת מנח"י העיר
 לנכון מחיי"א כלל כח בנשמ"א סק"א שבמצאו עוד
 באמצע היום חייבים להקריב, וא"כ הה"נ בתפלה,
 עיי"ש מש"כ). הנסמן בארחות חיים סתרס"ג סק"א.
 דע"ת שם (נוטה שיחזור גם בגרע ממספר הקרבנות).
 משמרת שלום קוידנוב בהדרת שלום הוספה לסמ"ג.
 שו"ת עמק התשובה ח"א ס"ב. ח"ו סי' רל. תשוה"נ

וכן נקטו גדולי ההוראה – ראה שו"ת משנה חי"א ספ"ח. הליכות שלמה פי"ג ס"ח. שמעתתא דמשה סתקס"ה ס"א. ובשם הגריש"א – שערי שמחה יזי ס"א. ובשם הגר"ק – אשי ישראל פמ"ד ס"י. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פי"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א ס"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחדא מילתא היא, וה"ר ממש"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר עננו ואומרו בש"ת וחותרם בשניהם.

אלא, שאין ראי' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתיים מנה (וראה גם א"א מבוטשאטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטושו"ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינו, שאין בכלל מנה מאתיים. וכע"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כוות' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בסי' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם היחיד חותם בשתיים. אבל בשו"ת מהרי"ל החדשות סג"ה לגבי אלו החותמים בשתיים ד"רובא דעלמא טועים", ושם שהחותמים בשתיים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי', אין ראי' משם כנ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחר ד' שו"ת עין אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוסיף להטעים שאי"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברתו כ"כ בשו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח סי' קעט (ומש"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשאטש הנ"ל – אינו, דהתם מיירי בחתם בשתיים).

אבל לכאן אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחרת, ברכת עננו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא יצא. אבל יל"ד, שעיקר דבריו לגבי ברכת עננו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבר"ש שם. ולהעיר גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד ככה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה לחוד ודאי לא יצא. וכ"כ באפקי

ס"א לגבי ברכת הפטורה בשמע"צ שחל בשבת, עיי"ש. אף שי"א שאם הזכיר מאורע שלא בזמנו חוזר ומתפלל, היינו משום הפסק, אבל בברכת הפטורה שאני, ודמיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה משנ"ב ס"ה סק"א. וילקט יוסף שנה שמינית קונט' ז סס"ח. ומ"מ כל שלא סיים הברכה, יחזור לתחילת הברכה לתקן ברכתו, כיון שאין כאן חשש ברכה לבטלה – ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ג ובבדה"ש קכ"ה.

מז. נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו, והיינו ע"י שיתן היין לתינוק (ראה שד"ח אס"ד מערכת ה סקט"ו (והובא בשש"כ ח"ב פנ"ח הע' צז. וראה שם פס"ב הע' י). וספק ברכות להקל, ובמק"א הארכנו במשמעות דעת אדה"ז בה.

מח. נתבאר באריכות בכינוס תורה דחומה"פ תשע"ד וי"ל בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

מט. שו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין שכח לומר ועל הנסים בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג. בענין הזכרת השמות שלא לצורך. ואכ"מ.

נ. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבעננו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת הטושו"ע רס"י תקסו, שגם בעננו חותמים בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה בויצבור יוסף בר ח"ג פי"ד) פשוט שכצ"ל גם בזה. ולית דין צריך בושש. ושו"ת שהעיר בזה על לוח כולל חב"ד בס' בצאתי לירושלים שלזינגר בחלק השו"ת ס"ד במכתב לכ"ק אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפרטים אחרים שבמכתבו).

נא. שג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר "כי אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין ודומה לחתימה. וראי' פשוטה, מברכת הבינו לגי' רמב"ם רי"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ג סי"ז. וראה יתר על כן בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קע.

נב. וה"ט, לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א סתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב). וראה גם בביהגר"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אגוף אמירת עננו ביחיד המתענה). ובחיי"א כלל קלב ס"ד שהחותמים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתיים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שואל ושואל ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או ויום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאוותך לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה בירו' יומא פ"ז ה"א, ונז' בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם בזה ששינה ממתבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראב"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממתבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת – ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפה.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת עננו דהיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתמת הברכה היא ש"ת. או כלך לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתמת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחוה הראשונים (ראה רי"ו נ"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידן, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר רב אשי חתיים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהרי"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' – ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

מגינים סי' קיט סק"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני עננו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ – יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברא צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממתבע הברכה, ול"ד לפלוגתת הפר"ח וכנה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן – שאמרו מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתיים לדין משנה ממתבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתיים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ז (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), וע"ד דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רס"י רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפי"ם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המח' דודאי לא מהני, אף שבחותם בשניהם אי"ז חתימה בשתיים (אבל התם ה"ט דארץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'. ועכ"ז, פשוט שגם בחותם על הארץ לחוד לא יצא). וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתיים דישראל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מח' המתים, שכחתימה אריכתא דמאי ואי"ז חתימה בשתיים דחדא מילתא היא – שבודאי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מח' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי ברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה למהר"ם חביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב בשינוי, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגרס בירושלמי באו"א (ראה עלי תמר ירושלמי שם). וכמה מפרשים פי' בירו' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כן בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחתם ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לגדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתיים – ראה ברכות שם. ובאמת, ברא"ש ברכות פ"ז סכ"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים הוי חתימנה בשתיים, ורק מנחם עמו בבנין